

Försäkring under krigsförhållanden

- Försäkringsbolagens verksamhet
- Statlig krigsförsäkring
- Krigsskada på egendom

Betänkande av Krigsförsäkringsutredningen

SOU 1994:130

Ref MB

Occ

son

Statens offentliga utredningar
1994:130
Finansdepartementet

Försäkring under krigsförhållanden

Betänkande av Krigsförsäkringsutredningen
Stockholm 1994

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Till statsrådet Bo Lundgren

Genom beslut den 21 februari 1991 bemyndigade regeringen statsrådet Åsbrink att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av lagstiftningen för det enskilda försäkringsväsendet vid krig m.m.

Med stöd av bemyndigandet förordnades den 11 mars 1991 f.d. verkställande direktören Richard Schönmeyr som utredare. Schönmeyr entledigades den 7 juni 1991 på egen begäran.

Med stöd av bemyndigandet förordnades den 20 juni 1991 generaldirektören Edmund Gabrielsson som utredare.

Att som experter biträda utredningen förordnades fr.o.m. den 25 mars 1991 avdelningsdirektören Yngve Nestén och numera vice verkställande direktören Anders Beskow, fr.o.m. den 1 juli 1991 direktören Jan Granmar, fr.o.m. den 13 januari 1992 verkställande direktören Bengt Fredriksson och juris kandidaten Rikard Söderström och fr.o.m. den 17 februari 1994 direktören Nils Wikstad.

Att som sekreterare biträda utredningen förordnades fr.o.m. den 1 september 1991 hovrättsassessorn Unto Komujärvi.

Härmed överlämnas betänkandet (SOU 1994:130) Försäkring under krigsförhållanden. Experterna biträder förslagen i betänkandet.

Uppdraget är därmed slutfört.

Stockholm den 31 augusti 1994

Edmund Gabrielsson

/Unto Komujärvi

*"Säll är den som har till rättesnöre
att man bör tänka efter före"*

Tage Danielsson

Innehåll

Förkortningar	11
Sammanfattning	13
Författningsförslag	25
1 Förslag till lag om försäkringsverksamhet under kris- och krigsförhållanden	25
2 Förslag till lag om registrering av krigsskada på egendom (alt 1)	33
3 Förslag till lag om ersättning för krigsskada på egendom (alt 2)	35
1 Inledning	39
2 Försäkringsväsendets roll inom totalförsvaret	41
2.1 Inledning	41
2.2 Funktionen Enskild försäkring m.m.	42
2.2.1 Allmänt	42
2.2.2 Försäkringsverksamheten i allmänhet	44
2.2.3 Den statliga krigsförsäkringen	45
2.2.4 Krigsskadeskyddet	46
2.3 Försäkringsbranschens beredskapsorgan och vissa beredskapsåtgärder	46
2.3.1 Svenska Transportförsäkringspoolen	46
2.3.2 Svenska flygförsäkringspoolen	47
2.3.3 Återförsäkringskonsortium av år 1965	47
2.3.4 Återförsäkringskonsortium av år 1976	47
3 Vissa utländska förhållanden	49
3.1 Allmän beredskapslagstiftning för försäkringsrörelse under krigsförhållanden	49
3.2 Försäkring av krigsrisker m.m. på transportförsäkringsområdet	50
3.3 Ersättning för krigsskador på egendom	54

3.4	EES och EG	54
3.4.1	Bestämmelser av intresse för beredskapslagstiftningen	54
3.4.2	Konsekvenser för totalförsvarets civila del av ett svenskt medlemskap i EU och en anslutning till EES-avtalet	56
4	Regeringsformen och beredskapslagstiftning	61
5	Försäkringsföretagens verksamhet under krigsförhållanden	63
5.1	Inledning	63
5.2	Svenska försäkringsbolag	63
5.2.1	Allmän bakgrund	63
5.2.2	Innehållet i den inländska lagen	66
5.2.3	Allmänna överväganden	68
	Behov av lagstiftning	68
	Avvikelser från bestämmelserna i försäkringsrörelselagen	69
	Begränsning av försäkringsverksamheten till viktigare områden	71
	Återförsäkring	73
	Betalningsfrågor	77
	Avvikelser från vissa försäkringsvillkor	80
	Trafikskadelagen	88
5.3	Utländska försäkringsföretag	89
5.3.1	Inledning	89
5.3.2	EES-avtalet	90
5.3.3	Överväganden och förslag	91
5.4	Tillsynsfrågor	93
5.4.1	Gällande bestämmelser	93
	Svenska försäkringsgivare	93
	Utländska försäkringsgivare	95
5.4.2	Överväganden och förslag	98
5.5	Allmänna tillämpningsförutsättningar	100
5.5.1	Bakgrund	100
5.5.2	Överväganden och förslag	100
6	Statlig krigsförsäkring m.m.	103
6.1	Inledning	103
6.2	Uppdraget	104
6.3	Utvecklingen fram till nuvarande ordning för statlig krigsförsäkring m.m.	104
6.4	Totalförsvarets mål angående transporter och utrikeshandel	114

6.5	Sjötransporter	115
6.5.1	Den nuvarande svenska handelsflottan	115
6.5.2	Vissa uppgifter om den svenskregistrerade handelsflottans storlek och transportmönster under vissa tider	116
6.5.3	Den svenska utlandsregistrerade handelsflottan	117
6.5.4	Sjöfartspolitiska utredningar m.m.	117
6.5.5	Beredskapsförfattningar angående sjöfarten	120
6.6	Luftransporter	122
6.6.1	Den nuvarande svenska flygplansflottan	122
6.6.2	Beredskapsförfattningar angående luftfarten	122
6.7	Landtransporter	122
6.7.1	Lastbilar	122
6.7.2	Beredskapsförfattningar angående landtransporter	123
6.8	Försäkringsbranchens försäkringar mot krigsrisker	123
6.8.1	Allmänt om försäkringsbranchen och dess krigsförsäkringar	123
6.8.2	Krigsförsäkringar på transportområdet	124
	Fartyg	124
	Fiskefartyg	128
	Varvsrisker	129
	Flygplan	130
	Lastbilar	131
	Varor	131
6.9	Statlig krigsförsäkring	133
6.9.1	Krigsförsäkringslagen	133
6.9.2	Tillämpningsföreskrifter - Statens krigsförsäkringsnämnd	135
6.9.3	Statliga krigsförsäkringsvillkor	137
6.9.4	Krigsutbrottsavtal m.m.	141
6.9.5	Frågan om motorfordonsförsäkring mot krigsrisk m.m.	145
6.10	Statlig återförsäkring	146
6.10.1	Beredskapsavtal för återförsäkring	148
6.10.2	Beredskapsorganens interna beredskapsavtal	151
6.11	Återförsäkring av statens försäkringsansvar	154
6.12	Krigsolycksfallsförsäkringar	155
6.13	Exportkreditnämnden	155
6.14	Framställning från Statens krigsförsäkringsnämnd	156
6.15	Framställning från Utländska Försäkringsbolags Förening	159
6.16	Överväganden och förslag	165
6.16.1	Inledning	165
6.16.2	Statlig krigsförsäkring	166
6.16.2.1	Allmänna överväganden	166
6.16.2.2	Krigskaskoförsäkring av fartyg	172
	Allmänna förutsättningar	172
	Krigsutbrottsavtal	174

6.16.2.3	Krigskaskoförsäkring av flygplan	178
	Allmänna förutsättningar	178
	Krigsutbrottsavtal	179
6.16.2.4	Krigskaskoförsäkring av lastbilar	180
	Allmänna förutsättningar	180
	Krigsutbrottsavtal	183
6.16.2.5	Krigsförsäkring av varor	184
	Allmänna förutsättningar	184
	Krigsutbrottsavtal	186
6.16.2.6	Ansvar för skador av atomstridsmedel	190
6.16.3	Statlig återförsäkring åt svenska försäkringsbolag	192
6.16.4	Återförsäkring av statens försäkringsansvar	195
6.16.5	Krigsolycksfallsförsäkringar	195
6.16.6	Utländska försäkringsföretag och krigs-	
	försäkringslagen	199
	Allmänna synpunkter	199
	Försäkring mot krigsrisker - Krigsutbrottsavtal	200
	Återförsäkring	202
6.16.7	Förutsättningar för tillämpning av lag och avtal	
	om krigsförsäkring m.m.	205
6.16.8	Krigsförsäkringsnämnden	209
6.16.9	Storskador	211
7	Krigsansvarighet för liv-, sjuk- och olycksfalls-	
	försäkring	215
7.1	Den gällande krigsansvarighetslagen och dess bakgrund	215
7.2	1984 års förslag till ny krigsansvarighetslag	217
7.3	Uppdraget	217
7.4	Behovet av en ny lagstiftning	218
7.5	Tillämpningsområdet och frågan om bestämmelserna skall	
	ha tvingande karaktär	219
	7.5.1 Krigsansvarighetslagen	219
	7.5.2 Inspektionsförslaget	220
	7.5.3 Utredningen	221
7.6	Lagstiftningens tillämplighet i tiden	223
	7.6.1 Krigsansvarighetslagen	223
	7.6.2 Inspektionsförslaget	224
	7.6.3 Utredningen	224
7.7	Överkostnader och utjämning	225
	7.7.1 Krigsansvarighetslagen	225
	7.7.2 Inspektionsförslaget	226
	7.7.3 Utredningen	227
7.8	Beräkning och tilldelning av återbäring	230
	7.8.1 Krigsansvarighetslagen	230
	7.8.2 Inspektionsförslaget	230
	7.8.3 Utredningen	231
7.9	Övriga frågor	231

8	Ersättning för krigsskada på egendom	233
8.1	Inledning.	233
8.2	Uppdraget	233
8.3	Bakgrund till gällande lagstiftning	234
8.4	Gällande författningar	235
8.5	Skador på krigsviktig egendom	241
8.6	Lokal organisation för krigsskadenämnden	244
8.7	Överväganden och förslag	245
8.7.1	Inledning	245
8.7.2	Finns det anledning att ändra på utgångspunkterna för det nuvarande ersättnings-systemet?	247
8.7.3	Alternativa lösningar på grundval av oförändrade utgångspunkter	247
8.7.4	Alternativ 1 - Registreringsalternativet	250
8.7.5	Alternativ 2 - Moderniseringsalternativet	253
	Krigsskadeskyddets omfattning; begreppet krigsskada	253
	Krigsskadeskyddet - civilförsäkringen	254
	Krigsskadeskyddad egendom	256
	Anmälningsfrist för krigsskada	257
	Finansieringen av krigsskadeskyddet	258
	Rätt till domstolsprövning	259
	Förhållandet mellan krigsförsäkringslagen och krigsskadelagen	261
8.7.6	Frågor om ersättning för skada på krigsviktig egendom	262
9	Specialmotivering	265
9.1	Förslaget till lag om försäkringsverksamhet under kris- och krigsförhållanden	265
9.2	Förslaget till lag om registrering av krigsskada på egendom	282
9.3	Förslaget till lag om ersättning för krigsskada på egendom	285
 Bilagor		
1	Direktiv	293
2	Inländska lagen	299
3	Utländska lagen	303
4	Krigsansvarighetslagen	309
5	Krigsförsäkringslagen	317
6	Krigsskadelagen	319
7	Krigsutbrottsavtal för transportförsäkring	325
8	Krigsutbrottsavtal för flygkaskoförsäkring	327

9	Återförsäkringskontrakt avseende företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring	329
10	Återförsäkringskontrakt avseende sjö- och transportförsäkring	335
11	Återförsäkringskontrakt avseende luftfartförsäkring	339
12	Svenska Transportförsäkringspoolens beredskapsavtal	343
13	Konsortieavtal för ÅK 65	351
14	Konsortieavtal för ÅK 76	361
15	Försäkringsbolagens krigsförsäkringsvillkor för fartyg	367
16	Krigsförsäkringsnämndens krigsförsäkringsvillkor för fartyg	371

Förkortningar

EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EG	Europeiska gemenskapen
FAL	Lagen (1927:77) om försäkringsavtal
FRL	Försäkringsrörelselagen (1982:713)
KAL	Lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring
KFL	Lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring
KFN	Statens krigsförsäkringsnämnd
KSL	Lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom
KSN	Statens krigsskadenämnd
ÅK 65	Återförsäkringskonsortium av år 1965
ÅK 76	Återförsäkringskonsortium av år 1976
ÖCB	Överstyrelsen för civil beredskap

Sammanfattning

Den nuvarande planeringen av totalförsvarets civila del grundas på statsmakternas försvarsbeslut från år 1992. Ett inslag i planeringen är att myndigheternas verksamhet har indelats i funktioner med vissa angivna mål. Enligt beredskapsförordningen (1993:242) omfattar funktionen Enskild försäkring m.m. det enskilda försäkringsväsendet, statlig krigsförsäkring och statlig krigsskadeersättning med Finansinspektionen som funktionsansvarig myndighet.

För olika delar av funktionens område gäller följande beredskapslagstiftning.

- Lagen (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m. ("inländska lagen") och lagen (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m.m. ("utländska lagen").
- Lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring ("krigsansvarighetslagen").
- Lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring ("krigsförsäkringslagen").
- Lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom ("krigsskadelagen").

Inländska lagen och utländska lagen innehåller bestämmelser som syftar till att underlätta för försäkringsgivarna att fortsätta sin verksamhet under kris- och krigsförhållanden särskilt såvitt avser viktigare försäkringsgrenar. Krigsansvarighetslagen har till syfte att tillgodose intresset av att vissa livförsäkringar meddelas med skydd också för försäkringsfall som orsakas av krigshandlingar. Krigsförsäkringslagen innehåller bestämmelser som gör det möjligt för staten att meddela försäkring mot krigsrisker i syfte främst att se till att försäkringsbehovet på det för försörjningen viktiga transportområdet kan täckas under krigsförhållanden. Statlig krigsförsäkring meddelas av en särskilt inrättad myndighet, Statens krigsförsäkringsnämnd, som också har ansvar för denna del av totalförsvarsfunktionen. Krigsskadelagen behandlar möjligheten till ersättning av staten för skador på egendom orsakade av krigshandlingar. Med ansvar

för denna del av funktionen åligger det myndigheten Statens krigsskadenumnd att se till att skador registreras och värderas samt att, för det fall riksdagen beslutar om ersättning av statsmedel, hantera skaderegleringen.

Utredningsuppdraget har avsett en allmän översyn av nämnda lagstiftning mot bakgrund av att den är föråldrad och behöver anpassas till bl.a. övrig försäkringslagstiftning och utvecklingen inom försäkringsväsendet. I uppdraget har också ingått att behandla vissa särskilt angivna problem och att överväga om lagstiftningen bör samlas i en enda lag eller om den även i fortsättningen kan uppdelas i flera lagar.

I utredningsarbetet har utredningen haft att beakta konsekvenserna av EES-avtalet och ett eventuellt medlemskap i EU. En allmän bakgrund till arbetet har vidare varit de krav som vid planeringen av totalförsvarets civila del kan sägas ha ställts på de verksamheter som ingår i funktionen.

Utredningens överväganden har resulterat i ett förslag till att i en lag - lagen om försäkringsverksamhet under krigs- och krisförhållanden - samla bestämmelser dels om försäkringsverksamhet i allmänhet (motsvarande inländska och utländska lagarna), dels om försäkringsgivarnas krigsansvarighet för liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring (motsvarande krigsansvarighetslagen) och dels om statlig krigsförsäkring (motsvarande krigsförsäkringslagen). I fråga om statlig krigsskad ersättning föreslås som f.n. en särskild lag.

Utredningens överväganden och förslag redovisas i det följande översiktligt därvid redovisningen knyter an till de föreslagna lagarna och dess olika avsnitt.

Förslaget till Lag om försäkringsverksamhet under krigs- och krisförhållanden

I 1 Kap. tas upp *allmänna bestämmelser om förutsättningarna* för lagens tillämpning. Efter mönster av nuvarande lagstiftning anges bl.a. att vissa bestämmelser automatiskt skall tillämpas om Sverige är i krig. Vidare ges regeringen fullmakt att under vissa förutsättningar besluta att bestämmelserna skall tillämpas. Detta gäller om Sverige är i krigsfara eller det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige varit i krig eller krigsfara. I sådant fall skall regeringens beslut underställas riksdagens prövning inom viss tid. I fråga om krigsansvarighet på livförsäkringsområdet gäller dock den ordningen att bestämmelserna skall tillämpas när Sverige är i krig.

I 2 Kap. behandlas möjligheten att tillåta försäkringsgivare att med avsteg från annars gällande regler *anpassa verksamheten till krigsförhållanden*. Bestämmelserna i kapitlet svarar i huvudsak mot vad som nu regleras i inländska och utländska lagarna.

Utredningen har diskuterat behovet av att redan i fredstid ha fastlagt bestämmelser av detta slag. Ett alternativ skulle kunna vara att i fredstid väl ha förberett en lagstiftning men att inte genomföra den förrän vid den

tidpunkt då behovet föreligger och därvid slutligt utforma bestämmelserna med hänsyn till den föreliggande situationen. Utredningen har emellertid kommit fram till att det från beredskapssynpunkt liksom hittills är av stort värde att det finns beslutade bestämmelser, flexibelt utformade, som ger regeringen eller Finansinspektionen rätt att medge försäkringsgivarna avvikelser från annars gällande regler. Utredningen har bedömt att beredskapsföreskrifter av detta slag inte strider mot EES-avtalet eller EG-rätten. De föreslagna bestämmelserna skall ses mot bakgrund av de krav som vid planeringen av totalförsvarets civila del ställts på försäkringsfunktionen, nämligen att försäkringsverksamheten skall kunna fortsätta så långt som möjligt med koncentration till för samhället viktigare områden.

När det gäller *rörelsereglerna* föreslås att det införs en allmänt hållen möjlighet att tillåta avvikelser från försäkringsrörelselagen (1982:718) vad avser svenska försäkringsbolag och från lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige vad avser de försäkringsgivare som omfattas av den lagen, dvs. utländska försäkringsbolag från ett land utanför EES-avtalets område. För försäkringsgivare från ett annat EES-land kommer att gälla det landets rörelselagstiftning, varför eventuella lättnader i rörelsereglerna får hanteras av myndigheterna i det landet.

Under krigsförhållanden kan det lätt bli störningar på den internationella återförsäkringsmarknaden. Liksom i den gällande lagstiftningen föreslås därför att en svensk försäkringsgivare skall utan *återförsäkring* kunna ta på sig ett större försäkringsansvar än som följer av bolagsordningens återförsäkringskrav. Även andra avvikelser från bolagsordningen skall kunna medges.

Avvikelser föreslås också kunna ske i fråga om vissa *försäkringsvillkor*. Detta gäller för såväl svenska försäkringsbolag som utländska försäkringsgivare – från ett EES-land eller från annat land – med verksamhet i Sverige. I fråga om skadeförsäkring skall i likhet med vad som f.n. gäller regeringen kunna föreskriva att försäkringsansvaret vad avser mindre viktiga försäkringsgrenas skall upphöra för viss tid eller tillsvidare. Syftet härmed är att få försäkringsbolagens under krigstider reducerade resurser koncentrerade till de allmänt sett mera viktiga försäkringsgrenarna. För att försäkringsgivarna inte skall behöva ägna sig åt reglering av mindre skadefall skall föreskrifter också kunna meddelas om storleken av försäkringstagarnas självrisker. Med hänsyn till de störningar som under krigsförhållanden kan uppkomma i kommunikationerna öppnas även möjlighet till avsteg från de bestämmelser i försäkringsavtalslagen och konsumentförsäkringslagen som knyter viss rättsverkan till att försäkringsgivaren har avsänt visst meddelande till försäkringstagaren. Det förutsätts därvid att försäkringsgivaren utnyttjar tillgängliga möjligheter att nå kunderna med information om ändringarna i aviseringsreglerna. Slutligen skall regeringen kunna föreskriva i fråga om brandförsäkring att försäkringsgivarens ansvar skall stå kvar, oavsett att förnyelsepremie inte har betalats enligt avtalet. Skälet härför är den betydelse som brandförsäkringen har för kreditväsendet.

Med hänsyn till de störningar som under krigsförhållanden kan finnas i samhällslivet och de brister i likviditetshänsende som därvid kan uppkomma öppnas – vid sidan av vad som följer av den allmänna moratorielagen – möjlighet till *betalningsanstånd* för försäkringstagare i fråga om betalning av premier och för försäkringsgivarna i fråga om utbetalning av försäkringsersättningar.

Som en allmän förutsättning för att avsteg från annars gällande regler skall tillåtas föreslås en bestämmelse varav framgår att åtgärden skall vara nödvändig för att tillgodose krav som rör folkförsörjningen eller annat som ligger i försäkringsverksamhetens funktion inom totalförsvaret.

3 Kap. i den föreslagna lagen innehåller bestämmelser om försäkringsgivares *krigsansvarighet i fråga om liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring* motsvarande den reglering som nu finns i krigsansvarighetslagen.

Krigsansvarighetslagen är i huvudsak tillämplig på livförsäkring för dödsfall och på premiefrielseförsäkring som ingår i livförsäkring samt på viss sjukförsäkring. Försäkringsgivarna åläggs genom lagen obligatoriskt att upprätthålla sitt försäkringsansvar också under krigstillstånd i Sverige. För att kunna täcka förluster på riskrörelsen på grund av ökningen av antalet försäkringsfall under ett krigstillstånd kan försäkringsgivarna å andra sidan ta ut en särskild s.k. krigspremie. Vidare faller ansvarigheten bort för risksummor över en viss gräns, för dödsfall 400.000 kr. Vid det krigsbokslut som ett försäkringsbolag förutsätts göra efter ett krig kan det bli nödvändigt att göra ytterligare begränsningar i försäkringsersättningen.

Krigsansvarighetslagen innehåller en långt gående reglering av ansvarsfrågorna. Samtidigt förutsätts det i lagen att varje livförsäkringsbolag i särskilda krigsgrunder skall fastställa ytterligare detaljregler på olika punkter, vilka grunder skall stadfästas av regeringen eller tillsynsmyndigheten. Några krigsgrunder har emellertid inte blivit fastställda. Försäkringsbolagen och dåvarande Försäkringsinspektionen kom nämligen fram till uppfattningen att lagens bestämmelser framstod som otidsenliga i takt med den utveckling som skedde på försäkringsområdet och att lagen med dess detaljföreskrifter borde ersätta med en ny lag av ramkaraktär. Inspektionen överlämnade till regeringen 1984 ett förslag till en sådan lag. Vid remissbehandling av förslaget framkom inga invändningar mot förslaget. Någon lagstiftningsåtgärd vidtogs emellertid inte.

I direktiven för utredningen lämnas en redogörelse för inspektionens framställning utan att några särskilda riktlinjer lämnas för den översyn av krigsansvarighetslagen som ligger i utredningsuppdraget.

Även utredningen har funnit att krigsansvarighetslagen framstår som föråldrad och att det finns anledning att från grunden överväga hur en lagstiftning i ämnet bör utformas.

En grundläggande fråga har gällt om försäkringsbolagen såsom i krigsansvarighetslagen skall vara ålagda att i fråga om vissa försäkringar upprätthålla försäkringsansvar också under krigstillstånd i Sverige med den ökning av försäkringsfall som då kan väntas inträffa. Inspektionsförslaget innebar att det inte längre borde ställas upp krav på ansvar för

krigsrisker vid vissa försäkringar och lämnas detaljerade regler för dessa försäkringar. Ett motiv härför var att det kunde finnas även andra försäkringar på personförsäkringsområdet där ett bolag skulle kunna vilja tillhandahålla försäkringar med krigsansvar med den teknik för täckande av merkostnader som anges i lagen.

Utredningen delar uppfattningen att det är en fördel att inte låsa bestämmelser om krigsansvar till vissa typer av försäkringar. I den mån en försäkringsgivare meddelar krigsskyddade försäkringar bör dock vissa bestämmelser iakttas och då också regler som öppnar möjlighet att täcka överkostnader på grund av krigsskador genom bl.a. särskilda krigspremier. Utredningen betonar samtidigt att det får förutsättas att försäkringsbolagen inte utnyttjar en frivilliglinje till att i fortsättningen friskriva sig från krigsansvarighet på ett sätt som står i strid med det allmänna intresset av att visst försäkringsskydd bör finnas också i fråga om försäkringsfall orsakade av krigshandlingar.

Med utgångspunkt i det sagda har utredningen utformat ett regelsystem som i väsentliga delar bygger på det förslag som inspektionen i samarbete med försäkringsbranschen lade fram 1984.

Bestämmelserna föreslås vara tillämpliga på sådan direkt försäkring som avser livförsäkring, sjukförsäkring eller olycksfallsförsäkring som helt eller delvis gäller även för försäkringsfall som orsakats av krigshandling till följd av att Sverige kommit i krig. I praktiken kan man utgå från att vissa försäkringar som inte omfattas av krigsansvarighetslagen också i fortsättningen kommer att vara utan krigsskydd, eftersom den nödvändiga krigspremien blir alltför hög.

Krigsansvarighetslagen omfattar försäkringsavtal som här i landet tecknas hos ett svenskt försäkringsbolag eller hos ett utländskt försäkringsföretag som fått tillstånd att genom generalagent här driva verksamhet. Utredningen konstaterar att förutsättningarna nu ändrats i och med EES-avtalet. När till följd härav principen om hemlandskontroll genomförts fullt ut på grundval av tredje generationens EG-direktiv på försäkringsområdet saknas enligt utredningens bedömning förutsättningar för att låta regler om krigsgrunder och andra regler av rörelsekaraktär gälla för utländska EES-bolag. Det får sålunda i fråga om utländska EES-bolag ankomma på hemlandets myndigheter att bevaka att försäkringar med krigsskydd säljs under de regler och villkor som behövs för att utfästelserna skall kunna infrias. De i utredningens förslag upptagna bestämmelserna avses således gälla för verksamhet i Sverige av svenska försäkringsbolag och utländska företag som inte omfattas av EES-avtalet.

Utredningen föreslår att en försäkringsgivare som meddelat krigsskyddade försäkringar skall upprätta ett särskilt krigsbokslut inom två år efter det att kriget upphört. Bokslutet skall visa intäkter och kostnader för de krigsskyddade försäkringarna med fördelning på olika verksamhetsgrenar. Krigsbokslutet avses ligga till grund för fördelningen av tillgängliga medel på de föreliggande försäkringsfallen.

Den nuvarande detaljregleringen i krigsansvarighetslagen ersätts i utredningens förslag med ett krav på försäkringsgivarna att i *särskilda krigsgrunder* ange vilka regler som skall tillämpas under krigsför-

hållanden och vid regleringen av försäkringsfallen efter krigets slut. Bestämmelser skall sålunda kunna fastställas bl.a. i fråga om möjlighet att hålla inne försäkringsersättning till dess krigsbokslut har upprättats, att ta ut en provisorisk krigspremie, att uttaxera en slutlig krigspremie på grundval av krigsbokslutet för att täcka överkostnader till följd av en icke beräknad ökning av försäkringsfallen och att sätta ned försäkringsersättning om överkostnader skäligen inte kan täckas genom krigspremier eller överskottsmedel.

Utredningen föreslår vidare att det i likhet med vad som nu gäller bör finnas möjlighet för försäkringsgivare att träffa avtal om att sinsemellan utjämna kostnaderna för krigsansvarigheten. Mot bakgrund av att krigsförhållanden genom tillfälligheter kan drabba skilda bolag olika hårt förutsätter utredningen att bolagen i eget intresse bör vara angelägna om att träffa sådana avtal. Den nuvarande möjligheten för regeringen att besluta om utjämning har tagits bort.

Efter förebild i den gällande lagen föreslås också att i krigsgrunderna skall kunna tas in bestämmelser som i begränsande syfte avviker från de regler som annars gäller för beräkning och tilldelning av återbäring.

En förutsättning för att bestämmelserna om krigsansvarighet skall tillämpas är att Sverige befinner sig i krig. Krigsgrunderna skall upprättas i fredstid enligt tillsynsmyndighetens bestämmande. Grunderna såvitt avser beslut om uttaxering av krigspremier och om nedsättning av försäkringsersättning behöver dock inte beslutas förrän krigsbokslut har upprättats.

Slutligen föreslås att beslut om krigsgrunder skall inges till Finansinspektionen men att det inte längre skall krävas att regeringen eller inspektionen stadfäster dessa.

I 4 Kap. finns bestämmelser om *statlig krigsförsäkring*. Krigsförsäkringslagen öppnar möjlighet för staten att genom Krigsförsäkringsnämnden under krigsförhållanden verka som försäkringsgivare. Lagens huvudsyfte är att genom statlig krigsförsäkring se till att behövt försäkringsskydd finns att tillgå i fråga om för krigs- och folkförsörjningen viktiga transporter. Bakgrunden är följande. Försäkringsbolagens transportförsäkringar innehåller försäkringsskydd mot dels vanliga krigsrisker, t.ex. minsprängningar, dels risk att egendom läggs under embargo eller uppbringas eller utsätts för annan liknande åtgärd av främmande stat eller av den som där tagit eller försöker ta makten, s.k. frustrationsrisk. Under allvarigare krigstillstånd kan man emellertid inte räkna med att försäkringsbolagen lämnar sådant försäkringsskydd, eftersom det blir fråga om risker av sådan omfattning att försäkringsväsendet inte har tillräckliga resurser för att stå för försäkringsskyddet. Sedan lång tid tillbaka har det därför ansetts növärdigt med ett statligt engagemang för att ordna försäkringsskyddet under krigsförhållanden. Under andra världskriget förekom sålunda en statlig krigsförsäkringsverksamhet av betydande omfattning.

Utredningen har uppfattningen att det även i framtiden är növärdigt med ett statligt engagemang för att lösa försäkringsproblemen på transportområdet under krigsförhållanden. En viktig aspekt i samman-

hanget är att försäkringsskydd mot krigsrisker kan behöva lämnas i omedelbar anslutning till en inträffad krigssituation. Utredningen har övervägt en lösning som finns på andra håll innebärande att staten ser till att det redan i fredstid finns ett institut eller bolag som med statligt stöd meddelar krigsförsäkring och som s.a.s. direkt kan ta sig an den krigsförsäkringsverksamhet som behövs under allvarigare krigsförhållanden. Utredningen har emellertid stannat för att föreslå att den statliga krigsförsäkringen organiseras i samma former som f.n. En bestämd förutsättning härför är enligt utredningen dock att Krigsförsäkringsnämnden har gjort sådana förberedelser att verksamheten vid behov kan påbörjas utan dröjsmål. En annan förutsättning är att systemet med särskilda krigsutbrottsavtal behålls (se nedan).

Utredningen föreslår att verksamhetsområdet för statlig krigsförsäkrings bestäms i allt väsentligt på samma sätt som i krigsförsäkringslagen. Det innebär att nämnden skall kunna meddela dels transportförsäkring och motorfordonsförsäkring mot krigsrisk och frustrationsrisk och dels lagringsförsäkring mot samma risker i fråga om varor som lagrats i utlandet i samband med export till Sverige eller import därifrån. Med transportförsäkring avses i sammanhanget försäkring som meddelas beträffande fartyg, flygplan och spårfordon samt varor som är under transport med sådant transportmedel eller med landfordon.

Krigsförsäkring skall få lämnas endast när nämnden anser det vara av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för det svenska näringslivet. I praktiken betyder detta att den statliga krigsförsäkringen framförallt har betydelse för transporter från och till andra länder. Försäkringsmöjligheten kan användas också i fråga om utländska transportmedel.

I Krigsförsäkringsnämndens förberedelser har ingått att utforma försäkringsvillkor att användas för olika transportmedel och transporter. Villkoren är delvis av äldre datum. Enligt utredningen bör nämnden se över villkoren och undanröja de brister och oklarheter som kan finnas i vissa avseenden.

För att underlätta rekryteringen av personal för de ofta riskfyllda transporter som krävs under krigsförhållanden föreslås att Riksförsäkringsverkets möjligheter att meddela krigsolycksfallsförsäkring till bättre villkor än vad som annars gäller skall behållas.

Försäkringsbolagens krigsförsäkringar är så utformade att de upphör omedelbart eller efter kort tid, om Sverige kommer i krig eller om ett storkrig eller annat krig som berör den närmaste omvärlden utbryter. För att trygga ett kontinuerligt krigsskydd för pågående transporter har Krigsförsäkringsnämnden, efter bemyndigande av riksdagen och med godkännande av regeringen, träffat s.k. *krigsutbrottsavtal* med svenska försäkringsbolag innebärande att staten övertar krigsriskansvaret i de försäkringar som tecknats hos bolagen på de villkor om premier och annat som angetts av Krigsförsäkringsnämnden. Krigsutbrottsavtal har sålunda träffats med de bolag som ingår i transportförsäkringsbolagens beredskapsorgan, Svenska Transportförsäkringspoolen, såvitt avser fartyg och varor, med lokala försäkringsbolag såvitt avser fiskefartyg och med försäkringsbolag som meddelar flygförsäkring såvitt avser flygplan.

Utredningen har kommit fram till att systemet med krigsutbrottsavtal framstår som ett nödvändigt komplement till Krigsförsäkringsnämndens tänkta verksamhet som direktförsäkringsgivare. Nämnden kan inte i samband med krigsutbrott klara av att pröva försäkringsfrågorna för pågående transporter. För att dessa inte skall avbrytas med hänsyn till brister i försäkringsskyddet är det viktigt att behålla ordningen med ett i förväg förberett automatiskt övertagande av krigsriskansvaret. Utredningen föreslår därför att i lagen tas in en bestämmelse om att Krigsförsäkringsnämnden får träffa krigsutbrottsavtal. För att vara giltigt skall sådant avtal godkännas av regeringen.

Systemet med statlig krigsförsäkring har som ett huvudsyfte att bidra till att under svåra av krig föranledda förhållanden bidra till att för landet viktiga internationella transporter blir utförda. Av central betydelse för att försörjningsproblemen skall kunna bemästras är att det finns tillräcklig tillgång till fartyg som lämpliga för ändamålet. En fråga som sedan lång tid tillbaka i olika beredskapssammanhang har diskuterats har gällt hur man från svensk sida skall få tillgång till tillräcklig tonnagekapacitet sedan utvecklingen gått dithän att svenska fartyg i stor utsträckning registrerats i utlandet. De nuvarande krigsutbrottsavtalen är så utformade att de ansetts gälla enbart i fråga om fartyg som förs under svensk flagg. Mot bakgrund av den betydelse försäkringsfrågan kan ha i sammanhanget hemstälde Krigsförsäkringsnämnden 1989 hos regeringen att krigsutbrottsavtalens tillämpning skulle vidgas så att även utlandsflaggade fartyg skulle kunna omfattas. Tanken var att sådana fartyg skulle vara skyddade mot krigsrisk under i första hand en tid av 30 dagar från ett krigsutbrott, en tidsfrist som bedömdes tillräcklig för att redarna skulle hinna med en omflaggning. Framställningen ledde inte till något regeringsbeslut i frågan. Det har i stället överlämnats till utredningen att ta ställning till hur den av nämnden aktualiserade frågan borde lösas.

Utredningen konstaterar att problemet hur Sverige under krisförhållanden skall få tillgång till tillräcklig fartygskapacitet fortfarande är olöst och noterar att Överstyrelsen för civil beredskap inte minst på senare tid har påtalat hos regeringen vikten av att frågan får en lösning. Utredningens bedömning är att även om försäkringsfrågorna har viss betydelse i sammanhanget så är dessa inte avgörande för hur kapacitetsfrågan skall lösas. Utredningen har från Kommunikationsdepartementet inhämtat att det nu pågår undersökningar om hur utlandsflaggade fartyg under krigsförhållanden skall kunna bli disponibla för transporter från och till Sverige. Vid genomförandet av de förslag till lösningar som därvid kan komma fram bör enligt utredningen Krigsförsäkringsnämnden kopplas in för att klara ut hur krigsförsäkringsfrågorna samtidigt bör lösas. Utredningen pekar på vissa möjligheter därvidlag.

Utredningen gör också i övrigt en genomgång av de frågor som aktualiseras i samband med systemet med krigsutbrottsavtal och de villkor som gäller för dessa. Bl.a. berörs problem som finns vad angår landtransporter och transporter med flygplan.

Vid sidan av huvudfrågan om statlig krigsförsäkring upptar krigsförsäkringslagen också bestämmelser innebärande att staten genom

Krigsförsäkringsnämnden i fråga om de viktigare slagen av skadeförsäkringar kan uppträda som *återförsäkringsgivare* i förhållande till svenska försäkringsbolag. Skälet härför är att man får räkna med att det under krigsförhållanden sker avbrott i möjligheten för svenska försäkringsbolag att återförsäkra sina åtaganden på den internationella återförsäkringsmarknaden. Utredningen föreslår att i lagen införs en generell möjlighet för Krigsförsäkringsnämnden att meddela återförsäkring av skadeförsäkring mot civila risker. Vidare föreslås att nämnden med godkännande av regeringen skall kunna träffa beredskapsavtal med försäkringsgivare rörande förutsättningar för tillämpningen av statlig återförsäkring.

En särskild fråga som utredningen uttryckligen i sina direktiv har att behandla gäller hur *utländska försäkringsbolag* skall behandlas vid den statliga försäkringsverksamheten. Krigsförsäkringslagen medger statlig återförsäkring enbart i fråga om svenska försäkringsbolags försäkringar. Något formellt hinder mot att träffa krigsutbrottsavtal med utländska bolag om automatiskt övertagande av krigsriskansvaret följer inte av lagen. Propåer från utländska försäkringsföretag här verksamma via generalagenter om att få träffa krigsutbrottsavtal har dock hittills avisats av Krigsförsäkringsnämnden. De konkurrensaspekter som här kan förekomma finns det anledning att uppmärksamma än mer mot bakgrund av EES-avtalet och en eventuell anslutning till EU. Utredningens bedömning är att den omständigheten att ett krigsutbrottsavtal är knutet till en transportförsäkring rimligen knappast kan ha någon betydelse ur konkurrenssynpunkt annat än då marknadsföringen sker i lägen då det finns överhängande hot om en krigssituation som allvarligt berör landet eller dess närmaste omgivning. Någon snedvridning av konkurrensen mellan svenska och utländska försäkringsgivare kan således knappast uppkomma under mera normala förhållanden. Utredningen utesluter emellertid inte att det kan finnas skäl från beredskapssynpunkt att träffa krigsutbrottsavtal också med utländska försäkringsföretag. Om så bör ske får bli beroende av omständigheterna och av företagens möjligheter att uppfylla de villkor och åtaganden som är förknippade med sådant avtal.

Vad gäller återförsäkringsfrågan föreslår utredningen att det i fortsättningen öppnas möjlighet för Krigsförsäkringsnämnden att teckna återförsäkringsavtal med här i landet etablerade utländska försäkringsföretag.

I utredningsdirektiven har särskilt tagits upp också en fråga som aktualiserats av Återförsäkringskonsortiet av år 1965, ett beredskapsorgan bildat av svenska försäkringsbolag, och som rör problem sammanhängande med att bolagen vid ett krigsutbrott kan ha under hantering icke slutreglerade ersättningar för *storskador*. Konsortiets verksamhet avser företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring. Vid krigsförhållanden skall konsortiet bl.a. kunna överta återförsäkring som svenska bolag har placerat i utlandet, om det befaras att de utländska återförsäkrarna inte kan infria sina utfästelser. Konsortiet skall även direkt kunna återförsäkra de svenska bolagens försäkringar och fördela återförsäkringsansvaret mellan sig på visst sätt. Enligt med Krigsförsäkringsnämnden träffat beredskapsavtal kan en del av riskerna återför-

säkras hos nämnden. Om stora skador ännu inte är slutreglerade när konsortiet träder i verksamhet kan det uppkomma betydande problem för försäkringsbolag när det gäller att uppfylla sina förpliktelser enligt konsortieavtalet. Om det finns stora utestående fordringar på utländska återförsäkrare kan de berörda svenska bolagen sålunda p.g.a. av bristande likviditet vara mer eller mindre utslagna, innan konsortiet har börjat sin verksamhet. Utredningen föreslår därför att staten på lämpligt sätt avger en förklaring, som dock inte bör ges formen av en bindande utfästelse, att lån skall kunna lämnas till konsortiet i en sådan situation. Utredningen föreslår att Krigsförsäkringsnämnden får i uppdrag att i sin beredskapsplanering närmare undersöka och precisera de förutsättningar och villkor som bör gälla för det fall statligt lån behövs för att återförsäkringssystemet skall kunna fungera.

Beträffande *Krigsförsäkringsnämndens organisation* föreslås vissa ändringar, bl.a. att regeringen skall vara fri att utse ordföranden för den speciella verksamhet som det här är fråga om och att den nuvarande ordningen med generaldirektören för Finansinspektionen som självskriven ordförande slopas. Vidare föreslås att nämnden erhåller de resurser som behövs för att nämnden skall kunna uppfylla de krav som enligt utredningen bör ställas på den.

I 5 Kap. finns bestämmelser om *tillsyn m.m.* De sanktionsbestämmelser som finns i försäkringsrörelselagarna föreslås bli tillämpliga på avvikelser som sker från föreskrift i den föreslagna beredskapslagen eller föreskrift eller beslut som meddelats enligt den lagen.

Vidare föreslås att regeringen skall kunna återkalla en meddelad koncession, om ett bolag på grund av krigs- eller krisförhållanden kan antas för en längre tid inte kunna vara i stånd att infria sina försäkringsåtaganden här i landet. Vad gäller ett EES-bolag, för vilka ju inte kommer att gälla regler om koncession, föreslås att det skall vara möjligt att under motsvarande förutsättningar förbjuda att verksamheten i landet fortsätts.

Förslagen till Lag om registrering av av krigsskada på egendom och, alternativt, Lagen om ersättning för krigsskada på egendom

Krigsskadelagen har till syfte att lägga fast ett system för ersättning av statsmedel vad avser skador som uppkommer på egendom inom landet till följd av krigshandlingar. Även handlingar till följd av krig mellan andra stater omfattas liksom handlingar till följd av ett senare utbrutet krig. Någon rätt till ersättning följer inte av lagen. Frågan huruvida ersättning skall utgå är beroende av om riksdagen efter ett krig beslutar att ersättning skall utgå och den ersättningsnivå som därvid bestäms. För att ge ett underlag för kommande eventuell ersättning innehåller lagen bestämmelser om fortlöpande registrering och värdering av skador som uppkommer under ett krig. Vidare finns i lagen detaljerade bestämmelser om skaderegleringen, vilka bestämmelser skall tillämpas för det fall

riksdagen fattar beslut om ersättning av statsmedel. En särskild myndighet, Statens krigsskadenämnd, svarar i fredstid för beredskapsplanläggningen och har också att svara för hanteringen av skaderegleringsfrågorna. Ett nära samarbete förutsätts ske med försäkringsbranschen. Nämnden är således vad gäller registreringen av skadorna beroende av biträde av de distriktscentraler som försäkringsbolagen upprättar inom olika delar av landet under krigsförhållanden.

Utredningen har inte funnit anledning att frångå de huvudtankar som ligger bakom den nuvarande lagen. Utredningen ifrågasätter emellertid starkt det ändamålsenliga i att i förväg lägga fast en ingående reglering av skadehanteringen innan omfattningen av skadorna är känd och innan beslut föreligger om ersättning överhuvud skall utgå. Utredningens huvudförslag avser därför en lag med bestämmelser begränsade till vad som krävs för att uppgifter om inträffade krigsskador samlas in fortlöpande så att bästa möjliga underlag för prövning av ersättningsanspråk skall finnas när riksdagen avgör ersättningsfrågan. Det förutsätts att riksdagen då också fattar beslut om den ordning som lämpligen med hänsyn till omständigheterna skall tillämpas för prövningen av ersättningsanspråken. Förslaget innebär också att Krigsskadenämnden avskaffas och att i stället Finansinspektionen som funktionsansvarig myndighet får ansvaret för att med biträde av försäkringsbolagen se till att uppkommande skador registreras.

För det fall statsmakterna skulle finna att en lagstiftning av nuvarande uppläggning bör behållas har utredningen alternativt redovisat ett förslag till en moderniserad krigsskadelag.

En särskild fråga som utredningen har tagit upp gäller behandlingen av ersättningsfrågor som rör *skador på s.k. krigsviktig egendom*. Det är här fråga om t.ex. industrifastigheter och maskiner som har betydelse för totalförsvaret och som därför kan behöva återställas eller repareras utan dröjsmål. Sedan lång tid tillbaka upptas i den årliga beredskapsbudgeten ett belopp härför. Avsikten synes ha varit att beslut om ersättning för denna typ av krigsskador skall hanteras av försörjningsmyndigheterna och inte av Krigsskadenämnden. Utredningen finner en sådan ordning naturlig och föreslår att Överstyrelsen för civil beredskap får i uppdrag att närmare klara ut hur ersättningsfrågor av detta slag skall hanteras.

Författningsförslag

1 Förslag till

Lag om försäkringsverksamhet under kris- och krigsförhållanden

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Allmänna bestämmelser

Lagens innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om dels svensk och utländsk försäkringsgivares verksamhet här i landet under krig, krigsfara eller därav föranledda förhållanden, dels krigsansvarighet för liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring dels ock statlig försäkring mot krigsrisk och statlig återförsäkring under krigsförhållanden.

Definitioner

2 § Med svensk försäkringsgivare avses försäkringsbolag som fått koncession enligt försäkringsrörelselagen (1982:713).

Med utländsk försäkringsgivare avses dels försäkringsföretag som fått koncession enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige, dels försäkringsgivare som med tillämpning av lagen (1993:1302) om EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige driver verksamhet här i landet.

När lagen skall tillämpas

3 § Är Sverige i krig skall bestämmelserna i 2 kap. 1-3 och 5-7 §§, 4 kap. 2, 3, 5 och 6 §§ samt 5 kap. 2 § tillämpas.

Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara, får regeringen föreskriva att bestämmelserna som anges i första stycket skall tillämpas.

Föreskrift enligt andra stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen gjordes, upphör föreskriften att gälla.

4 § Bestämmelserna i 3 kap. om krigsansvarighet för livförsäkring och viss annan försäkring tillämpas i samband med krigförhållanden i enlighet med vad som föreskrivs i samma kapitel.

2 kap. Svensk och utländsk försäkringsgivares verksamhet

Rörelsen

1 § Regeringen får meddela föreskrifter om avvikelser från bestämmelserna i försäkringsrörelselagen (1982:713) och lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.

Finansinspektionen får medge en försäkringsgivare att avvika från bestämmelse i lag som anges i första stycket eller från föreskrift som meddelats med stöd av sådan lag.

2 § Finansinspektionen får medge en svensk försäkringsgivare att för egen räkning ta på sig ett större försäkringsansvar än som följer av bolagsordningen. Av beslutet skall framgå i vilken utsträckning den annars gällande skyldigheten att teckna återförsäkring får frångås.

Finansinspektionen får även medge en svensk försäkringsgivare som är ett ömsesidigt försäkringsbolag att överskrida en i bolagsordningen angiven begränsning av återförsäkring i förhållande till den direkta försäkringen. Av beslutet skall framgå i vilken utsträckning bolaget får avvika från begränsningen.

Finansinspektionen får också medge en svensk försäkringsgivare att göra annan avvikelse från bestämmelse i bolagsordningen.

Försäkringsvillkor

Skadeförsäkring

3 § Regeringen får beträffande svensk och utländsk försäkringsgivare i fråga om skadeförsäkring meddela föreskrifter om

1. upphörande för viss tid eller tills vidare av försäkringsgivares ansvar för vissa slag av meddelade försäkringar, därvid det skall anges vad som skall gälla i fråga om försäkringstagarnas rätt,

2. storleken av försäkringstagarnas självrisk, oavsett vad som anges i försäkringsvillkoren,

3. avvikelser från bestämmelser i 14 § andra stycket lagen (1927:77) om försäkringsavtal och reglerna i konsumentförsäkringslagen (1980:38) om försäkringsgivares meddelande till försäkringstagare och från bestämmelser och avtalade försäkringsvillkor som är beroende av sådana meddelanden,

4. oförändrat ansvar för försäkringsgivare enligt försäkringsavtal till den del avtalet omfattar brandförsäkring på byggnad som hör till fast egendom eller därmed jämställd egendom, oavsett att försäkringstagaren inte betalat förnyelsepremie enligt avtalet.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får medge en försäkringsgivare att avvika från bestämmelser och villkor som avses i första stycket 3.

4 § För en försäkringsgivares fordran på sådan obetald premie som avses i 3 § 4 gäller förmånsrätt enligt 6 § 1 och 7 § 2 förmånsrättslagen (1970:979). Förmånsrätten skall omfatta även ränta på obetald premie, om det anges i beslut om tillämpning av 3 § 4.

Livförsäkring samt sjuk- och olycksfallsförsäkring

5 § Regeringen får beträffande svensk och utländsk försäkringsgivare i fråga om livförsäkring meddela föreskrifter om

1. rätt för försäkringsgivare att med avvikelser från försäkringsvillkor skjuta upp utbetalning på grund av återköp,

2. befrielse för försäkringsgivare från skyldighet enligt försäkringsvillkor att lämna lån på försäkringen, och

3. avvikelser från bestämmelsen i 14 § andra stycket lagen (1927:77) om försäkringsavtal om försäkringsgivares meddelande till försäkringstagaren och på grund därav gällande försäkringsvillkor.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får medge en försäkringsgivare att göra en sådan avvikelse som avses i första stycket.

Bestämmelserna i första stycket 3 och andra stycket gäller även i fråga om sjuk- och olycksfallsförsäkring.

Gemensamma bestämmelser

6 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får meddela föreskrifter om anstånd för försäkringstagare med att under viss tid betala premie som är förfallen till betalning.

7 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får meddela föreskrifter om anstånd under viss tid för svensk och utländsk försäkringsgivare i fråga om utbetalning av försäkringsersättning.

8 § Föreskrifter eller medgivanden som avses i detta kapitel får meddelas endast om det behövs för att tillgodose krav som följer av försäkringsverksamhetens funktion inom totalförsvaret.

3 kap. Krigsansvarighet för liv-, sjuk-, och olycksfallsförsäkring

1 § Bestämmelserna i detta kapitel är tillämpliga på sådan direkt försäkring som avser livförsäkring, sjukförsäkring eller olycksfallsförsäkring om försäkring

1. helt eller delvis gäller också för försäkringsfall som orsakats av krigshandling till följd av att riket kommit i krig (krigsskyddad försäkring), och

2. meddelas av svensk försäkringsgivare eller utländsk försäkringsgivare som bedriver verksamhet här i landet enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.

För försäkring som avses i första stycket skall upprättas krigsgrunder enligt vad som föreskrivs i 5 §. I det avseende som framgår av andra stycket i samma paragraf kan därvid även icke krigsskyddade försäkringar bli berörda.

2 § Bestämmelserna i 3, 4, 6 och 8 §§ tillämpas om riket kommer i krig såvida inte regeringen beslutar annat. När kriget har upphört meddelar regeringen beslut om den tidpunkt då kriget skall anses ha upphört. Sådant beslut kan meddelas även tidigare, om det kan antas att krigshandlingar inte längre kommer att företas i någon mera betydande omfattning.

Vad som sagts i första stycket äger motsvarande tillämpning på bestämmelser som tagits in i krigsgrunder enligt 5 §.

3 § Vad som gäller för krigsskyddad försäkring gäller också för försäkringsfall som inträffar inom ett år efter krigets slut, om det orsakats av en krigshandling.

4 § För de försäkringar som är krigsskyddade skall en försäkringsgivare inom två år efter det att kriget har upphört upprätta ett särskilt krigsbokslut för den tid kriget har pågått. Krigsbokslutet skall visa intäkter och kostnader för de krigsskyddade försäkringarna med fördelning på verksamhetsgrenar. Kostnaderna skall omfatta även kostnader för sådana försäkringsfall som har inträffat inom ett år från krigets slut, om försäkringsfallet har orsakats av en krigshandling.

5 § I särskilda krigsgrunder skall tas upp bestämmelser om indelning av krigsskyddade försäkringar i verksamhetsgrenar därvid försäkringar av likartat slag förs till samma verksamhetsgren. Krigsgrunderna kan vidare innehålla bestämmelser om möjlighet

1. att hålla inne försäkringsersättning till dess krigsbokslut upprättats,
2. att under krig ta ut en provisorisk krigspremie,

3. att fastställa krigspremie för försäkring som upphör innan krigsbokslut har upprättats eller som före nämnda tidpunkt föranleder att periodisk utbetalning påbörjas på grund av att en försäkrad person har avlidit eller har uppnått viss ålder,

4. att uttaxera krigspremie, om det behövs för att täcka i krigsbokslutet redovisade kostnader i den mån dessa överstigit det belopp, som enligt vad som antagits vid premieberäkningen varit att förvänta under den tid som kriget pågått (överkostnader),

5. att sätta ned försäkringsersättning som har hållits inne enligt punkt 1, om överkostnader som avses i punkt 4 skäligen inte kan täckas genom krigspremier eller överskottsmedel,

6. att göra sådan utjämning mellan försäkringsgivare som avses i 6 §.

I krigsgrunderna kan även meddelas de bestämmelser om beräkning och tilldelning av återbäring som en försäkringsgivare avser att tillämpa i sin rörelse till dess krigsbokslutet har upprättats

Krigsgrunderna skall av försäkringgivare upprättas inom tid som bestäms av Finansinspektionen och skall inges till inspektionen.

Därvid gäller att krigsgrunder avseende första stycket punkterna 4 och 5 inte behöver beslutas förrän krigsbokslutet har upprättats.

6 § Överkostnader, krigspremie eller nedsättning av försäkringsersättning får inom varje verksamhetsgren utjämnas mellan två eller flera försäkringsgivare på grundval av en mellan försäkringsgivarna träffad överenskommelse. Vid upprättande av krigsbokslut skall hänsyn tas till sådan utjämning.

7 § En försäkringstagare eller annan som inte har åtagit sig att hålla försäkringen vid makt genom förnyelsepremie ansvarar inte med annan egendom än försäkringen för betalningen av krigspremie.

8 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får meddela närmare föreskrifter om krigsbokslut och om utformningen av krigsgrunder.

4 kap. Statlig försäkring

Försäkring mot krigsrisk, m.m.

1 § I detta kapitel betyder

transportförsäkring: försäkring som meddelas i fråga om fartyg, luftfartyg och spårfordon samt varor som är under transport med sådant transportmedel eller med landfordon,

motorfordonsförsäkring: försäkring som meddelas i fråga om skada på landfordon.

2 § Staten får meddela transportförsäkring och motorfordonsförsäkring mot

1. krigsrisk och
2. risk att egendom läggs under embargo eller uppbringas eller utsätts för annan liknande åtgärd av främmande stat eller av den som där har tagit eller försöker ta makten (frustrationsrisk).

Försäkring mot risker som avses i första stycket får staten också meddela i fråga om egendom, som har lagrats i utlandet för införsel till Sverige eller i anslutning till utförsel från Sverige.

3 § Staten får ta återförsäkring av sådana försäkringar som har meddelats enligt 2 §.

4 § Lagen (1927:77) om försäkringsavtal gäller inte i fråga om försäkring enligt 2 §.

Återförsäkring

5 § Staten får åt försäkringsgivare meddela återförsäkring av försäkring som avses i 2 § och av skadeförsäkring mot andra risker än sådana som anges i den paragrafen.

Försäkring för krigsolycksfall

6 § Riksförsäkringsverket får för olycksfall som till följd av krigsåtgärd drabbar personer som tjänstgör på fartyg eller annat transportmedel meddela försäkring som kan ge ersättning utöver vad som annars gäller.

Krigsförsäkringsnämnden

7 § Ärenden om försäkring enligt 2 och 5 §§ handläggs av Krigsförsäkringsnämnden. Nämnden får meddela sådan försäkring endast när det är av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för det svenska näringslivet.

8 § Närmare föreskrifter om Krigsförsäkringsnämndens organisation och verksamhet meddelas av regeringen.

Krigsutbrottsavtal m.m.

9 § Krigsförsäkringsnämnden får ingå avtal som innebär att staten vid krigsutbrott eller under andra förutsättningar som anges i avtalet utan föregående prövning övertar ansvaret från försäkringsgivare i fråga om

löpande försäkringar som avses i 2 § eller annars åtaga sig sådant ansvar för viss kortare tid (krigsutbrottsavtal).

Nämnden får också träffa avtal med försäkringsgivare om tillämpningen av 5 § (återförsäkringsavtal).

Avtal enligt första och andra stycket skall godkännas av regeringen för att vara giltigt.

5 kap. Tillsyn m.m.

1 § Bestämmelserna om tillsyn i de lagar som anges i 1 kap. 2 § äger motsvarande tillämpning i fråga om försäkringsgivare som har avvikit från denna lag eller från föreskrift eller beslut som har meddelats enligt denna lag.

2 § Om det kan antagas att en svensk försäkringsgivare eller utländsk försäkringsgivare som driver verksamhet här i landet enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige, på grund av kris- eller krigsförhållanden som avses i 1 kap. 3 §, under en längre tid inte kommer att kunna infria sina försäkringsavtal avseende här belägna risker kan regeringen efter anmälan av Finansinspektionen besluta att återkalla meddelad koncession. Under motsvarande förutsättningar kan Finansinspektionen förbjuda utländsk försäkringsgivare, som här driver verksamhet enligt lagen (1993:1302) om EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige, att fortsätta verksamheten i landet.

Vad som enligt de i 1 kap. 2 § angivna lagarna gäller efter beslut om återkallelse av koncession eller förbud att fortsätta verksamhet äger motsvarande tillämpning efter beslut enligt första stycket.

3 § Den myndighet som lämnar ett medgivande eller beslutar om föreskrifter enligt bemyndigande i denna lag skall avgöra om medgivandet eller föreskrifterna också skall gälla viss tid efter det att bemyndigandet inte längre skall tillämpas.

4 § Finansinspektionens beslut enligt denna lag får överklagas hos regeringen genom besvär. Inspektionens beslut gäller omedelbart om inte inspektionen bestämmer något annat.

Krigsförsäkringsnämndens beslut i försäkringsärenden enligt denna lag får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den xx 199X.

Genom lagen upphävs

1. lagen (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m.,

2. lagen (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m.m.,
3. lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring,
4. lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring.

2 Förslag till Lag om registrering av krigsskada på egendom

Häri genom föreskrivs följande.

1 § Denna lag avser registrering av krigsskada på egendom med anledning av att ersättning av statsmedel kan komma att utgå för skadan. Frågan i vad mån sådan ersättning skall utgå beslutas av riksdagen som också beslutar om grunder för ersättning och om ordningen för prövning av ersättningsärenden.

2 § Med krigsskada avses i denna lag skada på egendom i följd av

1. krig mellan Sverige och främmande stat,
2. krig mellan främmande stater,
3. handling som har samband med sedermera utbrutet krig.

3 § Registrering sker, med de undantag som anges i 4 §, i fråga om egendom som tillfogats skada här i riket.

Registrering sker även av krigsskada, som utanför rikets gränser tillfogats

1. svenskt fartyg eller luftfartyg på resa mellan orter här i riket utan att utrikes ort anlöps samt egendom som medförs på sådan resa,
2. svenskt fartyg under yrkesmässigt bedrivet fiske samt egendom som därvid medförs.

4 § Lagen är inte tillämplig på egendom som ägs av

1. svenska staten,
2. kommun, eller
3. främmande stat.

Lagen är inte heller tillämplig på utländskt fartyg eller luftfartyg.

5 § Den som vill begära ersättning för en krigsskada skall anmäla skadan för registrering. Detta skall ske snarast efter erhållen kännedom om skadan och senast vid den tidpunkt som riksdagen bestämmer i samband med beslut enligt 1 §. Om flera vill bevaka rätt till ersättning är det tillräckligt att någon av dem anmäler skadan.

6 § En anmälan om krigsskada registreras hos Finansinspektionen.

En anmälan för registrering får avvisas endast om det är uppenbart att den inte uppfyller kraven i 2 och 3 §§ eller om anmälan avser egendom som inte omfattas av lagen enligt 4 §.

Ett beslut att avvisa en anmälan får överklagas till kammarrätten.

7 § Ett svenskt försäkringsbolag och en utländsk försäkringsgivare med rätt att driva försäkringsverksamhet från kontor här i riket har skyldighet att motta anmälningar om krigsskada och biträda Finansinspektionen på

annat sätt i enlighet med vad inspektionen bestämmer. För sådan biträdesverksamhet utgår ersättning som bestäms av regeringen.

8 § Regeringen eller efter regeringens bemyndigande Finansinspektionen får meddela närmare föreskrifter om verkställigheten av denna lag.

Denna lag träder i kraft den xx 199X, då lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom skall upphöra att gälla.

3 Förslag till Lag om ersättning för krigsskada på egendom

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Ersättning för krigsskada på egendom lämnas av statsmedel enligt denna lag i den mån riksdagen beslutar att sådan ersättning skall utgå.

Ersättning utgår enligt grunder som beslutas av riksdagen och endast i den mån ersättning för skadan inte lämnas i annan ordning.

2 § Med krigsskada förstås i denna lag skada i följd av

1. krig mellan Sverige och främmande stat,
2. krig mellan främmande stater,
3. handling som har samband med ett senare utbrutet krig.

3 § Ersättning utgår för krigsskada på egendom som skadats här i riket samt för krigsskada, som utanför rikets gränser tillfogats

1. svenskt fartyg eller svenskt luftfartyg på resa mellan orter här i riket utan att utrikes ort anlöps samt egendom som medföres på sådan resa, samt

2. svenskt fartyg under yrkesmässigt bedrivet fiske samt egendom som därvid medföres.

4 § Lagen är inte tillämplig på egendom som ägs av

1. svenska staten,
2. kommun, eller
3. främmande stat.

Lagen är inte heller tillämplig på utländskt fartyg eller luftfartyg.

5 § Egendom som helt eller till större delen tillhör utländsk medborgare eller utländsk juridisk person i viss stat kan genom riksdagens beslut undantas från rätten till ersättning.

6 § I fråga om rätt till ersättning som utbetalas enligt denna lag gäller i tillämpliga delar vad som i lagen (1927:77) om försäkringsavtal sägs om skadeförsäkring, såvida inte annat följer av vad som anges i denna paragraf.

Avser ersättning krigsskada på fast egendom eller byggnad som utgör tillbehör till tomträtt eller vattenfallsrätt och besväras egendomen av sökt eller beviljad inteckning för fordran, får egendomens ägare utan hinder av inteckningen uppbära ersättningen, om skadan inte överstiger en tiondel av egendomens värde. Är skadan större gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs i lagen (1927:79) om rätt för borgenär till betalning ur ersättning på grund av brandförsäkringsavtal.

I fråga om fast egendom gäller vad i andra stycket sägs om in-teckningshavare också den som för ogulden köpeskilling äger fordran med förmånsrätt som avses i förmånsrättslagen (1970:979).

Oavsett vad som anges i föregående stycken får alltid som villkor för utbetalning av ersättning föreskrivas att denna skall användas för att återuppföra byggnad eller därmed jämförlig åtgärd, om inte därigenom panthavares eller annan sakägares säkerhet i väsentlig mån blir lidande.

7 § Om en skadelidande inte har följt en föreskrift, som är meddelad i syfte att förebygga eller begränsa krigsskada, är han berättigad till ersättning endast i den mån det kan antagas, att skadan skulle ha inträffat även om föreskriften följts. Oavsett vad nu sagts kan ersättning ugå, om det finns särskilda skäl till det.

Ersättning får vidare jämkas efter vad som bedöms som skäligt, om den skadelidande i övrigt genom att brista i omsorg om egendomen har medverkat till skadan.

8 § Om en försäkringsgivare på grund av skadeförsäkring för annat än krigsrisk har ersatt krigsskada, inträder försäkringsgivaren i den rätt till ersättning, som den skadelidande kan ha enligt denna lag.

Krigsskadenämnden

9 § Ärenden om ersättning för krigsskada avgörs av Krigsskadenämnden. Regeringen utser ledamöter jämte ersättare i nämnden samt förordnar en ledamot att vara ordförande och en ledamot att vara vice ordförande. Ordföranden och vice ordföranden skall vara jurist med domarerfarenhet.

10 § I beslut om ersättning för krigsskada skall deltaga minst tre ledamöter. Ett ärende i vilket den begärda ersättningen inte överstiger ett basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring när ersättningen bestäms, får dock avgöras av ordföranden eller vice ordföranden eller annan ledamot som är jurist med domarerfarenhet, såvida ärendet inte är av principiell betydelse.

11 § Krigsskadenämndens beslut i ersättningsärende får överklagas hos kammarrätten.

12 § Regeringen kan besluta om att tillsätta en särskild nämnd med uppgift att på framställning av Krigsskadenämnden eller annan avge rådgivande yttranden i frågor som avser huruvida viss skada är att anse som krigsskada liksom i frågor om försäkringsgivares ansvar som har samband därmed.

13 § Regeringen meddelar föreskrifter om Krigsskadenämndens organisation och verksamhet utöver vad som framgår av denna lag.

Ärendenas handläggning

14 § Den som vill begära ersättning för krigsskada skall anmäla skadan till Krigsskadenämnden eller den som nämnden anvisar. Detta skall ske snarast efter erhållen kännedom om skadan och senast vid den tidpunkt som riksdagen bestämmer i samband med beslut enligt 1 §. Om flera vill bevaka rätt till ersättning är det tillräckligt att någon av dem anmäler skadan.

Vid anmälan skall fogas uppgifter om den skadade egendomen i enlighet med vad som bestäms av regeringen eller efter regeringens bemyndigande, Krigsskadenämnden.

15 § Försäkringsgivare som vill använda sig av sin rätt enligt 8 § skall anmäla det till Krigsskadenämnden inom tre månader från det han betalade ersättningen eller från den senare tidpunkt då han fick kännedom om de omständigheter på vilka han grundar sin rätt.

16 § Krigsskadenämnden skall se till att en anmäld skada blir utredd i behövlig omfattning och att den blir föremål för särskild värdering.

Är skadan ringa får särskild värdering underlåtas, om utredningen ändå kan anses tillräcklig.

17 § Särskild värdering av krigsskada skall utföras av en eller flera värderingsmän som utses av Krigsskadenämnden. Värderingen skall ske enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller, efter bemyndigande av regeringen, av nämnden.

Värderingsutlåtande skall delges var och en som framställt ersättningsanspråk med anledning av skadan. Den som är missnöjd med en värdering skall inom den tid som nämnden bestämmer yttra sig över värderingen och inkomma med den ytterligare utredning som han vill åberopa.

18 § Krigsskadenämnden kan vid utredningen av en krigsskada påkalla förhör vid allmän underrätt med vittnen och sakkunniga. Sakägare som hos nämnden framställt anspråk med anledning av skadan skall genom rättens försorg kallas till sådant förhör.

19 § Ersättning för krigsskada utbetalas av Krigsskadenämnden.

För belopp som nämnden utbetalat inträder nämnden i den rätt till ersättning som den skadelidande kan ha mot annan.

Särskilda bestämmelser

20 § Svenskt försäkringsbolag och utländsk försäkringsgivare med rätt att driva försäkringsverksamhet från kontor här i landet har skyldighet att på sätt och i den omfattning som Krigsskadenämnden bestämmer biträda

nämnden i dess verksamhet. För sådan biträdesverksamhet utgår ersättning som bestäms av regeringen.

Denna lag träder i kraft den xx 199X, då lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom skall upphöra att gälla.

1 Inledning

Det enskilda försäkringsväsendet utgör tillsammans med statlig krigsförsäkring och statlig krigsskadeersättning en funktion inom totalförsvarets civila del. En särskild beredskapslagstiftning gäller för försäkringsbolagens verksamhet under krig eller av krig föranledda krisförhållanden samt i fråga om statens medverkan under sådana förhållanden dels för att tillgodose behovet av bl.a. försäkringsskydd mot krigsrisiker på transportområdet dels för att förbereda en eventuell ersättning av statsmedel för krigsskador på enskild egendom. Denna beredskapslagstiftning utformades under 1950-talet mot bakgrund av de erfarenheter som fanns från förhållandena under det andra världskriget. Utredningsuppdraget har gällt att göra en allmän översyn av lagstiftningen som mot bakgrund av försäkringslagstiftningen i övrigt och utvecklingen inom försäkringsväsendet kommit att i olika avseenden bli föråldrad.

De nu av utredningen framlagda förslagen innebär sålunda en allmän översyn av sagda beredskapslagstiftning därvid vissa i utredningedirektiven upptagna frågor ägnats särskild uppmärksamhet. En svårighet har varit att försäkringslagstiftningen sedan några år tillbaka är föremål för en ingående och omfattande översyn bl.a. med anledning av en anpassning av regelverket till det som gäller inom EG-området. Såvitt utredningen kan bedöma bör det vara möjligt att nu reformera beredskapslagstiftningen utan att avvakta de ytterligare lagändringar i den allmänna försäkringslagstiftningen som kan komma att ske.

Till utredningen har varit knutna experter från de svenska försäkringsbolagens branschorgan. Genom experterna, som i sin tur samrått med en särskild referensgrupp, har utredningen kunnat få del av försäkringsbolagens synpunkter på utredningsförslagen. Utredningen har vidare samrått med representanter för Utländska Försäkringsbolags Förening, dvs. med företrädare för de i Sverige etablerade utländska försäkringsbolagen. Samråd har vidare skett med Försäkringsutredningen (Fi 1990:11) och Utredningen om översyn av lagstiftningen för det finansiella området under krigsförhållanden liksom med Statens krigsförsäkringsnämnd och Statens krigsskadenämnd. Vad särskilt gäller spörsmål om statlig krigsförsäkring har utredningen också samrått med företrädare för Överstyrelsen för civil beredskap, Sjöfartsverket och Sveriges Redareförening. Vid ett studiebesök i Köpenhamn har utredningsmannen, sekreteraren och experten Rikard Söderström informerat sig om det danska krigsförsäkringssystemet. Vad gäller utländska förhållanden i övrigt

bygger redovisningen i huvudsak på information genom en enkät till tillsynsmyndigheterna i ett antal länder.

Utredningsmannen, sekreteraren och experter har deltagit i beredskapskonferenser och möten ordnade av Finansinspektionen och Försäkringsbolagens Beredskapskommitté.

Utredningen har inte funnit anledning att på grund av de framlagda förslagen aktualisera ändringar i de allmänna författningarna rörande totalförsvarets civila del.

Utredningen har bedömt att förslagen inte för statsverket får några nämnvärda kostnadskonsekvenser när det gäller den fredstida beredskapssplanläggningen på försäkringsområdet.

Betänkandet har utformats med beaktande bl.a. av att utredningen ansett det föreligga behov av en sammanhängande och tämligen utförlig beskrivning av frågor och problem på det aktuella beredskapsområdet.

Som kommer att framgå av utredningens överväganden i det följande föreslår utredningen att beredskapslagstiftningen på området samlas i två lagar. Den ena lagen föreslås omfatta bestämmelser om dels försäkringsbolagens verksamhet, och dels staten som försäkringsgivare i fråga om skydd mot krigsrisker m.m. Den andra lagen föreslås omfatta regler om hanteringen av krigsskador på egendom.

2 Försäkringsväsendets roll inom totalförsvaret

2.1 Inledning

Sveriges säkerhets- och försvarspolitik syftar ytterst till att bevara vårt lands frihet och nationella oberoende. För att denna politik skall framstå som trovärdig måste den stödjas av ett starkt och allsidigt totalförsvaret. Såväl militära som civila resurser måste samverka för att möta hot mot vår nationella säkerhet.

Totalförsvaret innebär att beredskapsfrågorna är en angelägenhet för hela samhället. De civila beredskapsförberedelserna omfattar alla åtgärder som krävs för att förbereda landet mot yttre hot och för att klara samhällets omställning till kris- eller krigsförhållanden. Beredskapsförberedelserna berör statliga och kommunala myndigheter men också företag som behövs för att trygga befolkningens överlevnad, upprätthålla viktiga samhällsfunktioner och stödja försvarsmakten. Under kris- och krigsförhållanden skall samhället kunna anpassas till ändrade förutsättningar för verksamheten. Vissa myndigheter, enskilda företag och organisationer får nya eller ändrade uppgifter, andra får minska eller upphöra med sin verksamhet. Den grundläggande principen inom planläggningen är att den som har ansvaret för en viss verksamhet i fred även skall ha det ansvaret i en beredskaps- eller krigssituation.

För verksamheten inom den civila delen av totalförsvaret indelas riket i tre civilområden. För varje civilområde finns en civilbefälhavare som chef. Inom civilområdet har varje länsstyrelse ansvaret för verksamheten inom respektive län. Inom kommunerna har kommunstyrelserna ansvaret för civilförsvarfsplanläggningen och för beredskapsplanläggningen inom kommunförvaltningen.

År 1986 infördes en ordning med ett särskilt funktionsansvar för skilda delar av samhällsverksamheten. Denna ordning är numera fastlagd i beredskapsförordningen (1993:242) och innebär i huvudsak följande. Med totalförsvaret avses enligt förordningen den verksamhet som är nödvändig för att förbereda landet inför yttre hot och för att ställa om samhället till krigsförhållanden, varjämte begreppet omfattar hela den samhällsverksamhet under krigsförhållanden som då skall bedrivas. De statliga myndigheternas verksamhet i totalförsvaret hänförs till f.n. 20 olika funktioner med en angiven myndighet som ansvarig för funktionen direkt under regeringen. Syftet med indelningen är att fördela ansvaret för beredskapsförberedelserna i fred och för verksamheten under kriser och

krig på nivån under regeringen. Ett grundläggande krav på en funktion är att den innefattar för totalförsvaret viktig verksamhet som kräver någon form av central statlig ledning. Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB) är ansvarig för funktionen Civil ledning och samordning vilket innebär att ÖCB enligt givna bestämmelser har det övergripande lednings- och samordningsansvaret inom hela den civila delen av totalförsvaret. En av de övriga funktionerna benämns Enskild försäkring m.m. med Finansinspektionen som funktionsansvarig myndighet, därvid det anges att Statens krigsförsäkringsnämnd (KFN) och Statens krigsskadenämnd (KSN) är myndigheter med uppgifter inom funktionen. I delbetänkandet Riksbankens och Finansinspektionens beredskapsansvar (SOU 1993:116) föreslår Utredningen om översyn av lagstiftningen för det finansiella området under krigsförhållanden att de båda funktionerna bank- och betalningsväsendet och det enskilda försäkringsväsendet slås samman till funktionen Det finansiella området.

Förutom de särskilda beredskapsförfattningar som gäller för försäkringsområdet och som närmare behandlas i det följande finns en rad författningar som mer eller mindre har betydelse också för verksamheten inom funktionen Enskild försäkring m.m. Som exempel kan nämnas lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m., lagen (1957:684) om betalningsväsendet under krigsförhållanden, lagen (1940:300) angående förordnade om anstånd med betalning av gäld m.m., allmänna tjänstepliktslagen (1959:83) samt förfogandelagen (1978:262). Försvarsdepartementet ger varje år ut en publikation - Totalförsvarets författningshandbok - som innehåller i princip alla författningar som i sammanhanget är av intresse.

2.2 Funktionen Enskild försäkring m.m.

2.2.1 Allmänt

Bakgrunden till försäkringsväsendets roll inom totalförsvaret är den allmänt sett stora betydelse som försäkringsverksamheten har i samhället. Det är således ett viktigt samhällsintresse från såväl ekonomiska som psykologiska synpunkter att försäkringsverksamheten under kris- och krigsförhållanden fungerar så långt det är möjligt. Dessutom måste under sådana förhållanden extraordinära åtgärder kunna vidtas för att trygga att från försörjningssynpunkt viktiga transporter kan ske med det försäkringsskydd som omständigheterna kräver.

I beredskapsförordningen anges de uppgifter som en funktionsansvarig myndighet har. Under fredstid åligger det således Finansinspektionen att tillsammans med KFN och KSN utarbeta underlag för statsmakternas beslut om målen för funktionen i krig, att samordna beredskapsförberedelser, att samordna planering och budgetering av sådana förberedelser samt genomförandet av krigsplanläggning, att svara för att personal

utbildas och att övningar genomförs samt att till regeringen regelbundet redovisa beredskapsläget.

Vid skärpt beredskap, såsom vid krigsfara, skall Finansinspektionen samordna verksamheten inom funktionen. Inspektionen skall också svara för samordning med verksamheter vid andra funktioner inom totalförsvaret.

Försäkringsfunktionen kan indelas i tre delfunktioner. Den första avser det privata försäkringsväsendets verksamhet på skade- och personförsäkringsområdena. Den andra delfunktionen avser den statliga krigsförsäkringen som sköts av KFN och som omfattar främst transport- och motorfordonsförsäkring mot krigsrisk samt återförsäkring av vissa civila risker. Den tredje delfunktionen avser krigsskadeersättningen som hanteras av KSN och som syftar till att täcka krigsskador på egendom som finns inom landet och som inte ersätts på annan väg.

Regeringen har år 1992 angivit målet för försäkringsfunktionen enligt följande. Försäkringsväsendet skall under kriser och i krig så långt möjligt svara för gjorda åtaganden i försäkringsavtal m.m. Statens krigsförsäkringsnämnd skall kunna krigsorganiseras och inleda sin verksamhet med kort varsel. För att efter krig kunna reglera krigsskadefall – statlig krigsskadeersättning – skall sådana skador kunna registreras och värderas när de inträffar. En organisation för denna verksamhet skall vara förberedd.

På regeringens uppdrag har ÖCB i en programplan för det civila försvaret för tiden 1994/95 – 1998/99 lämnat förslag till en revidering av målen. Förslaget överlämnades till regeringen i september 1993. Förslaget innebär inte någon saklig ändring av gällande målsättning utan utgör, vad avser den enskilda försäkringsverksamheten, endast en precisering.

Målen formuleras på följande sätt enligt förslaget.

Det enskilda försäkringsväsendet skall under kriser och krig ha en sådan handlingsberedskap och flexibilitet att verksamheten snabbt kan ställas om till en begränsad verksamhet inom de viktigaste branscherna till vilka räknas personförsäkring, brandförsäkring för hem, småhus och annan fastighet samt försäkring av industri- och kommunikationsanläggningar. Härutöver skall inom transportförsäkring sådan verksamhet prioriteras som täcker sjö-, flyg- och marktransporter av gods för folkförsörjningens eller försvarsmaktens behov.

Statens krigsförsäkringsnämnd skall kunna krigsorganiseras och inleda sin verksamhet med kort varsel.

För att Statens krigsskadenämnd skall kunna reglera krigsskadefall och betala statlig krigsskadeersättning skall en organisation vara förberedd för registrering och värdering av sådana skador när de inträffar.

Regeringens avsikt var att fastställa målen under våren 1994 men beslutet har uppskjutits och väntas komma att ske senare under år 1994.

I programplanen redovisas också ÖCB:s bedömning av funktionens förmåga att uppfylla målen under nuvarande planeringsförutsättningar för totalförsvaret.

Vid s.k. strategiskt överfall bedöms verksamheten inom funktionen inte fungera i de områden som utsätts för ett sådant överfall. Önskvärt enligt ÖCB vore att den statliga krigsskadeersättningen fungerade.

När det gäller situationen vid ett angrepp som kommer efter en politisk förvarning anser ÖCB att funktionen har en tillräcklig förmåga att ställa om de viktigaste delarna av verksamheten för en krigssituation. Hos de större försäkringsbolagen kan dock någon försäkringsverksamhet inte bedrivas efter en utrymning. Dessa bolag har på grund av sitt datorberoende inte ansett det vara meningsfullt att planera för en verksamhet som skulle bedrivas på en annan ort efter en utrymning.

Under neutralitet och kris skeenden anser ÖCB att den önskvärda förmågan att hela funktionen skall kunna fortsätta att verka finns under förutsättning att andra viktiga samhällsfunktioner fungerar.

Utredningen delar ÖCB:s bedömning av funktionens förmåga att fungera under angivna förhållanden.

2.2.2 Försäkringsverksamheten i allmänhet

För beredskapsplanläggningen har försäkringsbranschen bildat ett samordningsorgan, Försäkringsbranschens Beredskapskommitté (FBK) som också är branschens organ för kontakter med Finansinspektionen i beredskapsfrågor. För att säkerställa att en rikstäckande försäkringsverksamhet kan drivas under krigsförhållanden har försäkringsbolagen utsett ett sjuttiotal kontor till distriktscentraler med uppgift att betjäna allmänheten i försäkringsfrågor, mottaga skadeanmälningar och verkställa enklare skadeutredningar. Därtill kommer att flertalet av de rikstäckande bolagen och en del länsbolag har hos ÖCB registrerats som krigsviktiga företag (K-företag). Registret, som numera övertagits av länsstyrelserna, tjänar som underlag för bl.a. arbetsmarknadsmyndigheternas planläggning av hur arbetskraftsresurser skall fördelas under kriser eller krig.

För försäkringsverksamheten vid krig eller krisförhållanden finns allmänna bestämmelser i två beredskapslagar, lagen (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m. (inländska lagen) och lagen (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse vid krig m.m. (utländska lagen). Den inländska lagen är tillämplig på svenska försäkringsbolag och den utländska lagen gäller i fråga om de utländska försäkringsföretag, f.n. 15 till antalet, som har fått koncession att driva verksamhet i Sverige.

I de båda lagarna ges generella regler för försäkringsverksamhet i krig och under krisförhållanden med syfte att göra det möjligt att anpassa verksamheten efter rådande omständigheter. En utgångspunkt är att underlätta för bolagen att koncentrera sin verksamhet till de mest angelägna verksamhetsgrenarna. En annan är att göra det möjligt att lösa problem som uppkommer när bolagen blir avskurna från möjligheten till

återförsäkring i utlandet. Vidare finns bestämmelser som rör hanteringen av frågor om betalningsanspråk och om avsteg från vissa annars gällande försäkringsvillkor. Den utländska lagen behandlar dessutom bl.a. den situationen då ett utländskt försäkringsbolag på grund av krigsförhållanden kan antas inte komma att infria sina åtaganden här. I sådant fall kan företaget förbjudas att fortsätta verksamheten i Sverige.

I en tredje lag – lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetesförsäkring (krigsansvarighetslagen) – finns bestämmelser som syftar till att ge försäkringstagarna ett mer omfattande skydd än som skulle följa av de annars tillämpade försäkringsvillkoren. Om antalet försäkringsfall blir mycket stort kan det bli omöjligt för ett bolag att betala ut försäkringsbeloppen. Genom lagen får bolagen därför bl.a. rätt att vid behov ta ut en särskild krigspremie.

FBK har efter samråd med Finansinspektionen i en år 1993 utgiven reviderad handbok fastställt riktlinjer för försäkringsbolagens planläggning av verksamheten för kris- och krigsförhållanden. För beredskapsplanläggningen har fastställts följande övergripande mål:

- De enskilda försäkringsföretagen skall förbereda sig på att under kriser och i krig kunna fullgöra sina åligganden enligt lagar och förordningar samt svara för gjorda åtaganden i försäkringsavtal och andra ingångna förbindelser. Detta innebär att företagen i sin beredskapsplanläggning dels skall beakta kravet på att säkerställa datordriften så långt det är möjligt, dels vidta förberedelser för att kunna bedriva verksamheten utan datorstöd.
- Om företagen trots dessa förberedelser tvingas att skära ned försäkringsverksamheten kan regeringen och Finansinspektion i ett sådant läge med stöd av de särskilda beredskapslagarna medge avsteg från vissa delar av lagstiftningen för försäkringsföretagen. Företagen skall kunna anpassa sin verksamhet i enlighet med vad regeringen och inspektionen i varje läge kommer att besluta.

Enligt riktlinjerna i handboken skall det hos varje företag finnas en beredskapsplan som innehåller delplaner för krigsorganisation och ledningsansvar, för personalfördelning, för olika delar av företagets verksamhet samt för telekommunikationer, säkerhet, flyttning m.m.

2.2.3 Den statliga krigsförsäkringen

Den statliga krigsförsäkringen har till huvudsyfte att bidra till att trygga folkförsörjningen i en krigssituation som allvarligt berör vårt land. För verksamheten gäller en särskild beredskapslag, lagen (1960:22) om krigsförsäkring. Genom lagen kan staten ge ekonomiskt skydd mot krigsrisk i fråga om transportmedel i utlandstrafik samt varor under import eller export. Dessutom kan staten i viss omfattning gå in som återförsäkringsgivare åt svenska försäkringsbolag och åt samman-

slutningar av sådana bolag. Den statliga försäkringsverksamheten omhänderhas av en särskild myndighet, Statens krigsförsäkringsnämnd (KFN) som också i fred svarar för behövliga beredskapsåtgärder.

2.2.4 Krigsskadeskyddet

För krigsskador på egendom inom landet, som inte ersätts på annat sätt, kan ersättning utgå enligt en särskild beredskapslag, lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom. Lagen ger inte någon garanti för att ersättning kommer att utbetalas. Inte heller reglerar den hur ersättningar skall finansieras. Den har sin tyngdpunkt i skapandet av en organisation och ett förfarande som i möjligaste mån tryggar att en dokumentation skall finnas som kan utgöra en grund för en krigsskadeuppgörelse när kriget har upphört. Ärenden om krigsskadeersättning avgörs av Statens krigsskadenämnd (KSN) som även har att svara för nödvändiga beredskapsåtgärder under fredstid.

Vad gäller krigsskadeskyddet kan nämnas att KSN med försäkringsbranschen har överenskommit en ordning som innebär att de distriktscentraler som inrättas av bolagen under krigsförhållanden svarar för den registrering av uppkomna krigsskador som behövs som underlag för en senare prövning av ersättningsfrågorna.

2.3 Försäkringsbranschens beredskapsorgan och vissa beredskapsåtgärder

I fråga om försäkringsbolagens verksamhet i allmänhet har Finansinspektionen att främst samverka med följande branschorgan, nämligen Sveriges Försäkringsförbund, Trafikförsäkringsföreningen samt FBK, branschens särskilda beredskapsorgan (se avsnitt 2.2.2).

När det gäller området för den statliga krigsförsäkringen och vissa vidtagna beredskapsåtgärder är följande av intresse.

2.3.1 Svenska transportförsäkringspoolen

Poolen bildades år 1961 och har till ändmål att fungera såsom beredskapsorgan för den svenska sjö- och transportförsäkringsverksamheten. Poolen skall bl.a. utreda och bereda frågor som rör krigsberedskapen för den civila transportförsäkringsverksamheten och i sådana frågor företräda medlemmarna vid förhandlingar med KFN och andra myndigheter och intressenter.

Mellan poolens medlemmar har träffats ett beredskapsavtal varigenom poolen vid ett krigsutbrott med bindande verkan för medlemmarna kan meddela sådana försäkringar som närmare anges i avtalet. Vidare har mellan poolens medlemmar och krigsförsäkringsnämnden träffats ett

krigsutbrottsavtal för transportförsäkring. Avtalet träder i kraft om Sverige kommer i krig eller om vissa andra förutsättningar föreligger och innebär att staten övertar hela den krigsrisk avseende svenska intressen som bolagen då har täckt genom direkt tecknade transportförsäkringar. Slutligen har också mellan poolen och krigsförsäkringsnämnden slutits ett återförsäkringskontrakt avseende civil sjö- och transportförsäkring. Kontraktet reglerar i anslutning till det förut nämnda beredskapsavtalet en ordning varigenom nämnden i viss utsträckning går in som återförsäkringsgivare i fråga om risker som försäkrats i poolen.

2.3.2 Svenska flygförsäkringspoolen

Poolen som bildades år 1947 utgör en sammanslutning av svenska försäkringsbolag för försäkring och återförsäkring av risker som sammanhänger med flyg. Mellan poolens medlemsföretag och KFN har träffats ett krigsutbrottsavtal för flygkaskoförsäkringar. Avtalet träder i kraft om Sverige kommer i krig eller om vissa andra förutsättningar föreligger och innebär att staten övertar hela den krigsrisk avseende svenska intressen som av bolagen då är täckt genom direkt tecknade flygkaskoförsäkringar. Poolen kommer att upplösas enligt beslut som har fattats under år 1994.

2.3.3 Återförsäkringskonsortium av år 1965 (ÅK 65)

Konsortiet består av ett trettiotal svenska försäkringsbolag verksamma inom verksamhetsgrenarna företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring. Ändamålet med sammanslutningen är att under krigsförhållanden dels överta försäkringsverksamhet som drivs av utländska försäkringsbolag med koncession i Sverige, dels överta återförsäkringsaffärer som svenska bolag vill överflytta från utländska återförsäkrare som inte antas kunna i tid infria sina åtaganden, ävensom i återförsäkring överta svenska bolags svenska affärer. Vidare har mellan ÅK 65 och KFN träffats ett beredskapsavtal innebärande att nämnden åtar sig att i närmare angiven omfattning meddela återförsäkring av de försäkringsaffärer som konsortiet övertagit.

2.3.4 Återförsäkringskonsortium av år 1976 (ÅK 76)

Konsortiet omfattar de bolag som är medlemmar av Svenska flygförsäkringspoolen och därutöver Skandia. Enligt det mellan företagen träffade krigskonsortieavtalet är ändamålet dels att verka som centralorgan för den svenska luftfartförsäkringen, dels – på motsvarande sätt som angetts beträffande ÅK 65 – överta försäkringsaffärer från utländska bolag med koncession att i Sverige driva luftfartförsäkring, dels företräda

företagen vid förhandlingar med bl.a. myndigheter. Mellan konsortiet och KFN har slutits ett återförsäkringskontrakt. Genom detta regleras omfattning och ordning för överföring till nämnden i återförsäkring av försäkringsaffärer som övertagits av konsortiet

3 Vissa utländska förhållanden

I detta kapitel lämnas en kort redogörelse för vissa nordiska och västeuropeiska länders beredskap för försäkringsverksamhet under kris- och krigsförhållanden. De länder som avses är Danmark, Norge, Finland, Tyskland, Storbritannien, Nederländerna, Belgien, Frankrike, Schweiz, Spanien, Italien och Österrike. Även NATO:s beredskapsplanläggning avseende krigsförsäkring behandlas något. Vidare redogörs något för skyddet för krigsskador i de angivna länderna. Härfter redogörs för betydelsen av avtalet om det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES-avtalet) och den Europeiska gemenskapen (EG) i fråga om beredskapslagstiftning för försäkringsområdet m.m. Slutligen behandlas en utredning utförd av ÖCB avseende konsekvenserna för svensk försörjningsberedskap av EES-anslutningen och vid ett EU-medlemskap. Användningen av beteckningarna EU och EG sker i enlighet med en promemoria den 23 december 1993 av statsrådsberedningen. Detta innebär att beteckningen EG används för det regelverk som finns på det ekonomiska området medan EU används om den politiska helhet som omfattas av Maastrichtfördraget.

3.1 Allmän beredskapslagstiftning för försäkringsrörelse under krigsförhållanden

I Sverige finns som framgått tidigare beredskapslagstiftning som syftar till att allmänt underlätta för försäkringsgivare att fortsätta sin verksamhet under kris- och krigsförhållanden. Våra lagar med vissa bestämmelser om inländsk och utländsk försäkringsrörelse under krig och lagen om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkringar har tillkommit i detta syfte. Någon motsvarighet till dessa eller liknande lagar med angivet syfte finns i princip inte i de undersökta länderna. Endast i Finland finns en viss motsvarighet genom en lag om krigsansvarighet för vissa personförsäkringar. Däremot har tillsynsmyndigheten för det enskilda försäkringsväsendet i några av de undersökta länderna befogenhet att i viss mån ingripa enligt det regelsystem som allmänt gäller för tillsynsverksamheten. Stödet för detta finns då i en regel som tar sikte på krissituationer i allmänhet, alltså inte särskilt med tanke på krissituationer eller liknande. På så sätt kan t.ex. ändringar i verksamhetsplaner genomföras och nedsättning av försäkringsbolagens ansvar för meddelade

försäkringar göras. Vad nu sagts gäller i Tyskland och Österrike. I Nederländerna är det finansministern som har fått sig tilldelad befogenhet av liknande slag inom livförsäkringsområdet. Befogenheten grundar sig på en lag för krissituationer.

Det har inte framkommit uppgifter som tyder på att man i de undersökta länderna skulle ha vidtagit andra beredskapsåtgärder i syfte att allmänt underlätta försäkringsverksamhet under krigsförhållanden.

3.2 Försäkring av krigsrisker m.m. på transportförsäkringsområdet

Fredstid

Under fredstid försäkras krigsrisker på transportförsäkringsområdet i allmänhet på den privata försäkringsmarknaden. I vissa länder har man dock redan i fredstid ett särskilt arrangemang för försäkring av bl.a. sådana risker. Detta är fallet i Danmark och Norge. Dessa länders system tar främst sikte på direktförsäkring. En närmare redogörelse för det danska och norska systemet lämnas nedan i avsnittet om särskilda krigsförsäkringssystem. I Frankrike har la Caisse centrale de réassurance, en förening vars verksamhet garanteras av den franska staten, befogenhet att direktförsäkra eller återförsäkra transportförsäkringar mot krigsrisker och civila risker under fredstid. I Storbritannien kan staten formellt redan i fredstid verka som direktförsäkringsgivare och återförsäkringsgivare av krigsförsäkringar avseende brittiska fartyg och flygplan samt av på fartyg och flygplan transporterat gods.

Kris- och krigstid

När det gäller försäkring av transporter och transportmedel mot krigsrisker under kris- och krigstid så kan staten vid behov uppträda som direktförsäkringsgivare och återförsäkringsgivare i Nederländerna, Schweiz och Storbritannien och som återförsäkringsgivare i Finland. I Danmark, Norge och Frankrike fungerar de redan i fredstid verk samma systemen på oförändrat sätt även under krigstid.

Allmänt gäller för denna försäkringsverksamhet, i vilken staten på ett eller annat sätt medverkar, att försäkringarna endast får avse inhemska intressen och försäkringsföretag. I Schweiz omfattas dock även utländska försäkringsbolag av systemet under förutsättning att schweiziska försäkringsbolag behandlas på motsvarande sätt i det utländska försäkringsbolagets hemland. I Storbritannien kan även utländska fartyg och flygplan omfattas av den statliga försäkringsverksamheten. När det gäller fartyg avser möjligheten i första hand brittiskägda men utlandsflaggade fartyg. Villkoren är att flaggstaten tillåter att fartyget används under alla

förhållanden och att ägaren skriftligen förpliktar sig att ställa fartyget i nationens tjänst.

I Nederländerna kan staten under kris- och krigstider också ta över ansvar för civila risker, såväl i direktförsäkring som återförsäkring. I Finland pågår en revision av krigsförsäkringssystemet syftande till att även civilförsäkringar skall kunna återförsäkras under krigsförhållanden.

Särskilda krigsförsäkringssystem

I detta avsnitt redogörs ytterligare för hur det danska och norska krigsförsäkringssystemet är uppbyggt. Vidare lämnas vissa uppgifter om hur man inom NATO har planerat för krigsförsäkring av medlemsländernas fartygsflottor.

Danmark

Fartyg

Det finns en särskild lag om krigsförsäkring av danska fartyg, lov nr 245 af 14 maj 1986 om danske skibes forsikring mod krigsfare. Enligt denna lag och kompletterande bestämmelser är varje rederi som äger ett registreringspliktigt danskt skepp över 20 bruttoregisterton skyldigt att krigsförsäkra skeppet i försäkringsinstitutet Krigsforsikringen for danske Skibe. Institutet verkar såväl under fred som krig. Under fredstid har rederiet rätt att själv stå för, eller försäkra på annat håll, den risk som motsvarar halva försäkringsvärdet.

Undantagna från försäkringsplikt är bl.a. nöjesbåtar och i princip även fiskefartyg. Under krigsförhållanden försäkras dock fiskebåtar i institutet.

För institutets försäkringsverksamhet gäller landets allmänna regler för skadeförsäkringsverksamhet. Industriministern kan med stöd av 1986 års lag meddela undantag från vissa av dem.

Institutet tillämpar engelska krigsförsäkringsvillkor. Återförsäkring sker på Londonmarknaden. Ett särskilt reassuransavtal på den marknaden tillämpas i händelse av krig. Upphör reassuransen avser institutet att fortsätta verksamheten utan återförsäkring så länge som institutets ekonomiska resurser medger.

Försäkringsinstitutet bildades år 1939. Det har ett garantikapital på 82,5 miljoner danska kronor. Garanterna utgörs av den danska staten, danska rederier, ett konsortium och av danska försäkringsbolag. Den danska staten är därutöver subsidiärt ansvarig för 150 miljoner danska kronor. Institutets totala egna kapital (skillnaden mellan tillgångar och skulder) uppgick till ca 2,5 miljarder danska kronor år 1991. Rederierna betalade ca 20 miljoner danska kronor i krigsförsäkringspremier det året. Kostnaden för institutets administration, som sköts av en verkställande direktör och fem medarbetare, uppgick till ca 2,2 miljoner danska kronor samma år.

Den danska handelsflottan är värd ca 60 miljarder danska kronor. Institutet utgår från att dess verksamhet i fredstid inte strider mot EG-rätten.

Varor

Det finns även en särskild lag om krigsförsäkring av varor och frakt, lov nr 246 af 14. maj 1986 om forsikring af varer og fragt mod krigsfare til søs. Enligt lagen meddelar försäkringsinstitutet Dansk Krigs-Søforsikring for Varer frivillig transportförsäkring mot krigsrisker av varor och frakt under fredstid, och under krigstid så länge som Danmark inte är i krig. Försäkringen kan endast tecknas för varor som är av danskt intresse varmed avses danska import- och exportvaror samt varor som endast transporteras inom landet.

För institutets försäkringsverksamhet gäller landets allmänna bestämmelser för skadeförsäkringsverksamhet. Industriministern har, enligt 1986 års lag, befogenhet att bevilja undantag från dessa allmänna bestämmelser.

De danska försäkringsbolagen uppträder som agenter åt institutet.

Institutet bildades samtidigt som krigsförsäkringsinstitutet för skepp. Det har ett garantikapital på 40 miljoner danska kronor. Den danska staten, ett konsortium och danska försäkringsbolag är garanter. Totalt uppgick det egna kapitalet till närmare 2,5 miljarder danska kronor och premieintäkterna till ca 9 miljoner danska kronor år 1991.

Norge

Fartyg

Den Norske Krigsforsikring for Skib Gjensidig Forening, en privat ömsesidig förening av norska redare, krigsförsäkrar skepp över 100 bruttoregisterton såväl i fred som krig. Även vissa utländska fartyg kan krigsförsäkras i föreningen. Medlemsskapet är frivilligt. Men en redare som är medlem är skyldig att försäkra alla sina fartyg i föreningen. Fiskebåtar och mindre fartyg kan under fredstid få krigsförsäkring i Felleskontoret for Krigsforsikring, en sammanslutning av norska försäkringsbolag.

Den ömsesidiga föreningen startade sin verksamhet år 1935. Den hade år 1990 ett eget kapital på ca 1,5 miljarder norska kronor. Premieinkomsten under motsvarande år uppgick till ca 160 miljoner norska kronor. Totala försäkringssumman uppgick samtidigt till ca 180 miljarder norska kronor, varav fartyg under utländsk flagg svarade för ca 37 procent av försäkringssumman och 27 procent av antalet fartyg. Detta år bestod administrationen av en chef och 18 anställda. Kostnaden för verksamheten uppgick till ca 17 miljoner norska kronor.

Föreningen har ett särskilt återförsäkringsavtal med Storbritannien om Norge och Storbritannien deltar i ett storkrig som allierade. Avtalet tillämpas inte på utlandsregistrerade fartyg.

Varor

Enligt lagen den 3 december 1948 nr 8, kan staten, genom Statens Varekrigsförsikring, försäkra varor under transport mot krigsrisk såväl under fred som krig. Försäkringarna är inte begränsade till något varuslag eller transportmedel. Försäkringen är frivillig. Försäkringarna återförsäkras på Londonmarknaden. De norska försäkringsbolagen fungerar som agenter åt institutet.

Statens Varekrigsförsikring har ett eget kapital på ca 1,5 miljarder norska kronor. Den årliga premieinkomsten uppgår till 2,5 – 3 miljoner kronor. Driften kostar 2 – 3 miljoner kronor om året och sysselsätter fyra anställda, varav en administrativ chef, och en styrelse.

NATO

I fråga om civil beredskap omfattar NATO både en fredstida och en krigstida organisation. I fred finns nio s.k. planeringskommittéer. Dessa granskar och övervakar medlemsstaternas nationella beredskapsplaner och framför förslag på samordning och samarbete. Vid krigsorganisering övergår planeringskommittéerna till s.k. "wartime agencies". Dessa "wartime agencies" är i krig ansvariga för att garantera den nödvändiga försörjningen av livsmedel och industrivaror för både de militära och civila sektorerna liksom av olja och petroleumprodukter, sjötransporter och dess krigsförsäkringar, landsvägs- och järnvägstransporter, civilt flyg och flyktingströmmar.

Bland dessa "wartime agencies" ingår "The Interallied Insurance Organization" (IIO) och "Defence Shipping Authority" (DSA). Enligt planerna är det tänkt att dessa skall verka på följande sätt. DSA ansvarar för att NATO:s pool av handelsfartyg är kontrollerad och organiserad på ett sådant sätt att effektivaste användning uppnås till nytta för NATO:s medlemsländers civila och militära behov. Kontrollen av fartygen uppnås genom att medlemsländerna rekvirerar fartyg som är registrerade i respektive land. Detta sker senast när DSA träder i kraft. Som exempel kan nämnas att i Danmark har man i lag reglerat att när DSA träder i tillämpning övertar "Skibsfartsnævnet" bruksrätten till samtliga danska oceangående fartyg och är nämnden bemyndigad att överta bruksrätten till icke-oceangående fartyg och "fartøjer". De fartyg som sålunda ingår i NATO:s pool krigsförsäkras i IIO. IIO skall fungera som ett ömsesidigt försäkringsorgan vars medlemmar utgörs av medlemsländerna. Krigsförsäkringsansvaret börjar när fartyget är rekvirerat och ställt till DSA:s förfogande och upphör när DSA inte längre förfogar över det. Det har ansetts nödvändigt med mycket korta premieperioder, högst på en månad.

Premierna skall tas ut genom ett tillägg på frakten och således betalas av den som nyttjar sig av transporten. En förlust under en premieperiod skall betalas med uttag av en tilläggspremie. Denna skall dock inte betalas av medlemsländerna utan belasta senare premieperioders fraktavgifter.

Det bör anmärkas att den planläggning inom NATO som redogjorts för ovan har pågått fram till det att avspänningen mellan supermakterna verkligen fick genomslag för några år sedan. År 1991 bestämdes det att arbetet med krigsförsäkringsordningen skulle läggas åt sidan. I princip hade dock allt förberedelsarbete då redan klarats av i fråga om IIO.

3.3 Ersättning för krigsskador på egendom

Ansvaret för krigsrisker undantas regelmässigt i vanliga skadeförsäkringar som inte utgörs av transportförsäkringar. I Sverige finns redan i fredstid förberett ett särskilt system för hanteringen av frågor om ersättning för krigsskador på egendom inom landet. Detta grundar sig som bekant på krigsskadelagen. Det förefaller vara ovanligt med en sådan planering redan i fredstid i andra länder. Självfallet förekom skadereglering efter rättsliga normer i statlig regi efter det andra världskriget i andra länder. Men det synes inte finnas någon planering för att tillämpa dessa system på nytt i framtiden. Det kan konstateras att sådana beredskapsåtgärder i större eller mindre omfattning endast har vidtagits i Belgien, Danmark, Norge och Schweiz. I Norge pågår en översyn av lagstiftningen angående krigsskadeskyddet. Såvitt utredningen erfarit föreslås inte några väsentliga sakliga ändringar i denna. Det krigsskadeskydd som finns i de angivna länderna ges i princip för egendom som innehas av inländska intressen och som befinner sig inom landet. Finansieringen av krigsskadeersättningen varierar något mellan de olika länderna. Något renodlat försäkringssystem synes inte tillämpas i något av de nämnda länderna.

3.4 EES och EG

3.4.1 Bestämmelser av intresse för beredskapslagstiftningen

EES-avtalet och EG omfattar en mångfald bestämmelser för det ekonomiska livet. Generellt kan sägas att EES-avtalets bestämmelser har en motsvarighet i EG:s regler. EG:s regler såvitt nu är av intresse – återfinns i 1957 års fördrag om upprättande av den Europeiska ekonomiska gemenskapen (Romfördraget), kompletterad av 1986 års Enhetsakt, och med stöd därav utfärdade rättsakter bl.a. i form av direktiv.

De för EES och EG gemensamma bestämmelserna utgörs såväl av generella regler för ekonomisk verksamhet som speciella regler för begränsade områden. Såsom bestämmelser av generell natur kan nämnas regler om förbud mot diskriminering, om fria rörelser beträffande varor,

tjänster och kapital, fri etableringsrätt, fri konkurrens och förbud mot statsstöd. Speciella bestämmelser finns för vissa typer av företagande som t.ex. försäkringsverksamhet.

EES-avtalet och EG:s regler gäller såväl under fred som krig. I särskilda fall får ett medlemsland göra avsteg från vissa av reglerna. Detta gäller t.ex. beträffande reglerna om tjänste- och etableringsfrihet om åtgärden kan grundas på hänsyn till allmän ordning, säkerhet eller hälsa (artikel 33 och 39 i EES-avtalet och artikel 56 i Romfördraget). Andra regler ger mera generella möjligheter för ett land att vidta åtgärder som strider mot avtalens bestämmelser och därpå grundade rättsakter.

Inom EU förekommer i princip ingen särskild planering med tanke på krigsförhållanden. Det är troligt att detta bl.a. beror på att så gott som alla EU-länder också är medlemmar i NATO. Inom NATO finns, som tidigare framgått, planer och organisation för hur försörjningsfrågorna gemensamt skall lösas mellan NATO-medlemmarna. Någon konflikt mellan EG:s regler för den inre marknadens funktionssätt och NATO:s krigsorganisation och planer för att lösa gemensamma försörjningsproblem förekommer inte enligt uppgifter från Danmark och Belgien (s. 26 i ÖCB:s rapport nr 5 för 1992 om konsekvenser för svensk försörjningsberedskap vid en EES-anslutning och ett EG-medlemskap).

Konkurrensregler

Enligt EES-avtalet och Romfördraget gäller förbud mot bl.a. konkurrensbegränsande avtal m.m. mellan två eller flera företag (art. 53 i EES-avtalet och art. 85.1 i Romfördraget). Förutsättningarna är att avtalet är ägnat att påverka handeln mellan medlemsstaterna och har till syfte eller följd att konkurrensen inom den gemensamma marknaden hindras, inskränks eller snedvrids. Såvitt gäller påverkan på samhandeln måste det föreligga en märkbar effekt. Konkurrensreglerna gäller också för offentliga företag, oavsett i vilken juridisk form dessa företag drivs. En myndighet kan komma att anses vara ett "företag" om det driver någon form av affärsverksamhet. Det har ingen betydelse om myndigheten agerar för statens räkning.

Statsstöd

Såväl enligt EES-avtalet som Romfördraget gäller som huvudregel att statliga stödåtgärder är förbjudna i den mån de förvanskar eller hotar att förvanska konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion med påverkan på handelsutbytet mellan medlemsstaterna som följd (art. 61.1 i EES-avtalet och art. 92.1 i Romfördraget).

Huvudregeln är försedd med flera undantag. Så t.ex. är statliga stödåtgärder tillåtna om de vidtas för att avhjälpa skador som förorsakats av naturkatastrofer eller andra exceptionella händelser (art. 61.2 i EES-avtalet och art. 92.2 i Romfördraget).

Generella undantag

EES-avtalet och Romfördraget gäller även under kris- och krigssituationer. Under sådana förhållanden har berörda medlemsstater en betydligt mera vidsträckt rätt att vidta skyddsåtgärder (artikel 123 c i EES-avtalet och artikel 224 i Romfördraget). Å andra sidan förutses inte någon fullständig suspension av de med medlemskapet förenade förpliktelserna.

Enligt Romfördraget, till skillnad mot EES-avtalet, gäller en konsultationsskyldighet med övriga medlemsstater för att förhindra att åtgärden påverkar den gemensamma marknadens funktion. Viss osäkerhet föreligger beträffande tidpunkten för samrådet. EG-kommissionen har vid ett tillfälle uttalat att samrådet inte behöver ske före åtgärdens vidtagande (Official Journal C 89/8). Doktrinen har motsatt uppfattning. Relevant praxis förekommer inte. Det förutsätts att den berörda medlemsstaten i görligaste mån skall anpassa åtgärderna till fördragets bestämmelser. Ett missbruk av befogenheten kan prövas judiciellt (artikel 225 andra stycket i Romfördraget).

Varje avtalspart kan säga upp EES-avtalet med 12 månaders uppsägningstid. Det torde däremot inte vara möjligt för en [EG]-medlem att ensidigt bestämma om utträde ur gemenskapen (Lennart Pålsson, EG-rätt, 3. uppl. s. 54).

Artikel 123 c i EES-avtalet lyder:

Ingenting i detta avtal skall hindra en avtalslutande part från att vidta åtgärder - - - c) som den anser väsentliga för sin egen säkerhet i händelse av allvarliga interna störningar som påverkar upprätthållandet av lag och ordning, i krigstid eller allvarlig internationell spänning som utgör hot om krig, eller för att fullgöra de skyldigheter den har iklätt sig i syfte att bevara fred och internationell säkerhet.

Romfördraget artikel 224 lyder:

Medlemsstaterna skall samråda i syfte att genom gemensamma åtgärder förhindra att den gemensamma marknadens funktion påverkas av åtgärder som en medlemsstat kan se sig tvungen att vidta i händelse av allvarliga inre oroligheter som berör upprätthållandet av lag och ordning, i händelse av krig eller allvarlig internationell spänning som innebär krigsfara eller för att infria åtaganden som den gjort för att bevara fred och internationell säkerhet.

3.4.2 Konsekvenser för totalförsvarets civila del av ett svenskt medlemskap i EU och en anslutning till EES-avtalet

I samband med beslut den 28 februari 1991 om anvisningar för utarbetandet av programplaner m.m. för perioden 1992/93 - 1996/97 uppdrog regeringen åt ÖCB att i programplanen i samverkan med berörda myndigheter redovisa en analys av vilka konsekvenser ett medlemskap

i EG skulle kunna få för den civila delen av totalförsvaret, främst beträffande konsekvenser för försörjningsberedskapen. ÖCB redovisade uppdraget i en förstudierapport till regeringen i september 1991. Regeringen beslutade den 31 oktober 1991 att ÖCB skulle fortsätta studierna enligt rapportens förslag. Uppdraget skulle fullgöras efter samråd med kommerskollegium och övriga berörda myndigheter. ÖCB redovisade uppdraget i en huvudrapport i september 1992 (rapport nr 5).

I förstudierapporten behandlade ÖCB översiktligt konsekvenserna av ett EES-avtal och ett medlemskap i EG för samtliga funktioner inom det civila försvaret, således även för funktionen Enskild försäkring m.m. I huvudrapporten däremot koncentrerades undersökningen till de funktioner som har ansvaret för den egentliga försörjningsberedskapen inom civilförsvaret, dvs. funktionerna Utrikeshandel, Energiförsörjning, Livsmedelsförsörjning, Transporter, Arbetskraft och Försörjning med industrivaror.

Förstudierapporten bygger bl.a. på material som inhämtats från funktionsansvariga myndigheter, vilka även fått tillfälle att yttra sig över rapporten. Den utgör en första kartläggning av problem och möjligheter för den civila delen av totalförsvaret. Rapporten behandlade funktionen Enskild försäkring m.m. huvudsakligen ur ett konkurrensperspektiv. Huruvida förekommande juridiska regelverk skulle stå i strid med EG-rätten avhandlades således inte. Enligt rapporten skulle en svensk EG-anslutning inte innebära några vittgående konsekvenser för försörjningsläget vad enskild försäkringsverksamhet beträffade även om konkurrensen från utländska försäkringsgivare kunde förväntas öka med en minskande andel av den svenska försäkringsmarknaden för de svenska bolagen som följd. I fråga om den statliga krigsförsäkringen konstaterades i rapporten att de utländska försäkringsföretagen inte hade tillåtits att ansluta sig till de krigsutbrottsavtal som staten har med de svenska försäkringsbolagen. Såvitt då kunde bedömas skulle verksamheten med den statliga krigsskadeersättningen inte beröras av en svensk anslutning till EG.

Förstudierapporten byggde även på inhämtade uppgifter från den svenska delegationen vid EG i Bryssel. Enligt delegationen hade man från EG-kommissionen upplyst att EG inte ägnade sig åt civila beredskapsfrågor utifrån aspekten på totalförsvaret. I EG-kommissionen hade man även förklarat att man inte förutsåg att det inom dagens europeiska gemenskap skulle uppstå en så allvarlig försörjningskris till följd av en internationell kris eller krigssituation att det skulle finnas behov av någon särskild i förväg uppgjord reglering eller samordning medlemsländerna emellan.

Som nyss angavs behandlades inte funktionen Enskild försäkring m.m. i huvudrapporten. Den koncentrerades i stället till de tidigare nämnda funktionerna. I fråga om dessa funktioner lämnades uppgifter om vilken betydelse ett EES-avtal respektive ett EG-medlemskap skulle få för funktionens verksamhet och i vissa fall – i allmänna ordalag – även för det regelverk som hade betydelse för funktionen.

I det följande redovisas några uppgifter från rapporten. Enligt funktionen Energi innebar EES-avtalet t.ex. att Sverige måste underlätta

transit av el och naturgas. Ett EG-medlemsskap kunde innebära förändringar i ett flertal lagar och förordningar som styr eller påverkar energiförsörjningen. Funktionen Livsmedel bedömde att den beredskapslagring som utfördes i egen regi var tillåten men att åtgärder i form av funktionssäkerhetsavtal eller kontraktproduktion däremot torde vara svåra att upprätthålla med hänsyn till EG. Ransonerings- och regleringsåtgärder bedömdes kunna tas i bruk först i en situation då samarbetet inom EG minskat avsevärt. Enligt funktionen Transporter fanns det vissa lagar och förordningar inom funktionen som kunde komma att stå i strid med EG-rätten. Bedömningen från funktionen Industriell försörjning var att samtliga beredskapsinstrument som tillämpades var förenliga med EG-rätten utom försörjningsberedskapsstöd som borde omprövas. Vad gällde Försörjningskommissionens verksamhet bedömdes alla verksamheter i princip strida mot EG:s regelverk, särskilt mot reglerna om fria varurörelser. Samtidigt tillträdde kommissionen under väldigt speciella omständigheter. Bedömningen var därför att dess funktion inte i någon avgörande utsträckning påverkades av ett medlemsskap i EG.

ÖCB:s rapport har legat till grund för regeringens arbete med anpassning av föreskrifter med hänsyn till EES-avtalet enligt vad som framgår av prop. 1993/93:100 bilaga 5. Departementschefen framförde i bilagan (s. 141) att studier och konsekvensanalyser fortsättningsvis borde genomföras inom hela den civila delen av totalförsvaret för att främst ligga till grund för anpassning av regelsystemet vid ett EG-medlemsskap. ÖCB skulle här ha ett övergripande samordningsansvar.

Konsekvenser för funktionen Enskild försäkring m.m.

Enligt utredningen kan av rapporterna jämförda med de redovisade undantagsbestämmelserna i avsnitt 3.4 följande generella principer anses framgå i fråga om EES-avtalets och EG-rättens betydelse för ett lands möjligheter att vidta beredskapsåtgärder och åtgärder under krigsförhållanden. Under krigsförhållanden finns det ett stort utrymme för att vidta behövliga åtgärder med stöd av de generella undantagsbestämmelserna. Under fredstid kan nämnda bestämmelser inte åberopas. Åtgärderna måste då kunna stödjas på någon särskild fredstida undantagsbestämmelse vilket innebär att endast ett litet utrymme finns. EES-avtalet och EG-rätten medger således inte allmänt att undantag får göras från vad som annars gäller bara för att åtgärden motiveras av beredskapskäl. Det är inte möjligt att dra upp en skarp gräns för de generella undantagsbestämmelsernas tillämpning i området mellan krig och fred.

I 2 kap. har redogjorts för vad funktionen Enskild försäkring m.m. omfattar. För en del av funktionen, nämligen det enskilda försäkringsväsendet, gäller bestämmelserna i den inländska och utländska lagen samt krigsansvarighetslagen. Den inländska och utländska lagens bestämmelser om möjlighet till avsteg från vad som annars gäller, alltså även från regler som utgör EG-rätt, kan tillämpas under kris- och krigsförhållanden. Något problem med hänsyn till EES-avtalet eller EG-rätten torde

därför inte uppkomma med hänsyn till de allmänna undantagsbestämmelserna. Även krigsansvarighetslagen tar främst sikte på sådana förhållanden. Där tillkommer dock ett annat problem som främst hänger samman med EG:s tillsynsbestämmelser. Som framgår av kap. 7 där krigsansvarighetslagen behandlas gäller problemet de utländska EES-bolagen.

En annan del av funktionen gäller statens försäkringsverksamhet i fråga om krigsförsäkringar och civil återförsäkring enligt krigsförsäkringslagen. I fråga om denna statens verksamhet, som kan bedrivas under krigs- och krisförhållanden, torde det inte förekomma några problem. Det finns dock en särskild fråga vars lösning möjligen skulle kunna påverkas av EES-avtalet och EG-rätten. Den rör de s.k. krigsutbrotsavtalen. De utländska försäkringsföretagen är inte anslutna till dessa avtal. En vägran att tillåta utländska EES-försäkringsgivare som verkar här att ingå skulle möjligen kunna anses kunna komma i konflikt med EES-avtalets och EG-rättens förbud mot konkurrensbegränsning. Det skulle alltså möjligen kunna hävdas att de anslutna försäkringsföretagen har en konkurrensför-del i förhållande till de som står utanför systemet. Som framgår av resonemangen i avsnitt 6.16.6 har utredningen dock funnit det vara möjligt att även i fortsättningen behålla systemet med krigsutbrotsavtal.

Den sista delen av funktionen avser reglerna om statlig ersättning för krigsskador enligt krigsskadelagen. Någon kollision med reglerna i EES-avtalet eller EG-rätten torde inte förekomma inom detta område.

4 Regeringsformen och beredskapslagstiftning

Större delen av den beredskapslagstiftning som utredningens uppdrag avser har till större delen karaktär av fullmaktslagstiftning. Det innebär som framgått tidigare att lagarnas materiella bestämmelser består av fullmakter för regeringen att besluta om åtgärder där beslutet annars skulle tillkomma riksdagen i egenskap av lagstiftande församling. Fullmakterna får inte användas annat än under krigsförhållanden. De redan i fredstid utfärdade fullmaktslagarna finns således i beredskap för allvarliga förhållanden.

Det är regeringsformen som reglerar fördelningen av normgivningsmakten mellan riksdagen och regeringen.

För normala förhållanden finns regler i 8 kap. regeringsformen. Rent generellt kan sägas att det är riksdagen förbehållet att meddela föreskrifter i civilrättsliga ämnen och meddela betungande offentligrättsliga föreskrifter, se bl.a. 8 kap. 2 och 3 §§ regeringsformen. Denna normgivning sker genom lag. Riksdagen kan dock genom bemyndigande i lag överlämna åt regeringen att meddela vissa föreskrifter inom lagområdet. Detta gäller bl.a. offentligrättsliga ämnen av näringsrättslig art, 8 kap. 7 § första stycket 3 regeringsformen. Inom det civilrättsliga området kan riksdagen bemyndiga regeringen att meddela föreskrifter om anstånd med att fullgöra förpliktelser, s.k. moratorium, 8 kap. 8 § regeringsformen. Regeringens föreskrifter meddelas genom förordning. Riksdagen kan i sitt delegationsbeslut medge regeringen att överlåta åt förvaltningsmyndighet, s.k. subdelegation, att i stället meddela sådana bestämmelser, 8 kap. 11 § regeringsformen.

Den väsentliga grunden för den typ av fullmaktslagstiftning som nu är i fråga finns dock i 13 kap. 6 § regeringsformen. Den ger riksdagen rätt att ytterligare delegera normgivningsmakt åt regeringen. Befogenheten kan endast tillämpas om riket är i krig eller krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig. Ett bemyndigande kan omfatta rätt för regeringen att i princip meddela föreskrifter inom hela lagområdet. I beslut med sådant bemyndigande måste anges under vilka förutsättningar som befogenheten får användas. Regeringen kan dock inte, med visst undantag som inte är av intresse i detta sammanhang, få rätt att subdelegera denna utökade normgivningsmakt åt en förvaltningsmyndighet.

Vad som nu har sagts har tagit sikte på befogenheter att meddela föreskrifter. När det gäller möjligheter att medge dispenser från föreskrifter så regleras inte detta, bortsett från ett fall, av regeringsformen. Undantaget gäller regeringen som enligt 11 kap. 12 § regeringsformen kan dispensera från sina egna föreskrifter. Regeringen kan också överlämna sin självständiga dispensrätt åt en förvaltningsmyndighet.

I samband med tillkomsten av en ny beredskapslag, lagen (1992:1403) om höjd beredskap, genomfördes också ändringar i ett flertal fullmaktslagar, däribland de berörda inom försäkringsfunktionen. Syftet var att skapa enhetlighet vad avser förutsättningarna för att de skall träda i tillämpning. Härigenom bringades också möjligheterna att utnyttja fullmakterna i lagarna i full överensstämmelse med 13 kap. 6 § regeringsformen (prop. 1992/93:76).

5 Försäkringsföretagens verksamhet under krigsförhållanden

5.1 Inledning

I detta kapitel behandlas frågor av den art som nu regleras i lagen (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m. (inländska lagen) och i lagen (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m.m. (utländska lagen). Det är här fråga om befogenheter för regeringen eller tillsynsmyndigheten att vidta åtgärder som syftar till att göra det möjligt för försäkringsföretagen att anpassa verksamheten efter de förhållanden som uppkommer i en extraordinär situation.

Enligt utredningsdirektiven skall en allmän översyn av denna lagstiftning göras. Uppdraget innebär vidare att utredningen skall överväga om det är lämpligt att samordna lagstiftningen inom hela funktionen Enskild försäkring m.m. i en enda lag eller i färre lagar än som för närvarande är fallet. Mot bakgrund av hur den nuvarande lagstiftningen är utformad behandlas svenska respektive utländska försäkringsgivare i skilda delavsnitt, även om utgångspunkten är att i princip samma förutsättningar bör gälla i fråga om beredskapsbefogenheterna.

5.2 Svenska försäkringsbolag

5.2.1 Allmän bakgrund

De centrala bestämmelserna om försäkringsrörelse finns i försäkringsrörelselagen (1982:713) (FRL). De civilrättsliga bestämmelserna rörande förhållandet mellan försäkringsbolagen och försäkringstagarna återfinns i lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL) och i konsumentförsäkringslagen (1980:38). På grundval av förslag av försäkringsrättskommittén (SOU 1986:56 och SOU 1989:88) pågår f.n. ett arbete inom regeringskansliet som syftar till att samla de civilrättsliga bestämmelserna i en ny försäkringsavtalslag omfattande såväl personförsäkring som skadeförsäkring.

1959 års beredskapslag för de svenska försäkringsbolagen, den inländska lagen, öppnar möjlighet till vissa avsteg från försäkringsrörelselagen och från försäkringsavtalslagen eller från bestämmelser och villkor som grundas på dessa lagar. Någon översyn av den inländska

lagen med anledning av tillkomsten av konsumentförsäkringslagen har inte genomförts.

Den inländska lagen tillkom efter förslag av försäkringsinspektionen och utgjorde en vidareutveckling av tidigare lagar från åren 1939 och 1940 med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m. Lagen är redaktionellt anpassad till då gällande 1948 års lag om försäkringsrörelse och innehöll vidare vissa betydande nyheter i förhållande till 1939 och 1940 års lagar bl.a. med anledning av det samarbete och den krigsorganisation försäkringsbolagen organiserade under det andra världskriget (prop. 1959:52, L¹U 12, rskr. 132, SFS 1959:73, ändr. genom prop. 1971:30, KU 36, rskr. 222, SFS 1971:597, och prop. 1992/93:76, bet. 1992/93:FÖU2, rskr. 1992/93:83, SFS 1992:1412).

Vad gäller samarbets- och organisationsplanerna kan det här vara av intresse att nämna följande. Försäkringsbolagen avsåg att inrätta ett antal gemensamma distriktscentraler. Dessa skulle i första hand bistå allmänheten med upplysningar och anvisningar på försäkringsområdet. För det enskilda försäkringsbolaget som inte kunde fortsätta sin verksamhet skulle distriktscentralerna träda in och motta skadeanmälningar, registrera inträffade försäkringshändelser samt – om möjligt – utreda försäkringsfallen, allt i syfte att skapa underlag för en framtida återuppbyggnad av vederbörande bolags verksamhet. Beträffande de fungerande försäkringsbolagen skulle arbetet begränsas till de branscher som skulle upprätthållas. Distriktscentralerna skulle inte ha hand om nyteckning, premieuppbörd eller utbetalning av skadeersättning. Som framgår av 2 kap. har distriktscentraler numera inrättats.

Flertalet försäkringsbolag avsåg att i ett krigsläge helt eller delvis lägga ned sina försäljnings- och organisationsavdelningar.

Försäkringsbolagen planerade även att i fall av krig lägga ned sådana försäkringsgrenar som bedömdes vara av mindre betydelse för folkushållet och sådana som det skulle innebära svårigheter att driva. Svenska försäkringsbolags riksförbund hade för detta ändamål gjort en angelägenhetsgradering av de vanligen förekommande försäkringsgrenarna. Till den viktigaste gruppen räknade förbundet bl.a. livförsäkring, brandförsäkring, sjöförsäkring, trafikförsäkring och transportförsäkring. Härfter kom en grupp bestående av bl.a. brandavbrottsförsäkring, maskinavbrottsförsäkring, viss maskinförsäkring, ansvarighetsförsäkring med ökad självrisk och sjuk- och olycksfallsförsäkring begränsad till invaliditets- och dödsfallsersättning. Till den minst betydelsefulla gruppen hänfördes bl.a. cykelförsäkring, garantiförsäkring, glasförsäkring, kreditförsäkring, smyckeförsäkring och yachtförsäkring. Som kommer att framgå finns inte längre någon sådan samsyn hos försäkringsbolagen.

En annan svårighet som uppmärksammades under försäkringsbolagens planeringsarbete gällde återförsäkringen. Återförsäkringsverksamhetens internationella karaktär skulle vid en avspärrning av landet medföra en brytning av förbindelserna med utländska återförsäkringsgivare med en motsvarande ökning av de svenska försäkringsbolagens faktiska ansvarighet som följd. En avspärrning skulle vidare drabba de i Sverige

verksamma utländska försäkringsgivarna. Om svenska försäkringsbolag skulle överta även dessa försäkringsgivares direkta försäkringar skulle bolagens ansvarighet öka ytterligare.

För att komma tillrätta med detta problem bildade de bolag som skulle påverkas mest av brutna återförsäkringsförbindelser, brandförsäkringsbolagen, tre krigskonsortier som skulle träda i funktion vid krigsförhållanden; Svenska Brandstodskonsortiet och Svenska tariffbrandförsäkringsbolags konsortium (kallade konsortierna nr 1) och Svenska Brandförsäkringsanstalters konsortium (kallat konsortium nr 2). Samtidigt bildades motsvarande konsortier i Norge. Verksamhetsområdet var begränsat till brandförsäkring men avsikten var att i framtiden i viss mån utvidga området.

Svenska Brandstodskonsortiet bestod av samtliga riksomfattande ömsesidiga brandförsäkringsbolag. Svenska tariffbrandförsäkringsbolags konsortium bestod av de svenska brandförsäkrande medlemmarna i Svenska tarifföreningen. En tarifförening var en förening av skadeförsäkringsbolag som hade till uppgift att inom en eller flera skadeförsäkringsgrenar fastställa för de anslutna bolagen gemensamma premier och försäkringsvillkor. Nu finns inga tarifföreningar kvar.

Konsortierna nr 1 hade till uppgift att ta hand om de i Sverige koncessionerade utländska bolagens direkta svenska försäkringsaffär (med svensk affär avses i princip endast försäkrade risker som är belägna i Sverige) och fakultativa återförsäkringar (återförsäkringar som avser enskilda risker där försäkringsgivaren inte på förhand är bunden att återförsäkra enligt ett avtal), att i mindre utsträckning överta även för medlem av konsortiet gällande obligatoriska återförsäkringsavtal (försäkringsgivaren är bunden av ett avtal att återförsäkra hos ett annat försäkringsbolag) samt att såsom reassuradör (återförsäkrare) stödja motsvarande konsortier i Norge.

De båda konsortierna skulle tjänstgöra som återförsäkrare åt varandra, varjämte återförsäkringsavtal var träffade dels med återförsäkringsbolag i Sverige, dels också med de norska konsortierna.

Konsortium nr 2 var avsett att sättas i funktion endast i yttersta nödfall, d.v.s. vid bortfall i väsentlig utsträckning av obligatoriska återförsäkringskontrakt o.d. Om detta inträffade, skulle de svenska bolagen i återförsäkring överlåta hela sitt bestånd på konsortiet och varje nytecknad eller förnyad försäkring.

Såväl den till konsortierna nr 1 som den till konsortium nr 2 inflytande affären skulle fördelas på medlemmarna efter deras på visst sätt framräknade andelar i konsortierna.

De nämnda konsortierna har i dag ersatts av andra sammanslutningar med vidgade verksamhetsområden. Något samarbete med utländska försäkringsföretag har inte planerats.

I 2 kap. har redogjorts för aktuella beredskapsorgan som träder till när återförsäkringen med utländska försäkringsgivare bryts. Svenska Transportförsäkringspoolen består av de svenska försäkringsbolag som meddelar civil sjö- och transportförsäkring. I Återförsäkringskonsortium av år 1965 ingår samtliga svenska försäkringsbolag som driver direkt

försäkring i företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring samt alla svenska återförsäkringsbolag som har koncession för brandåterförsäkring. Återförsäkringskonsortium av år 1976 är bildat av de svenska försäkringsbolag som bedriver civil luftfartsförsäkring. Enligt återförsäkringskontrakt med Statens Krigsförsäkringsnämnd kan de nämnda beredskapsorganens medlemsbolag erhålla återförsäkringsskydd hos den svenska staten.

5.2.2 Innehållet i den inländska lagen

Den inländska lagen är en beredskapslag av fullmaktskaraktär. Den innehåller befogenheter för regeringen och tillsynsmyndigheten (numera Finansinspektionen) att i olika avseenden medge avsteg från regler och försäkringsvillkor som gäller för svenska försäkringsbolag i deras verksamhet. Befogenheterna kan endast användas under vissa förhållanden. Lagen omfattar sammanlagt 18 §§.

1 § fick sin nuvarande utformning efter lagändring år 1992 (prop. 1992/93:76, bet. 1992/93 FÖU2, rskr 1992/93:83, SFS 1992:1412). Ändringen hade samband med en översyn av olika beredskapslagar i avsikt att skapa enhetlighet vad avser förutsättningarna för att de skall träda i tillämpning. Det var således i princip inte fråga om några sakliga ändringar. I paragrafens första stycke slås fast att bestämmelserna i 2 - 13 §§ och 17 § skall tillämpas om Sverige är i krig. Samma bestämmelser skall tillämpas om regeringen föreskriver det, därvid förutsättningen är att Sverige är i krigsfara eller att det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara. Sådan föreskrift skall underställas riksdagens prövning inom en månad efter utfärdandet eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen gjordes, upphör föreskriften att gälla.

När bestämmelserna har trätt i tillämpning gäller i huvudsak följande.

Enligt 2 § kan Finansinspektionen medge ett försäkringsbolag att utan återförsäkring ta på sig ansvar på en och samma risk för högre belopp än vad som annars är möjligt enligt bolagsordningen. Ömsesidiga bolag kan vidare få tillstånd av finansinspektionen att meddela återförsäkring med överskridande av vad bolagsordningen anger beträffande storleksförhållandet mellan sådan försäkring och direkt försäkring.

Genom bestämmelse i 3 § får ett försäkringsbolag som har tillstånd till återförsäkring rätt att meddela sådan försäkring, utom beträffande livförsäkring eller annan personförsäkring, utan hinder av eventuella restriktioner i bolagsordningen om verksamhetsområde eller egendoms-
slag.

För att få tillgång till medel vid återköp av eller lån på livförsäkringar, för vilka avsättningar till försäkringsfonden gjorts, kan försäkringsbolag

med Finansinspektionens tillstånd enligt 4 § utnyttja värdehandlingar som ligger som pant för försäkringstagarnas räkning.

Enligt 5 § kan ett försäkringsbolag få tillstånd av Finansinspektionen att skjuta upp hela eller del av utbetalningen vid återköp av livförsäkring samt att helt eller delvis slippa ifrån sin skyldighet att lämna lån på sådana försäkringar.

Enligt 6 § kan Finansinspektionen ge ett försäkringsbolag tillstånd att göra avsteg från bestämmelser i bolagsordningen eller FRL angående tid och plats för vidtagande av åtgärd, såvitt det inte gäller processuella bestämmelser.

Med stöd av 7 § kan regeringen, om det anses oundgängligt att starkt begränsa försäkringsverksamheten, förordna att försäkringsavtal, utom livförsäkringsavtal, skall upphöra att gälla för viss tid eller tillsvidare.

Regeringen kan enligt 8 § bestämma storleken på premien i ett försäkringsavtal och -utom vad gäller livförsäkringsavtal- även självriskerna.

I 14 § andra stycket FAL och 16 § lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring ges vissa föreskrifter om påföljden vid underlåten premiebetalning och om förutsättningen för påföljdens inträde, nämligen att försäkringsgivaren är skyldig att lämna ett meddelande till försäkringstagaren om förpliktelsen att betala premien, och enligt krigsansvarighetslagen, att därutöver bl.a. erinra om påföljden. Genom 9 § ges regeringen fullmakt att medge försäkringsbolag befrielse från denna aviseringsskyldighet och från motsvarande skyldighet i försäkringsvillkor.

Genom bestämmelse i 10 § bemyndigas regeringen att medge försäkringstagare respektive försäkringsbolag anstånd med betalning av premie respektive försäkringsersättning under högst tre månader. Bestämmelsen omfattar inte sådan försäkringsersättning som regleras i krigsansvarighetslagen.

Regeringen kan enligt 11 § bestämma att ett försäkringsbolags ansvar enligt brandförsäkring avseende byggnad som hör till fast egendom, tomträtt eller vattenfallsrätt skall gälla trots att premien inte betalats. Försäkringsbolaget har i så fall förmånsrätt för fordringen på den obetalda premien i den försäkrade egendomen.

Om det kan befaras att ett utländskt försäkringsbolag på grund av förhållanden som anges i 1 § inte kommer att uppfylla sina förpliktelser vad gäller meddelad återförsäkring kan regeringen med stöd av 12 § förbjuda svenska försäkringsbolag att fullfölja av dem åt försäkringsbolag i det främmande landet meddelade återförsäkringar eller att träffa nya sådana avtal med försäkringsbolag som tillhör det landet.

Regeringen kan enligt 13 § bestämma om avvikelser från 18 och 21 §§ lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon.

När Sverige är i krig eller efter sådant krig kan regeringen om det behövs med stöd av 14 § föreskriva avvikelser från vad som annars gäller för försäkringsbolag i vissa redovisningssammanhang.

I 15 § ges regeringen och Finansinspektionen möjlighet att knyta skäliga villkor till beslut som de fattar med stöd av lagen. Följden av en

överträdelse av ett villkor som har knutits till ett medgivande enligt 2 § regleras också.

I 16 § stadgas att försäkringar som har meddelats med stöd av 2 och 3 §§ skall gälla även efter den tid då dessa bestämmelser varit tillämpliga. Vidare sägs att den beslutande myndigheten skall avgöra frågan huruvida ett medgivande eller förordnande enligt 4 - 15 §§ skall gälla även efter det att dessa bestämmelser upphört att vara tillämpliga.

Enligt 17 § får regeringen rätt att delegera sina befogenheter enligt lagen till Finansinspektionen.

Enligt 18 § kan Finansinspektionens beslut enligt lagen överklagas till regeringen genom besvär.

5.2.3 Allmänna överväganden

Behov av lagstiftning

Sammanfattning: Utredningen anser att det finns behov av en redan i fredstid utfärdad beredskapslagstiftning för försäkringsväsendet under kris- och krigstid.

Som har framgått tidigare vid redogörelsen för totalförsvarets civila del (2 kap.) anses enskild försäkringsverksamhet ha en så viktig ekonomisk och psykologisk funktion under krigsförhållanden att den skall fortsätta även under sådana förhållanden. Enligt den av statsmakterna fastställda målsättningen för funktionen Enskild försäkring m.m. skall försäkringsväsendet under kriser och krig så långt som det är möjligt svara för gjorda åtaganden i försäkringsavtal m.m.

Man måste naturligtvis räkna med betydande problem vid försäkringsverksamhet under krigsförhållanden. Orsakerna till detta kan vara hänförliga såväl till inländska som utländska förhållanden. Ett grundläggande problem som gäller all civil verksamhet under krigsförhållanden är den sannolika knappheten på resurser. Trots att flera försäkringsbolag är klassade som krigsviktiga kan de inte räkna med att få full tillgång till behövliga resurser i lika stor utsträckning som under normala förhållanden. Ett annat problem är sårbarheten som följer av den datorisering av verksamheten som skett. Ett bortfall av datorstödet kan självfallet innebära stora svårigheter för driften av försäkringsverksamheten. En återgång till manuell hantering i förening med personalbrist leder naturligtvis till besvärligheter när det t.ex. gäller att ta fram premieavier. Det kan vidare antas att betalningsförmedlingen och annan post- och bankservice kommer att försämrats och att kommunikationer av olika slag inte kommer att fungera helt tillfredställande under krigsförhållanden. Detta innebär bl.a. att premiebetalningar och utbetalningar av försäkringsersättningar samt postbefordring av premieavier kan försvåras eller helt utebli. Problemen kan också vara hänförliga till utländska

förhållanden eftersom de svenska försäkringsbolagen återförsäkrar sig i stor utsträckning i utlandet. Sannolikheten för avbrott i återförsäkringsförbindelserna ökar naturligtvis markant under krigsförhållanden. Likviditets- och soliditetsproblem kan i sådan fall bli följderna om bortfallet av ersättningen från återförsäkraren inte täcks från annat håll.

För att försäkringsbolagen överhuvudtaget skall kunna fortsätta med sin verksamhet under krigsförhållanden och därmed jämställda förhållanden måste de kunna anpassa sig till i vissa fall extremt ändrade förutsättningar. För att detta skall kunna ske är det uppenbart att de måste ges möjlighet att göra avsteg från vissa regler och förpliktelser som annars gäller för dem i olika avseenden.

En fråga som då inställer sig är om det är nödvändigt eller lämpligt att i en beredskapslag ange i vilka avseenden avsteg från annars gällande regler skall kunna göras och i vad mån andra särskilda åtgärder skall kunna vidtas. En möjlighet är att förbereda lagstiftningsåtgärder men att inte genomföra dem förrän i ett läge då det bedöms som påkallat och därvid anpassa åtgärderna till vad som i den rådande situationen anses som behövligt. Den svenska lösningen att redan i fredstid anta en lagstiftning av fullmaktskaraktär som anger de undantag och åtgärder som kan få förekomma under krigsförhållanden synes inte – som framgår av 3 kap. – vara vanlig i andra länder. En sådan lösning har emellertid enligt utredningens mening klara fördelar såväl ur praktisk synpunkt som med hänsyn till önskvärdheten av att i förväg för försäkringsbolagen klargöra efter vilka förutsättningar beredskapsplanläggningen kan göras. Utredningsdirektiven utgår också från att det även i fortsättningen skall finnas en beredskapslagstiftning av den karaktär som den inländska och den utländska lagen har.

Med denna utgångspunkt görs i det följande en genomgång av vad en moderniserad lag med bestämmelser om särskilda förutsättningar för försäkringsverksamhet under kris- eller krigsförhållanden bör innehålla.

Avvikelser från bestämmelserna i försäkringsrörelselagen

Sammanfattning: Utredningen föreslår att regeringen får meddela föreskrifter om avvikelser från bestämmelserna i FRL och att Finansinspektionen i enskilda fall får meddela beslut om dispens från bestämmelserna i den lagen och från föreskrifter som meddelats med stöd av sådana bestämmelser.

FRL innehåller bestämmelser som gäller för de svenska försäkringsbolagens verksamhet. Det är fråga om associationsrättsliga och andra regler för rörelsen och om den tillsyn som utövas av Finansinspektionen. Det säger sig självt att det under kris- och krigsförhållanden kan uppkomma behov av att temporärt medge undantag från de bestämmelser av olika slag som under normala förhållanden anses motiverade för att

skapa så stor trygghet som möjligt för att försäkringsgivarna skall kunna infria sina åtaganden till försäkringstagarna. I lagen öppnas i vissa avseenden möjlighet för regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen, att utfärda särskilda föreskrifter. Som exempel härpå kan nämnas bestämmelsen i 11 kap. 1 § FRL om rätt att meddela föreskrifter om bolagens bokföring och redovisning. Vidare har regeringen utnyttjat sin rätt att meddela verkställighetsföreskrifter genom att utfärda en särskild förordning – försäkringsrörelseförordningen (1982:790) – med föreskrifter i olika avseenden. Genom förordningen har inspektionen fått rätt att meddela ytterligare föreskrifter för verkställigheten av försäkringsrörelselagen (49 §).

I den inländska lagen begränsas i princip möjligheten till avsteg från FRL till en möjlighet för inspektionen att medge ett bolag att avvika från vad i FRL – och i bolagsordningen – sägs angående tid och plats för vidtagande av åtgärd. Enligt utredningens mening talar beredskapsskäl starkt för att ett generellt bemyndigande införs så att det blir möjligt att avvika från vilken bestämmelse som helst i FRL, om det är motiverat för att tillgodose de krav som ligger i totalförsvarsaspekten att försäkringsverksamheten skall fortgå så långt som möjligt. Det är nämligen i det närmaste ogörligt att i förväg förutse och precisera i vilka avseenden behov till avvikelser kan uppkomma i ett extraordinärt läge.

Med hänvisning till det sagda föreslår utredningen dels att regeringen får meddela föreskrifter som avviker från bestämmelserna i FRL dels att Finansinspektionen i särskilt fall får lämna dispens från bestämmelse i FRL och också från föreskrift som meddelats med stöd av den lagen. Som redan nämnts bör en allmän förutsättning därvid vara att åtgärden vidtas för att tillgodose krav som följer av försäkringsverksamhetens funktion inom totalförsvaret. I praktiken måste självfallet vid prövningen av om avvikande föreskrifter skall meddelas eller om dispens skall lämnas en bedömning göras med hänsyn till de försäkringstagarintressen som kan finnas i sammanhanget.

I den inländska lagen anges att dispensmöjligheten i fråga om bestämmelser om tid och plats för åtgärder inte omfattar processuella stadganden. Med den för de föreslagna generella bemyndigandena angivna förutsättningen om totalförsvarets krav kan det knappast bli aktuellt att tillämpa bemyndigandena på sådana stadganden. Om avvikelser skall göras beträffande processuella bestämmelser i FRL kan regeringen göra detta med stöd av bemyndigande i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.

Begränsning av försäkringsverksamheten till viktigare områden

Sammanfattning: Utredningen föreslår att regeringens nuvarande befogenhet att förordna om upphörande av försäkringsgivares ansvar i försäkringar behålls.

För att överhuvudtaget kunna fungera under krigsförhållanden torde det bli nödvändigt för försäkringsbolagen att begränsa verksamheten och koncentrera den till de ur samhällets synpunkt viktigaste områdena. Av betydelse vid en sådan begränsning är att försäkringsbranschen har en någorlunda enad uppfattning om vilka grenar som skall läggas ned före andra. Vid den nuvarande lagens tillkomst förelåg som framgått tidigare en viss enighet bland försäkringsbolagen om hur de olika försäkringslagen skulle prioriteras vid nedläggning. Sedan dess har en uppluckring skett av samarbetet mellan försäkringsbolagen. Detta har medfört att det inte längre finns någon samlad syn i denna fråga. Det kan dock på goda grunder antas att försäkringsbolagen ser på detta problem på i stort sett samma sätt och att de därför i allt väsentligt ändå kommer att ha samma angelägenhetsgradering. Finansinspektionen, som funktionsansvarig myndighet, har också möjlighet att i sitt beredskapsarbete ta upp denna fråga med försäkringsbolagen. I detta sammanhang kan det vara av intresse att nämna att denna fråga diskuterades något vid en funktionskonferens den 25 mars 1993 anordnad av Finansinspektionen och med deltagare från bl.a. försäkringsbranschen. Därvid framkom att brandförsäkring, transportförsäkring, trafik- och motorfordonsförsäkring, oljeskadeförsäkring och atomförsäkring ansågs vara försäkringsbranscher vari verksamheten borde bedrivas så länge som möjligt. Som framgår av det i avsnitt 2.2.1 redovisade förslaget, som utarbetats av ÖCB i samråd med Finansinspektionen, till regeringen år 1993 avseende målbeskrivning av funktionen Enskild försäkring m.m. anges personförsäkring, brandförsäkring, företagsförsäkring och transportförsäkring utgöra de viktigaste försäkringsbranscherna. Som kommer att framgå av detta betänkande anser också utredningen att livförsäkring, transportförsäkring och brandförsäkring hör till de försäkringar som även i fortsättningen bör få högsta prioritet under krigsförhållanden. Speciella frågor rörande transportförsäkring regleras i lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring som behandlas i det följande kapitlet. Trafikförsäkring är obligatorisk enligt trafikskadelagen (1975:1410), även under krigsförhållanden.

Frågan blir då vilket behov som kan finnas för en statlig medverkan vid nedläggning av vissa grenar inom sakförsäkringsområdet. För att besvara detta spörsmål kan det vara av intresse att redogöra något för bakgrunden och motiven till den nuvarande möjligheten för regeringen enligt 7 § inländska lagen att i en extrem situation upphäva försäkringsavtal för att starkt begränsa försäkringsverksamheten. Vid tillkomsten av bestämmelsen förekom i inte obetydlig omfattning flerårsavtal med flera premieperioder inom sakförsäkringsområdet. Avtalen innehöll dock i regel en

bestämmelse som gav försäkringsbolagen rätt att under löpande avtalstid genomföra villkorsändringar (och premieändringar) med verkan från nästa premieförfallodag. Villkoren i avtalen kunde således i och för sig ändras genom att det i avtalen infördes bestämmelser om att avtalen automatiskt eller efter åtgärd från försäkringsbolagets sida upphörde att gälla i händelse av krig. Godtog inte försäkringstagaren detta skulle han anmäla det till bolaget med följd att avtalet i allmänhet upphörde att gälla vid utgången av den löpande premieperioden. Många avtal hade dock en kortare löptid och kunde i vanlig ordning uppsägas till avtalstidens slut. Trots detta och att det i och för sig var möjligt att införa "krigsklausuler" i berörda flerårsavtal ansågs det att staten skulle medverka vid en nödvändig nedläggning av mindre betydelsefulla försäkringsgrenar. Flera skäl låg bakom detta ställningstagande. Ett skäl var att det skulle vara resurskrävande för bolagen att införa krigsklausuler i flerårsavtalen och att ett sådant förfarande på många håll skulle uppfattas som en extraordinär tvångsåtgärd vilken det inte borde ankomma på de enskilda bolagen att genomföra. Principiellt sett ansågs vidare att tvångsvis begränsning var ett sådant led i en rationell krigshushållning för vilket det allmänna borde ta ansvaret.

Förhållandena inom försäkringsbranschen har numera ändrats i vissa betydelsefulla hänseenden. Nu förekommer i större utsträckning försäkringsformer av typen paketförsäkringar. Dessa innehåller försäkringsmoment som tidigare utgjorts av separata försäkringar. Även inom försäkringsområdet har hänsyn till enskilda konsumenter medfört särskild lagstiftning nämligen konsumentförsäkringslagen. Denna lag reglerar hemförsäkring, villaförsäkring, fritidshusförsäkring, reseförsäkring, båtförsäkring och i viss utsträckning även trafikförsäkring och annan motorfordonsförsäkring. Gruppförsäkringar och kollektivavtalsgrundade försäkringar har ökat betydligt. Flerårsavtalen är numera sällsynta.

Krigsklausuler innebärande att försäkringen upphör att gälla eller kan sägas upp vid krigsförhållanden torde inte förekomma i försäkringsavtal i dag. Här bortses då från klausuler om att försäkringsansvaret inte gäller för skador orsakade av en krigshandling (se avsnitt 8.1).

De numera vanligaste individuella saksförsäkringarna är ettåriga och kan i princip sägas upp till upphörande vid avtalstidens slut. Detta minskar naturligtvis behovet av en statlig befogenhet av angivet slag.

Beträffande konsumentförsäkringar har försäkringstagaren dock en principiell rätt till förnyad försäkring. Försäkringsbolaget måste ha särskilda skäl för att kunna säga upp försäkringen till upphörande vid försäkringstidens slut och synnerliga skäl för att kunna säga upp försäkringen till upphörande i förtid, 15 § första stycket och 18 § första stycket konsumentförsäkringslagen. Regleringen är dock inte utformad för att tillämpas på förhållanden under krig och liknande kriser. Detta medför en viss osäkerhet om huruvida en uppsägning med hänvisning till krigs- och krisförhållanden får avsedd verkan.

Samhällets intresse av en rationell försäkringsverksamhet under krigs- och krisförhållanden med koncentration till de från allmän synpunkt

viktigaste områdena väger dock enligt utredningens mening tyngre än försäkringstagarnas intresse av att få sitt försäkringsbehov täckt i alla avseenden. Nämda osäkerhet talar därför för en ordning med möjlighet till statligt ingripande.

Även praktiska skäl kan tala för ett statligt stöd i aktuellt hänseende. Försäkringsbolagen kan ha otillräckliga resurser för att själva genomföra en nedläggning. Det kan vidare förekomma faktiska hinder för bolagen att t.ex. genomföra en nödvändig uppsägning.

För en statlig medverkan talar också effektivitetssynpunkter. Utan administrativ omgång kan ett snabbt beslut fattas som innebär en nödvändig nedläggning av ett visst försäkringsområde.

Utredningen anser att de skäl som anförts för en statlig befogenhet att ingripa i försäkringsförhållandet mellan parterna, särskilt effektivitetsargumentet, har sådan tyngd att den nu aktuella befogenheten för staten, att genom föreskrifter bringa försäkringar inom en viss försäkringsgren att upphöra, bör kvarstå. Den omständigheten att försäkringsavtal ofta består av flera försäkringar eller försäkringsmoment torde inte utgöra några större problem när en försäkring endast delvis bringas att upphöra. Eftersom det principiellt är fråga om ett allvarligt ingrepp i avtalsförhållandet mellan försäkringstagare och försäkringsgivare bör som hittills statens medverkan kunna ske endast om det framstår som helt nödvändigt att försäkringsresurserna koncentreras till de allmänt sett viktigaste försäkringsområdena. Det torde inte vara möjligt att på förhand ta ställning till det närmare innehållet i ett beslut om nedläggning. Här bör vidare erinras om den rätt till eventuell överskjutande premie som försäkringstagaren kan ha till följd av att försäkringen upphör i förtid. Hur denna rätt skall beaktas av försäkringsbolagen bör som nu regleras samtidigt som befogenheten att bestämma om upphörande av försäkringsansvar utnyttjas.

Återförsäkring

Sammanfattning: Utredningen föreslår att Finansinspektionen skall kunna medge ett försäkringsbolag att avvika från bestämmelser i bolagsordningen, således även från vad som gäller i fråga om återförsäkring.

Ett annat problem som kan aktualiseras under krigsförhållanden rör den del av försäkringsverksamhet som handlar om återförsäkring.

För att ett försäkringsbolags soliditet inte skall äventyras med bristande skydd för försäkringstagarna som följd får försäkringsbolagen inte ensamma ta på sig hur stora åtaganden som helst. Detta kommer till uttryck i 2 kap 5 och 6 §§ FRL. Enligt dessa bestämmelser måste försäkringsbolagen ta in en föreskrift om hur stora åtaganden försäkringsbolaget får göra -bolagets självbehåll- i bolagsordningen när det gäller

skadeförsäkringar och i särskilda grunder, ett slags komplement till bolagsordning och avtalsvillkor, när det gäller personförsäkringar. Försäkringsutredningen (Fi 1990:11) har dock föreslagit i ett delbetänkande (SOU 1993:108) att även i fråga om livförsäkringsbolag skall återförsäkringsskyldigheten anges i bolagsordningen. Självbehållen brukar ofta uttryckas så att försäkringsbolaget för egen räkning inte får ta på sig ansvarighet som bedöms kunna leda till att bolagets skadekostnad överstiger en viss procentuell andel av eget kapital och obeskattade reserver. Denna begränsning innebär att särskilt mindre försäkringsbolag inte ensamma kan meddela försäkringar på större objekt eller personförsäkringar till högre belopp.

Det är här som återförsäkringen kommer in i bilden. Med återförsäkring avses att ett försäkringsbolag för egen del endast behåller en del av ansvaret för en risk som bolaget meddelat en försäkring för och beträffande återstoden själv tar en försäkring (avger återförsäkring) hos ett annat försäkringsbolag. Ett försäkringsbolag sägs motta en återförsäkring när det meddelar, beviljar, ett annat försäkringsbolag en återförsäkring. Återförsäkring brukar också kallas för indirekt försäkring i motsats till direkt försäkring som alltså avser den ursprungliga försäkringen mellan kunden och försäkringsbolaget.

För ömsesidiga försäkringsbolag gäller med hänsyn till de försäkringstagare som tecknat direkt försäkring i bolaget och således är dess ägare att det inte är tillåtet för bolaget att i obegränsad omfattning meddela återförsäkring. Enligt 2 kap. 5 § FRL gäller att bolagsordningen måste ange vilken begränsning som skall gälla för mottagen återförsäkring i förhållande till direkt försäkring.

Här skall i korthet nämnas några andra sätt att sprida risker på än genom återförsäkring. En form är att ett antal försäkringsbolag går samman i en s.k. pool där bolagens försäkringar placeras. Vid inträffat försäkringsfall svarar varje bolag i förhållande till sin andel i poolen. Det förekommer att poolen i sin tur placerar återförsäkring hos andra försäkringsbolag. Poolningsförfarandet tillämpas inom verksamheter som avser mycket stora risker såsom inom atomindustrin och flyget. Exempel på pooler är Svenska Atomförsäkringspoolen, Svenska Flygförsäkringspoolen och Nordiska Poolen för Luftfartförsäkring.

Inom industriförsäkring är det inte ovanligt att en försäkringsrisk fördelas mellan två eller flera försäkringsbolag där det ena är ledande och sköter skadehanteringen m.m. men även de andra bolagen betraktas som direktförsäkrare. Detta brukar kallas för coassurans eller samförsäkring.

Återförsäkringar placeras hos såväl svenska som utländska försäkringsbolag. Återförsäkringsmarknaden är dock till sin karaktär starkt internationell och den helt övervägande delen av svenska försäkringsbolags återförsäkringar är placerade i utlandet. Följderna kan därför bli betydande för de svenska försäkringsbolagen om förbindelserna med den utländska marknaden bryts. Detta kan bli fallet om Sverige t.ex. blir avspärrat eller kommer i krig.

För att kunna lösa bl.a. detta problem har försäkringsbolagen av beredskapsskäl bildat sammanslutningar inom vissa områden. Detta är

syftet med i 2 kap. omnämnda transportförsäkringspoolen och återförsäkringskonsortierna av år 1965 och 1976. Genom dessa organ kan medlemmarnas försäkringskapacitet utnyttjas maximalt. I den mån detta inte är tillräckligt kan som framgått tidigare återförsäkring ske hos staten. På så sätt kan det skydd som ifrågasvarande försäkringar avser att täcka upprätthållas även vid svåra avbrott i återförsäkringsförbindelserna med utlandet. Detta gäller i fråga om civil sjö- och transportförsäkring, luftfartsförsäkring, företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring.

Genom den sålunda anordnade beredskapen torde erforderliga möjligheter till återförsäkring inom Sveriges gränser kunna påräknas inom angivna försäkringsområden vid avbrott i förbindelserna med utländska återförsäkrare.

Att läget således kan anses tillfredställande beträffande dessa försäkringar bör dock inte hindra att möjligheter ges även inom andra försäkringsområden och åt andra enskilda försäkringsbolag att fortsätta att bedriva verksamhet med frångående av gällande bestämmelser om självbehåll i den utsträckning som kan finnas acceptabel. Därigenom sänks alltså i viss omfattning kravet på återförsäkring. Genom att därutöver tillåta de ömsesidiga bolagen att göra avsteg från den begränsning som gäller för dem såvitt gäller förhållandet mellan direkt och indirekt försäkring (mottagen återförsäkring) ökar återförsäkringskapaciteten inom landet. Mot den angivna bakgrunden finner utredningen att skäl alltså föreligger att behålla möjligheterna för Finansinspektionen (2 § inländska lagen) att genom dispensbeslut i enskilda fall dels medge försäkringsbolag att tillämpa ett större självbehåll än vad som annars gäller för bolaget och dels vad gäller ömsesidiga bolag att överskrida begränsningen i bolagsordningen av återförsäkringen i förhållande till den direkta försäkringen. Av ett dispensbeslut skall framgå i vilken utsträckning bolaget får avvika från begränsningarna.

I 3 § inländska lagen ges försäkringsbolag rätt att utan särskild tillståndsprövning meddela återförsäkring av skadeförsäkringar utan hinder av eventuella föreskrifter i bolagsordningen om t.ex. lokal begränsning av verksamheten. Bestämmelsen riktar sig i realiteten till mindre ömsesidiga försäkringsbolag. Tanken var att även dessa skulle kunna delta i den återförsäkringsverksamhet som förutsattes ske genom särskilda konsortier. Som framgått tidigare torde återförsäkringsfrågan vara tillfredsställande löst genom upprättade beredskapsorgan för utjämning av försäkringsrisker av olika slag och statlig medverkan genom återförsäkring. Något större behov av bestämmelsen finns därför inte längre. Den bör därför kunna utmönstras.

I bolagsordningen finns dock andra regler som det kan finnas behov av att kunna göra avsteg från under krigs- och krisförhållanden, t.ex. i fråga om sättet att sammankalla bolagsstämman (2 kap. 5 § 7 FRL). Eftersom alla fall knappast kan förutses och nya regler kan införas anser utredningen att beredskapsskäl är tillräckligt starka för att en generell dispensmöjlighet skall införas i fråga om bestämmelser i bolagsordningen.

Bestämmelsen i 12 § i inländska lagen ger regeringen möjlighet att

förbjuda ett svenskt försäkringsbolag att fullfölja avtal om återförsäkring som bolaget meddelat ett försäkringsbolag i ett annat land eller att sluta nya återförsäkringsavtal med sådant, allt under förutsättning att det finns anledning anta att något av de utländska bolagen på grund av krigsförhållanden inte kommer att fullfölja återförsäkring som meddelats åt det svenska bolaget. De krigsförhållanden som ett befarat avtalsbrott kan grundas på utgörs av fall då Sverige är i krig eller befinner sig i krigsfara eller då det annars föreligger utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig. Sistnämnda fall avser följder av ett krig som Sverige inte deltagit i eller ens utsatts för fara att bli indraget i. Innebörden är alltså att regeringen under angivna förutsättningar kan tvinga det svenska försäkringsbolaget att avbryta återförsäkringsförbindelserna med samtliga försäkringsbolag i ett annat land. Befogenheten skall kunna användas som en motåtgärd om avtalsbrott befaras i större utsträckning. Syftet är att försöka motverka de allvarliga konsekvenser med avseende på likviditeten som kan uppkomma för det svenska försäkringsväsendet om de utländska bolagen inte fullföljer sina återförsäkringsavtal.

En utgångspunkt även i tider med störningar av det slag som här avses bör enligt utredningen självfallet vara att de svenska försäkringsbolagen skall fullfölja sina avtal med utländska försäkringsbolag. För det fall ett utländskt bolag, med vilket ett svenskt försäkringsbolag står i avtalsförbindelse, skulle höra hemma i ett land som är i konflikt med Sverige får det förutsättas att direktiv av generell art utgår från regeringen i fråga om de svenska företagens uppträdande. I övrigt bör det ankomma på respektive försäkringsbolag att självt bedöma om bolaget kan underlåta att fullfölja ett återförsäkringsavtal med hänvisning till att det utländska bolaget å sin sida inte uppfyller eller inte kan förväntas uppfylla sina åtaganden. Med tanke på konsekvenserna av ett avtalsbrott på en starkt internationaliserad försäkringsmarknad måste ett sådant steg självfallet föregås av en noggrann bedömning av det berättigade i att inte fullfölja ett återförsäkringsavtal. Sammanfattningsvis anser utredningen att någon motsvarighet till den gällande bestämmelsen i 12 § inländska lagen om rätt för regeringen att ålägga ett bolag att avbryta sina återförsäkringsförbindelser eller att knyta nya sådana med försäkringsbolagen i ett visst land inte bör föras över till den nya lagen.

Betalningsfrågor

Sammanfattning: Utredningen föreslår att beredskapslagen alltså skall innehålla befogenhet att förordna om anstånd med betalning av premie och utbetalning av försäkringsersättning. Vidare bör också möjligheterna finnas kvar att befria försäkringsbolagen från krav på livlån, dvs. lån mot säkerhet i livförsäkring, och att tillåta dem att skjuta upp utbetalning på grund av återköpta livförsäkringar. Regeringen bör ha möjlighet att genom föreskrifter fatta beslut som nu sagts. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen bör även kunna fatta sådana beslut i enskilda fall.

Under krigs- och krisförhållanden kan självfallet försäkringsbolagen drabbas av stora svårigheter i olika avseenden när det gäller den ström av ut- och inbetalningar som har samband med verksamheten.

För det första drabbas försäkringsbolagen liksom samhället i övrigt av de störningar som kan förutses uppkomma i det allmänna betalningssystemet. Försäkringsbolagen är beroende av ett fungerande betalningssystem för sina utbetalningar av försäkringsersättningar och för uppbörderna av premier. Även bolagens finansiella verksamhet berörs. De allmänna problem som rör själva betalningsförmedlingen ingår inte i utredningsuppdraget. Frågan om betalningsförmedlingen under krigsförhållanden har emellertid varit föremål för uppmärksamhet i olika sammanhang under senare år. Denna och närliggande frågor behandlas av en i april 1993 tillkallad särskild utredning om översyn av lagstiftningen för det finansiella området under krigsförhållanden (Fi 1993:09).

För det andra är det uppenbart att det i samband med krig eller allvarliga krigsförhållanden av likviditetsskäl eller av andra orsaker kan uppkomma svårigheter för såväl försäkringsgivarna som försäkringstagarna att fullgöra sina betalningar. Genom lagen (1940:300) angående förordnande om anstånd med betalning av gäld m.m. – den s.k. moratorielagen – kan regeringen för viss tid eller tills vidare meddela förordnande bl.a. om allmänt anstånd med betalning av gäld. Ett förordnande om anstånd kan begränsas till att avse viss gäld eller gäldenär som kan antas ha råkat i särskilda betalningssvårigheter. Som grundförutsättning för ett förordnande gäller att Sverige befinner sig i krig eller krigsfara eller att det annars här råder utomordentliga av krig föranledda förhållanden eller att i utlandet vidtages åtgärd varigenom betalning till borgenär hindras eller synnerligen försvåras. Som framgått innehåller den inländska lagen för försäkringsområdet därutöver ett eget stadgande om specialmoratorium, innebärande möjlighet för regeringen att dels medge försäkringstagarna anstånd med erläggande av premier under högst tre månader från förfallodagen, dels som en konsekvens härav medge försäkringsbolag motsvarande anstånd med att fullgöra betalningsskyldighet gentemot försäkringstagarna. Syftet med bestämmel-

sen har angetts vara att åstadkomma en uppmjukning av kravet på rättidig premiebetalning såsom förutsättning för försäkringsskydd.

Det kan naturligtvis diskuteras om det finns tillräckligt starka skäl för att vid sidan av den allmänna moratorielagen ha en särskild moratoriebestämmelse för försäkringsverksamheten. Som kommer att framgå av det följande föreslår utredningen emellertid att möjligheten skall finnas kvar att befria försäkringsbolagen från kravet att lämna underrättelse om premies förfallodag – såväl vid periodvisa betalningar som, beträffande konsumentförsäkringar, vid förnyad försäkring. Därutöver kommer utredningen att föreslå att det skall finnas en möjlighet att också befria försäkringsbolagen från skyldigheten att avsända ett meddelande om uppsägning för att en konsumentförsäkring skall upphöra att gälla. För att lindra kravet på betalning av premie i rätt tid som förutsättning för försäkringsskydd bör enligt utredningen försäkringstagarna därför kunna få anstånd med betalning av premie under viss tid oberoende av att förordnande om betalningsanstånd inte lämnats enligt den allmänna moratorielagen. Ett särskilt moratorium för försäkringsområdet bör därför behållas. I likhet med vad som nu gäller bör till möjligheten att ge försäkringstagarna anstånd med sina premiebetalningar kopplas en möjlighet att ge försäkringsbolagen anstånd under motsvarande tid med utbetalning av försäkringsersättningar.

I den nuvarande bestämmelsen anges en längsta anståndstid om tre månader. Enligt utredningen kan det dock vara olämpligt att fixera en längsta tid. Med hänsyn till den särskilda moratoriebestämmelsens begränsade och speciella syfte får det dock förutsättas att anståndstiden blir tämligen kort och anpassas till vad som kan vara rimligt under rådande förhållanden. I den praktiska tillämpningen kan det också bli aktuellt att samordna en användning av bestämmelsen med förordnanden enligt moratorielagen.

Utformningen av den gällande bestämmelsen synes utgå från att regeringen genom enskilda förvaltningsbeslut kan medge försäkringstagarna i ett visst bolag respektive ett särskilt försäkringsbolag anstånd med premiebetalningar respektive med utbetalning av ersättningar. Enligt utredningen är det en lämpligare ordning att regeringen, eller efter bemyndigande inspektionen, genom förordning meddelar generell verkande föreskrifter i ämnet. Dock bör nuvarande möjlighet behållas för att medge största möjliga flexibilitet i olika situationer.

För livförsäkringsbolagen gäller att i kristider uppkommande likviditetsproblem kan förstärkas om försäkringstagarna i ökad utsträckning utnyttjar sin rätt att säga upp avtalen att upphöra i förtid, dvs. kräver att försäkringsbolaget återköper försäkringen, eller rätten till att få ut s.k. livlån, dvs. lån mot säkerhet i livförsäkringen.

Enligt 2 kap. 6 § FRL skall normalt s.k. grunder upprättas bl. a. i fråga om försäkringstagarnas rätt till återköp och om belåning av försäkringsbrev hos bolaget. Grunderna är som förut nämnts att betrakta dels som ett komplement till bolagsordningen, dels som en reglering i vissa hänseenden av rättsförhållandet mellan försäkringsbolaget och för-

säkringstagarna. Grunderna kan, utan att det särskilt avtalats, ändras utan försäkringstagarnas hörande, dock inte så att premien höjs. Försäkringsbolagens allmänna försäkringsvillkor innehåller en hänvisning till grunderna och en erinran om att grunderna kan komma att ändras.

I den inländska lagen finns regler som är ägnade att möta de påfrestningar som ett försäkringsbolag kan utsättas för vid en stark ökning av antalet krav på återköp och livlån. I 4 § öppnas möjlighet för inspektionen att medge ett bolag att av handlingar pantsätta till säkerhet för försäkringstagarnas fordringar utbekomma vad som behövs för att tillmötesgå kraven på återköp och livlån. Sedan systemet med pantsättning ersatts med en ordning med förmånsrätt för försäkringstagarna i tillgångar som antecknats i ett särskilt register (prop. 1989/90:34, NU14, rskr. 93, SFS 1989:1081) är regeln i 4 § inte längre tillämplig och behov av att ersätta den med någon annan regel synes inte föreligga.

I 5 § inländska lagen föreskrivs vidare att inspektionen kan helt eller delvis lämna ett livförsäkringsbolag tillstånd att uppskjuta utbetalning av livförsäkringars återköpsvärden eller befria det från skyldighet att lämna lån på sådana försäkringar.

Möjligheten och skyldigheten för ett livförsäkringsbolag att under de förhållanden som gäller när bestämmelsen är tillämplig tillmötesgå krav på återköp och livlån måste enligt utredningen bedömas mot bakgrund av intresset att livförsäkringsbolagen så långt som det är möjligt skall kunna sköta den egentliga försäkringsverksamheten med utbetalningar av försäkringsersättningar enligt träffade försäkringsavtal. Om svårigheter uppstår för livförsäkringsbolagen, på grund av ansträngd likviditet eller av annan anledning, att uppfylla kraven bör möjligheter finnas att prioritera den egentliga försäkringsverksamheten.

I och för sig skulle en lösning kunna vara att i grunderna togs in ett förbehåll om undantag från skyldighet att medge återköp och att lämna livlån under vissa angivna förutsättningar. Systemet med försäkringstekniska grunder är nu föremål för en översyn av den tidigare nämnda Försäkringsutredningen. Med hänsyn härtill och med beaktande av att det kan vara svårt att tillräckligt klart precisera – i grunder eller i avtalsvillkor -de förutsättningar som skall gälla för en vägran att bevilja återköp respektive livlån har utredningen bedömt den mest lämpliga lösningen vara att också i den nya lagen ta in bestämmelser i frågan. Utredningen föreslår således att regeringen skall ha möjlighet att genom såväl generella föreskrifter som dispenser i enskilda fall befria försäkringsbolagen från ifrågavarande krav. Regeringen bör vidare få möjlighet att delegera dispensrätten åt Finansinspektionen.

Avvikelser från vissa försäkringsvillkor

Sammanfattning: Utredningen föreslår att regeringens nuvarande möjlighet att meddela föreskrifter om självrisk i skadeförsäkring behålls. Regeringen skall även ha möjlighet att meddela föreskrifter om avvikelser från bestämmelser i FAL och konsumentförsäkringslagen om avisering av olika slag samt från bestämmelser och försäkringsvillkor som är beroende av sådana meddelanden. Regeringen och Finansinspektionen skall även ha möjlighet att medge sådana avvikelser genom beslut i enskilda fall. Regeringen skall vidare kunna förordna om fortsatt ansvar för brandförsäkring även om premie inte betalas.

Den inländska lagen innehåller ytterligare ett antal bestämmelser som öppnar möjlighet till avsteg från i fredstid gällande regler och villkor. Som en allmän förutsättning för sådana avsteg bör även här gälla att de skall bedömas som viktiga för möjligheten för försäkringsbolagen att med begränsade resurser och under rådande krigs- eller krisförhållanden kunna upprätthålla verksamheten med koncentration till de allmänt sett viktigaste verksamhetsområdena.

Enligt den inländska lagen (8 §) har regeringen givits rätt att meddela förordnande om premies storlek och om självrisk utan hinder av vad försäkringsavtalen innehåller. Bestämmelsen torde avse enbart skadeförsäkring även om utformningen av bestämmelsen ger vid handen att beträffande premieändringar även livförsäkring skulle omfattas (se prop. 1959:52 s. 18).

Det finns enligt utredningen anledning till viss tveksamhet inför en bestämmelse av detta slag. Detta beror på flera saker. Eftersom det är fråga om att ändra i viktiga delar i ett avtal som gäller mellan försäkringsparterna måste det finnas synnerligen starka skäl för att tillåta detta. Det kan också ifrågasättas om det finns ett tillräckligt stort behov av en sådan möjlighet; frågan skulle ju kunna lämnas till parterna att lösa genom särskilda villkor i avtalen.

Motivet vad gäller självriskfrågan synes ha varit att det för en rationell skadereglering med prioritering för större skador på viktigare områden kan bli nödvändigt att undanta småskador från ersättning samt att det i vissa situationer kan finnas behov av att snabbt införa generella regler härom. Utredningen anser att dessa motiv alltjämt är bärande. Särskilt möjligheten att på avsett sätt snabbt kunna föra småskadorna åt sidan kan vara betydelsefull. Utredningen anser därför att möjligheten till statlig reglering av självrisken bör finnas kvar. Den principiella invändningen mot denna ordning skall ses mot bakgrund av att försäkringsbolagen i vart fall efter hand i samband med avtalsförnyelser i princip har möjlighet att vidta behövliga ändringar i självriskhänseende. Självfallet kan det förekomma omständigheter hänförliga till samhällsförhållandena eller till försäkringsbolaget som lägger faktiska hinder i vägen för detta.

Utredningen föreslår således att regeringen skall kunna utfärda generella föreskrifter om vad som med omedelbar verkan skall gälla i fråga om självrisker. Som en konsekvens av sådana föreskrifter har försäkringsbolagen att vidta erforderliga justeringar av premierna. Det kan förutsättas att bemyndigandet endast tillämpas när behov av större självriskhöjningar föreligger. Det blir därför inte fråga om endast smärre premiejusteringar när detta spörsmål aktualiseras för försäkringsbolagen.

Vad därefter gäller möjligheten att från myndighetshåll ingripa i premiesättningen anfördes vid regelns tillkomst olika motiv för den. Även om försäkringsbolagen friskrivit sig från ansvar för krigsskador kunde skadeutfallet under krigsförhållanden bli sämre än beräknat och därmed bli ekonomiskt betungande för bolagen. Även en inträffad krigsinflation kunde motivera en höjning av premierna. Föredragande statsrådet (prop. 1958:52 s. 38) ansåg att det närmast var sådana fall där en statlig åtgärd rubbade förutsättningarna för premiesättningen som kunde motivera ett statligt ingripande i fråga om premiernas storlek.

Vad den nuvarande bestämmelsen avser är höjningar under löpande avtalsperioder. Med tanke på att försäkringsavtalen numera normalt löper på ett år kan erforderliga justeringar av premierna i regel genomföras efter hand och därmed tillräckligt snabbt väntas få ett behövligt genomslag. Självfallet kan förhållandena i samhället eller hos det enskilda försäkringsbolaget vara sådana att svårigheter eller rent av hinder föreligger att genomföra detta. I sådana fall måste naturligtvis andra åtgärder vidtagas om försäkringsverksamhet bedöms som meningsfull att bedriva under sådana förhållanden. Mer om detta i det följande. Om det bedöms som önskvärt kan försäkringsbranschen under sitt fortsatta beredskapsplanläggningsarbete med inspektionen ta upp frågan om möjlighet att i försäkringsvillkoren ange vissa situationer av krig eller kris där en viss justering av premierna skulle kunna få ske under löpande försäkringsperiod.

Utredningens ståndpunkt är således att den nuvarande möjligheten till statlig reglering av premierna skall tas bort.

Utredningen vill i detta sammanhang helt kort behandla två andra premiespörsmål inom livförsäkringsområdet som har tagits upp vid utredningens kontakter med försäkringsbranschen.

Det första frågan gäller hur en obetald förnyelsepremie skall kunna tas ut vid försäkringsfall.

Det är vanligt inom livförsäkring att försäkringstagaren har en månad på sig att betala förnyelsepremie, räknat från ny premieperiods början. Under denna s.k. respitmånad bär försäkringsgivaren fullt försäkringsansvar. Det är vidare vanligt att försäkringstagaren vid livförsäkring har satt in en förmånstagare till försäkringsbeloppet. Vid kollektivavtalsgrundad personförsäkring är arbetsgivaren försäkringstagare och den anställde den försäkrade. Försäkringstagaren, som är premiebetalaren, är således inte alltid den som får försäkringsbeloppet vid försäkringsfall. Om försäkringstagaren avlider under respitmånaden betalar försäkringsgivaren avtalsenligt ut försäkringsbeloppet till den berättigade även om förnyelsepremien inte är betald. I denna situation vore ett säkert, billigt

och effektivt sätt för försäkringsgivaren att få betalt för premiefordringen att avräkna premien vid utbetalningen av försäkringsbeloppet. För att det skall kunna ske krävs dock att försäkringsavtalet medger detta eller att en frivillig överenskommelse kan träffas med den ersättningsberättigade.

Frågan kan då ställas om beredskapslagstiftningen bör innehålla en möjlighet att ge försäkringsgivare sådan avräkningsrätt, om försäkringsvillkoren inte reglerar frågan.

Utredningen konstaterar att förhållandena för försäkringsgivarna inte ändras i frågan om avräkningsmöjlighet av att det råder krig eller krigsfara i vår omvärld. Inte heller i övrigt förekommer omständigheter av sådan tyngd att de motiverar ett avsteg från de grundläggande principer som gäller för rätt till avräkning mot belopp som tillkommer annan än den som motfordringen, i detta fall premien, kan utkrävas av. Utredningen anser därför inte att det finns tillräckliga skäl för att föreslå att en bestämmelse av angivet slag införs i beredskapslagstiftningen.

Det andra frågan gäller en särskild typ av livförsäkring som benämns Universal life. En närmare beskrivning av denna försäkringsform finns i Försäkringsrättskommitténs delbetänkande Personförsäkringslag (SOU 1986:56 s. 160 och s. 391 f.). Allmänt kan sägas att denna livförsäkring består av som vanligt är en spardel och en riskdel. Men till skillnad mot andra livförsäkringsformer kan försäkringstagaren hålla spardelens storlek öppen inom vissa gränser. Det gäller endast att tillse att premiebetalningen räcker till för att upprätthålla riskskyddet. Om avtalad förnyelsepremie uteblir tas automatiskt – så länge som det förslår – medel från sparandet till premie för att upprätthålla riskskyddet. Krigsförhållanden medför inte någon ändring i fråga om möjligheten att tillämpa det angivna systemet. Det finns därför enligt utredningen inte någon särskild anledning att på denna punkt ingripa med beredskapsåtgärder.

Utredningen övergår härefter till de särskilda problem som uppkommer under extraordinära förhållanden genom att vissa rättsliga åtgärder är beroende av att försäkringsgivaren avsänt ett meddelande till försäkringstagaren.

I FAL och särskilt i konsumentförsäkringslagen uppställs i olika avseenden krav på ett försäkringsbolag att till försäkringstagarna avsända skriftliga meddelanden, t.ex. om premiebetalning, och att avvakta viss tid innan en åtgärd, t.ex. en uppsägning av försäkringen får ske. Under krigsförhållanden kan det av skilda skäl vara svårt för att inte säga omöjligt att upprätthålla en ordning som bygger på att sådana meddelanden avsänds och antas komma försäkringstagarna tillhanda. I den inländska lagen (9 §) finns en bestämmelse som rör detta problem när det gäller andra försäkringar än konsumentförsäkringar. Bakgrunden är denna. För att inte behöva säga upp en försäkring för att bli fri från ansvar om förnyelsepremien inte betalas kan försäkringsgivaren istället ta in en bestämmelse i försäkringsavtalet som innebär att försäkringsansvaret upphör automatiskt och omedelbart om försäkringspremien inte betalas på förfallodagen. Enligt 14 § andra stycket FAL gäller till försäkringstagarnas skydd därför en regel som innebär – i fall då olika premieperioder används – att försäkringsgivarens ansvar vid underlåten

premiebetalning inte får upphöra innan en vecka förflutit efter det att försäkringsgivaren givit försäkringstagaren ett meddelande med erinran om förfallodagen. Om meddelandet avsänts på ändamålsenligt sätt, normalt med posten, sker det på försäkringstagarens risk.

Enligt dispensbestämmelsen i den inländska lagen kan regeringen medge ett försäkringsbolag att avvika från sagda bestämmelse i FAL. Motivet till bestämmelsen om befrielse från aviseringsskyldigheten är de svårigheter av olika slag som kan finnas under krigsförhållanden när det gäller att genomföra en premieavisering i vanlig ordning. I prop. 1959:52 s. 39 underströks att en tillämpning av bestämmelsen bör bedömas med hänsyn till möjligheterna att på andra vägar än genom premieavisering skydda försäkringstagarna från rättsförluster till följd av tillfälliga dröjsmål med premiebetalningen. Det påpekades att ett försäkringsbolag som befriades från aviseringsplikt skulle åläggas att genom annonsering eller på annat sätt upplysa försäkringstagarna om att avisering inte skulle komma att ske och om betydelsen av att iaktta förfallodagarna.

Tillkomsten av konsumentförsäkringslagen har inneburit en ökad skyldighet för försäkringsbolagen att ge försäkringstagarna meddelanden av olika slag och i skilda situationer. Av intresse i detta sammanhang är närmast följande bestämmelser i den lagen. Enligt 17 § andra stycket gäller vid förnyelse av en försäkring, att ett bolag som vill ändra villkoren, t.ex. höja premien, måste begära ändringen i ett skriftligt meddelande som avsänts till försäkringstagaren senast fjorton dagar före försäkringstidens utgång. Vid en förnyad försäkring gäller vidare enligt 22 § att premien skall betalas senast den dag då den nya försäkringstiden börjar, dock att premien inte behöver betalas tidigare än en månad efter det att försäkringsbolaget har avsänt ett skriftligt meddelande om betalning. För den fråga som för försäkring i allmänhet gäller enligt 14 § andra stycket FAL anges i 23 § konsumentförsäkringslagen att om flera betalningsperioder har avtalats skall premien för varje period efter den första betalas senast på periodens första dag. Dock gäller att premie som avser längre tid än en månad inte behöver betalas tidigare än en månad efter det att försäkringsbolaget har avsänt ett skriftligt meddelande om betalningen. För samtliga nu uppräknade fall gäller att meddelandet går på mottagarens risk om det avsänts på ett ändamålsenligt sätt. Vid dröjsmål med premiebetalningen får försäkringsbolaget enligt 25 § säga upp försäkringen att upphöra fjorton dagar efter den dag, då ett skriftligt meddelande avsändes till försäkringstagaren angående uppsägningen. Särskilda regler gäller för fall där försäkringstagaren gjort sannolikt att meddelandet försenats eller inte kommit fram och där han på grund av sjukdom eller annan angiven omständighet inte har kunnat betala premien i rätt tid.

Enligt 26 § gäller att om försäkringstagaren betalar premien efter det att försäkringen har upphört enligt 25 § skall försäkringstagaren anses ha begärt en ny försäkring från och med dagen efter den då premien betalades. Vill försäkringsbolaget inte meddela försäkring enligt försäkringstagarens begäran, skall en skriftlig underrättelse om detta avsändas till försäkringstagaren inom fjorton dagar från den dag då

premien betalades. Annars anses en ny försäkring ha tecknats i enlighet med försäkringstagarens begäran.

I fall där premien har höjts under löpande försäkringstid gäller enligt 27 § att tilläggspremien skall betalas inom fjorton dagar efter den dag då försäkringsbolaget avsände ett skriftligt meddelande till försäkringstagaren med krav på tilläggspremien. Om tilläggspremien inte betalas i rätt tid får försäkringsbolaget enligt 28 § räkna om försäkringstiden för den ändrade försäkringen med hänsyn till den premie som har betalats. Sedan en skriftlig underrättelse om en sådan omräkning av försäkringstiden har avsänts till försäkringstagaren, gäller försäkringen under den kortare tid som följer av omräkningen, dock under minst fjorton dagar efter det att underrättelsen har avsänts.

De bestämmelser om skriftliga meddelanden om premiebetalning och uppsägning som förutsättning för försäkringsgivares befrielse från försäkringsansvar är självfallet av stor betydelse för att skydda försäkringstagare mot alltför stränga påföljder vid dröjsmål med premiebetalning. Samtidigt är det uppenbart att olika påfrestningar under krigsförhållanden på försäkringsbolag rörande t.ex. administrativa resurser och på samhället i fråga om postväsendet kan göra det svårt att genomföra sådana åtgärder. Bestämmelserna kan således under sådana förhållanden innebära stora svårigheter för försäkringsgivare att bli fria från sitt försäkringsansvar vid dröjsmål med betalningen av premien.

Som framgått är det således i flera led som bestämmelser om avisering gäller för premiebetalning och ändring av villkoren, framförallt vid en höjning av premien, i syfte att skydda försäkringstagarna mot risker för rättsförluster. Under kris- och krigsförhållanden uppstår från olika håll intresse av att dessa regler modifieras eller ersätts med andra bestämmelser. I ett läge då stora störningar finns på kommunikationsområdet är det av vikt för försäkringstagarna att aviseringar som på goda grunder kan antas inte nå mottagarna, inte får ge rätt för försäkringsgivarna att fullfölja en uppsägning av försäkringarna. Försäkringsgivarna kan å sin sida ha berättigade krav på grund av bl.a. minskade administrativa resurser att få slippa aviseringsplikten. Slutligen kan samhället ha intresse av att postväsendet under ansträngda förhållanden skall kunna koncentrera sig på att klara förmedlingen av brev och meddelanden som har ett direkt samband med viktiga beredskapsåtgärder.

Frågan är då hur dessa skilda intressen skall kunna beaktas. Till en början kan det framhållas att i en situation under krig då kommunikationer och samhällsfunktioner helt brutit samman får det bli en fråga för dem som har hand om återuppbyggnaden av samhället att reda ut vad som skall gälla i fråga om försäkringsgivarnas ansvar för olika skador mot bakgrund av rättsförhållandet mellan försäkringsgivarna och försäkringstagarna.

När det gäller andra skeden under en utveckling under de extrordinära förhållanden varom nu är i fråga bör de fredstida bestämmelserna tillämpas så länge som det finns skäl att anta att försäkringsgivarna kan uppfylla aviseringskraven och att posten kan klara sin verksamhet. När någon av dessa förutsättningar brister är det inte meningsfullt att

upprätthålla aviseringskravet. Samtidigt är det uppenbart att det med hänsyn till försäkringstagarna inte går att avskaffa kravet utan att ersätta det med något annat.

Vad först angår kravet på avisering enligt 14 § andra stycket FAL vid periodvisa premiebetalningar bör kravet liksom enligt den gällande dispensbestämmelsen kunna frångås under förutsättning att krav ställs på försäkringsgivaren att på ett så effektivt sätt som möjligt t.ex. genom annonsering eller radiomeddelanden upplysa om att avisering inte sker och om betydelsen av att förfallodagarna iakttages.

Det ligger i sakens natur att aviseringsbestämmelserna är av särskild vikt på konsumentförsäkringsområdet. Kraven på avisering om tiden för infallande dag för premiebetalning, såväl beträffande periodvisa premiebetalningar som vid förnyelse av en försäkring, samt avisering om uppsägning vid utebliven betalning har tillkommit för att skydda den enskilde försäkringskonsumenten mot rättsförluster. Eftersom det kan finnas skäl att räkna med att ett kris- eller krigstillstånd av nu åsyftad karaktär kan bli förhållandevis kortvarigt kan försäkringstagarnas skyddsintresse tillgodoses genom att moratorium tillämpas antingen enligt den allmänna moratorielagen eller enligt den för försäkringsområdet särskilda moratoriebestämmelsen. Det kan dock inte uteslutas att det kan uppkomma situationer eller perioder där det kan finnas behov av att med avvikelser från de frestida bestämmelserna tillämpa en ordning som leder till att försäkringar upphör att gälla. En utgångspunkt bör därvid vara att de förutsättningar som skall gälla skall vara enkla och lätta att informera om och samtidigt beakta försäkringstagarnas skyddsintresse.

Utredningen föreslår därför att möjlighet öppnas att också på konsumentförsäkringsområdet ersätta försäkringsbolagens aviseringsplikt med skyldighet att genom annonsering och på andra tillgängliga vägar informera konsumenterna om vikten av att erlagga premierna i rätt tid. En försäkringsgivares ansvar för en försäkring bör därvid dock inte upphöra på förfallodagen, om betalning då inte skett. Mot bakgrund av de frister som är förenade med aviseringsystemet bör i stället generellt gälla, att en försäkring vid utebliven betalning upphör att gälla först viss tid efter förfallodagen. Denna frist bör inte vara kortare än en månad.

För det fall en försäkringgivare vill genomföra en höjning av premien, om detta inte är omöjligt på grund av ett allmänt prisstopp, bör aviseringskravet även här kunna ersättas med krav på en allmän information om att försäkringsbolaget höjer premien med ett visst procenttal för visst slag av försäkringar såvitt avser förfallodagar efter en bestämd tidpunkt. Om en försäkringstagare ändå betalar den gamla premien bör försäkringen inte upphöra att gälla utan i stället bör, efter mönster av vad som för visst fall gäller enligt 28 § konsumentförsäkringslagen, en omräkning ske av försäkringstiden utifrån den betalning som gjorts.

Vad utredningen anfört i det föregående skall ses som en redovisning av hur avvikelser från aviseringsbestämmelserna skall kunna utformas. Enligt utredningens mening är det dock inte lämpligt och för övrigt i det närmaste omöjligt att i beredskapslagen ge preciserade bestämmelser om de avvikelser som skall kunna göras från berörda regler i konsumentför-

säkringslagen. Fullmakt bör i stället lämnas åt regeringen att med hänsyn till de förhållanden som råder kunna föreskriva avvikelser från aviseringsbestämmelserna och från de till dessa knutna rättsverkanbestämmelserna och motsvarande försäkringsvillkor. Det synes mest sannolikt att frågan om avvikelser från aviseringsbestämmelserna blir aktuell i ett läge som gör det motiverat – med hänsyn till de olika intressena för ett ingripande som kan finnas – att generella föreskrifter tillämpas. Det kan dock inte uteslutas att behovet av att kunna avvika från aviseringsbestämmelserna är begränsat till något enstaka försäkringsbolag. Vid sidan av bemyndigandet för regeringen att meddela föreskrifter bör därför också finnas möjlighet att medge ett försäkringsbolag att avvika från aviseringsbestämmelserna genom en särskild dispensregel.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen att i den nya lagen bemyndigande lämnas åt regeringen att ge föreskrifter om avvikelser från bestämmelserna i 14 § andra stycket FAL och i konsumentförsäkringslagen om aviseringsskyldighet och till sådan skyldighet knutna bestämmelser och försäkringsvillkor. Vidare bör regeringen och efter regeringens bemyndigande Finansinspektionen få möjlighet att bevilja dispenser från dessa bestämmelser och villkor i enskilda fall.

Även om det finns skäl att under vissa förhållanden medge lättnad för försäkringsbolagen vad gäller kravet på att skicka skriftliga meddelanden till försäkringstagaren kan andra hänsyn medföra att den frågan helt kommer i skymundan vid vissa försäkringar. Det torde vara en allmän uppfattning att brandförsäkringen är viktig för att trygga intecknings-säkerheter och således mycket betydelsefull för kreditväsendet. En borgenär som har panträtt i fast egendom eller därmed jämställd egendom (tomträtt och vattenfallsrätt) har under vissa förutsättningar rätt till betalning ur försäkringsersättning för en brandförsäkrad byggnad som hör till egendomen. Detta följer av bestämmelser i FAL och i lagen (1927:79) om rätt för borgenär till betalning ur ersättning på grund av brandförsäkringsavtal. Det kan härvid anmärkas att i de fall en kreditgivare har en s.k. ansvarsförbindelse kvarstår försäkringsbolagets ansvar mot kreditgivaren under sex veckor efter att bolaget meddelat kreditgivaren t.ex. att premien inte betalats eller att försäkringen upphört. Systemet med ansvarsförbindelser har numera i stor utsträckning ersatts av bankförsäkring. Denna försäkring som tecknas av en bank eller ett annat kreditinstitut som har panträtt t.ex. i fast egendom täcker den förlust som försäkringstagaren kan lida genom att brandförsäkring vid brandskadetillfället helt eller delvis upphört att gälla. Ansvarsförbindelser kan dock fortfarande behövas eftersom ersättningen från bankförsäkringen är maximerad.

Det är mot denna bakgrund som nuvarande bestämmelse i 11 § inländska lagen skall ses. Den handlar om rätt för regeringen att förordna att ett försäkringsbolag skall vara ansvarigt enligt avtal om brandförsäkring på byggnad som hör till fast egendom eller därmed jämställd egendom även om premien inte betalas. Enligt utredningen väger det skyddade intresset lika tungt idag. Även om det som nyss framgått finns vissa anordningar till skydd för kreditgivare bör av beredskapsskäl

möjligheten att åstadkomma ett fortsatt ansvar oavsett betalningsförsummelse av premien kvarstå. Den omständigheten att renodlade brandförsäkringar numera inte är så vanliga torde inte innebära några större problem i detta sammanhang. Det bör alltså inte vara några besvärligare problem med att låta endast brandförsäkringsmomentet i en försäkring vara i kraft. Tillräckligt starka skäl att låta befogenheten omfatta även nytekningsfall förekommer inte. Som kompensation för fortsatt ansvar bör försäkringsbolaget bibehållas oförändrad förmånsrätt för premiefordringen med möjlighet att låta förmånsrätten även omfatta ränta.

Utredningen föreslår således att regeringen bemyndigas att meddela föreskrifter om fortsatt försäkringsansvar enligt det anförda.

Utredningen har övervägt en utvidgning av fullmakten så att den även skulle omfatta skador på byggnad av orsaker som täcks av andra försäkringar än brandförsäkringar. Som nyss framgick har en borgenär som har panträtt i fastighet endast garanterad rätt till ersättning ur brandförsäkring vid skadefall. Försäkringsrättskommittén har emellertid hösten 1989 i anslutning till ett förslag till skadeförsäkringslag (SOU 1989:88) också lagt fram ett förslag till en lag om säkerhetsrätt i försäkringsersättning. Den lagen är avsedd att ersätta lagen från 1927 om borgenärs rätt till ersättning ur brandförsäkring. I förslaget utvidgas kretsen av berättigade borgenärer och åtnjuter dessa dessutom rätt till betalning även ur andra försäkringar än brandförsäkringar. En borgenär som har förmånsrätt enligt bl.a. 6 och 7 §§ förmånsrättslagen (1970:979) har företrädesrätt till försäkringsersättningen. Nämnda bestämmelser i förmånsrättslagen avser förmånsrätt i fast egendom och tomträtt. Enligt 5 övergångsbestämmelserna till förmånsrättslagen tillämpas lagens bestämmelser om tomträtt på vattenfallsrätt.

Kommitténs betänkande har, tillsammans med ett tidigare betänkande om personförsäkring, vid den fortsatta behandlingen resulterat i departementspromemorian Ny försäkringsavtalslag (Ds 1993:39). Förslaget till lag om säkerhetsrätt i försäkringsersättning har därvid i princip sakligt oförändrad överförts till promemorian.

I den mån förslaget slutligen genomförs är utredningen av den uppfattningen att den föreslagna fullmakten ändras så att den överensstämmer med de nya bestämmelserna om säkerhetsrätt i försäkringserättning.

Trafikskadelagen

Sammanfattning: Utredningen föreslår att försäkringsbolagen skall kunna få viss ersättning av staten för ersatta skador som orsakats av okända fordon. Utredningen föreslår att riksdagen på lämpligt sätt ger uttryck för en sådan principiell ståndpunkt.

För person- och sakskada som uppkommer i följd av trafik med motorfordon här i riket utgår i de flesta fall trafikskadeersättning ur en trafikförsäkring. Detta följer av 8, 10 och 11 §§ trafikskadelagen (1975:1410). Trafikskadelagen har ersatt lagen (1929:77) om trafikförsäkring å motorfordon, i det följande benämnd trafikförsäkringslagen.

Trafikförsäkring är i princip obligatorisk för alla registrerade motorfordon som inte är avställda. Statliga fordon och fordon som nyttjas av staten med stöd av förfogandelagstiftning är inte trafikförsäkringspliktiga. Staten svarar för den ersättning som skulle ha utgått om försäkring hade funnits.

Enligt 16 § andra och tredje stycket trafikskadelagen (motsvarar 21 § trafikförsäkringslagen) svarar trafikförsäkringsbolagen solidariskt för skador som inträffar i följd av trafik med försäkringspliktiga men oförsäkrade fordon eller med okända fordon. Detta sker genom Trafikförsäkringsföreningen som är en sammanslutning av trafikförsäkringsbolagen. I syfte att anpassa trafikskadelagen till EG:s regelverk har en självrisk på fem procent av basbeloppet införts för sakskada (prop. 1992/93:8, bet. 1992/93:LU35, rskr. 1992/93:307, SFS 1993:302).

Enligt 13 § inländska lagen kan avsteg göras från 21 § trafikförsäkringslagen. Motiven i fråga om skador av okända fordon kan beskrivas enligt följande (se prop. 1959:52 s. 42). Under krigsförhållanden måste det kunna antas att en stor del av fordonsparken utgörs av icke försäkringspliktiga fordon eftersom många fordon torde tillhöra staten eller nyttjas av staten med stöd av förfogandelagstiftning. Sådana fordons andel av samtliga skadefall måste därför kunna antas vara inte helt obetydlig. Det är därför skäligt att medge lättnad i försäkringsbolagens ansvar för dessa skadefall.

Utredningen anser att de anförda skälen för att lindra ansvaret för försäkringsbolagen vad gäller det solidariska ansvaret för skador orsakade av okända fordon alltså är bärande, även med beaktande av den nyligen införda självrisken. Möjlighet att bereda försäkringsbolagen någon form av lättnad i detta avseende bör därför finnas.

Däremot torde det enligt utredningen kunna antas att antalet skador orsakade av oförsäkrade men försäkringspliktiga fordon är begränsat under krigsförhållanden. Det får antas att större delen av denna fordonspark inte kommer att användas, på grund av t.ex. drivmedelsransoneringar. Utredningen anser därför att det inte finns tillräckliga skäl att lindra försäkringsbolagens solidariska ansvar med hänsyn till nu avsedda skadefall.

Utredningen anser att försäkringsbolagen bör kunna beredas statlig ersättning i efterhand när det gäller skador orsakade av okända fordon. Det ger möjligheter till en bättre överblick av behovet. Risken att missgynna ett större antal försäkringstagare genom detta förfarande torde inte vara särskilt stor. Huruvida regleringen skall ske i ett för allt efter krigsförhållandena eller efter regelbundna perioder därunder får avgöras efter omständigheterna. Enligt utredningen är det inte nödvändigt att reglera frågan i lag. Det bör vara tillräckligt att riksdagen på lämpligt sätt ger uttryck för sin principiella ståndpunkt i frågan.

Enligt lydelsen av bestämmelsen i 13 § inländska lagen omfattar regeringens befogenheter även att förordna om avvikelse från 18 § lagen om trafikförsäkring å motorfordon. Denna bestämmelse ålade försäkringsbolagen visst ansvar även efter det att försäkringsavtalet upphört att gälla. Motsvarande bestämmelse kom att inflyta i 6 § trafikskadelagen. Den 1 januari 1981 upphörde dock den föreskriften att gälla, SFS 1980:40.

Med hänvisning till det sagda föreslår utredningen att någon bestämmelse motsvarande 13 § inländska lagen inte tas upp i den nya lagen

5.3 Utländska försäkringsföretag

5.3.1 Inledning

Lagen (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket m.m. (utländska lagen) (prop. 1959:52, L¹U 12, rskr. 132, ändr. genom prop. 1965:48, L¹U 24, rskr 232, SFS 1965:169, och prop. 1992/93:76, bet. 1992/93:FöU2, rskr 1992/93:83, SFS 1992:1411) är som redan framgått tillämplig på utländska försäkringsföretag som driver verksamhet här i riket genom generalagent efter tillstånd (koncession) enligt bestämmelser i lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.

Den utländska lagen innehåller bestämmelser som i allt väsentligt motsvarar de som finns i den inländska lagen. Syftet är att också de utländska företagens verksamhet skall kunna anpassas till de extraordinära förhållanden varom är i fråga. I några avseenden finns dock skillnader lagarna emellan, den viktigaste skillnaden är att beträffande de utländska företagen finns en möjlighet för regeringen att förbjuda ett sådant företag att under den tid som lagen är i tillämpning här fortsätta sin verksamhet. Ett sådant förbud skall grundas på ett antagande om att företaget på grund av krigsförhållanden inte kommer att infria sina här ingångna förbindelser med försäkringstagare. Med anledning av denna bestämmelse planerade de här verksamma utländska företagen och återförsäkringskonstortiet av år 1965 (ÅK 65) för en ordning innebärande att utländska företag som drabbades av ett förbud skulle kunna överlåta sina svenska försäkringar till ÅK 65.

Till förbudsbestämmelsen är kopplat vissa bestämmelser om särskilt administrationsförfarande för att tillvarata livförsäkringstagares rätt.

Förfarandet kan tillämpas också då verksamheten av annat skäl än meddelat förbud läggs ned.

5.3.2 EES-avtalet

Viktiga ändringar har nyligen genomförts i lagstiftningen såvitt rör utländska försäkringsföretags förutsättningar att driva verksamhet i Sverige (prop. 1992/93:257, bet. 1993/94:NU5, rskr. 1993/94:39). Ändringarna är betingade av de EG-regler om försäkringsverksamhet som omfattas av avtalet mellan EG och EFTA-länderna om Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet (EES). De nya reglerna upptas i en ny lag, lagen (1993:1302) om utländska EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige (EES-lagen). 1950-års lag har samtidigt begränsats till att avse andra företag än sådana som omfattas av EES-lagen. Efter EES-lagens tillkomst har EES-avtalet kompletterats med ytterligare direktivbestämmelser som skall införlivas i den svenska rättsordningen, EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv (prop. 1993/94:203, bet. 1993/94:UU23, rskr. 1993/94:367). I det följande lämnas en kort redogörelse för vad som nu gäller och för vad som kan antas komma att gälla till följd av de nämnda direktiven. I sistnämnda hänseende bygger framställningen på en promemoria upprättad av Finansdepartementet i mars 1994.

Koncession får beviljas en utländsk försäkringsgivare hemmahörande inom EES som i Sverige etablerar en agentur eller en filial. Koncessionsfrågan avgörs av regeringen. Angivna försäkringsgivare behöver inte – i motsats till vad som gäller enligt 1950-års lag – deponera värdehandlingar här i landet för att få koncession. Däremot ställs krav på att tillgångar motsvarande försäkringstekniska skulder skall finnas här även beträffande skadeförsäkringsbolag. Vidare har öppnats möjlighet till gränsöverskridande verksamhet. Detta innebär att utländska försäkringsgivare hemmahörande i ett EES-land har rätt att med stöd av auktorisation i ett EES-land marknadsföra och meddela skadeförsäkringar och, i vissa fall livförsäkringar, i Sverige utan tillstånd av svensk myndighet och utan att etablera sig här i landet. Innan sådan verksamhet startas skall anmälan ske och viss information lämnas till Finansinspektionen. Marknadsföring av livförsäkring riktad direkt mot enskilda kräver koncession eller att verksamheten sker genom förmedling av en på visst sätt samverkande, i Sverige koncessionerad försäkringsgivare. Koncessionsfrågan avgörs av Finansinspektionen.

Koncession skall även kunna lämnas till utländska försäkringsgivare i en försäkringssammanslutning inom EES, t.ex. Lloyds i London, som vill driva försäkringsrörelse här. En förutsättning är att de etablerar en generalrepresentation och utser ett ombud att företräda försäkringsgivarna i händelse av tvist. Regeringen avgör koncessionsfrågan.

I lagen finns också en mängd detaljerade regler om förutsättningar för försäkringsrörelsens bedrivande och regler om hur verksamheten skall drivas. Det finns bl.a. bestämmelser om rapportering av försäkringstek-

niska skulder, om grunder för livförsäkring, om redovisning av tillgångar som motsvarar de försäkringstekniska skulderna för livförsäkring, om register och med registret förknippad förmånsrätt och om att försäkringstekniska beräkningar skall utföras under överinseende av en av Finansinspektionen godtagen aktuarie (3-5 kap. EES-lagen).

Enligt EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv skall en EES-försäkringsgivare med auktorisation i sitt hemland kunna driva verksamhet i Sverige från ett fast driftställe eller genom gränsöverskridande verksamhet utan koncession. Med fast driftställe avses en generalagent, ett avdelningskontor (filial), eller såvitt avser en försäkringsgivare i en försäkringssammanslutning, en generalrepresentation. Det skall endast krävas att tillsynsmyndigheten i försäkringsgivarens hemland meddelar Finansinspektionen om försäkringsgivarens avsikt innan verksamheten får påbörjas. Enligt direktiven är tillsynsmyndigheten i försäkringsgivarens hemland i princip ensam ansvarig för tillsynen över försäkringsgivarens verksamhet. En följd av detta blir att bestämmelserna om bl.a. verksamhetens bedrivande, redovisning och krav på tillgångar som regleras enligt ovan i 3-5 kap. EES-lagen kommer att upphävas.

Det bör vidare nämnas att genom en ny lag, lagen (1993:645) om tillämplig lag för vissa försäkringsavtal, har svensk försäkringsavtalsrätt anpassats till regler i EG-direktiv om livförsäkring och skadeförsäkring. Direktiven ingår i det regelverk som omfattas av EES-avtalet. Enligt den nya lagen blir huvudregeln för avtal om livförsäkring att lagen i den EES-stat där försäkringstagaren, om han är en fysisk person, har sin vanliga vistelseort skall tillämpas på försäkringsavtalet. Är försäkringstagaren en juridisk person tillämpas lagen i den EES-stat där det driftställe som avtalet gäller för är beläget. För avtal om skadeförsäkring innebär huvudregeln att lagen i den EES-stat där risken är belägen skall tillämpas på avtalet, om försäkringstagaren har sin vanliga vistelseort eller har sin centrala förvaltning i den staten.

5.3.3 Överväganden och förslag

Sammanfattning: Utredningen föreslår att väsentligen samma beredskapsregler som gäller för svenska försäkringsföretag eller motsvarande regler skall gälla även för utländska försäkringsgivare samt att reglerna skall sammanföras till en gemensam lag för svenska och utländska försäkringsgivare.

Till en början kan konstateras att det i fortsättningen kommer att finnas olika kategorier utländska försäkringsgivare här verksamma under skilda förutsättningar och regelsystem. Kategorierna kan anges enligt följande.

- a) Utländska försäkringsgivare som är verksamma genom en generalagent och som fått koncession enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.
- b) Utländska försäkringsföretag från EES-land som efter koncession enligt lagen (1993:1302) om utländska försäkringsgivares verksamhet i Sverige är verksamma här
 - genom en agentur,
 - genom ett avdelningskontor med självständig förvaltning (filial), eller
 - såvitt avser försäkringsgivare i en försäkringssammanslutning, genom en generalrepresentation.
- c) Utländska försäkringsföretag från EES-land som verkar här genom gränsöverskridande verksamhet utan koncession, med tidigare nämnt undantag.

Som framgått av den tidigare redogörelsen för ändringsbehov i lagstiftningen för EES-försäkringsgivare kommer koncessionskravet helt att försvinna för dessa försäkringsföretag. Detta gäller även för den gränsöverskridande verksamheten. Vidare kommer också de regler i nuvarande EES-lag som närmast gäller själva rörelsens bedrivande att upphävas.

De motiv som finns bakom de bestämmelser som öppnar möjlighet för att i fråga om de svenska försäkringsbolagens verksamhet under krigsförhållanden tillämpa särskilda regler eller vidtaga speciella av omständigheterna påkallade åtgärder gör sig gällande också beträffande de utländska företagens verksamhet i Sverige. Det övergripande målet för försäkringsfunktionen är att försäkringsverksamheten så långt som möjligt skall kunna hållas i gång för att tillgodose samhällets behov av försäkringsskydd. Med den ökade internationaliseringen på försäkringsområdet framstår det i dag än klarare än tidigare att för de här verksamma utländska försäkringsföretagen bör gälla samma förutsättningar till avvikelser från annars gällande bestämmelser och till särskilda åtgärder som gäller för de svenska försäkringsgivarna, allt i syfte att medverka till att försäkringsverksamheten kan hållas i gång. Med denna utgångspunkt, som överensstämmer med vad som gäller för den nu gällande beredskapslagstiftningen, har utredningen funnit skäl att sammanföra bestämmelserna om de svenska och utländska försäkringsgivarnas verksamhet till en gemensam lag med i allt väsentligt gemensamma bestämmelser inom områden där detta varit praktiskt möjligt.

Enligt utredningen bör lagstiftningen redan nu utformas med beaktande av EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv. För de utländska EES-bolagen innebär direktivbestämmelsernas införlivande i den svenska rättsordningen att EES-lagen kommer att ändras på så sätt att regler - såvitt nu är av intresse - som gäller för rörelsens bedrivande kommer att utmönstras. Därigenom upphör också behovet av möjligheter till avsteg

från sådana regler. Behovet av anpassningsmöjligheter i frågor som gäller försäkringsvillkor och liknande kvarstår dock. Någon särbehandling mellan svenska och utländska försäkringsgivare bör inte förekomma.

Som framgått innehåller den utländska lagen en särbestämmelse som saknar motsvarighet i den inländska lagen. Om ett utländskt företag via en generalagent driver verksamhet här i landet har regeringen möjlighet att förbjuda bolaget att fortsätta verksamheten så länge som beredskapslagen är i tillämpning. Motiven bakom bestämmelsen utvecklas inte närmare i 1959-års översyn av lagstiftningen. Det är emellertid ganska klart att huvudtanken är att vid krigsförhållanden kan möjligheten till kommunikation med bolagets huvudkontor i utlandet bli avbruten eller på sådant sätt störd att praktiska möjligheter att upprätthålla verksamheten på ett tillfredsställande sätt inte finns. Särskilt tydligt blir detta om det skulle avse ett företag med hemort i ett land varmed Sverige är i konflikt.

Som angetts i det föregående har det ingått i beredskapsplaneringen att ett utländskt företags försäkringar vid ett förbud att fortsätta verksamheten skulle övertas av ett konsortium bestående av svenska försäkringsbolag. Därvid har uppenbarligen förutsatts att till de svenska bolagen skall övergå även tillgångar som deponerats i Sverige och som svarar mot de överlåtna försäkringsåtagandena. Av den nya lagstiftningen med anledning av EES-avtalet följer emellertid att utländska försäkringsbolag kommer att vara verksamma i Sverige utan att behöva ha några deponerade tillgångar här. Det uppställs dock tills vidare krav på att tillgångar motsvarande försäkringstekniska skulder i här tillståndspliktig verksamhet skall finnas här i landet. Detta krav kommer dock som tidigare angivits inte längre att vara möjligt att upprätthålla. Om EES-försäkringsgivarnas rörelsetillgångar här minskar till följd av detta försvåras ett överförande av försäkringsbestånd till en annan här verksam försäkringsgivare.

Frågan om behovet av en särskild bestämmelse som ger möjlighet att stoppa ett utländskt försäkringsbolags verksamhet i Sverige bör enligt utredningens mening kopplas ihop med den allmänna frågan om vilka regler som bör finnas för myndigheterna att av omständighet som beror på krigsförhållanden stoppa en försäkringsgivare, oavsett om det är ett utländskt eller svenskt, som bedöms inte kunna fullgöra sina åtaganden. Utredningen återkommer till denna fråga i följande avsnitt.

5.4 Tillsynsfrågor

5.4.1 Gällande bestämmelser

Svenska försäkringsgivare

De allmänna bestämmelserna om Finansinspektionens tillsyn över de svenska försäkringsbolagen är samlade i 19 kap. FRL; vissa av bestämmelserna bl.a. 11 §, fick sin nuvarande lydelse efter förslag i prop. 1992/93:257. Enligt den övergripande tillsynsbestämmelsen skall

inspektionen verka för en sund utveckling av försäkringsväsendet (1 §). I tillsynsuppgiften ligger självfallet att inspektionen skall kontrollera att bolagen följer de bestämmelser som gäller för deras verksamhet. Andra viktiga inslag i tillsynen är att vaka över att bolagen uppfyller de krav som följer av soliditets- och skälighetsprinciperna. Inspektionen har med andra ord att söka tillse att bolagens soliditet fortlöpande är sådan att det så långt som möjligt finns trygghet för att försäkringsutfästelserna kan infrias samt att granska skäligheten av tillämpade premier och andra försäkringsvillkor. Enligt sanktionsbestämmelserna i 11 § får inspektionen meddela ett bolag behövliga erinringar och skall inspektionen förelägga ett bolag att vidta rättelse om allvarliga anmärkningar föreligger. I paragrafen räknas vissa särskilda omständigheter upp som skall medföra föreläggande om rättelse. Sådant föreläggande skall meddelas om inspektionen finner att avvikelse skett från FRL och vissa andra lagar, dock nämns ej någon beredskapslag, eller med stöd därav meddelade föreskrifter eller från bolagsordningen eller grunder, eller att bolagsordningen eller grunderna inte längre är tillfredsställande, eller att de tillgångar i vilka försäkringstekniska skulder redovisas inte är tillräckliga, eller att försäkringsbeståndet inte är tillräcklig för erforderlig riskutjämnning eller att det i övrigt finns allvarliga anmärkningar mot ett bolags verksamhet. Om ett försäkringsbolags soliditet understiger en viss gräns skall inspektionen förelägga bolaget att upprätta en plan för att återställa en sund finansiell ställning. Om ett föreläggande inte följs eller rättelse sker på annat sätt, skall inspektionen anmäla förhållandet till regeringen. Denna kan förklara koncessionen förverkad, om bolaget inte längre uppfyller kraven för koncession, inte inom angiven tid har vidtagit åtgärder enligt plan för att återställa soliditeten eller om bolaget i annat fall allvarligt åsidosätter gällande bestämmelser för verksamheten.

Om koncessionen förverkas skall verksamheten enligt bestämmelser i 14 kap. FRL avvecklas genom ett likvidationsförfarande. Härvid skall en särskild administration inträda för att ta till vara livförsäkringstagarnas rätt.

I förordningen (1992:102) med instruktion för Finansinspektionen anges närmare vilka författningar som inspektionen har att beakta vid sin tillsyn; ej heller här nämns beredskapsförfattningar. Däremot finns en erinran om att inspektionen ansvarar för funktionen Enskild försäkring m.m. enligt förordningen (1986:294) om ledning och samordning inom totalförsvarets civila del (numera Beredskapsförordningen 1993:242).

En utgångspunkt vid tillkomsten av inländska lagen torde ha varit att tillsynsmyndigheten, utan att detta särskilt angetts, haft att också övervaka att bolagen följer bestämmelser, föreskrifter och beslut som följer av den lagen och att inspektionen därvid vid behov skall tillämpa de sanktionsregler som finns i den allmänna försäkringsrörelselagen. En kompletterande bestämmelse finns i 15 § inländska lagen där det anges, att regeringen eller inspektionen vid beslut som meddelas enligt lagen får förena de villkor som befinns skäligen. Vidare anges att överträdelse av villkor i visst fall skall likställas med vad i FRL stadgas för motsvarande överträdelse av bestämmelse i bolagsordningen.

Utländska försäkringsgivare

Sedan EES-avtalet blev gällande och till avtalet knuten lagstiftning trätt i tillämpning gäller skilda tillsynssystem för utländska försäkringsföretag som omfattas av EES-avtalet (EES-bolag) och andra utländska försäkringsföretag.

För andra försäkringsgivare än EES-bolag gäller fortfarande lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige. Det innebär bl.a. att verksamhet i Sverige förutsätter koncession av regeringen att driva verksamhet här i landet genom en generalagent. Skyldighet föreligger att i viss omfattning deponera tillgångar i Sverige. I 22 – 26 §§ ges bestämmelser om inspektionens tillsyn över försäkringsrörelsen. Vad gäller Finansinspektionens möjligheter att ingripa i fråga om ett utländskt företags verksamhet här i riket finns i 25 § bestämmelser som i allt väsentligt svarar mot vad som enligt 19 kap. 11 § FRL gäller för svenska försäkringsbolag. Särskilda regler för avvecklingen finns i 26 och 27 §§. För tillvaratagande av livförsäkringstagarnas rätt skall även här en särskild administration inträda.

För EES-bolagen regleras motsvarande frågor i lagen (1993:1302) om utländska EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige. Som har framgått av avsnitt 5.3.2 kommer den lagen att behöva ändras till följd av EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv. Detta gäller även i frågor som behandlas i detta avsnitt. I det följande lämnas en kort redogörelse för nuvarande regler på området och för vad som följer av de nämnda direktiven. Framställningen bygger i den delen på den tidigare nämnda promemorian som upprättats av Finansdepartementet.

Enligt EES-lagen skall Finansinspektionen ha viss tillsyn över de utländska EES-bolagen som bedriver försäkringsverksamhet i Sverige. Tillsynsuppgiften varierar beroende på sättet som dessa bolag bedriver sin verksamhet enligt lagen.

Som har framgått av avsnitt 5.3.2 kan ett EES-bolag verka här genom etablering eller genom gränsöverskridande verksamhet. Utländska EES-bolag får etablera sig här genom en generalagent eller genom en filial eller, såvitt avser försäkringsgivare i en försäkringssammanslutning (t.ex. Lloyds), genom en generalrepresentation. Regeringen prövar tillståndsfrågan enligt 2 kap. 1 § EES-lagen.

Vid gränsöverskridande verksamhet räcker det i princip med en anmälan till Finansinspektionen. Om det är fråga om viss livförsäkringsverksamhet krävs dock koncession av inspektionen, 2 kap. 2 § EES-lagen.

Som också framgått av avsnitt 5.3.2 måste koncessionskravet i lagstiftningen upphöra till följd av EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv.

EES-lagen uppställer inte något krav på deposition i Sverige på de utländska EES-bolagen. Däremot är de bolag som bedriver verksamhet här genom etablering eller som bedriver tillståndspliktig gränsöverskri-

dande verksamhet skyldiga att ha tillgångar som svarar mot försäkringstekniska skulder lokaliserade här enligt 5 kap. 6 och 8 §§ EES-lagen. Detta gäller således även beträffande skadeförsäkringsbolag. Även detta krav måste upphöra till följd av ovan nämnda direktiv.

I princip delas tillsynsansvaret mellan EES-bolagets hemlands myndigheter och myndigheterna i det land där det driftställe finns som tillhandahåller försäkringarna.

Hemlandets myndigheter har huvudansvaret för övervakningen av företagets soliditet inom hela gemenskapen. Hemlandets tillsynsansvar för soliditeten omfattar således även den verksamhet som bedrivs genom agenturer och filialer etablerade i andra medlemsländer. För övrig tillsyn svarar myndigheterna i det land där verksamheten bedrivs.

När särskilt tillstånd inte krävs har myndigheterna i det land där huvudkontoret, agenturen eller filialen finns (beroende på från vilket driftställe försäkringarna tillhandahålls) tillsyn över beräkningen av de försäkringstekniska skulderna och över att tillgångar finns till tryggnad av dessa skulder.

De egentliga tillsynsbestämmelserna återfinns i 6 kap. EES-lagen. Vad gäller inspektionens möjligheter att ingripa mot bolag som verkar genom etablering här ges bestämmelser i 5 § EES-lagen. I allt väsentligt svarar dessa mot vad som gäller enligt 19 kap. 11 § FRL och 25 § i 1950 års lag om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige. Om erinringar och föreläggande inte åtföljs kan således regeringen efter anmälan av inspektionen förverka koncessionen om missförhållandena i verksamheten är allvarliga. Om det inte är fråga om brådskande fall skall samråd äga rum med tillsynsmyndigheten i försäkringsgivarens hemland innan koncessionen förverkas, 6 § EES-lagen. Förverkas koncessionen skall verksamheten avvecklas varvid ett särskilt administrativt förfarande gäller för livförsäkringsverksamhet enligt 7 kap. 2 § EES-lagen.

Om en försäkringsgivare vid gränsöverskridande verksamhet överträder EES-lagen eller föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen, skall inspektionen förelägga försäkringsgivaren att vidta rättelse. Om försäkringsgivaren inte upphör med överträdelserna skall inspektionen återkalla koncessionen för den gränsöverskridande verksamheten eller, om verksamheten inte är tillståndspliktig, förbjuda försäkringsgivaren att fortsätta sin marknadsföring och att meddela nya försäkringar här i landet. Återkallas koncessionen avvecklas livförsäkringarna på samma sätt som för de här etablerade EES-bolagen.

Genom EG:s tredje direktiv på skade- och livförsäkringsområdet kommer nuvarande lagstiftning att ändras. Genom direktiven genomförs slutligt principen om att tillsynen av en EES-försäkringsgivare ankommer i princip ensam på hemlandets tillsynsmyndighet. Finansinspektionen skall dock ha sådana befogenheter som behövs för kontroll av att nationella bestämmelser om sådant som inte regleras i direktiven följs samt för att utöva vissa därmed förknippade sanktioner. Inspektionen skall dessutom ha befogenhet att i brådskande fall ingripa mot missförhållanden.

Finansinspektionens uppgifter efter ett införlivande av nämnda direktivbestämmelser kan – såvitt nu är av intresse – beskrivas på följande sätt. Om en EES-försäkringsgivare överträder EES-lagen eller en föreskrift som har meddelats med stöd av lagen eller på annat sätt visar sig olämplig att driva försäkringsverksamhet här får Finansinspektionen förelägga försäkringsgivaren att vidta rättelse. Följs inte föreläggandet skall inspektionen underrätta den behöriga myndigheten i försäkringsgivarens hemland. Om rättelse ändå inte sker får inspektionen förbjuda försäkringsgivaren att fortsätta sin marknadsföring och att ingå nya försäkringsavtal avseende risker som är belägna här i landet. Innan ett förbud meddelas skall inspektionen underrätta den behöriga myndigheten i försäkringsgivarens hemland. Inspektionen får även vidta andra åtgärder för att hindra fortsatta överträdelser. I brådskande fall får inspektionen utan underrättelse som nyss sagts förbjuda försäkringsgivaren att fortsätta verksamheten här eller att vidta andra åtgärder för att hindra fortsatta överträdelser.

Finansinspektionen skall biträda myndigheten i försäkringsgivarens hemland vid verkställighet av beslut om hur verksamheten skall drivas efter det att beslut om förbud enligt det tidigare anförda meddelats. I brådskande fall får inspektionen bestämma hur verksamheten skall drivas utan att höra den behöriga myndigheten.

Den för utländska försäkringsföretag gällande beredskapslagen, den utländska lagen, innehåller, som redan framgått, i 2 § ett väsentligt komplement till tillsynsreglerna i 1950 års lag. Regeringen kan sålunda temporärt förbjuda ett företag att fortsätta verksamheten, om det finns anledning att antaga att det utländska företaget på grund av krigsförhållanden inte kommer att infria här ingångna försäkringsavtal. Till bestämmelsen är vissa speciella regler knutna för administrationen av ett företag som meddelar livförsäkringar och som drabbats av ett förbud enligt det nyss sagda (3 – 5 §§). Vidare anges i likhet med vad som är tillämpligt på svenska försäkringsbolag, att beslut som meddelas enligt lagen kan förenas med de villkor som befinns vara skäliga.

I detta sammanhang kan nämnas att det tidigare funnits en plan över hur man skulle förfara om ett utländskt företag med stöd av beredskapslagen förbjöds att fortsätta sin verksamhet här. Mellan vissa utländska försäkringsföretag och svenska bolag i sammanslutning (motsvarigheten till Återförsäkringskonsortium av år 1965) hade träffats avtal om överlåtelse av de utländska försäkringsbestånden till den svenska sammanslutningen i sådant fall. Även 1965 års återförsäkringskonsortium har enligt konsortieavtalet till uppgift att överta utländska försäkringsbestånd i sådana fall. Det torde dock vara svårt att tillämpa avtalet i praktiken eftersom de utländska försäkringsföretagen inte har tillräckligt med tillgångar här i landet. Därför har inte heller några ytterligare förberedelser för ett övertagande av sådana försäkringsbestånd kunnat genomföras.

5.4.2 Överväganden och förslag

Sammanfattning: Utredningen föreslår att regeringen och Finansinspektionen skall kunna stoppa en försäkringsgivares verksamhet, om det på grund av kris- och krigsförhållanden kan antas att försäkringsgivaren inte kommer att infria sina försäkringsåtaganden. Utredningen föreslår också att en särskild bestämmelse införs som slår fast att Finansinspektionens tillsyn och sanktionsmöjligheter även omfattar reglerna i beredskapslagstiftningen och med stöd av dem utfärdade föreskrifter och dispensbeslut.

Vad avser försäkringsområdet är som framgått den allmänna utgångspunkten att det enskilda försäkringsväsendet skall fortsätta sin verksamhet under kris- och krigsförhållanden så länge som möjligt. Vid behov skall åtgärder vidtas för att verksamheten skall kunna koncentreras på de viktigaste försäkringsgrenarna. Som följd härav ingår i beredskapsplanläggningen även att tillsynsmyndigheten, Finansinspektionen, skall fortsätta att fungera under de förhållanden som är i fråga.

Det sagda innebär att inspektionen har att tillämpa de bestämmelser om tillsyn och annat som gäller för svenska och utländska försäkringsföretag i enlighet med FRL och de båda rörelselagar som numera gäller för de utländska företagen. I den mån de i det föregående föreslagna beredskapsbestämmelserna kommer i tillämpning har inspektionen självfallet också att tillse att försäkringsgivarna håller sig inom de ramar som följer av beredskapslagarna och med stöd av dem meddelade föreskrifter och dispensbeslut. Utredningen föreslår att en bestämmelse härom tas upp i den nya lagen så att det görs klart att inspektionens tillsyn och sanktionsmöjligheter också omfattar föreskrifter och beslut som tillkommer i kraft av beredskapslagstiftningen.

De möjligheter till ingripande mot ett försäkringsföretag som regeringen och inspektionen har enligt de vanliga tillsynsbestämmelserna förutsätter att brister eller missförhållanden har konstaterats. Under krigsförhållanden som rör Sverige eller vår närmaste omvärld kan det emellertid finnas behov av att kunna ingripa mot ett försäkringsföretag snabbare och på ett tidigare stadium än enligt de vanliga tillsynsreglerna. I en konfliktsituation kan t.ex. ett annat lands myndigheter av politiska skäl förbjuda en försäkringsgivare i det landet som driver verksamhet i Sverige att infria åtaganden mot svenska försäkringstagare. Det kan också tänkas att ett här verksamt utländskt försäkringsföretags förbindelser med sitt huvudkontor i hemlandet bryts på sådant sätt att det framstår som uppenbart att här ingångna försäkringsavtal under lång tid framöver inte kommer att uppfyllas. Ett snabbt ingripande även mot ett svenskt försäkringsbolag kan bli behövligt, om bolaget på grund av en krigsutveckling drabbas så att det på goda grunder kan antas att förutsättningar att kunna driva verksamheten på ett godtagbart sätt inte längre finns.

Mot denna bakgrund anser utredningen att beredskapslagen bör göra det möjligt att på grund av kris- och krigsförhållanden snabbt kunna stoppa ett försäkringsföretags verksamhet här i landet och på ett tidigare stadium än som förutsätts enligt de för normala förhållanden avsedda bestämmelserna. Utredningen föreslår därför att i den nya lagen införs en regel av samma slag som nu finns i den utländska lagen men att den ges en generell verkan så att det blir möjligt att stoppa såväl en utländsk som en svensk försäkringsgivares verksamhet, om det kan antas att företaget på grund av krigsförhållanden för en längre tid inte kan infria sina försäkringsutfästelser här i landet.

Lagen bör redan nu utformas med beaktande av EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv.

Enligt utredningens mening bör ett ingripande innebära att meddelad koncession återkallas eller att, såvitt avser en EES-försäkringsgivare, företaget förbjuds att fortsätta marknadsföra sina försäkringar i Sverige och att ingå nya försäkringsavtal avseende risker som är belägna här. I övrigt bör i princip de vanliga bestämmelserna om avveckling följas. Detta gäller för svenska försäkringsbolag och icke-EES-bolag. Genom den föreslagna allmänna möjligheten till avsteg från rörelsebestämmelserna kan inspektionen anpassa avvecklingsåtgärderna för dessa bolag efter de särskilda omständigheterna som råder på grund av kris- och krigsförhållandena. I likhet med vad som är fallet vid avveckling av ett bolag under fredstid bör inspektionen medverka till att finna lösningar, t.ex. genom överlåtelse av försäkringsbestånd, som så långt som möjligt tillvaratar försäkringstagarnas intressen. Det är dock uppenbart att möjligheten till överlåtelse för utländska försäkringsgivare beror på om bolaget har tillräckliga tillgångar i Sverige i en sådan situation.

I fråga om EES-bolag kommer det inte att finnas några svenska avvecklingsregler efter att bestämmelserna i EG:s tredje skade- resp. livförsäkringsdirektiv blivit införlivade med den svenska rättsordningen. Det kommer inte heller att finnas krav på att vissa tillgångar skall vara lokaliserade här. Det får förutsättas att Finansinspektionen efter ett beslut att förbjuda fortsatt verksamhet här, om tillsynsmyndigheten i försäkringsgivarens hemland inte vidtar några åtgärder med anledning av beslutet, föranstaltar om de åtgärder som är möjliga för att hindra fortsatt verksamhet och i övrigt bevakar försäkringstagarnas intressen så långt det sig göra låter.

Med hänsyn till sanktionsbestämmelsens karaktär anser utredningen att det bör ankomma på regeringen att efter anmälan av Finansinspektionen, fatta beslut om återkallelse av koncession och på inspektionen att fatta beslut om förbud att här i landet att fortsätta med försäkringsverksamhet.

5.5 Allmänna tillämpningsförutsättningar

5.5.1 Bakgrund

De nu gällande beredskapslagarna om försäkringsrörelse vid krig, den inländska och utländska lagen, är av permanent karaktär. De har således redan trätt i kraft. Däremot kan de materiella bestämmelserna, däribland fullmakterna, endast tillämpas under vissa ytterligare förutsättningar. Sålunda gäller att bestämmelserna i lagarna skall tillämpas om Sverige är i krig. Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara får regeringen föreskriva att bestämmelserna skall tillämpas. I sådant fall skall föreskriften underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen skedde, upphör föreskriften att gälla.

Nuvarande lydelse av tillämpningsförutsättningarna tillkom för något år sedan (se avsnitt 5.2.2). Det skedde i samband med att riksdagen fattade beslut om att anta lag (1992:1403) om höjd beredskap som ersätter lagen (1960:513) om beredskapstillstånd. Bestämmelserna i den nya lagen om höjd beredskap innebär att regeringen bemyndigas att besluta om höjd beredskap i en utsträckning som fullt ut utnyttjar de möjligheter som 13 kap. 6 § regeringsformen ger. Syftet med beredskapshöjningar är att stärka totalförsvaret.

Beslutet angående lagarna om försäkringsrörelse vid krig omfattade även ett flertal andra fullmaktslagar, däribland lagen om statlig krigsför-säkring som behandlas i nästa kapitel. Avsikten har varit att skapa enhetliga tillämpningsförutsättningar i de fall där detta varit motiverat och att utnyttja de möjligheter som 13 kap. 6 § regeringsformen ger att delegera normgivningsmakt åt regeringen under krigsförhållanden.

5.5.2 Överväganden och förslag

Sammanfattning: Utredningen föreslår att nuvarande allmänna tillämpningsförutsättningar för beredskapslagstiftningen avseende försäkringsrörelse vid krig m.m. behålls.

Som framgått tidigare (se avsnitt 5.3.3) föreslår utredningen en gemensam lag för svensk och utländsk försäkringsrörelse under kris- och krigsförhållanden. Enligt utredningen bör bestämmelserna i en sådan beredskapslag självfallet vara tillämpliga automatiskt om Sverige kommer i krig. Befogenheterna behöver kunna utnyttjas under sådana förhållan-

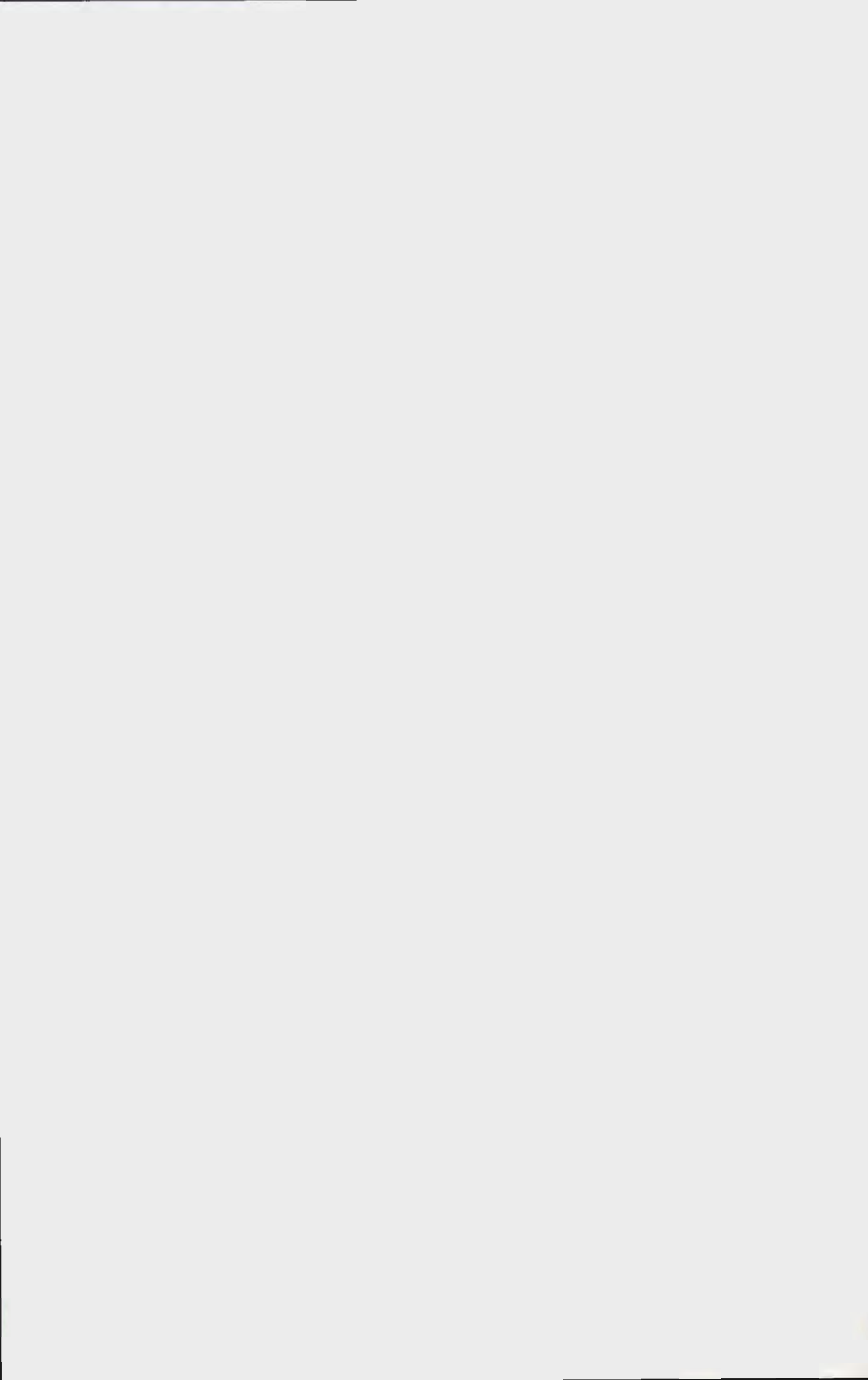
den. Det överensstämmer vidare med annan beredskapslagstiftning varmed denna lagstiftning bör harmoniera. I förarbetena till lagen (1992:1403) om höjd beredskap sägs att man torde som huvudregel få räkna med att regeringen vid ett krigsutbrott på något sätt ger till känna att Sverige kommit i krig. En annan myndighet bör helst inte behöva konstatera detta på egen hand (prop. 1992/93:76 s. 46).

Även i de övriga fall som angetts inledningsvis (se avsnitt 5.5.1) kan situationer förekomma då lagarnas befogenheter kan behöva tillämpas. Krig eller liknande situationer utanför våra gränser kan innebära betydande avbrott i svenska försäkringsbolags återförsäkringsförbindelser med utländska återförsäkringsgivare. För att försäkringskonsortierna som avser täcka bortfallet av återförsäkringsskyddet skall kunna fungera på bästa sätt kan tillämpning påkallas av de regler som tar sikte på försäkringsbolagens medverkan i konsortieverksamheten. Reglerna om att snabbt stoppa en försäkringsverksamhet kan aktualiseras, särskilt beträffande utländska försäkringsföretag om dess förbindelser med hemlandet bryts. Även andra situationer är tänkbara då ingripanden måste ske i den inländska eller utländska försäkringsverksamheten.

Genom att riksdagens samtycke till tillämpning av lagstiftningen skall inhämtas bör några större betänkligheter inte finnas mot användning av befogenheterna även under andra angivna förhållanden än när Sverige är i krig.

Enligt utredningen kan man dock utgå från att befogenheterna för regeringen och Finansinspektionen enligt detta kapitel kommer till användning främst under förhållanden då Sverige är i krig eller krigsfara. Befogenheterna bygger på regeringsformens bestämmelser för såväl krig som fred. I den mån åtgärden står i strid med EES-avtalets eller EG-rättens regler kan artikel 123 c i EES-avtalet respektive 224 i Romfördraget åberopas till stöd för åtgärden. Som i 3 kap. angivits innehåller artiklarna inga begränsningar med avseende på vilka åtgärder som får vidtagas. Bortsett från krigsfallet är det självfallet omöjligt att säga hur hotande kriget måste vara för att artiklarna skall kunna åberopas. I vart fall måste man kunna anse situationen vara sådan när någon av våra omedelbara grannländer befinner sig i krig. Med hänsyn till vilka åtgärder som eventuellt kan komma i fråga med stöd av befogenheterna när varken krig eller krigsfara råder föreligger enligt utredningen inte någon större risk för konflikt med bestämmelser som gäller i dag till följd av EES-avtalet och EG-rätten.

Sammanfattningsvis anser utredningen att de nyligen översedda och reviderade allmänna tillämpningsförutsättningarna bör behållas oförändrade i den för svenska och utländska försäkringsföretag gemensamma beredskapslagen för försäkringsrörelse vid krig m.m.

6 Statlig krigsförsäkring m.m.

6.1 Inledning

Staten kan under allvarliga krigs- och krisförhållanden uppträda som försäkringsgivare i fråga om försäkringar mot krigsrisker inom vissa betydelsefulla områden. Staten kan således meddela transport- och motorfordonsförsäkring mot krigsrisk samt mot risk att egendom läggs under embargo eller genom annan liknande åtgärd tas i beslag av främmande stat eller av någon där som tagit eller försöker ta makten (frustrationsrisk). Mot samma risker får staten också meddela försäkring av egendom som lagrats i utlandet för import hit eller i anslutning till export härifrån.

Staten kan verka som återförsäkringsgivare av sådana försäkringar som nu nämnts samt därutöver av transportförsäkringar som avser civila risker. Staten kan vidare när det gäller civila risker meddela återförsäkring av företags- och fastighetsförsäkring, hem- och villaförsäkring samt av trafikförsäkring.

Staten kan också meddela krigsolycksfallsförsäkring avseende personal på transportmedel. Slutligen kan staten verka som återförsäkringsgivare av sådan försäkring.

Den statliga försäkringsverksamheten regleras i lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring jämte dess tillämpningsföreskrifter. Det är Statens krigsförsäkringsnämnd och Riksförsäkringsverket som har hand om försäkringsverksamheten.

För att försöka motverka att ett plötsligt krigsutbrott medför avbrott i försäkringsskyddet inom särskilt viktiga områden har staten genom avtal, s.k. krigsutbrottsavtal, åtagit sig att automatiskt ta över ansvaret för krigsriskerna vid ett krigsutbrott. På så sätt kan krigsriskskyddet beträffande transportförsäkringar och flygkaskoförsäkringar upprätthållas i ett kritiskt skede. Härigenom erhåller varutransporter, fartyg och flygplan ett kontinuerligt skydd.

Den statliga försäkringsverksamheten förutsätter samverkan med de försäkringsbolag som verkar inom de försäkringsområden som angetts ovan. För detta ändamål har de svenska försäkringsbolagen upprättat beredskapsorgan. I detta sammanhang aktuella beredskapsorgan är Svenska Transportförsäkringspoolen, Återförsäkringskonsortium av år 1965, Återförsäkringskonsortium av år 1976 och Svenska Flygförsäkringspoolen. Som framgår av avsnitt 2.3.2 kommer flygförsäkringspo-

olen att upplösas. Med något undantag ingår utländska försäkringsbolag inte i dessa organ.

I detta sammanhang bör något nämnas om använd terminologi i detta kapitel i ett visst avseende. Försäkring mot krigsrisker och andra därmed jämställda risker benämns krigsförsäkring. Försäkring mot alla andra risker benämns omväxlande för försäkring mot civila risker, civilförsäkring, och liknande benämningar där begreppet "civil" ingår.

6.2 Uppdraget

Utredningen har i uppdrag att göra en allmän översyn av lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring. Uppdraget omfattar även vissa speciella frågor som har aktualiserats av Statens Krigsförsäkringsnämnd, Återförsäkringskonsortium av år 1965 och av Utländska försäkringsbolags förening. Dessa frågor kommer, med ett undantag, att redovisas senare i reciten till detta kapitel. Undantaget avser en fråga angående s.k. storskador. Denna fråga kommer att helt behandlas i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.9.

6.3 Utvecklingen fram till nuvarande ordning för statlig krigsförsäkring m.m.

I Sverige har staten bedrivit krigsförsäkringsverksamhet under båda världskrigen.

Första världskriget

Efter utbrottet av det första världskriget den 1 augusti 1914 upphörde praktiskt taget Sveriges sjöfart. Anledningen härtill var bl.a. svårigheterna att få krigsförsäkring för fartyg och laster. Försäkringsbolagen kunde inte längre återförsäkra sig i utlandet och hade själva inte tillräcklig kapacitet att täcka riskerna fullt ut. Man beförde att sjöfartens avstannande skulle medföra att inte heller handeln och näringslivet i övrigt skulle kunna fungera. Det ansågs därför nödvändigt med statliga åtgärder på transportförsäkringsområdet.

Genom förordning den 17 augusti 1914 gavs bestämmelser om rätt för staten att meddela vissa krigsförsäkringar, SFS 1914:139; sedermera ersatt av förordning den 9 juli 1915, SFS 1915:272. Försäkringsverksamheten skulle bedrivas av en kommission, sammansatt av representanter för bl.a. rederinäringen och försäkringsgivarna.

Krigsförsäkring fick meddelas för svenska fartyg och laster avseende inrikes varutransporter samt svensk import eller export. För varuförsäkringarna gällde därutöver att varorna skulle transporteras med ett svenskt

fartyg som hade statlig krigsförsäkring. Krigsförsäkringen fick inte täcka skada till följd av att Sverige var indraget i krig.

Krigsförsäkring fick meddelas endast om det var av väsentlig betydelse för tillförseln av förnödenheter eller eljest för vidmakthållande av handel eller annan näring.

Vidare fick krigsförsäkring meddelas endast om redaren antingen hade åtagit sig att utge viss ersättning till befäl och manskap i händelse av skada till följd av olycksfall som berodde på krigsförhållanden eller genom försäkring berett dem rätt till sådan ersättning.

Det visade sig nödvändigt att efter hand ändra på statens möjligheter att bedriva försäkringsverksamhet för att uppfylla försäkringstagarnas behov. Så t.ex. vidgades området på varuförsäkringssidan så att krigsförsäkringskommissionen fick rätt att meddela försäkring även för transporter som skedde med ett utländskt icke krigförande land tillhörigt fartyg, SFS 1914:241. Under år 1917 fick krigsförsäkringskommissionen till och med rätt att, efter konungens tillstånd för varje särskilt fall, meddela krigsförsäkring även för utländskt fartyg. Sådant tillstånd kunde ges om det var av synnerlig vikt för tillförseln av förnödenheter eller eljest för att vidmakthålla handel eller annan näring, SFS 1917:36.

Under det första världskriget tillkom också lagen (1916:235) om försäkring för olycksfall i arbete. Den omfattade även fartygsbesättningar. Arbetsgivaren ålades plikt att teckna försäkring för sina arbetstagare hos dåvarande riksförsäkringsanstalten, nuvarande Riksförsäkringsverket, eller hos ömsesidiga försäkringsbolag där arbetsgivaren var delägare och obegränsat solidariskt ansvarig för bolagets förpliktelser, s.k. sociala olycksfallsförsäkringsbolag. Ersättning skulle utgå efter lagens bestämmelser. Utöver sjukvårdskostnader kunde sjukpenning, livränta, begravningshjälp och efterlevandelivränta utgå. Enligt olycksfallsförsäkringslagen fick i princip inte annan försäkring eller försäkring till högre ersättningsbelopp än enligt lagen meddelas. Frivillig olycksfallsförsäkring kunde tecknas endast i vissa fall.

År 1917 utvidgades den statliga krigsförsäkringsrörelsen till att omfatta även krigsolycksfallsförsäkring för befäl och manskap på svenska fartyg som hade statlig krigsförsäkring, SFS 1917:241.

Den statliga försäkringsverksamheten utvecklades till högst betydande storlek. Under krigsåren inbetalade försäkringstagare ca 161 miljoner kr i bruttopremier medan skadeersättningar utbetalades med ca 121 miljoner kr. Vid krigets slut redovisades en nettobehållning av ca 32 miljoner kr.

Krigsförsäkringskommissionens verksamhet upphörde år 1919.

Det ansågs allmänt att dess verksamhet under krigsåren hade haft stor betydelse för sjöfarten och näringslivet. Behovet och nyttan av krigsförsäkring för transporter under krigstid framstod klart genom händelserna under det första världskriget.

Mellankrigstiden

På grund av erfarenheterna från kriget uppstod tanken hos försäkringsgivare att bilda en nordisk organisation för krigsförsäkringar. Idéen ledde fram till upprättandet av Nordisk Krigsförsäkringspool den 21 oktober 1935. Poolen utgjorde en fördelnings- och återförsäkringscentral för av nordiska transportförsäkringsgivare meddelade krigsförsäkringar. I poolen ingick en svensk, en dansk, en finsk och en norsk krigsförsäkringspool, vilka var för sig innefattade samtliga försäkringsbolag som i respektive länder bedrev sjö- och annan transportförsäkring. De fyra nationella poolerna återförsäkrade de av dem tillhörande försäkringsbolagen meddelade krigsförsäkringarna hos de övriga poolerna samt hos utländska återförsäkringsgivare, huvudsakligen schweiziska.

I slutet av år 1936 ledde det spanska inbördeskriget till att svenska redare och svenskt sjöfolk träffade avtal om särskilda krigstillägg utöver de ersättningar som kunde följa av 1916 års olycksfallslag. I anslutning härtill bildades den 23 december 1936 svenska olycksfallsförsäkringsbolagens pool för krigsolycksfallsförsäkring. Poolen utgjorde en sammanslutning av 19 svenska olycksfallsförsäkringsbolag och hade som syfte att överta kollektiv krigsolycksfallsförsäkring för fartygsbesättningar. I samband med bildandet framförde riksförsäkringsanstalten och de sociala olycksfallsförsäkringsbolagen önskemålet att de privata olycksfallsförsäkringsbolagen inte bara skulle täcka de högre ersättningsbeloppen utan jämväl försäkringar enligt 1916 års lag i fråga om krigsrisker. Detta accepterade poolbolagen.

För att förbättra fartygsbesättningsars ekonomiska skydd vid olycksfall som berodde på krigshandlingar kunde konungen, enligt lagen (1937:348) om krigsförsäkring för ombord å fartyg tjänstgörande personal, bestämma att ersättning enligt 1916 års lag skulle utgå med större belopp än vad den lagen medgav. Dessutom skulle utöver livränta i vissa fall utgå engångsbelopp. Storleken på beloppet var beroende av den skadelidandes tjänsteställning. Försäkring enligt lagen omfattade olycksfall i arbetet ombord på fartyget. Under kriget utvidgades lagen till att gälla all tid ombord på fartyget, alltså även under fritid, och vid all vistelse i land på den utrikes ort där fartyget befann sig (prop. 1941:275). Redarna var skyldiga att betala tilläggsavgift för skyddet enligt denna krigsförsäkringslag.

Andra världskriget

Inför det andra världskriget stod försäkringsbolagen bättre rustade att möta stora risker än tidigare. Krigsförsäkringspoolen hade visat sig fungera mycket väl. Det oaktat ansågs det inte tillrädligt att lita till dess kapacitet i ett krigsläge. Dessutom kunde man inte bortse från risken att återförsäkringsförbindelserna blev avbrutna. Därför vidtog förberedelser för förnyade statliga ingripanden vid ett krig.

Den 21 oktober 1938 tillsattes Statens krigsförsäkringsnämnd med uppgift att förbereda de åtgärder som kunde vara behövliga under krig.

Den 10 mars 1939 utfärdades lagen (1939:68) om statlig krigsförsäkring. Lagens försäkringsbefogenheter kunde tillämpas efter förordnande av konungen under krig, krigsfara eller eljest av krig förändrade förhållanden. Enligt lagen kunde staten meddela transportförsäkring mot krigsrisk och återförsäkring av sådan försäkring och av transportförsäkring mot civilrisk. Direktförsäkringsverksamheten kunde således avse inte bara sjöförsäkring, som enligt 1914 och 1915 års krigsförsäkringsförordningar, utan även annan transportförsäkring. Härigenom skulle behov av försäkring av transporter även till lands och i luften kunna täckas (prop. 1939:10 s. 14).

Enligt krigsförsäkringslagen kunde riksförsäkringsanstalten och de sociala olycksfallsförsäkringsbolagen meddela försäkring åt på fartyg eller annat transportmedel tjänstgörande personer till högre belopp och med ersättningar av annat slag än eljest. Området för olycksfallsförsäkring vidgades således i förhållande till 1937 års krigsförsäkringslag för personal på fartyg till att även omfatta personal på annat transportmedel. Vidare avsågs med bestämmelsen även att kunna bereda skydd vid olycksfall utom arbetet (a. prop. s. 14). Staten kunde meddela återförsäkring av sådan olycksfallsförsäkring.

Något undantag för täckning av skada som uppkommit till följd av svenskt krig, motsvarande det som gjordes i krigsförsäkringsförordningarna under det första världskriget, gjordes inte i den nya krigsförsäkringslagen

Möjligheten till statlig återförsäkring avsåg endast svenska försäkringsbolag eller sammanslutningar av sådana bolag.

Som angivits tidigare tillät 1916 års olycksfallsförsäkringslag i princip inte andra slags olycksfallsförsäkringar än de som angavs i lagen. I 35 § nämnda lag gjordes i samband med tillkomsten av 1939 års krigsförsäkringslag undantag även för olycksfallsförsäkring enligt krigsförsäkringslagen. Redan tidigare hade uttryckligt undantag gjorts för olycksfallsförsäkringar enligt 1937 års lag om krigsförsäkring för ombord på fartyg tjänstgörande personer.

Under våren 1939 gjorde krigsförsäkringsnämnden en framställning till Kungl Maj:t om åtgärder i syfte att krigsförsäkring av fartyg m.m. skulle kunna träda i kraft automatiskt i händelse av ett icke lokalt krig. Nämnden hemställde för sådant ändamål om bemyndigande att med Svensk krigsförsäkringspool få träffa avtal innebärande i huvudsak att staten vid utbrott av ett europeiskt stormaktskrig, i vilket England, Frankrike eller Tyskland deltog, från och med dagen för krigsutbrottet i form av återförsäkring övertog samtliga av till poolen anslutna bolag tecknade och i kraft varande krigsförsäkringar av fartyg och varor i den mån de översteg poolens självbehåll. Nämnden begärde också bemyndigande att få träffa återförsäkringsavtal rörande försäkring för olycksfall, som till följd av krigsåtgärd drabbade personal som tjänstgjorde på fartyg eller annat transportmedel.

Vad gällde varor resonerade nämnden på följande sätt. Redan i fredstid var på grund av villkor i gällande köpeavtal svenska varor i stor utsträckning krigsförsäkrade i svenska försäkringsbolag. Nämnden utgick ifrån att inför hotet av ett stormaktskrig samtliga de varusändningar, för vilka svenskt försäkringsskydd vore behövt, var eller blev försäkrade mot krigsfara i svenska bolag. Avtalet mellan nämnden och poolen skulle sålunda komma att omfatta praktiskt taget alla de varupartier, för vilka vid ett krigsutbrott statligt försäkringsskydd blev påkallat.

Beträffande fartyg var förhållandet det att dessa i vanliga fall inte försäkrades mot krigsrisk annat än när fartygen seglade i farvatten där krigsförhållanden rådde. Här måste således särskilda åtgärder vidtas. Redare som önskade komma i åtnjutande av nämnda automatiska skydd vid krigsutbrott, bereddes möjlighet att hos poolens medlemmar teckna särskild s.k. krigsutbrotsförsäkring för fartyget. Efter krigsutbrottet skulle nämnden beräkna premien från fall till fall alltefter risken. Anslutningen skulle vara frivillig. Man räknade dock med att upplutningen i det närmaste skulle bli total med hänsyn till den säkerhet som redarna och deras långivare skulle få. Det var tänkt att försäkringen skulle gälla för fullföljandet av den resa som fartyget hade påbörjat eller om det låg i hamn utanför Sverige, under högst 30 dagar räknat från krigsutbrottet.

Genom det automatiska skyddet som ett återförsäkringsavtal enligt förslaget skulle ge skulle handeln och sjöfarten vara skyddad. I vart fall skulle inte några betänkligheter angående försäkringsskyddet behöva förhindra redare att låta sina fartyg fortsätta på planerade resor, ej heller hindra köpmän att fortsätta sin normala import och export.

Eftersom skyddet uppkom med automatik skulle nämnden inte behöva träda i aktiv verksamhet förrän ett krig, som påkallade dylik verksamhet, faktiskt utbrutit.

Proposition i frågan lämnades till riksdagen som godkände framställningen. Med stöd av riksdagens sålunda lämnade medgivande bemyndigades nämnden att sluta begärt avtal med krigsförsäkringspoolen. Vid krigsutbrottet övertog krigsförsäkringsnämnden i september 1939 med stöd av sådant avtal samtliga löpande i Sverige tecknade krigsförsäkringar som omfattades av avtalet, varefter detta i enlighet med däri meddelade bestämmelser bringades att upphöra. Något avtal beträffande krigsolycksfallsrisken för befäl och besättning visade sig däremot inte erforderligt.

Den 3 september 1939 utfärdades en kungörelse om närmare föreskrifter angående tillämpningen av krigsförsäkringslagen, SFS 1939:596. Enligt den lydelse 3 § kungörelsen slutligen erhöll fick nämnden meddela försäkring och återförsäkring endast om det var av väsentlig betydelse för tillförseln av förnödenheter eller eljest för vidmakthållande av handel eller annan näring.

Krigsförsäkringsnämnden började sin verksamhet den 4 september 1939.

Med stöd av lagen och kungörelsen beviljade nämnden utan förmedling av agenter och enligt egna villkor direkt krigsförsäkring av landets

handels- och fiskefartyg och till dessa hörande intressen. I vissa undantagsfall meddelade nämnden även kaskoförsäkring av utländska fartyg. Det hände när resan ansågs vara av vikt för folkförsörjningen och annan försäkring inte fanns att tillgå. Efterhand försäkrades även flygplan och sjösatta fartygsnybyggnader för svensk räkning på utländska varv samt varutransporter för statens egna organ. I det senare fallet tecknades försäkringarna även mot civilrisk. I fråga om krigsförsäkring av varor för den enskilda handeln fungerade sjöförsäkringsbolagen som agenter. Uppgifter av samma slag hade de lokala fiskebåtsförsäkringsföreningarna i förhållande till sina medlemmar.

När det gäller olycksfallsförsäkringarna utnyttjade endast riksförsäkringsanstalten möjligheten av återförsäkring hos nämnden. De sociala olycksfallsförsäkringsbolagen fördelade åtagna risker sinsemellan enligt ett poolningsförfarande i vilket även övriga svenska olycksfallsförsäkringsbolag deltog.

Under kriget vidgades nämndens verksamhetsområde genom två lagändringar. Den första innebar att försäkring skulle få meddelas även mot risk att svensk egendom lades under embargo eller uppbringades eller genom annan dylik åtgärd anhölls av främmande stat eller den som där försökte tillvälla sig makten (frustrationsrisk), SFS 1940:492. Denna ändring möjliggjorde försäkring av skada, förlust eller kostnad, som uppkommit utan direkt samband med krigsförhållandena och således även i stater som inte var krigförande.

Den andra lagändringen gav nämnden befogenhet att försäkra svenskägda varor, som lagrats i utlandet för införsel till riket, mot såväl krigs- som frustrationsrisk, SFS 1942:369.

Den statliga krigsförsäkringsverksamheten startade utan att nämnden hade tillgång till likvida medel eller riskbärande kapital i övrigt. Likviditetsbehovet tillgodosågs dock ganska snart genom inflytande premier och den urtima riksdagen av år 1939 ställde ett garantikapital i form av ett reservationsanslag om 50 miljoner kr till nämndens förfogande. Den lagtima riksdagen av år 1940 anslog ytterligare 50 miljoner kr för samma ändamål, men de anslagna medlen behövde inte till någon del tas i anspråk under nämndens verksamhetstid.

För att motverka prishöjning på nödvändig import till följd av premiehöjning subventionerade staten premierna för fartyg och laster till en kostnad av upp till 20 miljoner kr.

Nämndens försäkringsverksamhet upphörde vid utgången av år 1946. Dess verksamhet inbringade premieinkomster på ca 880 miljoner kr medan skadeersättningarna uppgick till – efter avdrag för de andelar som ankom på de försäkringsbolag i utlandet hos vilka nämnden i vissa fall hade återförsäkrat sig – 472 miljoner kr. Verksamheten lämnade ett totalt överskott om ca 315 miljoner kr.

Innan nämnden upphörde med sin verksamhet hade den år 1946 på nytt tagit upp beredskapsfrågor till behandling. Detta ledde till att regeringen i en proposition till riksdagen begärde medgivande att bemyndiga nämnden att sluta avtal om att nämnden automatiskt som direktförsäkringsgivare skulle överta krigsförsäkringar och återförsäkra för-

säkringar för krigsolycksfall som drabbade tjänstgörande personer på transportmedel (prop. 1946:338). Med stöd av riksdagens medgivande bemyndigade Kungl. Maj:t nämnden att, under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande, teckna ett nytt krigsutbrotsavtal med sjöförsäkringsbolagen. Ett sådant avtal godkändes av Kungl. Maj:t i december 1946. Förutsättningen för avtalets tillämpning var utbrott av ett krig som var ägnat att i väsentlig grad beröra svensk handel och sjöfart. I avtalet räknades olika krigsfall upp som ansågs ha sådan följd. Krigsförsäkringarna skulle avse "svenska aliment (försäkringsbara intressen i fråga om fartyg, laster och frakter)".

Något krigsutbrotsavtal rörande återförsäkring av olycksfallsförsäkringar träffades inte.

Krigsförsäkringsnämnden upplöstes år 1948. Frågor som rörde krigsförsäkring sköttes därefter av Kommerskollegium.

Efterkrigstiden

Genom ändring år 1954 av lagen om statlig krigsförsäkring skapades möjligheter till statlig återförsäkring av brandförsäkring (prop. 1954:21, L¹U 6, rskr. 70, SFS 1954:166).

Samma år ersattes 1916 års lag om försäkring för olycksfall i arbetet med lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring och 1937 års lag om krigsförsäkring för ombordanställda med lag (1954:246) om krigsförsäkring för sjömän m.fl. Varken yrkesskadeförsäkringslagen eller krigsförsäkringslagen för sjömän omfattade olycksfall som inträffade till följd av att Sverige var i krig. Den sistnämnda lagen omfattade olycksfall ombord på svenskt fartyg vare sig det inträffat under arbete eller ej, samt vid vistelse i land inom utrikes ort där fartyget befann sig. Denna krigsförsäkringslag gav ett kompletterande skydd vid olycksfall till följd av krigsåtgärd. Först och främst gav denna lagförsäkring ersättning med högre belopp än vad yrkesskadeförsäkringslagen gjorde. Vidare utgick utöver livränta ett engångsbelopp till skadad och efterlevande. Vid förlust av arbetsförmågan och vid dödsfall uppgick engångsbeloppet till sex gånger basbeloppet. Vid nedsättning av arbetsförmågan utgick det lägre belopp som svarade mot nedsättningen. Engångsbeloppet bestämdes inte längre med hänsynstagande till den skadades befattning.

Krigsförsäkringslagen ersattes år 1960 av nu gällande lag (1960:22) om statlig krigsförsäkring (prop. 1960:3, L²U 1, rskr. 64). Den nya lagen innebar i princip endast en modernisering av den tidigare lagen. Försäkringsbefogenheterna enligt lagen kunde utnyttjas automatiskt om Sverige kom i krig medan konungens förordnande krävdes vid krigsfara eller om det eljest rädde utomordentliga av krig föranledda förhållanden. Staten kunde meddela transportförsäkring mot krigs- och frustrationsrisk. Mot samma risker fick försäkring meddelas även av egendom, som lagrats i utlandet för införsel till riket. Staten fick vidare åt svenskt försäkringsbolag eller sammanslutning av sådana bolag meddela återförsäkring av sådana försäkringar som nyss nämndes, av transportför-

säkring i övrigt, alltså transportförsäkring mot civila risker, samt av brandförsäkring. Riksförsäkringsverket och de sociala olycksfallsförsäkringsbolagen fick meddela olycksfallsförsäkring för personal på transportmedel med högre ersättningsbelopp eller med ersättningar av annan art än eljest. Staten kunde återförsäkra nu nämnda slag av olycksfallsförsäkringar.

Vad gällde möjligheten att meddela olycksfallsförsäkring konstaterade departementschefen (a. prop. s. 14) att varken yrkesskadeförsäkringslagen eller lagen om krigsskadeersättning till sjömän gällde vid olycka som inträffade till följd av krig vari Sverige befann sig. Han nämnde också att man vid 1939 års lag hade framhållit att behov kunde tänkas uppkomma av särskild krigsolycksfallsförsäkring även i fråga om andra transportmedel än fartyg. Det kunde tänkas att transportpersonal även när landet råkat i krig finge anses avsevärt mer utsatt för olycksrisker än andra jämförbara grupper av medborgare. Det fanns därför skäl att behålla möjligheten att vid svenskt krig kunna anordna ett rimligt krigsförsäkringsskydd för sjöfolket och likställda grupper.

Genom förordningen (1961:615) om statlig krigsförsäkring meddelades föreskrifter för lagens tillämpning. Enligt förordningen gällde alltjämt att nämnden endast kunde meddela försäkring när det var av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för att vidmakthålla handel eller annan näring. Denna förordning har numera ersatts av förordningen (1988:1565) med instruktion för statens krigsförsäkringsnämnd. Någon ändring i sak beträffande förutsättningarna för nämndens försäkringsverksamhet har detta inte inneburit.

Krigsförsäkringslagen har ändrats vid fyra tillfällen. Den första ändringen skedde år 1961. Den innebar att staten även kunde meddela motorfordonsförsäkring mot krigsrisk och därutöver utvidgades återförsäkringsmöjligheten till att avse, förutom motorfordonsförsäkring mot krigsrisk, även civila risker beträffande maskin-, trafik- och ansvarighetsförsäkring (prop. 1961:172, L²U 70, rskr. 391, SFS 1961:614). Departementschefen anförde som skäl härför (a. prop. s. 20 f.) att motorfordon hade fått en växande betydelse som transportmedel varför statlig krigsförsäkring borde kunna meddelas och att det i fråga om de civila försäkringsgrenarna maskin-, trafik- och ansvarighetsförsäkring förelåg, i större eller mindre utsträckning, toppriser som de svenska försäkringsbolagen inte hade kapacitet att täcka själva utan som i normala fall täcktes genom återförsäkring hos utländska försäkringsbolag. Det var ett samhällsintresse att de svenska försäkringsbolagen inte ställdes utan nödig reassurans om det utländska återförsäkringsskyddet bortföll.

I den framställning från Krigsförsäkringsnämnden som låg till grund för lagstiftningsärendet gjordes även en hemställan om möjlighet till statlig återförsäkring av motorfordonsförsäkring mot civilrisker (a. prop. s. 7). Departementschefen avfärdade dock denna begäran då det inte syntes föreligga något behov av sådan återförsäkring (a. prop. s. 20). Den andra lagändringen skedde år 1966. Härigenom utvidgades statens befogenheter vad gäller återförsäkring av civila försäkringar att omfatta verksamhetsgrenen allmän egendoms-, inkomst- och ansvarighetsför-

säkring (prop. 1966:6, L²U 1, rskr. 64, SFS 1966:41), vari de tidigare grenarna brand-, maskin- och ansvarighetsförsäkring ingick. Den nya benämningen på verksamhetsgrenen användes i redovisningssammanhang och omfattade även andra försäkringsgrenar. Departementschefen anförde med anledning av utvidgningen att om ytterligare försäkringsgrenar fördes in under samma kategoribeteckning borde riksdagens samtycke inhämtas för tillämpning av krigsförsäkringslagen på dem (a. prop. s. 15). Genom en annan återförsäkringsteknik skulle statens ansvar begränsas till följd av utvidgningen.

Den tredje ändringen gjordes år 1975. Därigenom infördes möjlighet för staten att mot krigsrisker och frustrationsrisker meddela försäkring av egendom som lagrats i utlandet i anslutning till export härifrån (prop. 1975/76:71, NU 10, rskr. 62, SFS 1975:1017). Ändringen var föranledd av användningen av nya köpeavtal som i fråga om ansvaret för godset innebar att leverantören kunde stå risken för skada ända fram till leverans från köparens lager i utlandet (a. prop. s. 10 f.).

Den senaste ändringen skedde år 1992. Den gällde lagens tillämpningsföresättningar och innebar en viss utvidgning i möjligheterna att tillämpa lagen (prop. 1992/93:76, Bet. 1992/93:FöU 2, rskr. 1992/93:83, SFS 1992:1413). Förutom det fallet att Sverige är i krig då lagens befogenheter automatiskt är tillämpliga får regeringen förordna om tillämpning när Sverige är i krigsfara eller om det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara.

Åren 1963, 1964, 1967 och 1974 träffades nya krigsutbrottsavtal. Krigsutbrottsavtalet från 1963 avser transportförsäkringar utom flygkaskoförsäkringar. Krigsutbrottsavtalen från 1964 och 1974 avser också transportförsäkringar men främst fiskefartyg. 1967 års krigsutbrottsavtal täcker flygkaskoförsäkringar. Genom avtalen övertar staten som direktförsäkringsgivare krigsförsäkringsansvaret för dessa försäkringar.

Under åren 1970 - 1972 samverkade de svenska transportförsäkringsbolagen i en för ändamålet bildad svensk krigskaskoförsäkringspool som administrerades av Svenska Transportförsäkringspoolen. Syftet var att kunna meddela krigsförsäkring av fartyg till lägre premier än de som gällde på den dominerande Londonmarknaden. Den samlade kapaciteten var dock endast tillräcklig för små och medelstora fartyg. Poolen kunde därför endast täcka en del av värdet på de stora fartygen. Överskjutande del fick alltså återförsäkras i utlandet. Det var endast fråga om att meddela krigsförsäkring under fredstid. Vid krig skulle krigsförsäkringsnämnden överta försäkringarna enligt krigsutbrottsavtalen. Det var inte obligatoriskt att medverka med kapacitet i poolen. Bl.a. detta ledde till att poolen upplöstes efter relativt kort tid.

Lagen om yrkesskadeförsäkring ersattes år 1976 av lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Dessförinnan hade till följd av ändring i yrkesskadeförsäkringslagen de sociala olycksfallsförsäkringsbolagen avvecklats genom att försäkringsbestånden hade överförts till Riksförsäkringsverket, SFS 1967:916.

Lagen om arbetsskadeförsäkring omfattar olycksfall i arbetet men även olycksfall som inträffar vid resa till och från arbetet. Den gäller även för krigsskador. I fråga om fartyg gäller lagen olycksfall ombord även utanför arbetstid. Lagen gör inte något undantag för olycka som inträffar i krig i vilket Sverige befinner sig. Ersättningsformerna är sjukpenning, livränta vid bestående nedsättning av arbetsförmågan, begravningshjälp och livränta till efterlevande. Ersättning för ideell skada (sveda och värk, lyte och men o.s.v.) utgår inte. Riksförsäkringsverket är central förvaltningsmyndighet i fråga om arbetsskadeförsäkringen.

Arbetsskadeförsäkringen ger ett grundskydd som kompletteras av den s.k. trygghetsförsäkringen vid arbetsskada (TFA). Det är en privat försäkring som arbetsgivaren enligt kollektivavtal är skyldig att teckna. TFA ger ersättning för den inkomstförlust som beror på skillnaden mellan sjukpenningen och den faktiska inkomsten samt lämnar ersättning för ideell skada till följd av olyckan. TFA kompletterar arbetsskadeförsäkringen och gäller inte utanför den försäkringens tillämpningsområde. TFA administreras av arbetsmarknadsförsäkringar, AMF, som utgörs av ett konsortium av försäkringsbolag.

Lagen om krigsförsäkring för sjömän m.fl, upphörde att gälla under år 1977. I samband därmed trädde lagen (1977:267) om krigsskadeersättning till sjömän i kraft. Den ger sjömän ersättning vid krigsolycksfall i utlandet. Den innebär att arbetsskadeförsäkringslagens skydd sträcks ut till vistelse i land på fritid på ort där fartyget ligger samt till resor till och från tjänstgöring på fartyget. Det senare gäller även resor från och till utrikes ort. Skyddet avser vidare väntan på första möjlighet till hemresa efter avslutad tjänstgöring. Om sjömannen skadas till följd av krigshändelse när han befinner sig ombord på fartyget gäller arbetsskadeförsäkringslagen. Enligt lagen om krigsskadeersättning utgår ersättning med tillämpning av bestämmelserna i arbetsskadeförsäkringslagen. Den skadade har dock utöver livränta rätt till särskild ersättning med hänsyn till skadans beskaffenhet. Vid förlust av arbetsförmågan motsvarar ersättningen sex gånger basbeloppet. Vid nedsättning av arbetsförmågan utgår så stor andel av summan som svarar mot graden av nedsättningen. Den särskilda ersättningen skall beräknas efter den medicinska invaliditetsgraden. Den har karaktär av menersättning (prop. 1976/77:64 s. 134). Tanken är att den skall ge kompensation för att TFA inte gäller för skada som täcks av lagen. Lagen gäller inte för den som skadas i krig i vilket Sverige befinner sig. Central förvaltningsmyndighet är Riksförsäkringsverket.

För militär personal under krig gäller lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd. Ersättningskyddet för personskada motsvarar det som gäller enligt arbetsskadeförsäkringslagen. Riksförsäkringsverket är central förvaltningsmyndighet för det statliga personskadeskyddet.

Enligt lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada m.m. kan den som omfattas av det statliga personskadeskyddet också få ersättning för ideell skada. Ersättningen beräknas efter samma regler som gäller för statens personskadeförsäkring, motsvarigheten till TFA. Trygghetsnämnden handlägger ersättningsfrågorna.

6.4 Totalförsvarets mål angående transporter och utrikeshandel

Svensk ekonomi är i hög grad internationaliserad. Utrikeshandeln utgör en stor del av landets ekonomi. Den är viktig för landets försörjning på flera områden.

På grund av Sveriges geografiska läge transporteras den alldeles övervägande delen av import- och exportvarorna till sjöss. Drygt 90 procent av utrikeshandelns transporter sker med fartyg.

Transporterna sker med såväl utländska som svenska fartyg. Omkring 15 procent av importvarorna transporteras av den svenska handelsflottan. Motsvarande siffra för exporten är ca 30 procent.

Flygets andel av de totala transportererna av varor till och från Sverige är volymmässigt, men inte värdemässigt, obetydlig. Flygtransporter används främst för s.k. högvärdigt gods; främst inom elektronik-, data-, och läkemedelsbranscherna och vissa specialiserade verkstadsindustrier.

Lastbilar transporterar omkring 15 procent av den totala svenska exporten och importen; räknat efter vikt. De utländska lastbilarna står för större delen härav. Deras andel är tre till fyra gånger större än de svenska lastbilarnas.

Transporter och utrikeshandel utgör viktiga områden inom totalförsvaret. I 2 kap. har en redogörelse lämnats för totalförsvaret, särskilt hur ledningen och samordningen av dess civila del är organiserad. Som där framgår är totalförsvaret indelat i olika funktioner enligt beredskapsförordningen (1993:242). Bland dessa återfinns funktionen Transporter och funktionen Utrikeshandel. Funktionen Transporter har till uppgift att tillgodose totalförsvarets behov av transporter under kriser och i krig. ÖCB har det övergripande ansvaret för funktionen. Funktionen Utrikeshandel har till uppgift att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att upprätthålla den import och export som behövs under kriser och i krig. Kommerskollegium är funktionsansvarig myndighet och samordnar verksamheten inom funktionen.

Funktionen Transporter delas in i delfunktioner. Sjöfartsverket svarar för sjötransporter, Luftfartsverket svarar för flygtransporter och för landsvägstransporter svarar ÖCB.

Regeringen och riksdagen har uppställt vissa mål för delfunktionerna (prop. 1991/92:102 s. 276 ff, bet. 1991/92:FöU 12, rskr. 1991/92:337).

Målet för delfunktionen sjötransporter anges vara att det under ett krisskede skall finnas svenska och utländska fartyg tillgängliga i sådan omfattning att utrikeshandelns transporter kan ske i full utsträckning. Utrikeshandeln antas alltså vara normal under större delen av ett krisskede. I ett skede då krig förs i vår omvärld men där Sverige inte är indraget är målet att 60 procent av det totala sjötransportarbetet i samband med vår utrikeshandel kan utföras. Under krig där Sverige är indraget är motsvarande mål 20 procent.

Målet för delfunktionen flygtransporter är att kunna upprätthålla normal kapacitet inom utrikeshandeln i ett krisskede. Under neutralitet och krig är målet 20 procent av den fredstida handeln.

Målet för delfunktionen landsvägstransporter är att tillgodose totalförsvarets behov av sådana transporter under kriser och i krig.

Funktionen Utrikeshandel har uppgifter främst i de skeden då utrikeshandeln alltjämt har en betydande omfattning. Uppgifterna gäller bl.a. att samordna försörjningsmyndigheternas och näringslivets prioriteringar och att lämna förslag till regeringen om utrikeshandelns inriktning.

Målet enligt ovannämnda 1992 års försvarsbeslut är att säkerställa den import och export som krävs för försvarsansträngningarna och befolkningens försörjning under kriser och i krig.

Här kan erinras om ett betänkande (SOU 1989:107) Svensk utrikeshandel i krislägen som även behandlar frågor om transporter i krislägen.

6.5 Sjötransporter

6.5.1 Den nuvarande svenska handelsflottan

Den svenska handelsflottans storlek har minskat kontinuerligt från mitten av 1970-talet till slutet av 1980-talet. Vid mitten av 1970-talet var antalet svenskregistrerade fartyg 630 med ett sammanlagt tonnage på ca 13 miljoner ton dödvikt (lastförmåga). Som regel var svenskkontrollerade fartyg också registrerade i Sverige. I dag är förhållandet ett annat.

Vid årsskiftet 1992/93 hade svenska rederier drygt 450 fartyg registrerade i Sverige medan antalet utlandsregistrerade men svenskkontrollerade fartyg uppgick till drygt 300 stycken.

Under år 1993 minskade den svenskregistrerade flottan betydligt genom försäljningar av stora fartyg. Så har t.ex. noterats en minskning med 25 fartyg som var större än 300 bruttoregister-ton. Detta har inneburit en nästan 25 procentig minskning av tonnaget i fråga om fartyg av denna storleksordning.

Anledningen till att svenska redare har fartyg under utländsk flagg är flera. Vid deltagande i internationella samarbetsprojekt kan utländsk flagg vara nödvändig på grund av befaktningsavtal, investeringarnas storlek eller finansieringen. Det kan även vara en förutsättning för att få tillgång till last vid protektionism eller då annars särskilda krav på bestämd flagg ställs. Bilateral överenskommelser om lastuppdelning eller liknande kan också föreligga. Skälet kan även vara att fartyget inte längre kan drivas med lönsamhet under svensk flagg.

Det främsta skälet till utflaggningen är lönsamhetsaspekten. Detta visar sig därigenom att flertalet svenskkontrollerade fartyg är registrerade i lågkostnadsländer som t.ex. Liberia, Panama, Cypern, Singapore och Hongkong. Dessa länder har s.k. öppna skeppsregister. Ett antal fartyg

finns registrerade i slutna register, t.ex. i Grekland, Storbritannien, Tyskland och Nederländerna.

Skillnaden mellan dessa registertyper är kraven som ställs för registrering. Ett öppet register kräver betydligt mindre av redaren vid inträde och utträde än ett slutet.

6.5.2 Vissa uppgifter om den svenskregistrerade handelsflottans storlek och transportmönster under vissa tider

De uppgifter som lämnas nedan har inhämtats från Statistiska centralbyrån. De avser endast fartyg som har använts i handelssjöfart och om vilka det gått att få uppgifter. Utanför faller således fartyg som inte använts eller om vilkas användning uppgift inte kunnat erhållas.

Andra världskriget

Den svenska handelsflottan som användes till transporter av passagerare, post och gods under det andra världskriget varierade antalsmässigt mellan 1500 och 1900 fartyg. Av dessa gick nästan hälften i trafik mellan svenska och utländska hamnar, mellan 5 och 10 procent i fart endast mellan utländska hamnar och resterande antal fartyg, mellan 40 och 50 procent av handelsflottan, gick endast i trafik mellan svenska hamnar. Mellan 60 och 80 procent av handelsflottans totala lastkapacitet användes vid trafik mellan svenska och utländska hamnar medan de fartyg som endast gick i trafik mellan utländska hamnar utgjorde ca 20 -30 procent av den totala lastkapaciteten.

1959 - 1962

Vid tiden för den gällande krigsförsäkringslagens tillkomst uppgick den svenska handelsflottan med känd användning till omkring 1300 -1400 fartyg. Av dessa fartyg gick ungefär 1/3 i trafik mellan svenska och utländska hamnar, 1/3 i trafik huvudsakligen mellan utländska hamnar och resterande 1/3 i fart huvudsakligen mellan svenska hamnar. Den första gruppen fartyg utgjorde volymmässigt mellan 20 - 30 procent av handelsflottans totala volym medan fartygen i den andra gruppen utgjorde mellan 70 - 80 procent av den totala kapaciteten.

1987 - 1991

Under denna period ökade den svenska handelsflottan som användes och vars användning är känd från 359 fartyg till 393 fartyg. Motsvarande

siffror för hela den svenskregistrerade handelsflottan är 416 respektive 442 fartyg.

Av den förstnämnda gruppen fartyg gick antalsmässigt omkring 45 procent i fart huvudsakligen mellan svenska och utländska hamnar. Motsvarande siffra för de fartyg som i huvudsak gick i trafik mellan utländska hamnar uppgick till drygt 10 procent. Knappt 40 procent gick väsentligen mellan svenska hamnar.

Sett till kapaciteten stod den första gruppen för ca 40 procent av tonnage. För ungefär lika stor andel stod gruppen av fartyg som i huvudsak endast trafikerade utländska hamnar. Den sista gruppen fartyg svarade endast för ett fåtal procentenheter.

En till tonnage inte helt liten andel stod en grupp fartyg för som huvudsakligen var uthyrda till utlandet. Andelen växte successivt från drygt 7 procent i början av perioden till närmare 20 procent av tonnage under år 1991. Det är sannolikt att dessa fartyg endast trafikerar utländska hamnar.

6.5.3 Den svenska utlandsregistrerade handelsflottan

Den utlandsregistrerade men svenskkontrollerade flottan, ca 300 fartyg, går till övervägande del i fart uteslutande mellan utländska hamnar. Det är vanligen fråga om stora fartyg. Flertalet av dessa fartyg är, som tidigare angivits, registrerade i lågkostnadsländer, alltså i s.k. öppna skeppsregister.

6.5.4 Sjöfartspolitiska utredningar m.m.

Den minskning av den svenska handelsflottan som började i mitten av 1970-talet har uppmärksamats och dess konsekvenser ur beredskapssynpunkt har påtalats i olika sammanhang.

Utredningen om Sjöfart och flagg (SOU 1976:44) framhöll att ett industriland, som är så beroende av sin utrikeshandel som Sverige, skulle komma i en utomordentligt allvarlig belägenhet, om man inte kunde förlita sig på en egen handelsflotta.

1979-års sjöfartspolitiska utredning (SOU 1979:67) erinrade om att Sverige i vissa lägen helt eller delvis kunde berövas möjligheterna att ta i anspråk utländska fartyg, som svarade för huvuddelen av trafiken på Sverige.

Närsjöfartsutredningen framhöll i Sjöfartens roll i trafikpolitiken (SOU 1981:103) att "starka skäl talar för att vi nu nått en gräns under vilken totalförsvarets behov inte längre kan på ett rimligt sätt tillfredsställas".

Föreningen Sveriges Sjöfart & Sjöförsvär ordnade i april 1986 ett större symposium om "Sjöfart och krisberedskap" med deltagande av representanter för regering och riksdag, myndigheter, fackliga organisationer samt industrin och sjöfarten. I en skrivelse till regeringen den 26

februari 1987 påtalade föreningen bristerna i försörjningsberedskapen på sjöfartens område och krävde dels sjöfartspolitiska åtgärder som säkrar tillgången på svenskflaggat tonnage, dels en översyn av den relevanta beredskapslagstiftningen. Möjligheterna att med aktuella registreringsländer komma överens om åtgärder för hemflaggning av svenskägda fartyg borde även undersökas. Eftersom den svenskflaggade handelsflottan fortsatte att minska var det angeläget att åtgärderna vidtogs skyndsamt.

Trafikutskottet framhöll i ett utlåtande hösten 1987 (TU 1987/88:8) att den snabba minskningen av den svenska handelsflottan var ägnad att inge allvarlig oro i fråga om möjligheterna att behålla en handelsflotta till tryggande av Sveriges transportförsörjning i kristider.

Dåvarande transportrådet lämnade i en rapport under 1989 (1989:7) sin syn på beredskapsläget inom sjötransportområdet. Man gjorde följande antaganden och bedömningar. I ett krisläge kunde det fredstida transportmönstret förväntas successivt förändras, så att en allt större del av det totala transportarbetet måste utföras med svenska fartyg. Allt eftersom krisen fördjupades skulle de utländska fartygen dirigeras hem för att delta i det egna landets transportarbete. Att närmare ange omfattningen av utländska fartygs trafik på Sverige under kris och krig var omöjligt. Med tanke på den stora efterfrågan på tonnage, som erfarenhetsmässigt blev följd av omfattande konflikter, var det troligt att sjötransportarbete till och från Sverige samt inom landet under dylika förhållanden nästan uteslutande måste utföras av den svenska handelsflottan.

Transportrådet kom sedan i huvudsak fram till att den svenskflaggade handelsflottan inte ensam kunde klara utrikeshandelns hela transportbehov under krislägen. Transportrådet lämnade förslag till åtgärder för att förbättra möjligheterna att få tonnage tillgängligt för svenska befraktare under kriser och krig. Förslagen gick ut på såväl att säkra tillgången på svenskregistrerade fartyg som att försöka få tillgång till utlandsregistrerat men svenskkontrollerat tonnage.

När det gäller den sistnämnda kategorin av fartyg innebär förslagen i huvudsak följande. Genom avtal mellan svenska staten och svenska rederier skall rederiet förbinda sig att i första hand låta svenska lastägare befrakta fartygen vid kriser och krig. Marknadsmässig ersättning skall betalas vid befraktningen och rederiet skall få ersättning för eventuella merkostnader på grund av avtalet. Staten åtar sig att meddela krigsförsäkring för de fartyg som omfattas av avtalen. Krav på omregistrering av fartyget till det svenska skeppsregistret bör övervägas. Möjligheterna att träffa avtal med aktuella flaggländer om att de inte skall förhindra att svenskkontrollerade fartyg omregistreras till svenskt skeppsregister bör undersökas och genomföras där det är möjligt.

Transportrådet gjorde en framställning till regeringen den 1 november 1989 och föreslog utan resultat att regeringen skulle ge Transportrådet i uppdrag att försöka genomföra en del av förslagen. Sedan Transportrådet avvecklats har ÖCB övertagit dess uppgifter. ÖCB har i samband med remissyttrande till regeringen den 23 april 1992 över förslag till en ny svensk sjöfartspolitik (Ds 1992:21) förklarat sig beredd att på regeringens

uppdrag aktualisera de i transportrådets skrivelse föreslagna åtgärderna. ÖCB har förnyat sin framställning den 15 december 1992.

I det tidigare nämnda utredningsbetänkandet (SOU 1989:107) Svensk utrikeshandel i krislägen har frågan om transporter i krislägen behandlats. Därvid har transportrådets rapport legat till grund för utredarens förslag. Utredaren ställer sig helt bakom transportrådets förslag till åtgärder på sjöfartsområdet. Utredaren föreslår att transportrådet får i uppdrag att söka genomföra sina förslag.

Betänkandet har remissbehandlats. Vad gäller frågan om sjötransporter i krislägen har Sjöfartsverket helt ställt sig bakom förslagen. Verket har särskilt betonat vikten av att dåvarande Transportrådet skulle få möjligheter att genomföra sina förslag beträffande åtgärder för att förbättra tillgången på tonnage för svenska befraktare. Redareföreningen har ställt sig positiv till att medverka till vissa beredskapshöjande åtgärder och avvaktar initiativ från statsmakterna. Dåvarande Transportrådet konstaterade att utredningen anslutit sig till rådets förslag till åtgärder för att förbättra möjligheterna att få tonnage tillgängligt för svenska befraktare under kriser och krig och framhöll att det var angeläget att dessa förslag successivt blev genomförda och inte fördröjdes i onödan. Ärendet har ännu inte lett till något ställningstagande i regeringskansliet.

Staten har vidtagit konkreta åtgärder på sjöfartspolitikens område för att stoppa minskningen av den svenska handelsflottan och för att förbättra möjligheterna för den svenska handelsflottan att konkurrera med andra länders handelsflottor.

En sådan åtgärd var den temporära lagen (1977:494) om tillstånd till överlåtelse av fartyg. Giltighetstiden förlängdes regelmässigt till slutet av 1980-talet. Tillståndskravet förhindrade dock inte minskningen av handelsflottan. År 1989 ersattes den lagen av lagen (1989:990) om tillstånd till överlåtelse av skepp. I den lagen lades vid tillståndsprövningen huvudvikten vid hänsynen till den svenska beredskapen. Det ansågs från beredskapssynpunkt angeläget att det fanns såväl ett tillräckligt antal fartyg under svensk flagg som aktiva svenska sjömän att bemanna dem med. Vid utgången av år 1991 upphörde även den lagen att gälla.

Alltsedan slutet av 1980-talet har stöd i form av statsbidrag lämnats till den svenska handelsflottan som går i fjärrfart. Bidraget täcker sjömansskatten och en del av de sociala avgifterna. Staten återbetalar inbetald sjömansskatt och ger ett visst bidrag till täckning av de sociala kostnaderna.

Förslag att avveckla det nämnda rederistödet föreslogs i 1992 års budgetproposition. Tanken var då att stödet skulle ersättas med andra åtgärder till stöd för sjöfarten.

Departementspromemorian En Ny Svensk Sjöfartspolitik (Ds 1992:21) innehöll ett förslag om att införa ett system som liknar utländska internationella skeppsregister. Fartyg som gick i fjärrfart skulle kunna föras in i en särskild förteckning som sköttes av Sjöfartsverket. För sådana fartyg skulle gälla skattefrihet för ombordanställda och reduktion av de sociala avgifterna med 25 procentenheter. Kravet på tillstånd för

anställning av utländskt sjöfolk skulle inte gälla. Särskilda avtal, som avvek från tvingande svensk lagstiftning, skulle kunna tecknas för arbetsvillkor på sådana fartyg där utlänningar fick anställas utan särskilt tillstånd.

Förslaget har inte lett till några lagstiftningsåtgärder.

I regeringens proposition 1993/94:69 om sjöfartspolitiska åtgärder anförts att det ovan nämnda förslaget om internationellt skeppsregister m.m. inte har fått ett nödvändigt samlande stöd för att kunna läggas till grund för en långsiktig sjöfartspolitik. I propositionen läggs fram förslag till ett fortsatt rederistöd efter de principer som tidigare tillämpats, alltså som ett särskilt statsbidrag till svenska handelsfartyg som huvudsakligen går i fjärrfart.

Rederistödet upphörde vid utgången av juni 1992 men återinfördes i december samma år. Stödet har därefter fortsatt att utgå kontinuerligt. Riksdagen har även för budgetåret 1994/95 godkänt förslag från regeringen om anslag till fortsatt rederistöd (prop. 1993/94:100 bilaga 7, bet. 1993/94:TU14, rskr. 1993/94:158). I samband därmed har riksdagen även bifallit en i utskottsbetänkandet framställd begäran om att regeringen måtte tillsätta en parlamentarisk utredning för att undersöka hur landets behov av sjöburen utrikeshandel bäst skall tillgodoses i ett långsiktigt perspektiv. Som motivering till sin framställning anför utskottet bl.a. följande (a. bet. s. 17 f). Utskottet säger sig dela regeringens uppfattning att sjöarbetsmarknadens parter själva har ett ansvar för sin närings förmåga att hävda sig i den internationella konkurrensen. Utskottet konstaterar att det behövs en långsiktig sjöfartspolitik för att en handelsflotta under svensk flagg skall kunna utvecklas på sikt. Utskottet erinrar om att nuvarande sjöfartspolitik till den del den omfattar åtgärder i syfte att stärka handelssjöfartens internationella konkurrenskraft baseras på ett drygt sex år gammalt riksdagsbeslut initierat av utskottet (bet. 1987/88:-TU8, rskr. 107). Utskottet var då enigt i sitt beslut angående behovet av åtgärder med hänsyn till beredskapen, byteshandeln och sysselsättningen. I fråga om medlen rådde dock och har alltsedan dess rått oenighet mellan partierna. Enligt utskottets mening är det därför nu inte för tidigt att ånyo pröva denna politiks mål och medel. Alla ansträngningar bör därför göras i syfte att nå en bred politisk enighet över partigränserna i den för nationen centrala frågan om hur vårt behov av sjöburen utrikeshandel bäst skall tillgodoses i ett långsiktigt perspektiv.

6.5.5 Beredskapsförfattningar angående sjöfarten

Det finns flera författningar rörande fartyg som kan tillämpas under kris- och krigsförhållanden med hänsyn till transportbehovet; lagen (1939:299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m.m., lagen (1940:176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg och förfogandelagen (1978:262).

1939 års lag syftar till att förhindra att den svenska handelsflottan i ett kritiskt läge minskas genom försäljning till utlandet. Huvudregeln stadgar

förbud att utan tillstånd överlåta svenskt fartyg till utlänning eller till svenskt aktiebolag, i vilket utländskt inflytande av viss styrka förekommer. För att förhindra att denna regel kringgås ges dessutom föreskrifter om teckning och överlåtelse av aktie i bolag som äger fartyg till utlänning.

1940 års fraktfartslag möjliggör en reglering av fraktfarten i syfte att tillgodose – förutom försvarsändamål – landets försörjning med viktiga förnödenheter samt av fraktsatserna för att förhindra oskäligen höjningar. När lagen satts i tillämpning får resa med ett registreringspliktigt svenskt fartyg endast företas efter tillstånd och under de villkor som är kopplade till detta. Tillstånd meddelas genom fraktfartslicens av sjöfartsverket eller i vissa fall av länsstyrelse. Till grund för beslut om licens ligger prioriteringsanvisningar som meddelats av ÖB och ÖCB. Sveriges Redareförenings krigsorganisation benämnd Sjöfartskommittén 1939 medverkar vid tillämpning av sjötransportledning enligt fraktfartslagen.

Förfogandelagen avser att tillgodose totalförsvarets eller folkförsörjningens ofrånkomliga behov av egendom eller tjänster som inte utan olägenhet kan tillgodoses på annat sätt. Lagen ger bl.a. ÖB när det gäller militära ändamål och Sjöfartsverket när det gäller andra ändamål rätt att ta i anspråk fartyg med ägande- eller nyttjanderätt. Med stöd av lagen kan även ägare eller innehavare av fartyg åläggas att utföra transporter.

Har beslut om förfogande avseende egendom, alltså inte transportåläggande, meddelats och möter inte genom förvällande av den mot vilken förfogandet riktats hinder att ta egendomen i besittning för statens räkning, står staten faran för att egendomen av våda förstörs, försämrats eller minskas.

Sådan anskaffning av egendom och tjänster som förfogandelagen möjliggör förbereds i fred genom uttagning enligt förordningen (1978:561) om förberedelser för krigsanskaffning. Genom uttagning sker urval av bl.a. sådana fartyg som behövs under krigs- och krisförhållanden.

Fartygsuttagningskommissionen har till uppgift att genom uttagning av fartyg förbereda förfogande enligt förfogandelagen. Ledamöterna består av representanter för bl.a. marinen, ÖCB och Sjöfartsverket. Riktlinjer för uttagning meddelas av överbefälhavaren. De senaste riktlinjerna är från år 1988. Enligt dessa skall uttagning huvudsakligen göras för att täcka försvarsmaktens behov av fartyg för krigsorganisationen. Enligt nyss nämnda förordning om förberedelser för krigsanskaffning får uttagning inte ske i sådan omfattning att övriga totalförsvarets och folkförsörjningens behov av fartyg blir lidande. Fartyg som huvudsakligen är sysselsatta i avlägsen fart eller fartyg vars djupgående är större än 7 meter (Öresundspassagen medger ett maximalt djupgående av drygt 7 meter) bör, enligt riktlinjerna, tas ut endast om särskilda skäl föreligger. Enligt riktlinjerna föreligger ingen konkurrens mellan folkförsörjningens behov och övriga behov vad gäller fartyg med djupgående större än 7 meter. Däremot konkurrerar försvaret med civila behov vad gäller små och medelstora fartyg.

6.6 Lufttransporter

6.6.1 Den nuvarande svenska flygplansflottan

Det finns totalt över 2000 civila svenska flygplan. De flesta utgörs av små flygplan med en vikt av högst 2 ton. Den egentliga luftfarten som bedrivs i förvärvssyfte sker med 400-500 flygplan. De stora trafikflygplanen ägs av SAS svenska del ABA (Aktiebolaget Aerotransport) och Linjeflyg. De har tillsammans ett 70-tal flygplan registrerade i Sverige. Linjeflyg har numera inlemmats i SAS. I det tidigare omnämnda betänkandet (SOU 1989:107) Svenska utrikeshandel i krislägen behandlas frågor om flygtransportkapacitet och dess utveckling samt något om vad som ingår i beredskapsplaneringen avseende flygtransporter.

6.6.2 Beredskapsförfattningar angående luftfarten

Den civila luftfarten inskränks under krigsförhållanden enligt Kungl. Majt:s Kungörelse (1951:165) angående vissa inskränkningar i den civila luftfarten under beredskapstillstånd och krig. I princip kommer flygresurserna att utnyttjas som beställningsflyg. Därvid kommer resurserna i första hand att användas för transportbehov med hög prioritet och krav på stor snabbhet. Förfogandelagen (1978:262) och förordningen (1978:561) om förberedelser för krigsanskaffning är tillämpliga även på flygplan (se avsnitt 6.5.5). Avsikten är att i viss utsträckning tillämpa förfogandelagen på det svenska flyget, framförallt för att fylla behovet av reservdelar.

6.7 Landtransporter

6.7.1 Lastbilar

Varutransporter utförs i betydande omfattning med lastbilar. Detta gäller även internationella transporter. Det finns i dag ca 40 000 svenska lastbilar i yrkesmässig trafik mot ca 24 000 år 1960.

Av de svenska lastbilarna utförde år 1991 ca 13 000 olika svenska lastbilar transporter som innebar en resa till utlandet. Självfallet utgör transporter inom Norden en stor del av samtliga transporter. Dock utför omkring 500 åkerier mera kontinuerligt transporter med destinationsort utanför Norden. En betydande del av lastbilstransporterna avseende kontinenten sker med utnyttjande av färjorna till Danmark och Tyskland. Detta förhållande kan komma att ändras om planerna på en bro mellan Sverige och Danmark över Öresund genomförs. Andelen rena landtransporter kan i sådant fall förväntas komma att öka.

6.7.2 Beredskapsförfattningar angående landtransporter

Den tidigare nämnda förfogandelagen och krigsanskaffningsförordningen är tillämpliga även på lastbilar. I viss utsträckning avses förfogandelagen att tillämpas på de svenska lastbilarna.

6.8 Försäkringsbranschens försäkringar mot krigsrisker

6.8.1 Allmänt om försäkringsbranschen och dess krigsförsäkringar

Den privata försäkringsbranschen består av försäkringsbolag av varierande slag och storlek; från bolag med riksomfattande verksamhet till lokala bolag med ett begränsat sortiment. Försäkringsverksamheten kan avse direktförsäkring eller återförsäkring. Som framgått av 5 kap. verkar även utländska försäkringsbolag här genom generalagenter.

Försäkringsbranschen är i princip öppen för den som behöver en försäkring om den faller inom ramen för det aktuella försäkringsbolagets verksamhet. Bland försäkringsbolagen finns det dock sådana som begränsar sig till att i princip endast försäkra ägarnas risker. Dessa bolag brukar benämnas captivebolag. Det är inte fråga om någon ny form av juridisk person. Ägarna till dessa bolag utgörs av större företagskoncerner som således försäkrar koncernbolagens egna risker i captivebolagen. Det finns f.n. 15 koncessionerade svenska captivebolag. Antalet har ökat på senare tid. Captivebolagens verksamhet kan avse direktförsäkring eller återförsäkring. När det är fråga om återförsäkringscaptives vänder sig koncernbolaget direkt till ett vanligt försäkringsbolag och tar en försäkring men kräver i gengäld att försäkringsbolaget återförsäkras sig i större eller mindre utsträckning i captivebolaget. Captivebolagen återförsäkras sig på den internationella återförsäkringsmarknaden.

För att få en viss uppfattning om storleken på verksamheten kan nämnas att de svenska captivebolagen har en större premievolymin inom transportförsäkringsområdet (försäkring av varutransporter till lands, i luften och till sjöss) än de här verksamma utländska försäkringsbolagen.

Kontakten mellan en försäkringstagare och ett försäkringsbolag kan ske direkt eller indirekt genom en försäkringsmäklare. Lagen (1989:508) om försäkringsmäklare reglerar dessa förmedlares verksamhet. En försäkringsmäklare kan vara en juridisk eller fysisk person. För försäkringsmäklari krävs registrering hos Finansinspektionen. En registrering förutsätter uppfyllelse av vissa i lagen närmare angivna krav. Det finns f.n. ca 730 registrerade mäklare i landet, varav ca 180 är egna företagare. Det är vanligt förekommande att försäkringsbolagen betalar mäklaren ersättning i form av provision. Men det förekommer även att försäkringstagaren utger arvode för uppdraget.

Krigsrisker är normalt undantagna från skydd i vanliga skadeförsäkringar. På vissa områden har det ändå ansetts nödvändigt att erbjuda sådant skydd. I fråga om transportmedel, varor och andra intressen som är hänförliga till transporter på sjön och i luften, beviljar således de svenska försäkringsbolagen krigsförsäkring. Krigsförsäkringen utgörs av en separat försäkring i förhållande till civilförsäkringen. I praktiken, främst på varuförsäkringssidan, behandlas dock ofta civil- och krigsförsäkringen som en försäkring. Premien för krigsriskerna brukar sålunda i vissa fall ingå i premien för civilrisken som en icke särskiljbar del.

Försäkringsbolagen är dock inte villiga att meddela krigsförsäkring under mera omfattande krigsförhållanden i världen, t.ex. under ett storkrig i Europa eller om Sverige kommer i krig. Försäkringsbolagen avser endast att bedriva krigsförsäkringsverksamhet under ett läge där det allmänt sett råder fred i världen. Verksamheten tar således sikte mer på att bereda krigsriskskydd för den latent risk för geografiskt begränsade krig eller krigskonflikter som råder i världen. Vidare avser skyddet att täcka de risker för krigsskador som kan orsakas av t.ex. kvarvarande minor från det andra världskriget eller andra krigshändelser.

Av naturliga skäl efterfrågas krigsförsäkring av redare, flygbolag, lastägare och med dem samarbetande kreditgivare främst vid internationella transporter. Försäkringsvärden på flygplan, fartyg och laster kan uppgå till hundratals miljoner kronor. Ett enskilt försäkringsbolag kan inte utan återförsäkring meddela en försäkring som helt täcker de största försäkringsvärdena på flygplan, fartyg och laster. Även av andra skäl är återförsäkring vanlig när det gäller stora risker som försäkringsbolagen tar på sig. Återförsäkringsmarknaden är starkt internationell. I mycket stor utsträckning tar de svenska försäkringsbolagen återförsäkring i utlandet. Detta gäller för såväl civil- som krigsförsäkringarna.

För krigsförsäkringarna gäller speciella villkor i olika avseenden beroende på att försäkringsbolagen för att kunna få återförsäkring för sina åtaganden måste följa vissa på den internationella marknaden gällande överenskommelser. Den engelska försäkringsmarknadens villkor är vanligast förekommande.

6.8.2 Krigsförsäkringar på transportområdet

Fartyg

En civilförsäkring avseende själva fartyget kallas för kaskoförsäkring. Kaskoförsäkringen omfattar skada på och förlust av fartyget. Försäkringen omfattar också redarens s.k. kollisionsansvar, bidrag till gemensamt haveri samt till vissa räddnings- och bärgningskostnader.

Med kollisionsansvar avses redarens skadeståndsansvar vid kollision med annat fartyg eller andra fasta eller flytande föremål.

Med gemensamt haveri avses i princip en extraordinär uppoffring eller utgift som till gemensam räddning avsiktligt tillfogas fartyg, frakt eller

last vid en gemensamt hotande fara. Kostnad i gemensamt haveri betalas av fartyg, frakt och last i proportion till deras räddade värden.

Redaren kan också försäkra andra intressen knutna till fartyget; utebliven frakt genom fraktförsäkring och förväntade uteblivna frakter genom fraktintresseförsäkring. Vidare kan redaren försäkra sig mot bl.a. kostnader för att anskaffa ersättningstonnage genom försäkring av s.k kaskointresse. Ytterligare försäkringsbara intressen förekommer.

Transportörens kontraktsevenliga ansvar i förhållande till passagerare och gods kan försäkras genom en protection och indemnity-försäkring. Något förenklat kan sägas att transportören ådrar sig ansvar för en skada om han inte kan bevisa att han eller någon som han svarar för inte har orsakat skadan avsiktligt eller genom vårdslöshet.

Protection och indemnity-försäkringen täcker även det nämnda kollisionsansvaret i den mån det inte ryms inom försäkringsbeloppet för kaskoförsäkringen och därutöver täcker försäkringen sådant skadeståndansvar mot tredje man (alltså utanför kontraktförhållanden) som inte omfattas av reglerna om kollisionsansvar.

Redaren kan försäkra fartyget och övriga intressen mot såväl civil- som krigsrisker med undantag för protection- och indemnity-försäkringen. Den kan bara tecknas mot civila risker och endast hos ett fåtal särskilda försäkringsgivare.

Nuvarande krigsförsäkringsvillkor för fartyg gäller sedan den 1 januari 1992. Enligt dessa villkor ansvarar försäkringsgivaren för skada på eller förlust av fartyget direkt förorsakad av

- a) militärt bruk av projektiler, bomber, raketer, robotar, torpeder, minor, sprängmedel eller annat för sitt ändamål använt stridsmedel, vare sig krig eller krigsliknande förhållanden rått vid tiden för skadan eller ej,
- b) embargo, beslag, uppbringning, konfiskation eller annan åtgärd av främmande makt, som befinner sig i krig, eller utför krigsliknande operationer eller vidtager förberedelseåtgärder för krig (krigförande makt),
- c) deltagare i inbördeskrig, krigsliknande operation, revolution eller uppror, strejk, lockout, kravaller, borgerliga oroligheter eller myteri,
- d) sabotage
- e) terrordåd med politiska eller religiösa motiv, eller
- f) att fartyget till följd av krig eller krigsliknande förhållanden framförts på ett från fredsförhållanden avvikande sätt, såsom då fartyget framförts i konvoj eller vid fartygets navigering de hjälpmedel som normalt skulle ha varit tillgängliga inte kunnat

användas eller fartyget nödgats gå i led eller farvatten, som inte skulle ha använts under vanliga förhållanden.

Försäkringsgivaren ansvarar vidare för

- a) sådan totalförlust som förorsakats av krig eller krigsliknande förhållanden och som anses föreligga
 - 1) då fartyget försvunnit och tre månader har förflutit från den dag det senast väntats till hamn,
 - 2) då fartyget har övergivits av besättningen i öppen sjö och inte inom tre månader därefter kommit till rätta; har fartyget blivit iakttaget efter övergivandet räknas tiden från den dag det senast iakttoogs, eller
 - 3) då fartyget undanhållits den försäkrade och utsikt att återfå det samma uppenbarligen inte föreligger eller då fartyget undanhållits den försäkrade under längre tid än tio månader, såvida inte försäkringsgivaren visar att fartyget rimligen kan återfås inom kort.
- b) fartygets bidrag till gemensamt haveri förorsakat av händelse som omfattas av försäkringen,
- c) fartygets bidrag till kostnad för uppehåll enligt 136 § sjölagen, dock endast i fall fartyget anlöpt hamn för visitation av fartyg eller last och då endast för uppehållstiden utöver de första sju dagarna.

Från försäkringsansvaret undantas uttryckligen skador som orsakats av eller kan hänföras till bruk av atomvapen eller som utgörs av en civil atomskada.

Om ett haveri är ersättningsgillt enligt nämnda villkor ansvarar försäkringsgivaren för det skadestånd för person- eller egendomsskada som den försäkrade är skyldig att, enligt gällande rätt, utge i anledning av haveriet.

Även försäkrat kaskointresse omfattas av krigsförsäkringsvillkoren.

Om en skada endast delvis kan anses stå i samband med krig eller krigsliknande förhållanden, har försäkringsparterna rätt att hänskjuta frågan om skadan helt eller delvis skall ersättas under krigsförsäkringen till slutligt avgörande av en av Krigsförsäkringsnämnden utsedd skiljenämnd.

En krigsförsäkring för ett fartyg, en s.k. krigskaskoförsäkring, kan som motsvarande civilförsäkring avse en bestämd resa eller gälla för viss tid. Det vanligaste är att försäkringen gäller för viss tid, normalt ett år.

Vid en krigskaskoförsäkring som gäller för en viss resa inträder försäkringsansvaret när lastning påbörjas eller om fartyget inte tar emot

någon last när det börjar kasta loss för att avgå. Ansvaret upphör när fartyget förtöjt eller när lasten lossats.

Vid en krigskaskoförsäkring som avser viss tid regleras ansvarstiden i avtalet.

Som tidigare sagts är det vanligt att de svenska försäkringsbolagen låter återförsäkra sina krigsförsäkringar i utlandet.

Avtalen om återförsäkring av krigsrisker för fartyg innehåller bl.a. en klausul som medför att återförsäkrarens ansvar automatiskt upphör vid utbrott av krig mellan vissa länder (Storbritannien, USA, Frankrike, [Sovjetunionen] och Folkrepubliken Kina), s.k. stormaktskrig. Klausulen innebär också att försäkringen upphör automatiskt vid en fientlig detonation av atomvapen eller om fartyget rekvireras av det egna landets myndigheter för bruk i samband med krig eller krigsliknande händelser. Försäkringsbolagen har för att skydda sig tagit in en motsvarande hävningsklausul i sina avtal med försäkringstagarna.

Krigsförsäkringarna innehåller vanligtvis också en speciell uppsägningsklausul motsvarande vad som gäller på återförsäkringsmarknaden. Klausulen innebär att båda parter när som helst under försäkringstiden kan säga upp försäkringen med verkan efter viss kortare tid, f.n. sju dagar vad gäller krigskaskoförsäkring avseende fartyg. Försäkringen kan naturligtvis förlängas till att gälla efter utgången av uppsägnings tiden men då till de premier och villkor som kan ha överenskommit under uppsägnings tiden. Man antar att återförsäkrarna endast avser att begagna sig av denna rätt för att erbjuda de direkttecknande försäkringsbolagen nya avtal till högre premier.

Uppsägningsklausulen innebär också rätt för försäkringsgivaren att när som helst med visst varsel, f.n. sju dagar vad gäller kaskoförsäkring, företa inskränkningar eller vidta ändringar av det i försäkringen angivna fartområdet.

I det följande lämnas några uppgifter om den svenska handelsflottan i fråga om storlek, värde och krigsförsäkring. Uppgifterna avser förhållandena vid årsskiftet 1992/93. Det bör här erinras om vad som anförs i avsnitt 7.5.1. om den svenskregisterade handelsflottans minskning under år 1993. Med begreppet den svenskkontrollerade handelsflottan avses fartyg som är registrerade i det svenska skeppsregistret eller som är registrerade utomlands men som faktiskt kontrolleras av svensk redare.

Den svenskkontrollerade handelsflottan uppgick vid ovan nämnda tidpunkt till drygt 760 fartyg. Av dessa utgjordes drygt 450 av svenskregistrerade fartyg. Av dessa var ca 400 fartyg försäkrade mot krigsrisk i ett svenskt försäkringsbolag.

Det totala försäkringsvärdet i krigskaskoförsäkringarna för nämnda fartyg uppgick till ca 25 miljarder kr. Läger man till sedvanliga intresseförsäkringar kunde man beräkna det totala försäkringsbeloppet till drygt 30 miljarder kr.

För övriga ca 50 svenskregistrerade fartyg var försäkringsfrågan okänd. Dessa var antingen försäkrade utomlands eller så saknade de krigsförsäkring.

Den utlandsregistrerade svenskkontrollerade handelsflottan uppgick till ca 310 fartyg. Av dessa var omkring 100 fartyg krigsförsäkrade i ett svenskt försäkringsbolag. Det sammanlagda försäkringsbeloppet för fartygen som var försäkrade i Sverige uppgick nästan till 11 miljarder kr. Då de utlandsregistrerade fartygen vanligen är stora kan det antas att resterande fartyg, ca 210, var krigsförsäkrade i utländska försäkringsbolag.

Det totala värdet på de svenskkontrollerade men utlandsregistrerade fartygen kunde grovt uppskattas till 30-40 miljarder kr.

Fiskefartyg

Det är inte ovanligt att det för större fiskefartyg tecknas krigsförsäkring redan i fredstid. Det sker ofta i de vanliga riksbolagen. Krigsförsäkringarna har i allt väsentligt samma innehåll som sedvanliga krigskaskoförsäkringar för fartyg.

Mindre fiskefartyg försäkrar sina civilrisker i lokala ömsesidiga försäkringsbolag. Det är mindre vanligt att försäkringsskydd mot krigsrisker tecknas för dessa fartyg.

Under 1960-talet och fram till mitten av 1970-talet hade dock ett antal av de lokala försäkringsbolagen i samarbete med Statens krigsförsäkringsnämnd tagit fram en krigsförsäkring för dessa fartyg. Den utgjorde främst en beredskapsåtgärd i händelse av ett plötsligt krigsutbrott. Staten skulle då genom s.k. krigsutbrottsavtal kunna överta försäkringen och därigenom bereda försäkringstagaren ett garanterat kontinuerligt krigsförsäkringsskydd.

Planeringen innebar följande. Under fredstid skulle de berörda bolagen göra ett av Krigsförsäkringsnämnden godkänt krigsriskåtagande som knöt an till nämndens egna krigsförsäkringsvillkor. Åtagandet skulle vara utan premietillägg för försäkringstagaren och avsett att fogas till civilförsäkringen. Krigsförsäkringen skulle träda i egentlig tillämpning först vid den tidpunkt då mellan nämnden och de berörda bolagen träffade krigsutbrottsavtal aktualiserades. Information till försäkringstagarna skulle ges genom en till krigsförsäkringen fogad krigsutbrottsklausul. Vid ett krigsutbrott skulle nämnden då överta den "löpande krigsförsäkringen" för sin del till det fulla försäkringsvärdet. Premie skulle betalas enligt nämndens taxa.

De försäkringsvillkor som planeringen omfattade motsvaras av Krigsförsäkringsnämndens egna villkor. En närmare redogörelse för dessa ges i ett senare avsnitt. Här skall endast nämnas att det även beträffande de mindre fiskefartygen finns en möjlighet för försäkringsparterna att i vissa fall, till en av Krigsförsäkringsnämnden utsedd skiljenämnd, för bindande avgörande hänskjuta frågan om en skada med hänsyn till det inflytande krigsförhållanden haft vid dess tillkomst skall omfattas av krigsförsäkringen.

Såvitt utredningen kunnat konstatera förekommer det knappast numera att de aktuella lokala ömsesidiga sjöförsäkringsbolagen åtar sig något

ansvar för krigsrisker. Det kan således inte längre förutsättas att de mindre fiskefartygen som civilförsäkras i dessa försäkringsbolag har någon krigsförsäkring.

Varvsrisker

Krigsförsäkring för fartyg kan i princip endast erhållas från tidpunkten för sjösättningen. Detta följer av en internationell överenskommelse försäkringsbolagen emellan.

I syfte främst att bereda ett kontinuerligt krigsriskskydd vid ett plötsligt krigsutbrott har svenska försäkringsbolag i samarbete med Statens krigsförsäkringsnämnd vidtagit beredskaps-åtgärder av innebörd att försäkringsbolagen i fredstid meddelar vissa krigsförsäkringar av fartyg under byggnad. Tanken är att krigsförsäkringsnämnden vid ett krigsutbrott automatiskt skall överta försäkringen genom ett s.k. krigsutbrottsavtal.

De försäkringar som avses täcker de väsentligaste intressena i en fartygsnybyggnad. Dessa innehas av varvet och beställaren, redaren. Varvet äger fartyget tills leveransen sker. Redaren avbetalar köpeskillingen i förskott. Betalningen finansieras t.ex. av banker och andra finansieringsinstitut. Det är således fråga om försäkringar som täcker varvsintressen och rederiintressen.

Den beredskapsplanläggning som nämndes inledningsvis innebar följande. Eftersom det inte fanns några löpande krigsförsäkringar att överta för krigsförsäkringsnämnden vid ett krigsutbrott och nämnden själv inte var behörig att träffa direkta krigsförsäkringsavtal under fredstid var man tvungen att tillskapa ett system där försäkringsbolagen meddelade krigsförsäkringar som nämnden kunde överta vid ett sådant utbrott. Någon återförsäkringsmöjlighet för krigsförsäkringar stod inte till buds. Detta var en följd av den tidigare nämnda överenskommelsen mellan försäkringsbolagen världen över. Ansvaret i de utformade försäkringarna begränsades därför i sådan mån att det rymdes inom bolagens möjliga åtaganden utan att återförsäkringsskyldighet uppstod. Ansvarsbeloppen sattes därvid till 1 miljon kronor för varvsintresset och 100 000 kronor för rederiintresset. Den premie som skulle uttas skulle närmast motsvara kostnaden för bolagens registrering av risken, för formell vidareinformation till krigsförsäkringsnämnden o.s.v. Vid starten av verksamheten i mitten av 1960-talet var försäkringsbolagen överens om att utta en premie på endast 100 kronor för varje risk.

Enligt de försäkringsvillkor som avser varvets intresse ansvarar försäkringsgivaren för krigsrisker enligt gällande krigsförsäkringsvillkor för kasko och kaskointresse och i tillämpliga delar krigsförsäkringsvillkoren för gods. Försäkringen omfattar dock inte skada direkt förorsakad t.ex. av beslag eller genom sabotage.

Enligt villkoren för rederiintresset ansvarar försäkringsgivaren vid hinder som medför att leveransen enligt nybyggnadsavtalet inte kan ske eller vid sådant hinder att det framstår som ovisst om avtalsenligt leverans

kan äga rum och 12 månader förflutit utan att hindret bortfallit. Försäkringen omfattar hinder till följd av förverkligande av de krigsrisker som gäller enligt sedvanliga krigsförsäkringsvillkor för kasko och kaskointresse. Undantag för hinder som uppkommit till följd av exempelvis beslag eller sabotage görs dock.

Flygplan

Flygplan försäkras genom en luftfartsförsäkring eller flygförsäkring. Luftfartsförsäkring omfattar flygkaskoförsäkring, ansvarsförsäkring och luftbefordringsförsäkring.

Flygkaskoförsäkringen täcker skador på och förlust av flygplanet.

Ansvarsförsäkringen täcker skadeståndskyldighet mot personer och egendom som inte transporteras med flygplanet men som skadas av flygplanets användning i luftfart. Ansvaret är strikt. Det betyder att ansvaret för skada utkrävs utan att den behöver ha orsakats genom uppsåtlig handling eller vårdslöshet. Ansvaret vid kollision mellan flygplan bygger däremot på culpaansvar. Det innebär att skadeståndskyldighet endast uppkommer om skadan har orsakats avsiktligt eller genom oaktsamhet.

Luftbefordringsförsäkring täcker det i princip strikta ansvaret för skada som drabbar passagerare och resgoods.

Krigsskador hänförliga till ansvars- och luftbefordringsförsäkringen kan täckas inom den civila luftfartsförsäkringen. Däremot måste en separat krigskaskoförsäkring tecknas för krigsriskskydd för flygplanet.

När det gäller omfattningen av försäkringsgivarens ansvar så skyddar kaskoförsäkringen mot i princip samma slag av skador och händelser som täcks av en krigskaskoförsäkring för fartyg.

Krigskaskoförsäkringen kan tecknas för viss resa eller för viss tid.

När det gäller krigsriskansvarets utsträckning i tiden så bestäms den i avtalet genom tidsangivelse. Detta gäller såväl vid försäkring av viss resa som vid försäkring för viss tid. Ansvaret är således inte beroende av något särskilt moment vid handhavandet av flygplanet, såsom lastning eller start för avfärd.

För krigskaskoförsäkringar avseende flygplan gäller i princip motsvarande villkor som för fartyg enligt ovan i fråga om upphörande och uppsägningsmöjligheter.

I det följande lämnas några uppgifter om försäkringsförhållandena inom den svenska flygplansflottan. De stora trafikplanen i den svenska flygplansflottan ägs som tidigare sagts av SAS svenska del ABA (Aktiebolaget Aerotransport), och Linjeflyg, som numera inlemmats i SAS. SAS har tillhoppa ett 70-tal svenska flygplan.

SAS försäkrar sina flygplan, inklusive krigsförsäkringen, i ett försäkringsbolag av captivebolagskaraktär som det äger tillsammans med andra europeiska flygbolag. (Med captivebolag avses vanligen ett dotterbolag inom en koncern med uppgift att försäkra risker inom koncernen; se prop. 1984/85:77 s. 33 ff). Captivebolaget är beläget

utomlands. Krigsförsäkringen är således inte tecknad i ett svenskt försäkringsbolag. Captivebolaget brukade återförsäkra sig bl.a. i Svenska Flygförsäkringspoolen och dess medlemsbolag. Som framgått (se avsnitt 2.3.2) kommer poolen att upplösas inom en nära framtid.

Tidigare hade SAS en del av flygplanens kaskovärde krigsförsäkrat i Sverige. Detta berodde på att man då blev omfattad av det statliga krigsförsäkringsskyddet genom krigsutbrottsavtalet mellan poolen och Krigsförsäkringsnämnden. Staten skulle således vid ett krigsutbrott komma att överta ansvaret för hela kaskovärdet.

Förutvarande Linjeflyg krigsförsäkrade sina flygplan i Sverige. Efter samgåendet med SAS har förhållandet ändrats och försäkringen av flygplan sker numera i captivebolaget.

Lastbilar

Gällande försäkringsvillkor för motorfordon utesluter krigsskada från försäkringsskyddet. Svenska försäkringsbolag meddelar i princip inte krigsförsäkringar för motorfordon. Detsamma gäller i fråga om utländska försäkringsbolag.

Varor

Risker avseende varor under transport försäkras genom transportförsäkring. Transportförsäkring mot krigsrisker för landtransporter kan inte påräknas. Enhetliga krigsförsäkringsvillkor gäller för sjö- och lufttransporterna. Som sådan räknas även det fallet att lasten finns på lastbil som transporteras till sjöss eller i luften.

Krigsförsäkringsvillkoren för varor omfattar i princip ansvar för samma skadetyper och händelser som täcks av krigskaskovillkoren för fartyg. Samma undantag för skador orsakade av atomvapen eller atomskada görs i villkoren. Däremot ansvarar försäkringsgivaren inte för lastägarens eventuella skadeståndskyldighet i något avseende.

Även dessa krigsförsäkringsvillkor inbegriper en sådan möjlighet som finns enligt krigskaskovillkoren att till en skiljenämnd utsedd av Krigsförsäkringsnämnden hänskjuta frågan i vilken utsträckning en skada, som endast delvis kan anses stå i samband med krig eller krigsliknande förhållanden, skall ersättas av krigsförsäkringen.

Krigsförsäkring avseende varor som transporteras med fartyg eller flygplan gäller i princip endast från det att godset lastats ombord till dess att det lossats från transportmedlet. En transportförsäkring som avser en vara under luft- eller sjötransport kan, som ovan nämndes, även avse det fallet att varan faktiskt är lastad på en lastbil som står på fartygdäcket eller – det mindre vanliga fallet – har intagits i flygplanet.

Krigsförsäkringen kan som civilförsäkringen tecknas för viss resa eller för viss tid. Det sistnämnda sker genom ett transportförsäkringskontrakt.

Det är vanligt att större företag låter försäkra sina transporter på sådant sätt.

Ett transportförsäkringskontrakt är ett avtal varigenom försäkringsgivaren åtar sig att för den överenskomna perioden försäkra alla transporter som omfattas av avtalet. Om annat inte avtalats täcker försäkringen transportriskerna oavsett varuslag och transportmedel.

Enligt vanlig lydelse av transportförsäkringskontrakt kan en krigsförsäkring sägas upp av båda parter med 48 timmars uppsägningstid. Enligt försäkringsbranschen är det transportförsäkringskontraktet avseende krigsförsäkringen som sägs upp. En pågående resa drabbas inte av uppsägningen. Endast transporter som inte påbörjats under uppsägningstiden blir utan sitt krigsförsäkringsskydd på grund av uppsägningen.

Försäkringar som meddelats separat för viss resa omfattar inte någon särskild uppsägningsmöjlighet.

Motsvarigheten till de automatiskt verkande hävnings- eller upphörandeklausulerna på krigskaskosidan förekommer inte när det gäller transportförsäkring av varor mot krigsrisk.

Att krigsförsäkring för varor endast gäller under sjö- och lufttransporten går tillbaka på en överenskommelse, benämnd Waterborne Agreement, som träffades år 1937 mellan flertalet av världens försäkringsgivare i samband med det spanska inbördeskriget. Genom överenskommelsen förband sig försäkringsgivarna att inte försäkra gods under landtransport. Det finns dock några försäkringsgivare som inte är bundna av överenskommelsen och vilka i mindre omfattning tecknar s.k. War on land-försäkring.

I det följande lämnas några uppgifter angående omfattningen av krigsförsäkring i fråga om varustransporter. Det kan antas att den svenska exporten och importen är försäkrad mot civilrisker under transport. Av denna utrikeshandel försäkras i stort sett ungefär hälften i svenska försäkringsbolag.

Det är okänt i vilken omfattning civilförsäkringen för varor kompletteras med ett krigsriskskydd. Enligt uppgift är det dock snarare regel än undantag att sådan komplettering görs. Premien är mycket låg och ingår ofta som en icke särskiljbar del i civilpremien.

Varor som transporteras inom landet till sjöss eller i luften är vanligen inte försäkrade mot krigsrisk. Det beror på att varuägaren sällan ens tecknar en varuförsäkring, som kan kompletteras med krigsriskskydd, utan förlitar sig på transportörens ansvar. Landtransporterna är som tidigare sagts uteslutna från krigsriskskydd till följd av Waterborne Agreement.

6.9 Statlig krigsförsäkring

6.9.1 Krigsförsäkringslagen

I avsnitt 6.3 har redogjorts för utvecklingen av den svenska krigsförsäkringslagstiftningen fram till den nuvarande krigsförsäkringslagen och för därefter vidtagna ändringar.

Gällande krigsförsäkringslag kom till stånd efter en översyn av 1939-års krigsförsäkringslag på 1950-talet av Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap.

Riksnämndens förslag till ny lag innefattade en i huvudsak redaktionell modernisering av gällande regler. Den viktigaste ändringen hänförde sig till förutsättningarna för lagens tillämpning. De då gällande bestämmelserna förutsatte att Kungl. Maj:t förordnade om tillämpning av lagen. Vid krig som Sverige var indraget i borde enligt riksnämnden lagbestämmelserna automatiskt träda i tillämpning medan i övriga fall alltså skulle krävas Kungl. Maj:ts förordnande.

Riksnämnden föreslog vidare att en krigsförsäkringsnämnd på nytt tillsattes med uppgift att handlägga frågor om den statliga krigsförsäkringen redan i fredstid. Den förra krigsförsäkringsnämnden hade upplösts under år 1948.

Riksnämndens förslag remissbehandlades varefter regeringen utarbetade en proposition i ämnet i överensstämmelse med nämndens förslag (prop. 1960:3). Propositionen förelades riksdagen. Efter sedvanlig behandling biföll riksdagen regeringens förslag (L²U 1, rskr. 64).

Den nya lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring trädde i kraft den 10 mars 1960.

Krigsförsäkringslagen har därefter ändrats fyra gånger i enlighet med vad som framgår av avsnitt 6.3 Efterkrigstiden.

Härefter följer en närmare beskrivning av den gällande krigsförsäkringslagen. Av praktiska skäl omfattar redogörelsen hela lagen även om avsnitt 6.9 endast skall avse statlig krigsförsäkring i fråga om transporter, motorfordon och vid lagring. Statens möjligheter att återförsäkra civila risker och att teckna direkt krigsolycksfallsförsäkring kommer att behandlas senare (se avsnitt 6.10 och 6.12).

Krigsförsäkringslagen är en fullmaktslag med samma konstruktion som flera andra beredskapslagar. Lagens bestämmelser träder i tillämpning först under vissa angivna förutsättningar. När lagen tillämpas kan staten träda in som försäkringsgivare i de hänseenden som anges i lagen. Försäkringsrörelselagen (1982:713) är inte tillämplig på den försäkringsverksamhet som staten bedriver med stöd av krigsförsäkringslagen, 1 kap 2 § första stycket försäkringsrörelselagen.

Förutsättningarna för lagens tillämpning anges i 1 §. Är Sverige i krig, skall bestämmelserna tillämpas. Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller

krigsfara, får regeringen föreskriva att bestämmelserna skall tillämpas. Ett sådant förordnande skall dock underställas riksdagen för prövning.

I 2 § första stycket ges bestämmelser om statens rätt att meddela direkt försäkring. Staten får sålunda meddela transport- och motorfordonsförsäkring mot krigsrisk samt mot risk att egendom lägges under embargo eller uppbringas eller genom annan dylik åtgärd anhålles av främmande stat eller av den, som där tagit eller söker ta makten. Mot samma risker får försäkring meddelas även av egendom, som lagrats i utlandet för införsel till riket eller i anslutning till utförsel från riket.

Enligt paragrafens tredje stycke skall lagen (1927:77) om försäkringsavtal inte äga tillämpning på nu angivna försäkringsformer.

Begreppet transportförsäkring definieras inte i krigsförsäkringslagen. Begreppet anses skola tolkas enligt den gängse uppfattning som råder inom försäkringsbranschen. Lagen (1927:77) om försäkringsavtal och dess tillämpning har därvid stor betydelse för vad som skall anses utgöra transportförsäkring. Med transportförsäkring avses sålunda sjöförsäkring (försäkring av fartyg, även under byggnad, och varor som transporteras med fartyg) och annan transportförsäkring. Begreppet annan transportförsäkring omfattar land- och lufttransportförsäkring (avser försäkring av varor) samt luftfartförsäkring. Den sistnämnda försäkringen innefattar flygkasko-, flygansvars- (gäller mot tredje man) och luftbefordringsförsäkring (avser transportörens ansvar mot passagerare och för resgods). Motorfordonsförsäkring räknas enligt praxis vid tillämpning av försäkringsavtalslagen inte som en form av transportförsäkring.

Enligt 2 § andra stycket har staten rätt att meddela återförsäkring åt svenskt försäkringsbolag eller sammanslutning av sådana bolag. Återförsäkringen får avse dels sådan försäkring mot krigsrisk och jämförlig risk som nyss har nämnts, dels försäkring av civilrisker inom såväl transportförsäkring som allmän egendoms-, inkomst- och ansvarighetsförsäkring samt av trafikförsäkring.

Enligt 3 § får Riksförsäkringsverket och bolag, som avses i 1 § lagen om yrkesskadeförsäkring, för olycksfall, som till följd av krigsåtgärd drabbar på fartyg eller annat transportmedel tjänstgörande person, meddela försäkring till högre ersättningsbelopp samt med ersättningar av annan art än eljest. Vidare får bolag, som här avses, med delägare i bolaget sluta avtal om försäkring för olycksfall, som här avses, att gälla för annan tid eller träda i kraft vid annan tidpunkt än i 43 § lagen om yrkesskadeförsäkring stadgas. Staten får enligt 4 § meddela återförsäkring av sådan försäkring som nu angivits.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter rörande tillämpningen av lagen.

6.9.2 Tillämpningsföreskrifter – Statens krigsförsäkringsnämnd

Regeringen har meddelat närmare föreskrifter för krigsförsäkringslagens tillämpning i förordningen (1988:1565) med instruktion för statens krigsförsäkringsnämnd.

Statens krigsförsäkringsnämnd har till uppgift att pröva ärenden om sådan försäkring som avses i 2 och 4 §§ lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring. Nämnden skall också förbereda de åtgärder som från statens sida behövs för att meddela statlig krigsförsäkring.

Försäkring som avses i 2 § krigsförsäkringslagen får nämnden bevilja endast när det är av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för att vidmakthålla handel eller annan näring.

Nämnden får ta återförsäkring av sådan försäkringar som nämnden har meddelat.

Nämnden skall

1. följa försäkringsmarknadens utveckling, särskilt vad gäller behovet av statlig krigsförsäkring,
2. fastställa villkoren för sådan försäkring som nämnden meddelar, och
3. efter samråd med statens krigsskadenämnd planlägga samordningen av statlig krigsförsäkring med statligt krigsskadeskydd.

Krigsförsäkringsnämnden består av Finansinspektionens generaldirektör, som är nämndens ordförande, samt ytterligare högst sju ledamöter och ersättare för dem. Dessa ledamöter och ersättare utses av Finansinspektionen för en bestämd tid. Bland ledamöterna utser inspektionen en vice ordförande.

Den angivna storleken på nämnden grundas på fredstida behov, dvs för att nämnden skall klara av sina beredskapsuppgifter.

I dag består nämnden av maximalt antal ledamöter. Dessa företräder olika intressen inom svensk handel och svenskt näringsliv, varav två kommer från försäkringsbranschen. Det finns sålunda representanter från Sjöassuradörernas Förening, Sveriges Ångfartygs Assuransförening, SAS, Sveriges Exportråd, Grossistförbundet Svensk Handel och Sveriges Redareförening. Vice ordföranden är en hög domstolsjurist. Sekreterar- och kansligöromålen utförs av en tjänsteman vid Finansinspektionen.

Nämnden har i en skrivelse den 30 oktober 1990 till Finansdepartementet hemställt om ändring i förordningen så att antalet ytterligare ledamöter och ersättare ändras från nuvarande högst sju till högst åtta. Som skäl härför har nämnden åberopat trafikflygets utveckling och ökade betydelse varigenom nämnden borde tillföras flygförsäkringskompetens. Frågan är under behandling hos Finansdepartementet.

Ärenden som avgörs av Krigsförsäkringsnämnden bereds inom ett arbetsutskott under ledning av ordföranden eller vice ordföranden.

Nämnden är beslutsför när ordföranden och minst hälften av de andra ledamöterna är närvarande. Om det framkommer skiljaktiga meningar tillämpas föreskrifterna i 16 kap. rättegångsbalken om omröstning i tvistemål. Om ett ärende är så brådskande att nämnden inte hinner sammanträda för att behandla det får ärendet avgöras genom meddelanden mellan ordföranden och för beslut erforderligt antal ledamöter. Om detta förfarande inte är lämpligt, får ordföranden ensam avgöra ärendet.

Beslut i försäkringsärenden får inte överklagas.

Nämndens uppgift att planera för den statliga krigsförsäkringsrörelsen under krig sker i samråd med Finansinspektionen, Statens krigsskadenämnd och försäkringsbolagens egna beredskapsorgan. Dessa är som framgått tidigare Svenska Transportförsäkringspoolen, Återförsäkringskonsortium av år 1965 för civil företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring, Återförsäkringskonsortium av år 1976 för civil luftfartsförsäkring och Svenska Flygförsäkringspoolen vilken har beredskapsuppgifter vid sidan av sina ordinarie uppgifter under fredstid.

Beredskapsplaneringen präglas bl.a. av föresatsen att en eventuell krigsverksamhet skall försiggå och möjliggöras genom ett nära samarbete mellan nämnden och bolagens egna organisationer.

I korthet går planeringen ut på följande. Försäkringsbolagen skall bidra med personal till försäkringsverksamheten som bedrivs i Finansinspektionens lokaler så länge som möjligt. Försäkringsbolagen uppträder som nämndens agenter i fråga transportförsäkringar mot krigsrisker avseende varor. Nämnden sköter själv krigskaskoverksamheten. Utrustning och materiel lånas eller köps. Försäkringsbolagens databehandlade försäkringsinformation används. Försäkringsbolagens försäkringsbrev används efter omstämpling. Betalningsförmedling sker via ett nämndens eget postgirokonton. Efter nödvändig utrymning sker verksamheten från en bestämd krigsuppehållsplats.

Nämnden har tillgång till ett beredskapsanslag på 1,5 miljarder kronor för sin försäkringsverksamhet. Det fredstida årliga driftsanslaget uppgår till ca 66 000 kronor.

Enligt beredskapsförordningen (1993:242) åligger det varje beredskapsmyndighet att i fred planera för att under höjd beredskap kunna övergå till krigsorganisation och vidta övriga åtgärder för den egna beredskapen (18 §). Beredskapsmyndigheten skall ha en plan för sin verksamhet under höjd beredskap. Planen skall innehålla uppgifter om myndighetens planerade verksamhet under krig, myndighetens krigsorganisation, de personer som skall tjänstgöra i krigsorganisationen och vad som i övrigt behövs för att myndigheten skall kunna höja sin beredskap och bedriva verksamheten under höjd beredskap (19 §). Planeringen enligt 18 och 19 §§ skall avse såväl beredskapshöjningar efter hand som omedelbart intagande av högsta beredskap (20 §).

Det behövs således omfattande åtgärder för att kraven enligt beredskapsförordningen skall anses uppfyllda.

Som kommer att framgå av följande avsnitt har nämnden i beredskaps-syfte fastställt krigsförsäkringsvillkor för olika transportsituationer, träffat s.k. krigsutbrottsavtal med beredskapsorganens medlemsbolag och därtill hörande särskilda avtal och slutit agentavtal med försäkringsbolag angående krigsförsäkring av varor samt utfärdat närmare bestämmelser om den verksamheten i särskild instruktion. Även andra överenskommelser har träffats som rör krigsförsäkringsverksamheten såsom t.ex. avtal om bärgning med bärgningsföretag. Med beredskapsorganens medlemsbolag har också, som framgår av följande avsnitt, träffats avtal om civila risker. Det är fråga om statlig återförsäkring av försäkringar inom respektive organs försäkringsområde.

6.9.3 Statliga krigsförsäkringsvillkor

Enligt sin instruktion skall krigsförsäkringsnämnden fastställa villkor för försäkring som den meddelar. Nämnden skall även samråda med krigsskadenämnden så att gränserna för de båda nämndernas verksamhet dras upp på lämpligt sätt. I princip skall krigsskadelagen ersätta alla krigsskador på egendom inom landet.

Nämnden har fastställt egna villkor och därvid samrått med krigsskadenämnden. Statliga krigsförsäkringsvillkor finns bl.a. beträffande sjökasko, flygkasko, nybyggnader på varv, rederiintresse i sådana nybyggnader samt varor under land-, sjö- och lufttransport och under lagring i utlandet i anslutning till import till eller export från Sverige. Däremot finns inga villkor för bilkasko.

Krigsförsäkringsvillkor för försäkringar som faller inom krigsskadelagens område avser ännu inte sjösatta nybyggnader på svenska varv, handelsfartyg och fiskefartyg vid färd inom svenska farvatten.

Som framgått tidigare kan nämnden enligt krigsförsäkringslagen också agera som återförsäkrare av krigsförsäkringar. Det finns dock inte någon planering för sådan verksamhet eller några villkor avseende sådana avtal eftersom de svenska försäkringsbolagen idag inte har för avsikt att meddela krigsförsäkringar under allvarigare krigsförhållanden.

Närmare om statens krigsförsäkringsvillkor m.m.

Krigsförsäkringsnämnden har förberett och fastställt följande krigsförsäkringsvillkor.

1. Krigsförsäkringsvillkor för kasko (fartyg) fastställda den 30 september 1971.
2. Krigsförsäkringsvillkor för kasko (fiskefartyg) för lokala ömsesidiga sjöförsäkringsbolag fastställda den 29 november 1972.

3. Krigsförsäkringsvillkor för flygkasko fastställda den 30 september 1971.
4. Krigsförsäkringsvillkor för varor under sjötransport fastställda den 30 september 1971.
5. Krigsförsäkringsvillkor för varor under landtransport fastställda den 30 september 1971 (avser landtransporter i utlandet).
6. Krigsförsäkringsvillkor för varor under lufttransport fastställda den 30 september.
7. Krigsförsäkringsvillkor för rederiintresse i fartyg under byggnad på svenskt varv fastställda den 30 november 1964.
8. Krigsförsäkringsvillkor för fartyg under byggnad vid svenskt varv fastställda den 30 november 1964.
9. Krigsförsäkringsvillkor för lagringsförsäkring fastställda den 8 april 1976.

Krigsförsäkringsnämndens villkor reglerar vissa ur krigsförsäkringssynpunkt viktiga frågor och hänvisar i övrigt till vad som närmast gäller på motsvarande område inom civilförsäkringen. I princip omfattar nämndens ansvar alla typer av krigsrisker och därmed jämställda eller likartade faror. Tanken är att ekonomiskt skydd skall ges mot skador och förluster som inte täcks genom sedvanliga civilriskvillkor.

Nämnden ansvarar således för *skador* som direkt orsakats t.ex. genom

militärt bruk av minor och torpeder, även då de är kringdrivande, projektiler, bomber och andra strids- eller försvarsmedel inklusive atomstridsmedel,

embargo, beslag, uppbringning eller annan åtgärd av främmande makt, som befinner sig i krig, utför krigsliknande operationer eller vidtar förberedelseåtgärder för krig (krigförande makt),

åtgärd av deltagare i inbördeskrig, revolution eller uppror,

kapning eller sjöröveri, eller åtgärd som kan jämföras med sjöröveri,

strandning, störtning, kollision, eller annat haveri eller annan flyglycka, då det kan anses sannolikt att händelsen förorsakats av att vissa närmare angivna ändrade trafikförhållandena förelegat till följd av krig eller krigsliknande förhållanden.

Statens försäkringsansvar inträder om skadan har orsakats av någon av de uppräknade händelserna eller farorna.

Enligt sina egna villkor kan dock staten i vissa situationer ta på sig ansvar i större eller mindre utsträckning även om en skada enligt det nyss nämnda inte direkt orsakats av de ovan nämnda händelserna eller farorna. I den utsträckning Krigsförsäkringsnämnden finner det skäligt med hänsyn till det inflytande krigsförhållanden haft vid skadans tillkomst utgår ersättning dels i vissa fall då transportmedlet uteblivit och viss tid gått utan att någon underrättelse om fartyget erhållits och dels för skada som uppkommit antingen genom att transportmedlet till följd av krigsförhållandena framförts på ett från fredsförhållanden avvikande sätt eller genom sabotage eller myteri som har samband med krigsförhållandena. Genom dessa villkor kan ett skäligt resultat uppnås i nämnda fall.

I fråga om vad som ersätts vid ett försäkringsfall gäller något olika regler för kasko- och varuförsäkringen.

Kaskoförsäkringen för fartyg ersätter förutom direkt skada på fartyget även vissa indirekta kostnader som vi känner igen från de privata krigsförsäkringsvillkoren. Så t.ex. ersätts fartygets andel i bidrag till gemensamt haveri förorsakat av händelser om omfattas av försäkringen och fartygets andel i bidrag till kostnad för uppehåll i resan som fartyget i visst fall måste göra. Vidare ansvaras för den ersättning försäkringstagaren är skyldig utge till tredje man för egendoms- eller personskada, under förutsättning att skadan uppkommit genom haveri som i övrigt är ersättningsgillt enligt försäkringen.

Kaskoförsäkringen för flygplan ersätter i princip endast direkt skada på flygplanet. Försäkringen täcker inte eventuell skadeståndskyldighet som kan åvila flygplanets ägare eller den som bedriver trafik med flygplanet.

Varuförsäkringen ger ersättning för skadad vara till fulla värdet. I fråga om handelsvaror omfattar försäkringsvärdet varans värde på den ort där försäkringsansvaret börjar med tillägg av transportkostnad, försäkringskostnad och 10 procents handelsvinst på summan av nämnda poster. Krigsförsäkringsnämnden kan påta sig särskilt att även betala ersättning för tull, frakt och andra omkostnader som måste erläggas på bestämmelsearten för skadad vara. Nämnden påtar sig inget ansvar för varuägarens eventuella skadeståndsskyldighet mot annan.

Utöver bestämmelser om ansvarets omfattning reglerar villkoren t.ex. frågor om försäkringsansvarets utsträckning i tiden, försäkringstagarens åtgärder vid skada och nämndens rätt att bestämma tid för utbetalning av ersättning. Allmänt gäller – med undantag för varuförsäkringen – förbud mot överlåtelse av försäkringen, utan nämndens tillstånd.

I fråga om *ansvarstiden* gäller följande för olika fall.

Fartyg

Är fartyget försäkrat för viss resa gäller, om annat inte avtalats, att försäkringsgivarens ansvar börjar när fartyget börjar lätta ankar och kasta

loss för att avgå och fortfar intill dess fartyget ankrat eller förtöjt på vanligt sätt i den i försäkringsavtalet angivna bestämmelseorten eller på annan plats där resan slutar.

Är fartyget försäkrat för viss tid inträder försäkringsgivarens ansvar, om annat inte avtalats, den dag försäkringen träder i kraft och upphör den dag försäkringen enligt avtalet skall utlöpa. Skulle fartyget vara under resa när försäkringen upphör att gälla fortlöper försäkringen att gälla på visst sätt mot tilläggspremie.

Flygplan

Försäkras flygplan, som skall föra last, för viss flygresa inträder försäkringsgivarens ansvar då lasten börjar intagas och upphör då lasten lossats.

Försäkras flygplan, som inte skall föra last, för viss flygresa börjar ansvaret när motorerna får starteffekt och upphör när flygplanet efter landning i bestämmelseorten har avslutat utrullningen och antingen står stilla eller börjar förflyttas på marken för egen motorkraft s.k. taxning.

Är flygplanet försäkrat för viss tid inträder försäkringsgivarens ansvar, om annat inte avtalats, den dag försäkringen träder i kraft och upphör den dag försäkringen enligt avtalet skall utlöpa. Är flygplanet under resa när försäkringen upphör fortlöper försäkringen att gälla mot tilläggspremie tills flygplanet första gången därefter ankommer till en flygplats.

Varor under sjötransport

Huvudregeln är att försäkringsansvaret börjar då varan på den ort som anges i försäkringsavtalet lastats i fartyg och upphör då varan lossats över sidan från fartyg på den i försäkringsavtalet angivna bestämmelseorten.

Varor under lufttransport

Försäkringsansvaret börjar då varan överlämnats till lufttransportföretaget och upphör då företaget avlämnat varan på den i försäkringsavtalet angivna bestämmelseorten.

Varor under landtransport

Vid import börjar Krigsförsäkringsnämndens ansvar då varan för den försäkrade transportens genomförande lämnar förvaringslokalen eller upplagsplatsen på den i försäkringsavtalet angivna orten för transportens början och upphör då varan ankommit till Sverige.

Vid export börjar ansvaret då varorna lämnat Sverige och upphör då varan utlämnats till mottagaren eller dennes ombud på den i försäkringsavtalet angivna bestämmelseorten; blir utlämnandet försenat upphör dock nämndens ansvar i varje fall sju dagar efter varans ankomst till bestämmelseorten.

Krigsförsäkringsvillkor för lagring av varor

Lagringsförsäkring mot krigsrisk tecknas för tid som Krigsförsäkringsnämnden bestämmer och endast i samband med och såsom del av transportförsäkring mot krigsrisk.

Krigsförsäkringsvillkor för fartyg under byggnad vid svenskt varv

Ansvaret börjar, då av varvet för nybyggnaden inköpta föremål, som omfattas av försäkringen, börjat anlända till varvet eller då för nybyggnaden avsett material börjat avbokas eller avmärkas i och för bearbetning, och upphör då nybyggnaden övertas av beställaren eller om sådan inte finns då nybyggnaden är färdig för leverans.

Krigsförsäkringsvillkor för rederiintresse i fartyg under byggnad vid svenskt varv.

Krigsförsäkringsnämndens ansvar inträder då den första inbetalningen i enlighet med nybyggnadsavtalet erläggs och upphör när nybyggnaden levererats till försäkringshavaren.

Krigsförsäkringsvillkoren under 1-4, 6, 8 och 9 avser försäkringar som har en motsvarighet på den privata försäkringssidan. Nämndens villkor innehåller dock inte någon motsvarighet till försäkringsbolagens villkor om omedelbart upphörande och inte heller några egentliga uppsägningsmöjligheter.

Det åvilar Krigsförsäkringsnämnden att se över och revidera sina villkor så snart förändringar inom försäkringsmarknaden eller transportväsendet ger anledning därtill.

6.9.4 Krigsutbrottsavtal m.m.

För att vid plötsliga krigsutbrott och svårare krigsförhållanden i görligaste mån försöka upprätthålla ett kontinuerligt försäkringsskydd mot krigsrisker inom vissa viktigare områden har det ansetts nödvändigt med statlig medverkan. Den lösningen har därvid valts att staten genom

Krigsförsäkringsnämnden avtalsvis automatiskt övertar ansvaret för krigsriskerna under sådana förhållanden.

Eftersom det är fråga om statliga åtaganden av ekonomisk natur har det ansetts nödvändigt att regeringen först inhämtade riksdagens samtycke till att bemyndiga nämnden att träffa sådana avtal enligt vissa riktlinjer (prop. 1961:172, L²U 70, rskr. 391 och prop. 1975/76:71, NU 10, rskr. 62).

Krigsförsäkringsnämnden har med stöd av regeringens bemyndiganden träffat, i allt väsentligt likartade, av regeringen godkända, s.k. krigsutbrottsavtal för transportförsäkringar; ett avtal den 1 januari 1963 med alla svenska riksbolag som bedriver transportförsäkring, separata avtal i oktober 1964 med sju lokala ömsesidiga sjöförsäkringsbolag som främst försäkrade mindre fiskefartyg, ett avtal den 19 december 1967 med alla svenska försäkringsbolag som bedriver flygkaskoförsäkring och slutligen ett avtal år 1974 med ett lokalt ömsesidigt försäkringsbolag för fiskefartyg. De direktförsäkrande captivebolagen har inte anslutit sig till något krigsutbrottsavtal.

Krigsutbrottsavtalen innehåller endast grundläggande bestämmelser. Detaljfrågor regleras i särskilda avtal. Dessa avtal behöver inte godkännas av regeringen (prop. 1961:172 s. 22)

Krigsutbrottsavtalen

Genom krigsutbrottsavtalen har staten åtagit sig att vid en viss tidpunkt överta ansvaret för hela den krigsrisk avseende svenska intressen som av försäkringsbolagen då är täckt av vid den tidpunkten löpande direkt tecknade transportförsäkringar. Innebörden av bestämmelsen är alltså att staten övertar hela försäkringsansvaret i de krigsförsäkringar som fortfarande gäller vid det ifrågavarande krigsutbrottet.

Med krigsrisk jämställs vissa andra risker som anges i försäkringsvillkoren. I förekommande fall kan därigenom skydd fås mot att egendom läggs under embargo eller uppbringas eller genom annan dylik åtgärd anhålles av främmande stat eller av den som där tillvållat eller söker tillvålla sig makten.

Vad som avses med begreppet transportförsäkring har redogjorts för under avsnitt 6.9. I det följande ingår således även flygkaskoförsäkring i begreppet transportförsäkring. Enligt 1963 års krigsutbrottsavtal räknas även försäkring av nybyggnad på svenskt varv samt försäkring av egendom som lagrats i utlandet för införsel till riket eller i anslutning till utförsel från riket som transportförsäkring. Försäkringar avseende fritidsbåtar (yachtförsäkring) har uttryckligen undantagits från krigsutbrottsavtalens tillämpningsområde.

Med begreppet svenskt intresse avses endast sådana fartyg (skepp och båtar) och flygplan som är registrerade i Sverige. Den viktigaste officiella registreringen av fartyg sker i det svenska skeppsregistret. Föresättningen härför är att fartyget, som måste överstiga viss minsta storlek, till mer än hälften ägs av en svensk medborgare eller en svensk juridisk

person. Under vissa förutsättningar kan även utländska fartyg registreras i skeppsregistret. Fartyg som understiger en viss storlek, båtar, och som används yrkesmässigt, således inte fritidsbåtar, registreras i ett särskilt båtregister. Samma förutsättningar som för skeppsregistret beträffande svenskt ägande gäller för införing i båtregistret. Flygplan registreras i luftfartygsregistret. Flygplanet skall ägas helt av en svensk fysisk eller juridisk person.

Vad gäller varor så omfattar begreppet svensk export och import som är försäkrad i svenska försäkringsbolag. Detta gäller oavsett vem som är ersättningsberättigad till följd av leveransvillkor i köpeavtal mellan köpare och säljare.

Staten övertar ansvaret från och med den tidpunkt då krigsutbrotsavtalen träder i tillämpning.

Krigsutbrotsavtalen träder i tillämpning automatiskt

1. om Sverige kommer i krig eller
2. om Danmark, Finland, Norge, Polen, Förbundsrepubliken Tyskland eller [Tyska Demokratiska Republiken] kommer i krig.

Krigsutbrotsavtalen träder i tillämpning efter förordnande av regeringen

1. vid krigsfara vari Sverige befinner sig, eller
2. vid krig mellan två eller flera av länderna Amerikas Förenta Stater, Frankrike, Folkrepubliken Kina, [De Socialistiska Rådsrepublikernas Union] samt Storbritannien och Nordirland eller
3. vid annat krig,

om förhållandena prövats vara ägnade att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv.

Krigsförsäkringsnämnden har uttalat att den som en avgörande förutsättning vid prövning av om krig är av den art att det är ägnat att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv anser den omständigheten "att den engelska försäkringsmarknaden med anledning av sådant krig meddelat uppsägning av reassuranskontrakt för krigsförsäkringar under åberopande av automatiskt verkande hävningsklausuler och att någon omedelbar förnyelse av kontrakten på för den svenska folkhushållningen acceptabla villkor inte kan erhållas."

För det krigsförsäkringsansvar som övertas av staten skall gälla antingen svenska villkor som fastställts eller godkänts av KFN eller också sedvanliga engelska krigsförsäkringsvillkor (4 §).

Försäkringsbolagen ger in sina krigsförsäkringsvillkor, som är gemensamma för branschen, till KFN för godkännande. Detsamma sker efter varje ändring av villkoren. Senast skedde detta i fråga om 1991 års

ändringar av krigsförsäkringsvillkoren för fartyg och varor. Tidigare användes begreppet fastställelse när KFN accepterade bolagens villkor.

Vid övertagandet tar staten på sig ansvar även för skada som uppkommit inom viss tid innan avtalen trätt i tillämpning under förutsättning att skadan orsakats av förberedelseåtgärder för eller krigshändelser som sammanhänger med det krig vilket föranlett att avtalet trätt i tillämpning (3 §).

KFN avser att tillämpa försäkringsbolagens villkor på det retroaktiva ansvaret för inträffade skador men sina egna villkor på ansvarstiden efter övertagandet. Med hänsyn främst till utformningen av krigsutbrottsavtalen och de särskilda avtalen råder det dock viss osäkerhet hos försäkringsbolagen om vilka villkor som skall tillämpas för tiden efter KFN:s ansvarsövertagande.

Samtliga svenska försäkringsföretag som har rätt att i Sverige driva transportförsäkring och luftfartsförsäkring kan ansluta sig till krigsutbrottsavtalen.

Krigsutbrottsavtalen gäller för kalenderår och kan sägas upp med sex månaders uppsägningstid.

Särskilda avtal

I anslutning till krigsutbrottsavtalen har parterna i särskilda avtal reglerat till krigsutbrottsavtalen hörande frågor mera i detalj.

Enligt de särskilda avtalen skall försäkringsgivarna meddela försäkringstagarna vad som gäller enligt krigsutbrottsavtalen och de särskilda avtalen vid ett krigsutbrott. Denna information lämnar försäkringsbolagen genom en särskild klausul som bifogas krigsförsäkringarna.

Klausulen i fråga om försäkringar avseende krigskasko (flygplan och fartyg) och varvsrisker informerar om tidpunkten då ansvaret övergår från försäkringsbolaget till staten, att det därefter är försäkringsvillkor som fastställts av KFN som gäller, om försäkringstagarens skyldighet att lämna underrättelse till KFN, att följa KFN:s instruktioner och att betala av KFN fastställda premier för den risk staten löper. Om försäkringstagaren har betalat förskottspremie för ännu inte utlupen försäkringstid har han rätt att utfå ristorno från sitt försäkringsbolag. Gäller försäkringen för viss resa får KFN tillgodogöra sig premien för hela resan.

Det särskilda avtalet som avser 1963 års krigsutbrottsavtal för transportförsäkring innehåller vidare en bestämmelse av villkorskaraktär avseende varor av innebörd att vid statens övertagande av försäkringsansvaret utvidgas försäkringen automatiskt, mot tilläggspremie, att gälla mot vissa tilläggsrisker som den övertagna försäkringen inte omfattar. Det är fråga om skydd mot skador direkt förorsakade av atomvapen, skador under en 15-dagars period vid omlastning i mellanhamn samt under land- eller lufttransport till annan hamn i och för befördran därifrån med annat fartyg, skador under landtransport utom Sverige, skador genom frustration m.m. och skador på utlandslagrat export- och

importgods under vissa i det särskilda avtalet närmare angivna förutsättningar.

Detta tilläggsskydd kan endast en svensk fysisk eller juridisk person åtnjuta till skillnad mot vad som gäller för det övertagna skyddet.

6.9.5 Frågan om motorfordonsförsäkring mot krigsrisk m.m.

Möjligheten att krigsförsäkra motorfordon enligt nuvarande krigsförsäkringslag tillkom år 1961. Av förarbeten till lagändringen synes framgå att avsikten främst varit att öppna möjlighet till skydd för lastbilar i utlandstrafik (prop. 1961:172 s. 20).

I mitten av 1960-talet konstaterade Statens krigsförsäkringsnämnd att det förelåg flera problem när det gällde krigsförsäkring av lastbilar. Informations- och andra administrativa problem försvårade en tillfredsställande planering. Premiesättning och tarifiering var vanskelig. Kravet på att försäkringen skulle vara av väsentlig betydelse ur folkförsörjningssynpunkt m.m. föranledde problem eftersom det förutsatte ett prioriteringssystem för varor vars utarbetande de arbetstygda försörjningsmyndigheterna var tveksamma att ställa upp på. På grund härav och med beaktande av samhällsekonomiska aspekter förklarade krigsförsäkringsnämnden att nämnden i princip inte komme att meddela krigsförsäkringar för lastbilar eller landtransporter inom Sverige. Endast i undantagsfall när ett centralt försörjningsorgan kunde intyga att synnerliga skäl talade för att en viss transport borde få krigsriskskydd ansåg sig nämnden kunna bevilja krigsförsäkring. En särställning intog dock sådana varutransporter till lands som utgjorde för- eller eftertransporter i anslutning till export eller import. För dessa fall hade nämnden redan fastställt krigsförsäkringsvillkor att användas för försäkringar som tecknades från fall till fall efter ett krigsutbrott.

Som framgått har Statens krigsförsäkringsnämnd inte träffat något krigsutbrottsavtal om motorfordonsförsäkring mot krigsrisk m.m. I samband med att möjligheten att krigsförsäkra motorfordon infördes diskuterades även frågan om krigsutbrottsavtal för motorfordon (prop. 1961:172). Departementschefen ansåg att det borde finnas möjlighet att träffa sådant avtal beträffande lastbilar i utlandstrafik. Han ansåg vidare att, om det var ändamålsenligt, avtalet skulle konstrueras så att det inte bara täckte skador som inträffade i utlandet utan även täckte skador på lastbil som inträffade här i riket under färd från utlandet till ort inom Sverige eller i motsatt riktning. Han var inte beredd att ta ställning till om ett sådant krigsutbrottsavtal även borde omfatta lastbilar som endast utförde transporter inom Sverige. Frågan borde enligt honom utredas närmare av krigsförsäkringsnämnden i samråd med bl.a. krigsskadenämnden.

Riksdagen godkände att regeringen fick bemyndiga Krigsförsäkringsnämnden att träffa ett sådant avtal under förutsättning av regeringens godkännande av avtalet (a. prop. s. 20 ff, L²U 70, rskr. 319).

Efter viss utredning under 1960-talet fann krigsförsäkringsnämnden att det för dåvarande inte var praktiskt möjligt att skapa ett krigsutbrotts-skydd för lastbilar (prop. 1967:165). Nämnden förklarade att ett krigsutbrottsavtal, för nämndens premieuppbörd och identifiering av skadade lastbilar, förutsatte tillgång till ett komplett och ständigt aktuellt register över det bilbestånd som skulle skyddas. Detta gällde även för det gods som skulle transporterats till lands. Olika alternativ hade övervägts men inget av dem befunnits vara praktiskt genomförbart.

När det gällde möjligheten att ordna ett krigsutbrottskydd för lastbilar i utlandstrafik bedömdes förutsättningarna visserligen gynnsammare eftersom antalet fordon var förhållandevis litet och fordonen var underkastade licensierings- och kvoteringsvång och därför systematiskt registrerade hos statlig myndighet. Dessa omständigheter gynnade även planläggning av nödvändig information till fordonsägarna. Svårigheterna berodde på att krigsförsäkringsnämnden inte har befogenhet att under fredstid teckna krigsförsäkringsavtal. Det ansågs vidare inte realistiskt att tro att lastbilsägare skulle vara villiga att betala kostnaden för en nödvändig förhandsregistrering. Effektiviteten i fråga om förhandsinformation till intressenterna förklarades vara helt avhängig av att en försäkringsmässig registrering i förväg kunde ordnas.

Även i dag krävs det tillstånd för yrkesmässig trafik. Tillstånd utfärdas av länsstyrelsen. För trafik på utlandet krävs härutöver särskilt tillstånd som meddelas av Generaltullstyrelsen. Antalet tillstånd är begränsade. Särskilda tillstånd behövs inte för trafik på bl.a. de nordiska länderna.

6.10 Statlig återförsäkring

Som tidigare framgått kan ett försäkringsbolags riskåtaganden fördelas på olika sätt. Ett vanligt sätt är att försäkringsbolaget återförsäkras sig hos ett annat försäkringsbolag. En sådan skyldighet finns om försäkringsbeloppet överstiger bolagets i bolagsordningen angivna s.k. självbehåll eller skademaximal. Med detta avses det högsta belopp ett bolag får behålla för egen räkning på en risk. Beloppet står i en viss relation till bolagets kapitalstyrka. Återförsäkringsmarknaden är starkt internationell. Under krigsförhållanden måste man därför räkna med att det kan uppstå svårigheter att tillämpa återförsäkringskontrakten för civilförsäkringar, särskilt om återförsäkringen tagits i utlandet, vilket är det vanligaste.

För att förhindra att avbrott i reassuransen försvåras eller förhindras fortsatt försäkringsverksamhet kan staten, enligt 2 § andra stycket krigsförsäkringslagen, åt svenskt försäkringsbolag eller sammanslutning av sådana bolag, meddela återförsäkring förutom av transportförsäkring, motorfordonsförsäkring och lagringsförsäkring mot krigsrisker och därmed jämställda risker, av transportförsäkring i övrigt, av allmän

egendoms-, inkomst- och ansvarsförsäkring samt av trafikförsäkring.

Av den tidigare redogörelsen för den statliga krigsförsäkringsverksamheten har framgått vad som omfattas av begreppen transportförsäkring, motorfordonsförsäkring och lagringsförsäkring. Som där anförts är det inte aktuellt med statlig återförsäkring inom krigsförsäkringsområdet.

Med transportförsäkring i övrigt avses transportförsäkring mot civila risker. Begreppet trafikförsäkring omfattar det ersättningsansvar enligt trafiksskadelagen som uppkommer vid skador till följd av biltrafik.

Begreppen allmän egendoms-, inkomst- och ansvarsförsäkring infördes genom ändring i lagen år 1966 (SFS 1966:41, prop. 1966:6, L²U 1, rskr. 64). Enligt departementschefen skulle denna verksamhetsgren omfatta de försäkringsgrenar som räknades dit enligt då gällande redovisningsbestämmelser för försäkringsverksamhet (kungörelsen [1962:118] angående försäkringsbolags balansräkning samt vinst- och förlusträkning). Till allmän egendoms- och inkomstförsäkring räknades förutom egentlig sådan försäkring brand-, maskin-, skogs-, vattenlednings-, glas-, husbocks-, storm-, hagel-, atom-, garanti-, inbrotts-, stöld-, rån-, smycke-, diverse- och väderleksförsäkring samt rättsskyddsförsäkring. Vidare omfattade återförsäkringsskyddet sådan resgodsförsäkring som inte innefattades under redovisningskategorin transportförsäkring. Departementschefen ansåg att riksdagens samtycke borde inhämtas om ytterligare försäkringsgrenar fördes in under nämnda kategoribeteckning för verksamhetsgrenen.

Nu gällande bestämmelser i redovisningssammanhang använder sig sedan början av 1980-talet av andra begrepp vid indelning i verksamhetsgrenar. Verksamhetsgrenarna företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring motsvarar numera i princip den i krigsförsäkringslagen angivna verksamhetsgrenen.

Lagstiftningen för försäkringsverksamhet har ändrats med anledning av EES-avtalet (SFS 1993:1304, prop. 1992/93:257). Bl.a. har i rörelselagarna för svenska och utländska försäkringsgivare skett en anpassning till EES-reglernas indelning i försäkringsklasser. Indelningen syftar till en harmonisering av ländernas koncessions- och soliditetsregler och är inte tillämplig i redovisningssammanhang. Den indelning som skall tillämpas i redovisningssammanhang regleras i ett EG-direktiv från december 1991 och bygger närmast på grupper av försäkringsklasser.

Den nya indelningen framgår av 2 kap 3 a § försäkringsrörelselagen (1982:713) i fråga om skadeförsäkring. Motsvarande bestämmelse gäller för de utländska försäkringsgivarna.

Enligt 2 kap. 3 a § FRL kan koncession för direkt skadeförsäkringsrörelse förutom viss olycksfalls- och sjukförsäkring avse bl.a. följande klasser eller risker som hänför sig till en sådan klass:

landfordon (andra än spårfordon)

spårfordon

luftfartyg

fartyg

godstransport

brand och naturkrafter

annan sakskada

motorfordonsansvar

luftfartygsansvar

fartygsansvar

allmän ansvarighet

kredit

borgen

annan förmögenhetsskada

rättsskydd

assistans

Krigsförsäkringsnämndens eventuella verksamhet som återförsäkringsgivare av civila försäkringar enligt krigsförsäkringslagen förutsätter ett nära samarbete med försäkringsbranschen. Inom det nu angivna området sker samarbetet med branschens beredskapsorgan Svenska Transportförsäkringspoolen, Återförsäkringskonsortium av år 1965 (ÅK 65) och Återförsäkringskonsortium av år 1976 (ÅK 76). Vidare samverkar krigsförsäkringsnämnden med den redan i fredstid fullt verksamma Svenska Flygförsäkringspoolen. I kap. 2.3 har lämnats en kortare beskrivning av dessa organs uppbyggnad och verksamhetsområden.

6.10.1 Beredskapsavtal för återförsäkring

Regeringen har bemyndigat Krigsförsäkringsnämnden att träffa avtal med transportförsäkringspoolen och återförsäkringskonsortierna om återförsäkring av civila försäkringar enligt riktlinjer som godkänts av riksdagen (prop. 1961:172, L²U 70, rskr. 391 och prop. 1966:6, L²U 1, rskr. 64).

Transportförsäkring

Krigsförsäkringsnämnden och Svenska transportförsäkringspoolens medlemsbolag har den 10 december 1979 träffat nu gällande återförsäkringsavtal angående civil sjö- och transportförsäkring. Captivebolagen ingår inte i poolen och har inte själva tecknat något återförsäkringsavtal med nämnden.

Återförsäkringsavtalet träder i tillämpning vid utbrott av ett krig, som är ägnat att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv och medföra avbrott i återförsäkringsförbindelserna med utlandet. Kontraktet träder dock i tillämpning först när transportförsäkringspoolen enligt ett beredskapsavtal blir behörigt att agera för medlemsbolagens räkning. Detta sker enligt det avtalets lydelse vid utbrott av ett krig, som är ägnat att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv och medföra avbrott av återförsäkringsförbindelser med utlandet. Därtill krävs att regeringen förordnat om intagande av högsta beredskapsgrad eller att krigsförsäkringsnämnden och beredskapsorganet träffat överenskommelse om en centralisering av den försäkringsverksamhet som beredskapsorganet bedriver.

Nämnden kan återförsäkra försäkringar som omfattas av transportförsäkringspoolens verksamhetsområde. Detta utgörs av direktförsäkringar som avser dels varor under sjö-, luft- och landtransport, dels visst transport- och terminalansvar dels sjökasko och därmed sammanhängande intressen dels varvsrisker dels ock protection-och indemnityrisker. Härutöver gäller att det skall vara fråga om transportförsäkringar som tecknats i Sverige och som är av svenskt intresse.

När det gäller kaskoförsäkringar omfattar begreppet svenskt intresse i detta sammanhang, till skillnad mot vad som gäller enligt krigsutbrottsavtalet, även i utlandet registrerade fartyg om det övervägande ekonomiska intresset kan hänföras till en svensk fysisk eller juridisk person. Krigsförsäkringsnämnden har förklarat att den kan acceptera återförsäkring av sådan försäkring under vissa villkor. Rederiet skall i förväg ha förbundit sig att vid ett krigsutbrott överföra hela civilförsäkringsvärdet på poolen. Rederiet skall därjämte ha vidtagit åtgärder för omregistrering till svenskt skeppsregister i omedelbar anslutning till överföringen. Återförsäkringsskyddet gäller endast för försäkringar som löper när återförsäkringskontraktet träder i tillämpning. Skyddet gäller under högst 30 dagar från ett krigsutbrott. Nämnden förutsätter att poolen inte meddelar försäkringar avseende utländska fartyg efter tidpunkten för krigsutbrottet.

Begreppet svenskt intresse avser i fråga om varor fall där en svensk importör eller exportör på grund av leveransvillkor i köpeavtal tecknar transportförsäkringen.

Återförsäkringsavtalet mellan Krigsförsäkringsnämnden och Transportförsäkringspoolen är en form av exedentåterförsäkring. Exedentåterförsäkring innebär att återförsäkraren ansvarar för det försäkringsbelopp som överstiger försäkringsbolagets självbehåll eller maximal. Självbehållet utgörs av det belopp på en risk som bolaget självt står för. Detta

beror i sin tur på bolagets ekonomiska situation. Det maximala självbehållet framgår av bolagsordningen.

Enligt återförsäkringsavtalet återförsäkrar nämnden den del av försäkringsbeloppen som överstiger en av poolen till nämnden anmäld täckningskapacitet vilken utgörs av summan av medlemsbolagens självbehåll och poolens svenska återförsäkringsgivares åtaganden. Poolen skall alltså, om det är möjligt, först vända sig till svenska försäkringsbolag som inte är medlemmar i poolen och teckna återförsäkring.

Om något eller några av poolens medlemsbolag eller någon av de svenska återförsäkringsgivarna skulle bli ur stånd att fullgöra sina förpliktelser nedsätts den angivna täckningskapaciteten med belopp som motsvarar ifrågavarande bolags andel. Detta får till följd att Krigsförsäkringsnämndens ansvar börjar vid ett lägre belopp.

Företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring

Mellan Krigsförsäkringsnämnden och ÅK 65 gäller ett återförsäkringsavtal av den 12 december 1985. Vissa captivebolag är numera medlemmar av konsortiet. Avtalet anges uttryckligen omfatta civila försäkringar som ingår i de verksamhetsgrenar som i Sveriges officiella statistik "Enskilda försäkringsanstalter" redovisas under rubrikerna "Företags- och fastighetsförsäkring" samt "Hem- och villaförsäkring". Nämnda statistik publicerades av dåvarande Försäkringsinspektionen. Publikationen har numera upphört. Som framgått ovan används angivna begrepp i försäkringsbolagens redovisningar enligt Finansinspektionens föreskrifter.

Återförsäkringsavtalet träder i tillämpning när krigsförsäkringsnämnden har trätt i verksamhet såsom försäkringsgivande organ enligt krigsförsäkringslagen och ÅK 65 har trätt i verksamhet samt konsortiet har begärt återförsäkring hos nämnden. ÅK 65:s styrelse beslutar när konsortiet skall träda i verksamhet.

De försäkringar som ÅK 65 omfattar kan återförsäkras hos Krigsförsäkringsnämnden till den del de avser risker som vid skadetillfället är belägna i Sverige och sådana risker som är belägna utomlands men som avser svenska intressen. Med begreppet svenskt intresse avses egendom som ägs direkt eller indirekt av en svensk fysisk eller juridisk person.

Detta återförsäkringsavtal är av en annan typ än det som gäller mellan nämnden och transportförsäkringspoolen. Det är fråga om en s.k. Stop Loss-återförsäkring. I stället för att koppla återförsäkringen till storleken på försäkringsbeloppen börjar nämndens ansvar enligt detta avtal först när summan av alla skador under en viss period överstiger ett visst belopp.

Luftfartförsäkring

Mellan Krigsförsäkringsnämnden, å ena sidan, och Svenska flygförsäkringspoolens svenska medlemsbolag och Skandia, å andra sidan, har den 20 december 1976 träffats ett återförsäkringsavtal beträffande civil

svensk luftfartförsäkring (flygkasko-, ansvars- och luftbefordringsförsäkring). Nämndens motparter utgör medlemmarna av Återförsäkringskonsortium av år 1976 (ÅK 76). I fråga om flygkaskoförsäkring innebär krigsförsäkringsnämndens åtagande mot ÅK 76 att nämnden återförsäkrar försäkringar avseende svenskregisterade flygplan. Det finns inte något svenskt captivebolag som bedriver luftfartförsäkring. Det bolag som omtalas i avsnitt 6.8.2 angående flygplan och som SAS samäger är inte svenskt.

Avtalet träder i tillämpning under samma förutsättningar som gäller för återförsäkringsavtalet mellan nämnden och transportförsäkringspoolen. Även samma återförsäkringsteknik som där begagnas tillämpas i avtalet mellan nämnden och ÅK 76, alltså excedentåterförsäkring. Nämnden återförsäkrar således de försäkringsbelopp som överstiger konsortiets täckningskapacitet eller självbehåll. Om en medlem av ÅK 76 blivit ur stånd att fullgöra sina förpliktelser enligt konsortieavtalet nedsätts konsortiets självbehåll med ifrågasvarande medlems andel. Detta får till följd att nämndens ansvar börjar vid ett lägre belopp.

ÅK 76 sköter skaderegleringen.

Trafikförsäkring

Biltrafikens och därmed försäkringsbehovets omfattning under kris- och krigsförhållanden är svårbedömlig. Det har därför inte ansetts realistiskt att redan under fredstid bygga upp ett system för återförsäkring av trafikförsäkring. Möjligheten för Krigsförsäkringsnämnden att återförsäkra sådana risker har dock ansetts som en viktig del av beredskapen på försäkringsområdet.

6.10.2 Beredskapsorganens interna beredskapsavtal

Till grund för de tre beredskapsorganisationer, Svenska Transportförsäkringspoolen, Återförsäkringskonsortium av år 1965 och Återförsäkringskonsortium av år 1976, som bildats för att möjliggöra teckning av avtal och annan beredskapsplanering för den statliga återförsäkringsverksamheten under krigstid ligger pool- eller konsortieavtal. I vart och ett av dessa avtal deltar alla svenska försäkringsbolag som har koncession för den verksamhetsgren som avtalet gäller. Endast i ÅK 65 deltar vissa svenska captivebolag. Svenska Flygförsäkringspoolen är en organisation för flygförsäkringsverksamhet redan i fredstid. Den har dock vissa beredskapsuppgifter. Som framgår av 2 kap. kommer den emellertid att upplösas inom en nära framtid.

Svenska transportförsäkringspoolen

Svenska Transportförsäkringspoolen bildades år 1961. Det är en sammanslutning av de svenska försäkringsbolag som i Sverige driver direkt sjö- och transportförsäkring. Medlemmarna i poolen träffade den 1 januari 1979 nuvarande beredskapsavtal avseende civil sjö- och transportförsäkring.

När avtalet träder i tillämpning skall poolen fungera som centralorgan för medlemmarna. I denna egenskap har poolen befogenhet att meddela försäkringar som faller under avtalet, fastställa premier och villkor för alla försäkringar som meddelas av poolen och medlemmarna, fördela poolens självbehåll mellan medlemmarna, återförsäkra de belopp som överstiger poolens självbehåll, reglera skador och fungera som medlemmarnas ombud vid meddelande av krigsförsäkring för Krigsförsäkringsnämnden.

I avsnittet om Krigsförsäkringsnämndens återförsäkringskontrakt ovan har redogjorts för tidpunkten då avtalet träder i tillämpning och för vilka typer av försäkringar som faller under avtalet samt vad som avses med begreppet självbehåll.

Avtalet omfattar även gällande försäkringar som har meddelats innan avtalet trätt i tillämpning. Dessa försäkringar överförs automatiskt till poolen när beredskapsavtalet träder i tillämpning.

Försäkringstagaren får information om vad som händer med transportförsäkringen i fall krigsförhållanden inträder, genom en särskild klausul som bifogas försäkringen.

Enligt beredskapsavtalet ansvarar varje medlemsbolag som samförsäkrare, för försäkringar som faller under poolavtalet. Ansvaret fördelas mellan bolagen efter särskilda andelsskalor som bygger på ett genomsnitt av medlemmarnas premieintäkter.

Poolens täckningskapacitet eller självbehåll utgörs av summan av medlemsbolagens egna självbehåll. Om något medlemsbolag blir ur stånd att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet reduceras poolens självbehåll med det belopp som bolaget förbundit sig att behålla för egen räkning.

Poolen skall återförsäkra försäkringsbelopp som överstiger självbehållet, i första hand hos svenska icke-medlemsbolag, och därutöver hos Krigsförsäkringsnämnden.

Skaderegleringen sköts av poolen, som dock kan uppdra åt medlem eller enskild person att företa den.

Poolen skall upprätta avräkning till medlemsbolagen halvårsvis. Ett saldo medlem tillgodo skall kvarhållas i en depå.

Som säkerhet för medlemmarnas förpliktelser skall det upprättas depåer enligt följande. Av de saldon som innehålls enligt ovan skall för varje medlem uppbyggas en depå, benämnd depå I. Omedelbart sedan avtalet trätt i tillämpning skall medlemmarna utom de som bedriver protection och indemnity-försäkring till sin depå 1 betala ett kontant belopp som motsvarar 50 procent av sitt självbehåll. För sistnämnda försäkringslag betalar berörda medlemsbolag in ett belopp som fastställs på ett något annorlunda sätt. Om depån vid något tillfälle skulle vara otillräcklig för

betalning av förfallna eller väntade skadeersättningar har poolen rätt att infordra erforderligt belopp a conto. Sådant belopp skall inbetalas utan dröjsmål.

Till en annan depå, benämnd depå II, skall medlemmarna deponera motsvarande belopp som till depå I. Depositionerna skall göras hos Riksbanken i form av svenska statsobligationer eller kontanta medel. Krav på upprättande av dessa depositioner kan uppkomma även innan beredskapsavtalet trätt i tillämpning. Om avtalet träder i tillämpning får depå II endast disponeras om en medlem till följd av krigshandlingar eller av annan anledning blivit ur stånd att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser avseende försäkringar som meddelats före den dag som medlemmens insufficiens konstateras. Innan depå II utnyttjas måste medlemmens depå I användas helt. Kvarstår brist skall denna täckas av övriga medlemmar.

Återförsäkringskonsortium av år 1976

Den 1 november 1976 bildade de svenska medlemmarna i Svenska Flygförsäkringspoolen och Försäkringsaktiebolaget Skandia genom ett krigskonsortieavtal Återförsäkringskonsortiet av år 1976 för civil svensk luftfartsförsäkring.

Tidpunkten för avtalets tillämpning har angivits ovan.

Konsortiet har till ändamål att verka som centralorgan för den svenska luftfartsförsäkringen.

Konsortiet är behörigt att teckna luftfartsförsäkringar, fastställa premier och villkor, fördela konsortiets självbehåll mellan medlemmarna, återförsäkra de belopp som överstiger konsortiets självbehåll och sköta skaderegleringen.

Konsortiet har vidare till ändamål att vid krig eller krigsfara, vari Sverige befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, från de utländska försäkringsbolag som i Sverige har koncession att driva direkt luftfartsförsäkring, övertaga och fortsätta att driva den av dessa bolag i Sverige tecknade direkta svenska försäkringsaffären (inklusive samförsäkringsaffären) och den av dem i Sverige mottagna svenska återförsäkringsaffären.

När avtalet har trätt i tillämpning överför medlemsbolagen alla sina försäkringar till konsortiet. Varje bolagen ansvarar därefter för försäkringarna med viss andel beräknad på liknande sätt som enligt beredskapsavtalet för transportförsäkring.

Den del av försäkringsbelopp som överstiger konsortiets självbehåll återförsäkras hos Krigsförsäkringsnämnden.

Om ett medlemsbolag till följd av krigshandlingar eller av annan anledning blivit ur stånd att fullgöra sina förpliktelser enligt konsortieavtalet reduceras konsortiets självbehåll med ifrågavarande bolags andel.

Konsortiets medlemsbolag skall upprätta två depåer till säkerhet för sina förpliktelser enligt konsortieavtalet. Villkoren för depåerna överensstämmer med de som gäller enligt transportförsäkringspoolens

beredskapsavtal. Depå II får således endast användas om medlemsbolaget inte kan uppfylla sina förpliktelser. En brist som kvarstår täcks av övriga företag enligt viss fördelning.

Återförsäkringskonsortium av år 1965

Medlemsbolagen i Återförsäkringskonsortium av år 1965 har den 23 augusti 1984 slutit nu gällande krigskonsortieavtal. Konsortiet omfattar försäkringar inom de verksamhetsgrenar som i redovisningssammanhang benämns Företags- och fastighetsförsäkring samt Hem- och villaförsäkring.

Syftet med konsortiet är att vid krig eller krigsfara, vari Sverige befinner sig eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden dels från de utländska försäkringsbolag som har koncession att i Sverige driva direkt skadeförsäkringsrörelse avseende någon av de nämnda försäkringsbranscherna kunna *överta* och fortsätta att driva den av dem i Sverige tecknade direkta försäkringsaffären och den av dem här accepterade fakultativa återförsäkringsaffären, dels i *återförsäkring* kunna överta svensk återförsäkringsaffär som svenska försäkringsbolag önskar överflytta från sådana utländska reassuradörer som befaras icke komma att inom föreskriven tid infria sina förbindelser till de svenska bolagen dels ock i *återförsäkring* kunna överta hundra procent av svenska försäkringsbolags svenska affär inklusive självbehåll.

Medlemmarna i konsortiet svarar för konsortiets återförsäkring efter vissa andelsskalor som beror på respektive bolags omfattning på verksamheten. Om en medlem inte förmår att uppfylla sin andel fördelas denna på de övriga i förhållande till vars och ens förutvarande andel. Om bortfallet uppgår till 20 procent av andelarna i konsortiet har dock kvarvarande medlemmar rätt att, om en omplacering av bortfallande andelar inte kan komma till stånd, kräva att konsortiet omedelbart upphör att ikläda sig ytterligare ansvar.

I den mån förlust uppkommer för konsortiet genom att en medlem bortfaller fördelas förlusten på kvarvarande medlemmar efter samma fördelningsgrund som nyss sagts.

6.11 Återförsäkring av statens försäkringsansvar

Statens krigsförsäkringsnämnd har rätt att återförsäkra sitt försäkringsansvar, såväl vad gäller den direkta försäkringsverksamheten som återförsäkringsverksamheten. Detta framgår inte av krigsförsäkringslagen. Bemyndigandet ges i instruktionen för Krigsförsäkringsnämnden (3 §). Befogenheten är fakultativ dvs. nämnden har en rätt men ingen skyldighet att ta återförsäkring om möjlighet finns.

Krigsförsäkringsnämnden hade rätt att genom återförsäkring täcka bort försäkringsansvar redan under det andra världskriget. Denna möjlighet

använde sig nämnden av i viss begränsad omfattning. Sålunda återförsäkrade nämnden kaskoförsäkringar hos det engelska War Risks Office och varuförsäkringar på den privata Londonmarknaden.

Som framgått tidigare gäller allmänt att den privata svenska försäkringsmarknaden i princip inte tillhandahåller krigsförsäkringar under mer omfattande kris- eller krigsförhållanden. Detta gäller i fråga om såväl direkt som indirekt (återförsäkring) krigsförsäkring. Mot risken för skador orsakade av atomstridsmedel finns överhuvudtaget ingen möjlighet att ens internationellt erhålla försäkringsskydd, vare sig direkt eller indirekt, på den privata marknaden.

6.12 Krigsolycksfallsförsäkringar

Enligt 3 § krigsförsäkringslagen får Riksförsäkringsverket och de s.k. sociala olycksfallsförsäkringsbolagen meddela krigsolycksfallsförsäkringar på större belopp och med ersättningar av annan art än vad som annars gäller för personer som tjänstgör på transportmedel. Staten kan återförsäkra sådana försäkringar enligt 4 §.

I avsnitt 6.3 har redogjorts för utvecklingen fram till dagens situation vad gäller krigsriskskyddet för sådan personal. Som framgått har de s.k. sociala olycksfallsförsäkringsbolagen avvecklats och har deras försäkringsbestånd övertagits av Riksförsäkringsverket.

Enligt vad utredningen har inhämtat finns det i dag inte någon planering för nämnda direktförsäkringsverksamhet på Riksförsäkringsverket. Något behov av återförsäkring hos KFN av sådana krigsolycksfallsförsäkringar förekommer inte.

6.13 Exportkreditnämnden

Exportkreditnämnden (EKN) är en statlig myndighet som erbjuder garantier för att skydda företag mot olika typer av förlustrisker vid exportaffärer.

EKN försäkrar förluster som orsakas av kommersiella eller politiska händelser. Med kommersiella händelser avses att köparen inte betalar en klar och förfallen fordran. Politiska händelser tar sikte på skeenden i importlandet. Det kan t.ex. vara fråga om krig, revolution eller naturkatastrofer som hindrar betalning för en leverans.

EKN erbjuder många olika former av garantier. Garantin för fordringsförlust täcker risken för utebliven betalning till exportföretag verksamt i Sverige eller till svenskt eller utländskt leasingbolag. Garantin för tillverknings- och fordringsförlust täcker exportörens risker för upparbetade kostnader på grund av att kontraktet helt eller delvis hävs eller att genomförandet avbryts under minst sex månader i följd. Den garantin täcker även risken för utebliven betalning. Garantin för fysisk förlust täcker risken att egendom som används vid arbeten utomlands tas i beslag eller skadas på

grund av krigshändelser eller dylikt. Lagergarantin täcker risken för t.ex. skada till följd av krigshändelse eller liknande vid lagerhållning utomlands. Det finns ytterligare garantityper. I de flesta fall avser dessa täckning av bankers risker vid engagemang i utlandsaffärer.

Allmänt gäller att förluster som orsakats av politiska händelser inte är ersättningsgilla, om och i den mån garantitagaren genom begagnande av gängse försäkringsmöjlighet eller på annat liknande sätt kunnat skydda sig mot sådan förlust.

För sitt garantiåtagande tar EKN ut en premie av garantitagaren.

Fram till år 1993 har EKN:s uppgift varit att bedriva verksamheten endast under fredstid. Genom SFS 1993:242 har bestämts att EKN numera skall ingå i totalförsvaret och utgöra en beredskapsmyndighet inom funktionen Utrikeshandel. Den närmare utformningen av EKN:s verksamhet under kris- och krigsförhållanden har inte utarbetats än.

6.14 Framställning från Statens krigsförsäkringsnämnd

Statens krigsförsäkringsnämnd har i skrivelse till regeringen den 15 mars 1989 hemställt om utvidgning av begreppet svenskt intresse i krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring. Nämnden har föreslagit att regeringen på lämpligt sätt fastslår att begreppet skall omfatta även svenska handelsfartyg i öppna utländska fartygsregister, under förutsättning att fartyget även seglar under internationaliseringsavtalet. För det fall det anses att nämnden själv skall fastställa vad som skall förstås med begreppet svenskt intresse anhålls om ett klarläggande därom.

Bakgrunden till framställningen

Mot bakgrund av minskningen av den svenska handelsflottan som började i mitten av 1970-talet väckte Svenska Transportförsäkringspoolen hos Krigsförsäkringsnämnden frågan om en utvidgning av tillämpningsområdet för krigsutbrottsavtalet för transportförsäkringar avseende fartyg. Som skäl för att ta upp frågan anfördes främst att fartyg, i vilka svenska ekonomiska intressen dominerade, i en alltmer ökande utsträckning flaggades om, vilket medförde att svenska ägare av sådana fartyg inte kunde erhålla det krigsutbrottskydd som de automatiskt skulle ha fått om fartygen fört svensk flagg och varit försäkrade i Sverige. Poolen pekade på att det var otillfredsställande att varken krigsförsäkringslagen eller krigsutbrottsavtalet eller förarbetena till lagen och avtalet innehöll någon klar anvisning om hur begreppet svenskt intresse skulle tolkas. Det var dock klart att Krigsförsäkringsnämnden tolkade begreppet så att det avsåg endast svenskregistrerade fartyg. Poolen ansåg dock att Krigsförsäkringsnämnden genom bristen på anvisningar i lag och avtal var fri att på grund

av ändrade försörjningsmässiga eller försäkringsmässiga försutsättningar göra en omtolkning av avtalets innebörd på denna punkt.

Den 25 april 1984 gav Krigsförsäkringsnämnden transportförsäkringspoolen i uppdrag att undersöka möjligheterna att utvidga begreppet svenskt intresse.

Under arbetets gång hölls fortlöpande diskussioner med bl.a. Krigsförsäkringsnämnden och Sjöfartsverket.

Arbetet bedrevs främst utifrån två aspekter, transportförsörjningsaspekten och försäkringsaspekten.

Vad gäller transportförsörjningsaspekten så använde sig utredningen av vissa uppskattningar från Sjöfartsverket. Så antogs t.ex. att huvuddelen av sjötransporterna till och från Sverige i en krissituation skulle komma att utföras av svenska fartyg då man fick räkna med att de utländska fartygen fick ägna sig åt sitt hemlands transporter, att knappt hälften av den svenska handelsflottan var gripbar i en krissituation, att fartyg över 100 000 dödviktston (lastförmåga) inte borde räknas med då de på grund av sin storlek hade hög sårbarhet och även var bundna till speciella inseglingsleder och hamnar och att ett markerat transportbehov skulle komma att finnas för transporter av vissa strategiska varor såsom drivmedel och bränsle.

Det konstaterades att behov av svenskägt, utlandsflaggat tonnage förelåg. Problemet var bl.a. att klart definiera vad man skulle anse vara svenskt.

Sett ur försäkringssynpunkt låg svårigheten i att bestämma kriterierna för de svenskägda utlandsflaggade fartygen som skulle omfattas av en utvidgning av begreppet "svenskt intresse".

Det ansågs nödvändigt att det skulle finnas ett definierbart och konstaterbart svenskt driftsinflytande i fartyget i förening med ett svenskt majoritetsägande. Ett annat krav var att fartyget var disponibelt i en krissituation. Fartyget måste vidare ha svenskt befäl och, ansågs det, även svensk civilförsäkring.

Som komplicerande faktorer framkom under arbetet att fartygs ägarstruktur ofta var mycket invecklad och att utländsk finansiering av fartyg inte var helt ovanlig. Det sistnämnda förhållandet anfördes mot bakgrund av antagandet att staten inte hade något intresse av att hålla utländska intressen skadeslösa.

En tanke som framfördes under arbetets gång var om det inte vore praktiskt att låta försäkringskyddet bero på om fartyget förde last som var viktig ur försörjningssynpunkt. Tanken blev dock kortlivad. Det antogs att lasten var krigsförsäkrad i Sverige i ett läge då Sverige var i krig eller krigsfara. I en krigsutbrottssituation kunde både svenska och utländska fartyg vara på väg till Sverige med försörjningsviktigt gods. Varken ur försäkrings- eller försörjningssynpunkt borde det för Sverige finnas anledning att skydda annat än ett svenskt ekonomiskt fartygsintresse.

Genom att utesluta vissa kategorier av fartyg begränsades klassen av intressanta utlandsflaggade fartyg. Det ansågs i detta sammanhang att fartyg som var registrerade i något av stormaktsländerna inte var av intresse för svenskt vidkommande. Dessa antogs komma att disponeras

av de länderna själva. Inte heller borde fartyg där utländska ägarintressen klart dominerade eller fartyg som till större delen var belånade utomlands vara av något intresse för Sverige att skydda ekonomiskt. Slutligen borde fartyg som med säkerhet eller stor sannolikhet av annan anledning än inte var disponibla för Sverige i en krissituation uteslutas.

Kvar efter denna utmönstring fanns fartyg som var registrerade i s.k. öppna register. Ett "öppet" fartygsregister karaktäriseras av att det för registrering inte krävs någon egentlig anknytning till registerlandet. Inte heller uppställs villkor om viss nationalitet för besättning eller befäl. I princip är det bara att anmäla inträde eller utträde. Utträde kan i regel ske inom några dygn. Ett "slutet" fartygsregister däremot, brukar ett sådant benämnas som för registrering kräver att rederiet har driftskontor eller representation i flagglandet. En registrering kräver viss prövning innan den kan genomföras. Bland de fartyg som var registrerade i öppna register ansågs sådana fartyg som omfattades av internationaliseringsavtalet vara av särskilt intresse; detta med tanke på befäls- och bemannings-situationen. Internationaliseringsavtalet träffades den 1 oktober 1983 mellan Sveriges Redareförening å ena sidan och Svenska Maskinförbunds- förbundet, Svenska Fartygsbefälsföreningen, Handelstjänstemannaförbundet och Svenska Sjöfolksförbundet å andra sidan. Avtalet gäller från den 1 januari 1984 och reglerar villkoren för överföring av fartyg till utländsk flagg och anställningsvillkoren för anställda i svenska rederier vid tjänstgöring på fartyg, som med bibehållet svenskt ägar- eller driftsin- flytande överförs till utländsk flagg.

Under arbetet med förslag till försäkringslösningar för den kategori utlandsflaggade fartyg som skulle omfattas av det automatiska statliga krigsriskskyddet övervägdes möjligheten att tillämpa de principer som gällde för den civilförsäkring som transportförsäkringspoolen skulle administrera. Civilförsäkringen gäller för utlandsregistrerade fartyg till dess att dessa har omregistrerats i Sverige eller om så inte sker, under högst 30 dagar efter beredkapsavtalets ikraftträdande. En månad har ansetts tillräcklig för att fartygets position skall kunna klarläggas och för att fartygets ägare skall kunna fatta beslut om och genomföra flaggskifte och därmed kunna förnya försäkringen.

Transportförsäkringspoolen avslutade formellt sitt utredningsarbete vid ett sammanträde med krigsförsäkringsnämndens arbetsutskott den 4 mars 1987.

På grundval av utredningen och efter överläggningar med Sjöfartsverket utarbetades i arbetsutskottet ett förslag till utvidgning av begreppet svenskt intresse.

Enligt förslaget skulle begreppet svenskt intresse tolkas såsom omfattande också fartyg som vid den tid då krigsutbrottsavtalet trädde i tillämpning var införda i ett öppet register och omfattades av internationa- liseringsavtalet. Vid denna tid seglade mellan 30 – 40 fartyg under detta avtal. Ifrågavarande fartyg hade svenskt driftsinflytande och stod under svenskt befäl. De kunde på ett enkelt och snabbt sätt flaggas om till svensk flagg. För dessa fartyg skulle åtagandet gälla i första hand under en tid av 30 dagar från ovannämnda tidpunkt. För tiden efter 30-

dagarsperiodens utgång borde som förutsättning för statens åtagande gälla att omregistrering skett till det svenska skeppsregistret och att krigsförsäkringsnämnden inte fattat beslut om att fartyget var ointressant från transportförsörjningssynpunkt.

Vid sammanträde den 21 maj 1987 godtog arbetsutskottet förslaget till utvidgning av begreppet svenskt intresse.

Vid överläggning mellan arbetsutskottet och Transportförsäkringspoolen kom man överens om att tidsfristen på 30 dagar vid behov skulle kunna förlängas och att någon prövning av om fartygen behövdes för den svenska folkförsörjningen inte skulle ske då.

Arbetsutskottet gjorde därefter en uppvaktning hos finansdepartementet för att få klarlagt, om det för ett nämndbeslut i frågan erfordrades ett bemyndigande av regeringen. Något klarläggande besked kunde inte erhållas.

I anledning härav beslöt Krigsförsäkringsnämnden vid sammanträde den 15 december 1988 att vända sig till regeringen med hemställan om en precisering av begreppet svenskt intresse enligt arbetsutskottets förslag.

Utredningsuppdraget

Enligt direktiven skall utredaren ta ställning till på vilket sätt de frågor som tas upp i framställningen från Statens krigsförsäkringsnämnd bör lösas. Finner utredaren att begreppet svenskt intresse, såvitt nu är ifråga, kan och bör utvidgas genom en för parterna godtagbar ändring av krigsutbrottsavtalets lydelse, skall utredaren lämna förslag till ändringar i avtalet.

6.15 Framställning från Utländska Försäkringsbolags Förening

I en skrivelse till regeringen den 13 oktober 1986 har Utländska Försäkringsbolags Förening hemställt att 2 § andra stycket krigsförsäkringslagen ändras i syfte att alla i Sverige koncessionerade utländska försäkringsbolag kan ansluta sig till krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring.

Föreningen har föreslagit att bestämmelsen utformas så att den medger staten rätt att meddela återförsäkring av försäkring, som anges i nämnda bestämmelse, även åt här koncessionerade utländska försäkringsbolag.

Föreningen har anfört i huvudsak följande till stöd för sin begäran. -En ändring av krigsförsäkringslagen i begärt hänseende skulle medge alla inom landet koncessionerade försäkringsbolag att ansluta sig till krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring av år 1963. Denna möjlighet för de utländska försäkringsbolagen skulle bättre stämma överens med den strävan till likställighet mellan försäkringsbolagen som har präglat senare tids lagstiftning. Det skulle även ligga i linje med utvecklingen

inom internationell handel och försäkringsmarknad. -Flertalet av de utländska bolagen som är verksamma i Sverige har ett markerat seriöst intresse av att fortsätta och utveckla sin verksamhet här. -De utländska bolagen har avsevärt ökat sin andel av marknaden inom svensk transportförsäkring. -Enligt 1959 års lag om utländsk försäkringsrörelse vid krig kan de utländska bolagen inte påräkna några statliga garantier för att under krigstillstånd eller motsvarande få verka här ostört. Detta gäller även beträffande försäkringar som avser svenska intressen. Likställigheten upphör i och med att staten då har befogenhet att förbjuda dessa bolag att fortsätta med sin verksamhet om det finns "anledning antaga" att de inte kommer att kunna infria ingångna åtaganden till försäkringstagarna. Enligt krigsförsäkringslagen kan staten dessutom meddela återförsäkring endast åt svenska försäkringsbolag. Det är dessa förhållanden som enligt krigsförsäkringsnämnden hindrar utländska bolag att få ansluta sig till krigsutbrottsavtalet. -Det bör även observeras att Svenska Transportförsäkringspoolens beredskapsavtal rörande civil sjö- och transportförsäkring förbehåller anslutningsrätt endast för svenska försäkringsbolag i dessa branscher. -En känd konsekvens redan i fredstid av de för krigsfall instiftade lagarna är det underläge de utländska försäkringsbolagen försätts i gentemot de svenska försäkringsbolagen. Dessa kan utnyttja gällande ordning. Det är belagt att man i eget ackquisitionssyfte varnat presumtiva kunder för det "ofullständiga" riskskydd som en försäkring i ett utländskt försäkringsbolag skulle innebära för en svensk försäkringstagare.

Föreningens framställning remissbehandlades. Dåvarande Försäkringsinspektionen, Statens Krigsförsäkringsnämnd, Svenska Försäkringsbolags Riksförbund, Folksam och Svenska Transportförsäkringspoolen avgav yttranden.

Försäkringsinspektionen gjorde i yttrande den 11 mars 1987 följande överväganden beträffande framställningen.

"Den föreliggande framställningen från UFF syftar till att likställa förutsättningarna för de svenska försäkringsbolagen och de i Sverige verksamma utländska försäkringsbolagen när det gäller verksamheten under krigsförhållanden. Enligt föreningen händer det att svenska försäkringsbolag i konkurrenssituationer med utländska bolag för presumtiva kunder framhåller de skillnader som finns i fråga om möjligheterna till riskskydd vid fall av krig. Inspektionen kan för sin del inte uttala sig om i vad mån de i Sverige koncessionerade utländska bolagen under fredstid verkligen får känna av några konkurrensnackdelar genom att de står utanför det statliga krigsförsäkringssystemet. Oavsett hur det förhåller sig därmed har inspektionen emellertid den principiella uppfattningen att de utländska bolagen med svensk koncession bör ha från konkurrenssynpunkt likartade förutsättningar, såvida inte i något avseende särskilda skäl motiverar ett avsteg härifrån. Den fråga som i förevarande ärende således skall bedömas är om det finns tillräckligt starka skäl för att inte låta de utländska bolagen vara omfattade av det statliga krigsförsäkringssystemet. Den begärda lagändringen innebär att de utländska bolagen i likhet med de svenska skall under krig kunna teckna

återförsäkring hos staten (via KFN) av såväl krigsrisker som civilrisker. Det går inte av förarbetena till den berörda lagstiftningen att få någon klar uppfattning angående motiven för att inte låta de utländska bolagen få samma möjlighet som de svenska att trygga riskskyddet under krig för de svenska risker som det är fråga om. Det är emellertid troligt att det finns ett samband med den möjlighet för staten att under krigsförhållanden tvinga ett utländskt försäkringsbolag att upphöra med sin verksamhet som finns enligt 1959 års lag. Viktigt i sammanhanget är att en lagändring enligt föreningens hemställan inte automatiskt leder till att ett utländskt bolag får teckna återförsäkring hos KFN. Systemet innebär nämligen inte bara att det enligt lagen endast är fråga om en möjlighet och inte en rättighet att få teckna återförsäkring. Det är vidare så att systemet i praktiken innebär att återförsäkringsverksamheten förutsätts ske via sammanlutningar av bolag.

KFN har sålunda träffat avtal bl.a. med Svenska Transportförsäkringspoolen som vid krigsfall kan sägas bistå nämnden vid organiserandet av återförsäkringsverksamheten. Det är oklart om poolen är beredd att låta de utländska bolagen ansluta sig till denna. Om det – efter en närmare kartläggning av krigsförsäkringsfrågorna – anses att även de utländska bolagen bör ha möjlighet att teckna återförsäkring hos nämnden, måste det således före en lagändring klaras ut hur återförsäkringsverksamheten gentemot nämnden skall ordnas.

Efter en lagändring anser UFF att det också skulle bli klart att de utländska bolagen skulle kunna ansluta sig till det krigsutbrottsavtal som förhandlats fram mellan de svenska bolagen och nämnden och som avser nämndens övertagande av direkt försäkring för krigsrisker vid fall av krigsutbrott. Inspektionen anser att det är svårt att peka på skäl av saklig art som skulle kunna anses lägga hinder i vägen för att krigsutbrottsavtal träffas mellan nämnden och de utländska bolagen. Det är emellertid inte givet att de utländska bolagen skall ha möjlighet att ansluta sig till ett avtal av just den utformning som det mellan de svenska bolagen och nämnden framförhandlade avtalet fått."

Krigsförsäkringsnämnden anförde i yttrande den 2 april 1987 bl.a. följande.

"Frågans tidigare behandling i KFN"

Frågan om anslutning till krigsutbrottsavtalet har tidigare varit föremål för nämndens prövning genom en framställning från det amerikanska försäkringsbolaget New Hampshire 1982-03-29. Beroende på nämndens svar skulle New Hampshire ta kontakt med transportförsäkringspoolen för att efterhöra möjligheterna för anslutning till det inom poolen upprättade beredskapavtalet för civilrisker. Nämndens arbetsutskott remitterade New Hampshires skrivelse till poolen. I sitt svar ifrågasatte poolen om utländska försäkringsbolag kan förutsättas ha möjligheter att efter ett krigsutbrott agera på samma villkor som de svenska bolagen. Poolen hänvisade även till ovan nämnda 1959 års lag. Beträffande själva poolavtalet menade poolen, att detta förutsätter ett inte obetydligt ekonomiskt engagemang från medlemmarnas sida. Avtalet förutsätter även solidarisk ansvarighet, om någon poolmedlem skulle bli

"utraderad". Utgångspunkten för att upprätthålla den civila sjöförsäkringsberedskapen i Sverige måste, ansåg poolen vara att poolens medlemmar är kontrollerbara från Sverige. Det kunde inte anses självklart att de utländska försäkringsbolagen uppfyllde sådan krav. De beskrivna svårigheterna för ett utländskt försäkringsbolag att ansluta sig till poolen och dess beredskapsavtal torde även direkt eller indirekt påverka ett sådant bolags möjligheter att ansluta sig till krigsutbrottsavtalet.

Genom beslut vid sammanträde 1983-06-13 biföll inte nämnden New Hampshires framställning. I sitt beslut angav nämnden bl.a. följande.

Med den utformning som 2 § andra stycket lagen om statlig krigsförsäkring har torde – som tidigare har anförts – nämnden inte ha möjlighet att vare sig direkt eller indirekt via Svenska Transportförsäkringspoolen genom avtal meddela New Hampshire någon form av återförsäkring. Lagen om statlig krigsförsäkring utesluter däremot inte uttryckligen att nämnden meddelar krigsförsäkring åt försäkringstagare som i övrigt har sin civilförsäkring i ett utländskt bolag. Nämnden kan, som nämnts, inte genom återförsäkring överta sådana civilrisker. På grund härav bör enligt nämndens mening de svenska intressen som har sin civilriskförsäkring i ett utländskt bolag inte kunna erhålla statlig krigsförsäkring sedan nämnden trätt i verksamhet. Nämnden anser det därför inte heller lämpligt att tillåta utländska försäkringsbolag att ansluta sig till krigsutbrottsavtalet.

KFN:s överväganden

Nämnden har vid genomgång av lagstiftningens förarbeten inte funnit några uttalanden, som ger klarhet om statsmakternas syn på de utländska här i Sverige koncessionerade försäkringsbolagens ställning såvitt avser nu aktuella frågor. Nämnden har därför enbart att hålla sig till den utformning som har getts 2 § krigsförsäkringslagen. Såsom nämnden tidigare har konstaterat utgör lagrummets första stycke enligt sin lydelse inte något hinder mot att staten träffar krigsutbrottsavtal angående övertagande i direkt försäkring, motorfordons- och transportförsäkring mot krigsrisk.

Nämnden har emellertid av lämplighetsskäl tidigare ansett, att utländska bolag inte bör kunna erhålla statlig krigsförsäkring, då nämnden på grund av lydelsen i 2 § andra stycket krigsförsäkringslagen inte genom återförsäkring kan överta civilrisken hos dessa bolag. En sådan koppling är i och för sig inte nödvändig. I sin tidigare bedömning har då nämnden vägt in de utländska bolagens osäkra ekonomiska ställning såvitt avser verksamheten här i landet under ett krisläge. Under ett sådant krisläge måste man nämligen räkna med möjligheten, att generalagenterna för de utländska bolagen blir avskurna från ekonomisk hjälp från sina utländska uppdragsgivare. De har därför enbart att förlita sig till löpande premier och den lagstadgade deponeringsskyldigheten. Som ett utslag för denna osäkerhet får även ses bestämmelsen i 2 § i 1959 års lag, som har berörts ovan. De utländska bolagens förutsättningar i ekonomiskt avseende har dock förbättrats per 1985-01-01 genom vidtagen ändring i lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige. Genom lagändringen (SFS 1984:1116) åläggs ett utländskt försäkringsbolag att deponera ett belopp som motsvarar bolagets bruttopremieinkomst till skillnad

från tidigare ett belopp, motsvarande en tredjedel av bolagets premieinkomst. Då ej heller krigsförsäkringslagen har något uttryckligt förbud mot att utländska försäkringsbolag träffar krigsutbrottsavtal med staten, avseende svenska risker, finns det enligt nämndens bedömning i och för sig numera knappast saksål som från den nu diskuterade utgångspunkten motiverar att begäran om avtal skall avvisas. Ett bifall till hemställan skulle emellertid ge upphov till andra problem, som berörs nedan.

Lagrummets andra stycke har enbart avseende på statlig återförsäkring. Med stöd av detta lagrum har nämnden träffat ett återförsäkringsavtal med Svenska Transportförsäkringspoolen, avseende sjö- och transportförsäkring för risker överstigande de till poolen anslutna bolagens gemensamma självbehåll. Poolen utgör en frivillig sammanslutning av berörda svenska försäkringsbolag. Poolen kan därför inte tvingas att såsom medlemmar även ta in utländska bolag. I detta sammanhang vill nämnden framhålla, att nämnden själv inte har administrativa resurser att ta emot återförsäkring från enskilda bolag. Om intresse finns hos de utländska bolagen att träffa avtal med staten om återförsäkring måste således berörda utländska bolag först bilda ett eget beredskapsorgan, med vilket nämnden då skulle kunna träffa avtal. Härtill kommer behov av att bolagen även förordnar särskild beredskapspersonal för ändamålet, som i ett krisläge skall handha beredskapsorganets verksamhet. Nämnden vill härmed ha sagt, att en eventuell ändring av 2 § krigsförsäkringslagen inte automatiskt får till följd, att berörda utländska försäkringsbolag kan lösa återförsäkringsfrågan."

Riksförbundet och Folksam delade i yttranden den 23 april respektive 13 april 1987 Transportförsäkringspoolens synpunkter i frågan.

Transportförsäkringspoolen anförde i yttrande den 9 april 1987 bl.a. följande över Utländska Försäkringsbolags Förenings framställning.

"Det stycke, vari ändring föreslås, behandlar statens möjlighet att åt svenskt försäkringsbolag eller sammanslutning av sådana bolag meddela återförsäkring. Krigsutbrottsavtalet reglerar överföring av direkt tecknade krigsförsäkringar från svenska försäkringsbolag till Statens Krigsförsäkringsnämnd. En ändring av lagen på föreslaget sätt skulle därför inte omedelbart lösa det av föreningen i dess skrivelse påtalade problemet.

Krigsutbrottsavtalets primära syfte är att garantera svenskt näringsliv ett försäkringsskydd vid utbrottet av ett världsomfattande krig eller ett krig, vari Sverige eller något av våra grannländer är direkt eller indirekt inblandat. Mot denna bakgrund kan det synas vara principiellt motiverat att även utländska, i Sverige koncessionerade försäkringsbolag bereds möjlighet att ansluta sig till avtalet, särskilt med hänsyn till att detta är begränsat till försäkring av s.k. svenska intressen. Detta skulle kunna ske efter viss formell ändring i avtalets 6 §.

Det bör emellertid erinras om att krigsutbrottsavtalet, liksom därtill knutet s.k. Särskilt Avtal, utgår från att de anslutna bolagen upprätthåller åtminstone viss grad av verksamhet i landet även efter själva krigsutbrottet. T.ex. förutsätts att riskanmälning och premieöverföring skall ske till nämnden liksom ristorning av inbetald premie till försäkringstagare. Om en ändring av nyssnämnda slag

aktualiseras är det därför angeläget att klara garantier finns för att sådana, i avtalet särskilt nämnda åligganden kan uppfyllas.

U.F.F. hänvisar i sin skrivelse även till det beredskapsavtal som träffats inom Svenska Transportförsäkringspoolen i vad avser civil sjö- och transportförsäkring. Det är korrekt att enligt poolens stadgar endast svenska försäkringsbolag kan vara anslutna till poolen.

Poolens avtal träder i tillämpning först då Sverige självt råkat i krig eller befinner sig i en katastrofsituation, varvid normala förbindelser med utlandet, t.ex. på återförsäkringssidan, är eller kan befaras bli avbrutna. Poolavtalets syfte är att den svenska sjöförsäkringsnäringsringen i detta läge skall bereda svensk handel och sjöfart ett riskskydd mot händelser som inte har omedelbart samband med krig eller krigsfara. Då poolen går i funktion överförs de hos bolagen tecknade civilriskerna med automatik till poolen. Förfarandet liknar det som enligt Krigsutbrottsavtalet gäller vid krigsförsäkringars överförande till Statens Krigsförsäkringsnämnd. En men viktig skillnad är att poolavtalet reglerar situationen även efter det att detta trätt i funktion, medan Krigsutbrottsavtalet, som ju framgår av namnet, endast är avsett att ge försäkringsskydd just vid och i samband med ett utbrott av krig.

En annan viktig skillnad är att poolavtalet förutsätter ett betydande ekonomiskt engagemang från medlemmarnas sida i det att de bl.a. skall ställa kapacitet till förfogande och de vid avtalets igångsättande skall deponera vissa belopp enligt i avtalet beskrivet sätt. Avtalet innehåller vidare bestämmelser som medför att de medverkande bolagen är solidariskt ansvariga för i poolen insatta försäkringar. För detta har krävts godkännande av försäkringsinspektionen enligt 338 § lagen om försäkringsrörelse och uppfyllande av vissa krav från inspektionens sida vid poolavtalets utformning.

För toppriser ovanför poolmedlemmarnas samlade kapacitet har vidare avtäckning ordnats genom ett återförsäkringsavtal mellan nämnden och poolen. Ett sådant avtal har kunnat komma till stånd i överensstämmelse med den av U.F.F. återopade bestämmelsen i 2 § lagen om krigsförsäkring.

Poolen har under den tid den existerat inte haft anledning att pröva frågan om en ändring av stadgar och avtal i syfte att bereda i Sverige verksamma utländska försäkringsbolag möjlighet att delta i poolen. Som torde ha framgått av som sagts ovan skulle en sådan förändring vara förenad med praktiska och principiella problem. Det bör i anledning av U.F.F.:s hemställan understrykas att dessa problem inte skulle elimineras, om utländska försäkringsbolag genom eventuell ändring av 2 § krigsförsäkringslagen skulle beredas möjlighet att vid krig eller krigsfara etc erhålla statlig återförsäkring av civil transportförsäkring."

Utredningsuppdraget

I utredarens uppdrag att göra en allmän översyn av beredskapslagstiftningen på försäkringsområdet ingår frågan från Utländska Försäkringsbolags Förening.

6.16 Överväganden och förslag

6.16.1 Inledning

Krigsförsäkringslagen ger staten befogenhet att under krigsförhållanden uppträda dels som direktförsäkringsgivare i fråga om försäkring mot krigsrisker och vissa andra risker på transportområdet samt i fråga om krigsolycksfalls- försäkring för vissa personalgrupper, dels som återförsäkrare av sådana risker och vissa civila risker. Enligt utredningsdirektiven skall utredningen göra en allmän översyn av lagen. Vissa särskilda frågor som aktualiserats i olika sammanhang nämns dock i direktiven. Utredningen är emellertid enligt direktiven oförhindrad att ta upp också andra frågor, om det finns anledning till det.

I det följande behandlas först frågor som rör statlig krigsförsäkring, dvs den verksamhet där Krigsförsäkringsnämnden (KFN) meddelar försäkring mot krigsrisk inklusive de problem som har samband med systemet med särskilda krigsutbrottsavtal. Därefter behandlas statens roll som återförsäkrare. Sedan tas frågan om försäkring mot krigsolycksfall upp i ett särskilt avsnitt. Härefter granskas frågorna om de utländska försäkringsföretagens ställning i förhållande till krigsförsäkringslagen och krigsutbrottsavtal. Efter den genomgången berörs frågor som gäller allmänna förutsättningar för krigsförsäkring enligt lag och avtal. Därefter upptas till behandling KFN:s organisation och verksamhetsförutsättningar. Slutligen behandlas en särskild fråga om s.k. storskador.

Om använd terminologi, se avsnitt 6.1.

6.16.2 Statlig krigsförsäkring

6.16.2.1 Allmänna överväganden

Sammanfattning: Utredningen konstaterar att ett statligt engagemang är nödvändigt för att tillgodose behovet av försäkringsskydd mot krigsrisker under mera extraordinära förhållanden. Utredningen anser att det nuvarande systemet med en krigsförsäkringsnämnd som bedriver krigsförsäkringsverksamhet endast under kris- och krigsförhållanden bör behållas. Det förutsätts därvid att nämnden snabbt kan komma igång med sin verksamhet. Försäkring skall kunna meddelas om det är av vikt för folkförsörjningen eller näringslivet. Det föreslås vidare att systemet med krigsutbrottsavtal - innebärande att nämnden vid krigsutbrott automatiskt för en viss tid övertar ansvaret för skydd mot krigsrisker - bör behållas. Bemyndigande för Krigsförsäkringsnämnden att träffa sådana avtal bör regleras i lag. Krigsförsäkringsnämndens verksamhet föreslås även i fortsättningen vara undantagen FAL:s och FRL:s reglering.

Den svenska ekonomin är i hög grad beroende av handeln med andra länder. Det är därför närmast en självklarhet att beredskapen mot störningar i utrikeshandeln måste utgöra en väsentlig del av försörjningsberedskapen. Utrikeshandelns betydelse för vår försörjningsförmåga underströks också i 1987 års försvarsbeslut. I anslutning till detta beslutade regeringen om en särskild utredning om svensk utrikeshandel i krislägen. Utredningsuppdraget resulterade i betänkandet (SOU 1989:107) Svensk utrikeshandel i krislägen, som lämnades i början av år 1990. Mot bakgrund av den svenska ekonomins utlandsberoende görs i betänkandet en inventering av de problem som kan uppkomma i kris- och krigslägen och föreslås vissa åtgärder när det gäller den beredskap som enligt utredningen är nödvändig för att möta dessa problem. Som redan nämnts (avsnitt 6.6.4.) behandlar den utredningen i ett särskilt avsnitt frågan om hur en tillräckligt stor transportkapacitet skall kunna tryggas under krislägen. En central fråga är därvid hur det skall vara möjligt att från svensk sida få tillgång till tonnage som utflaggats till utländska register. I samband därmed understryker utredningen försäkringsfrågornas särskilda intresse för redarna under kris- och krigsförhållanden och framhåller den betydelse som möjligheten till krigsförsäkring har för att underlätta en utveckling som ger tillgång till svenska utlandsflaggade fartyg.

Denna fråga berörs närmare i det följande. Här kan emellertid nämnas att betänkandet Svensk utrikeshandel i krislägen berördes i 1992 års totalförsvarsproposition (prop. 1991/92:102) därvid det angavs att, utom på en viss punkt, utredningens förslag skulle beredas ytterligare med

särskilt beaktande av vad ett framtida EU-medlemskap kan betyda i sammanhanget.

Det kan sålunda konstateras att det i kris- och krigslägen är för den svenska försörjningsmöjligheten av största vikt att utrikeshandeln kan fortsätta i behövlig omfattning och att en förutsättning för att detta skall kunna ske är att det finns tillräckligt med transportmedel att disponera för svenska intressens räkning. En viktig faktor i det sammanhanget är att alla de som har intressen i transportmedlen och i varulasterna kan få sitt behov av försäkringsskydd tillgodosett.

Även under tid då något storkrig eller krig i Sveriges omedelbara närhet inte förekommer finns risk för att transportväsendet kan drabbas av krigsskada, t.ex. genom att ett fartyg sprängs av en mina, i samband med mera begränsade krigstillstånd i någon del av världen. Redare, flygbolag, lastägare och andra med intressen i transportmedel och varulaster kan skydda sig mot den risk för krigsskada som således alltid finns genom krigsförsäkring hos enskilda försäkringsbolag. Direktförsäkringsgivaren skyddar sig på vanligt sätt i sin tur genom återförsäkring på den internationella återförsäkringsmarknaden. Återförsäkrarna begränsar dock sin ansvarighet till försäkringar som avser transportmedel som är sjö- eller luftburna. Vidare tillämpar återförsäkrarna villkor som innebär att ansvaret i vissa fall av krigsaktiviteter upphör automatiskt och att det i övrigt finns möjlighet för återförsäkraren att säga upp försäkringen att upphöra efter viss kortare tid. För att skydda sig tar direktförsäkrarna in motsvarande klausuler i sina försäkringsavtal med försäkringstagarna.

Om Sverige kommer i krig eller om ett stormaktskrig utbryter eller om i övrigt ett krig utbryter i närområdet kan man räkna med att försäkringsskyddet i fråga om krigsrisker kommer att upphöra. Det är uppenbart att man med de risker för mycket stora och talrika skador, många gånger av katastrofstorlek, som det här är fråga om, inte går att förvänta sig att det enskilda försäkringsväsendet har sådana resurser att det kan möta de skador som kan uppkomma vid allvarligare kris- och krigsförhållanden. Mot denna bakgrund framstår det som tämligen naturligt att svenska staten på sätt som beskrivits i det föregående under de båda världskrigen bidrog till att utrikeshandeln kunde fortsätta bl.a. genom att tillhandahålla försäkringsskydd mot krigsrisker. Erfarenheterna från den statliga krigsförsäkringsverksamheten har bedömts som mycket goda.

När efter andra världskrigets slut en översyn av 1939 års krigsförsäkringslag skedde, kunde departementschefen i prop. 1960:3 med förslag till den lag som nu gäller konstatera, att det inte torde råda delade meningar om att statens medverkan på detta område är nödvändig för att trygga folkförsörjningen i en krigssituation som allvarligt berör vårt land (s.11).

Utredningens bedömning är att det knappast går att finna en lösning utan ett statligt engagemang som på ett från beredskapssynpunkt godtagbart sätt kan tillgodose behovet av försäkringsskydd mot krigsrisker under mera extraordinära förhållanden. I direktiven för utredningen

har inte heller satts i fråga att statlig medverkan är nödvändig på detta område.

Frågan kan då ställas hur det statliga engagemanget bör komma till uttryck och efter vilka linjer krigsförsäkringsskyddet lämpligen bör organiseras. Oavsett hur denna fråga besvaras måste enligt utredningens mening en oavvislig utgångspunkt vara, att det förstärkta behov av krigsförsäkringsskydd som uppkommer vid en allvarligare kris skall kunna tillgodoses i princip omedelbart när behovet uppkommer. Detta innebär såväl att krigsförsäkring föranledd av krissituationen skall kunna meddelas med stor snabbhet som att en ordning måste finnas som vid ett inträffat krigs- eller krisläge ger pågående transporter det försäkringsskydd som krävs för att transportererna skall kunna fullföljas och således inte avbrytas på grund av bristande försäkringsskydd.

Det är i princip närmast två huvudalternativ som framstår som tänkbara. Det ena alternativet, här kallat institutsalternativet, innebär att det krigsförsäkringsskydd som efterfrågas under mera normala förhållanden tillhandahålles av särskilda bolag eller institut som i krislägen snabbt kan utöka skyddet och som på det ena eller andra sättet har sin verksamhet garanterad av staten. Det andra huvudalternativet är det som nu gäller i Sverige, här benämnd beredskapsmodellen, innebär att det överläts helt till det enskilda försäkringsväsendet att under fredstida förhållanden svara för det krigsförsäkringsskydd som behövs i transportsystemet och att en beredskap skapas för att staten i kris- och krislägen som berör landet kan gå in som försäkrare av krigsrisker.

En klar fördel med institutsalternativet, som i princip tillämpas t.ex. i Danmark och Norge, är att det i ett uppkommet krisläge finns ett organ som redan är i verksamhet och som därför på ett smidigt sätt kan täcka ett utvidgat behov av krigsförsäkringsskydd. De problem som uppstår då en verksamhet skall startas från början kan alltså undvikas.

Beredskapsmodellen innebär att staten engageras först när den privata försäkringsmarknaden i en krissituation som berör vårt land inte längre kan erbjuda försäkringsskydd mot krigsrisker. I modellen ligger att det under fredstid har gjorts sådana förberedelser, att verksamheten med att meddela försäkringar kan påbörjas snabbt och effektivt. Verksamheten kan dock knappast ens under de mest gynnsamma förhållanden komma i gång så snabbt att det i förväg kan garanteras att ett kontinuerligt försäkringsskydd för pågående transporter kommer att finnas. Det är mot den bakgrunden som det statlig krigsförsäkringssystemet i Sverige kompletterats med särskilda krigsutbrottsavtal.

Vid en jämförelse mellan de båda alternativen kan konstateras att institutsalternativet ger en större trygghet för att krigsförsäkringsverksamheten snabbt och effektivt kan anpassas till de behov som uppkommer, om vårt land skulle hamna i en kris- eller krigssituation.

Vid valet mellan de båda alternativen måste emellertid hänsyn tas också till andra aspekter. Försäkring mot krigsrisker är självfallet inte någon stor försäkringsfråga i tider som vad gäller betydelsen för transportväsendet är att beteckna som fredliga. Premien för krigsförsäkring är generellt sett låg i förhållande till premien för civilförsäkringen. Temporära och

lokala krigshärdar i vår omvärld kan dock medföra kraftigt höjda krigspremier vid resa inom sådant område eller till och med utesluta krigsriskskydd för området i fråga. Den svenska inställningen har sedan gammalt varit att de krigsrisker som trots allt också finns under mera normala fredsförhållanden inte är av den storleksordningen att ett statligt ansvar är motiverat samt att staten allmänt sett inte har anledning att engagera sig i verksamhet som försäkringsbolagen under ordinära förhållanden har visat sig kunna hantera på ett tillfredsställande sätt.

Mot bakgrund av det sagda har utredningen inte funnit skäl att föreslå någon ändring i de grundläggande dragen i det nu tillämpade systemet för statlig krigsförsäkring när det gäller transportområdet. När utredningen har den ståndpunkten utgår den från den bestämda förutsättningen att det är möjligt att förbättra beredskapsplaneringen så att den kan svara mot även mycket högt ställda krav när det gäller att snabbt och effektivt få igång den statliga krigsförsäkringsverksamheten. Liksom hittills bör verksamheten i sina huvuddrag regleras i lag.

Det sagda innebär också att utredningen anser att systemet med krigsutbrottsavtal även i fortsättningen bör vara en viktig del i det statliga krigsförsäkringssystemet. Nuvarande krigsutbrottsavtal regleras inte av krigsförsäkringslagen. Avtalen har träffats av KFN på grundval av särskilda bemyndiganden från regeringen, bemyndiganden som i sin tur grundats på beslut av riksdagen. Avtalen har dessutom krävt regeringens godkännande. Enligt utredningen bör en likartad ordning gälla även framdeles. Utredningen föreslår emellertid att i den nya lagen skrivs in ett bemyndigande för KFN att med försäkringsgivare eller annan sluta avtal om övertagande av krigsförsäkring därvid för avtalets giltighet bör krävas regeringens godkännande. Även ändring av avtalen bör godkännas av regeringen. De särskilda problem som är förknippade med ordningen med krigsutbrottsavtal behandlas närmare i det följande.

I krigsförsäkringslagen finns inte några allmänna riktlinjer i fråga om syftet eller i något annat avseende som beträffande angivna försäkringslag – transportförsäkring, motorfordonsförsäkring och viss lagringsförsäkring – begränsar den verksamhet som skall få bedrivas av den för ändamålet tillskapade myndigheten, KFN. I förordningen (1988:1565) med instruktion för statens krigsförsäkringsnämnd (2 §) föreskrivs emellertid att nämnden får meddela krigsförsäkring endast när det är av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för att vidmakthålla handel eller annan näring.

Utredningen anser att det även i fortsättningen bör ges en allmän ram för det statliga försäkringsengagemanget. Denna ram bör komma till uttryck i lagen. Det kunde därvid ligga nära till hands att snäva in verksamhetsområdet till att avse det som är viktigt för totalförsvaret, dvs det som är viktigt för folkförsörjningen och annat som är viktigt för försvarsansträngningarna. Detta skulle innebära att för näringslivet allmänt sett viktiga men för totalförsvaret mer eller mindre ointressanta transporter skulle falla utanför området. Det kan emellertid hävdas att det är ett väsentligt samhällsintresse att handel och näringsliv så långt som möjligt kan fungera också i krissituationer oavsett hur stark anknytningen

till totalförsvaret är. Av förarbetena till lagen och genomförda ändringar i denna framgår att denna inställning legat till grund för krigsförsäkringssystemet. Utredningen förordar att den rambestämmelse som bör tas in i lagen ges en sådan vidare innebörd. En annan sak är att det är fråga om en möjlighet till att få statlig krigsförsäkring och således inte en rättighet. I den praktiska tillämpningen blir det självfallet fråga om bedömningar från fall till fall där transporter som är av betydelse från totalförsvarsynpunkt måste prioriteras.

Som kommer att framgå av följande avsnitt har utredningen inte funnit anledning att i fråga om krigsförsäkringar föreslå begränsningar eller utvidgningar av det försäkringsbara området enligt krigsförsäkringslagen. Enligt utredningen kan det dock finnas anledning att bestämma detta på ett något annorlunda sätt än som sker i dag. I krigsförsäkringslagen anges genom uppräknig de slag av försäkringar som staten får meddela. Så anges att staten får meddela transportförsäkring, motorfordonsförsäkring och lagringsförsäkring mot krigsrisk och vissa därmed jämställda risker. Begreppet transportförsäkring används även i 1963 års krigsutbrottsavtal för transportförsäkring. Som framgått tidigare ges inte någon definition av begreppen i lagen eller dess förarbeten. Utredningen är dock av den uppfattningen, som stöds av lagens förarbeten, att begreppen skall tolkas enligt den allmänna uppfattningen inom försäkringsbranschen. I fråga om denna utgör naturligtvis praxis vid tillämpningen av bestämmelserna om transportförsäkring i lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL) en viktig del. Det synes inte föreligga några nämnvärda oklarheter vad gäller begreppen motorfordonsförsäkring och lagringsförsäkring men däremot i fråga om begreppet transportförsäkring, i vart fall när det gäller dess gränsområden. Någon förbättrad gränsdragning är inte i sikte genom förslagen till ny försäkringsavtalslag (Ds 1993:39) eller de nyligen genomförda omfattande ändringarna i FRL (SFS 1993:1304, prop. 1992/93:257, bet. 1993/94:NU5, rskr. 1993/94:39).

För att det försäkringsbara området skall framgå klarare anser utredningen att det i lagen bör så klart som möjligt anges vad begreppet transportförsäkring skall avse. Den teknik som därvid bör användas är att räkna upp de objekt och andra intressen som skall kunna försäkras. De intressen som skall kunna komma i fråga när det gäller transporter är i första hand själva transportmedlet och det transporterade godset. Transportmedel som således bör räknas upp i lag är fartyg, luftfartyg, och spårfordon (järnvägståg). När det gäller varor bör det anges att det skall vara fråga om en vara under transport. Härigenom utesluts den rena lagringsförsäkringen. Utöver intresset att skydda själva värdet av transportmedel och varor finns som framgått av redogörelsen för försäkringsbolagens krigsförsäkringar en mängd andra intressen hänförliga till transportmedel och varor. En särställning utgör det ansvar som kan följa med användningen av ett transportmedel för utförande av en transport. Detta ansvar är som framgått av nämnda redogörelse olika utformat beroende på arten av använt transportmedel och om det är fråga om ansvaret mot tredje man eller den som ingått avtal om befordran av gods. Det är svårt att bedöma om och i vad mån ett sådant ansvar kan

drabbas av krigsskada. När det gäller fartyg synes dock såväl försäkringsbolagen som KFN anse att det i vart fall inte är uteslutet, eftersom deras krigsförsäkringsvillkor omfattar sådan skadeståndsskyldighet. Utredningen anser att om det föreligger behov därav och det bedöms vara angeläget bör staten kunna täcka även sådana intressen. Som framgått av redogörelsen för KFN:s egna krigsförsäkringsvillkor har nämnden inte planerat att krigsförsäkra ansvar annat än i fråga om fartyg. Om det anses angeläget bör KFN även ha möjlighet att krigsförsäkra andra förekommande intressen. Det är inte meningsfullt att räkna upp alla intressen som kan förekomma i samband med transporter. Mängden intressen kan dessutom förändras över tiden. Det bör dock understrykas att avsikten med utredningens förslag till utformning av det försäkringsbara området inte är att inskränka KFN:s praxis vid en användning av befogenheten att meddela krigsförsäkring på transportområdet.

I det föregående har framhållits vikten av en god beredskapsplanering för att ett statligt krigsförsäkringssystem av svensk typ snabbt och effektivt skall kunna täcka behovet av krigsförsäkringar efter ett krigsutbrott. En sådan planering måste självfallet omfatta åtgärder för att säkerställa tillgång till lokaler, utrustning och kvalificerad personal. Ett för en snabb verksamhetsstart avgörande inslag i förberedelserna är att följa försäkringsmarknadens utveckling vad gäller behovet av statlig krigsförsäkring och att fastställa villkoren för sådan försäkring som KFN meddelar.

Som anfördes inledningsvis kommer utredningen att behandla frågan om KFN:s organisation och verksamhetsförutsättningar i ett särskilt avsnitt. Det kan dock redan nu vara lämpligt att här ta upp allmänna frågor om huruvida den statliga krigsförsäkringsverksamheten bör vara underkastad regleringen i FAL eller tillsynen enligt FRL. Enligt utredningen bör härvid beaktas bl.a. följande. En grundförutsättning för att statens krigsförsäkringsverksamhet skall kunna skötas på ett effektivt sätt under krigsförhållanden är att KFN erhåller stor frihet att verka inom den angivna verksamhetsramen. I detta bör som hittills också ligga att den speciella försäkringsverksamhet som det här är fråga om, driven under särskilda och extraordinära förhållanden, kan ske utan bundenhet till FAL:s för normala förhållanden utformade regelsystem i fråga om villkor m.m. KFN:s beslut i försäkringsärenden bör i konsekvens härmed — i enlighet med vad som f.n. gäller enligt föreskrift i nämndens instruktion — inte heller kunna överklagas. Detta är också naturligt med hänsyn till att det inte föreligger någon rätt till att få en krigsförsäkring; det är endast fråga om en möjlighet där det står staten fritt att genom nämnden erbjuda en försäkring på vissa av nämndens angivna villkor.

Finansinspektionen har som funktionsansvarig myndighet att medverka till att KFN:s verksamhet drivs enligt de förutsättningar som av statsmakterna lagts fast för verksamheten. I funktionsansvaret torde även ligga att bevaka att de villkor som tillämpas av nämnden och de verksamhetsrutiner som används är rimliga och ändamålsenliga. Av 1 kap. 2 § första stycket FRL följer, att FRL inte gäller i fråga om KFN:s verksamhet. Enligt utredningens mening saknas anledning att föreslå

någon ändring i detta förhållande. Härav följer att nämndens verksamhet inte skall stå under inspektionens tillsyn i annan mån än vad som föranleds av inspektionens ansvar på totalförvarsområdet som funktion-sansvarig myndighet

6.16.2.2 Krigskaskoförsäkring av fartyg

Sammanfattning: Utredningen anser att KFN även i fortsättningen skall kunna direktförsäkra inte bara svenskregistrerade fartyg utan även utlandsregistrerade fartyg. -En översyn av nämndens krigsförsäkringsvillkor, är enligt utredningen påkallad. - Svenskregistrerade fartyg som är försäkrade i ett svenskt försäkringsbolag skall liksom f.n. kunna omfattas av krigsutbrottsavtal. -Frågan om hur Sverige skall kunna få tillgång till utlandsflaggade men svenskkontrollerade fartyg måste enligt utredningen lösas först innan det går att ange hur möjligheten till statlig krigsförsäkring genom krigsutbrottsavtal eller liknande för sådana fartyg skall användas. Utredningen anger hur försäkringsfrågan kan komma in i några olika fall. -Som framgår närmare av senare avsnitt anser utredningen att om det finns starka beredskapsskäl bör krigsutbrottsavtal för svenska fartyg även kunna tecknas med här etablerade utländska försäkringsbolag. -Utredningen har övervägt att begränsa krigsutbrottsavtalens tillämpningsområde till transporter som är av betydelse från försörjningssynpunkt men avvisat tanken på grund av att en sådan ordning är förenad med alltför stora praktiska svårigheter. KFN bör dock skapa en möjlighet att säga upp en övertagen försäkring i fråga om ett fartyg vars last inte är viktig ur försörjningssynpunkt. -En översyn av gällande krigsutbrottsavtal är angelägen enligt utredningen.

Allmänna förutsättningar

I krigsförsäkringslagen finns inte angivet några särskilda riktlinjer för hur den statliga krigsförsäkringsverksamheten skall drivas på transportområdet. Som berörs i det föregående har regeringen emellertid i instruktionen för KFN:s verksamhet allmänt föreskrivit, att försäkring får lämnas endast om det är av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för att vidmakthålla handel eller annan näring. Utredningen har som framgått föreslagit, att en sådan förutsättning skall gälla även i fortsättningen och med en annan formulering tas in i lagen. Inom den angivna ramen bör, liksom nu är fallet, KFN ha frihet att avgöra om försäkring skall lämnas utan att vara bunden av några särskilda begränsningar.

Det ligger i sakens natur att det i första hand blir fråga om att försäkra fartyg som är registrerade i svenska fartygsregister. Den gällande lagen innefattar emellertid inte hinder mot att försäkra också fartyg som är registrerade i utländskt register. Under andra världskriget förekom att krigsförsäkring meddelades även beträffande sådana fartyg. Utredningen om svensk utrikeshandel i krislägen framhöll betydelsen av att statlig krigsförsäkring kan ske efter prövning i varje särskilt fall också av utlandsflaggade fartyg (SOU 1989:87 s. 142). Detta uttalande skall självfallet ses mot bakgrund av det begränsade antal enheter som numera ingår i den svenska handelsflottan, en fråga som närmare berörs under rubriken Krigsutbrottsavtal. Det bör sålunda understrykas att när nämnden efter prövning – dvs i sin verksamhet efter det att lagen satts i tillämpning – meddelar försäkring så har nämnden möjlighet att lämna en krigsförsäkring för ett fartyg, oavsett ägar- och registreringsförhållanden. Det säger sig dock självt att när det är fråga om ett utlandsflaggat fartyg blir försäkringsfrågan främst beroende av om starka försörjningsintressen är förknippade med en viss transport.

Det sagda innebär emellertid också att krigsförsäkring liksom tidigare kan avse även fartyg som går i trafik mellan svenska hamnar eller som i övrigt avser annat än utrikestrafik, t.ex. fiskefartyg.

En särskild fråga har gällt försäkring av nybyggnadsrisker på svenska fartygsvarv. Som framgår av det föregående (avsnitt 6.9) gjordes vid lagens tillkomst klart att sådana risker i detta sammanhang skulle anses omfattade av begreppet transportförsäkring och sålunda kunna bli föremål för krigsförsäkring. En beskrivning av det krigsförsäkringssystem som KFN med anledning därav har tillskapat återfinns i avsnitt 6.8.2. Även om varvsverksamheten här i landet numera är av begränsad omfattning finns enligt utredningen ingen anledning att nu ändra på krigsförsäkringsmöjligheten. Det nämnda systemet tar sikte enbart på nybyggnader vid svenskt varv. Det bör tilläggas att så som utredningen uppfattar saken finns det möjlighet för KFN att utanför sagda system efter bedömning från fall till fall lämna krigsförsäkring också för svenskt rederiintresse i nybyggnad på utländskt varv. En sådan möjlighet bör kvarstå. Ett fartyg som tas in på varv och läggs i docka för reparation eller översyn bör också kunna bli föremål för statlig krigsförsäkring. Som framgår av behandlingen av krigsskadelagen (kap. 8) kan krigsskada på fartyg, som är under byggnad eller fartyg som tagits in på varv och som inte är krigsförsäkrade, ersättas om förutsättningarna enligt den lagen är uppfyllda.

Krigskaskoförsäkring i fråga om fartyg meddelas av KFN enligt villkor som fastställts av nämnden den 30 september 1971 och den 29 november 1972 (fiskebåtar). Villkor har också fastställts den 30 november 1964 för krigsförsäkring av dels varvsintresset dels rederiintresset i fråga om fartyg under byggnad vid svenskt varv. I det föregående har lämnats en översiktlig redogörelse över innehållet i villkoren (avsnitt 6.9.3). Utredningen förutsätter att nämnden ser över dem vid lämpligt tillfälle och gör de redaktionella och sakliga ändringar som kan visa sig behövliga. En särskild anledning till detta är att försäkringsbolagen under

början av 1990-talet har fastställt nya villkor för sin del, villkor som bl.a. innebär att bolagen inte längre står någon ansvar för skador orsakade av atomstridsmedel. Utredningen kommer i avsnitt 6.16.2.6, som omfattar även andra transportmedel samt varor, att behandla frågan om sådant ansvar.

Krigsutbrottsavtal

Enligt krigsförsäkringslagen kan staten meddela direktförsäkring mot krigsrisk och därmed jämförliga risker. När det gäller krigsutbrottsavtal är det dock inte fråga om att staten beviljar försäkringen direkt utan staten träder in som direktförsäkringsgivare genom att överta försäkringsansvaret i en redan löpande försäkring i ett skede när krigsförsäkringsskyddet annars riskerar att upphöra. Som framgått har utredningen föreslagit att systemet med krigsutbrottsavtal skall bestå. Bemyndigande för KFN att träffa sådana avtal tas in i lagen.

KFN har år 1963 med berörda svenska försäkringsbolag träffat ett krigsutbrottsavtal angående transportförsäkring som omfattar försäkring av svenska fartyg, dvs. fartyg registrerade i det svenska skeppsregistret. Tanken med krigsutbrottsavtalet har som framgått främst varit att säkerställa att berörda redare vid ett krigsutbrott fortsatt kan ha skydd mot krigsrisker i ett läge där dessa ökar kraftigt. Staten övertar försäkringsansvaret för sådana risker. Pågående resor kan avslutas varefter fartygen kan användas för transporter som bedöms som viktiga i det rådande krisläget.

När begränsningen till svenskregistrerade fartyg tillkom, en begränsning som ansetts ligga i det i krigsutbrottsavtalet inskrivna kravet på att det skall vara fråga om svenskt intresse, täckte den svenskregistrerade handelsflottan en betydligt större del av transportbehovet än i dag. Den nuvarande flottan är otvivelaktigt inte tillräckligt stor för att tillgodose transportbehovet i en krissituation. Bl.a. detta var bakgrunden till att KFN och Transportförsäkringspoolen i början av 1980-talet fann anledning att undersöka möjligheten att utvidga betydelsen av begreppet svenskt intresse för att därmed bidra till en lösning av frågan om ökad transportkapacitet. Utredningsarbetet ledde fram till den i det föregående redovisade skrivelsen den 15 mars 1989 från KFN till regeringen med förslag till en utvidgning av begreppet svenskt intresse såsom det användes i krigsutbrottsavtalen. Förslaget innebar att begreppet skulle omfatta även svenska handelsfartyg i öppna fartygsregister och vilka seglade under det s.k. internationaliseringsavtalet. Tanken var att dessa utlandsflaggade fartyg skulle vara skyddade mot krigsrisk under en period om 30 dagar från ett krigsutbrott, förutsatt att försäkring mot krigsrisk var tecknad i ett svenskt försäkringsbolag. Tidsfristen avsågs bli utnyttjad för en omflaggning till det svenska registret. Som framgår av utredningsdirektiven har framställningen lett till att utredningen fått i uppdrag att behandla den väckta frågan.

Utredningen har emellertid kommit till den uppfattningen att frågan om hur Sverige under krigstid skall kunna få tillgång till utlandsflaggade fartyg måste lösas först, innan det går att närmare ange hur möjligheten till statlig krigsförsäkring för sådana fartyg skall användas.

Förslag till åtgärder för att lösa problemet saknas inte. Bl.a. föreslog utredningen om svensk utrikeshandel i krislägen (se SOU 189:107 s. 129) att dåvarande Transportrådet skulle få i uppdrag bl.a. att tillsammans med rederinäringen utreda formerna för avtal mellan svenska staten och svenska rederier med svenskägda fartyg som seglar i öppna register. Innebörden skulle vara att rederiet förbinder sig att i första hand låta svenska lastägare befrakta fartygen vid kriser och krig. Transportrådet borde också utreda möjligheterna att träffa avtal med lågkostnadsländer om att inte förhindra att svenskägda fartyg vid kriser och krig omregistreras till svenskt skeppsregister. ÖCB, som numera har övertagit Transportrådets uppgifter, har i december 1992 i skrivelse till regeringen ånyo hemställt om beslut om utredning av dessa frågor. Enligt vad utredningen har inhämtat från kommunikationsdepartementet har under 1993 också vidtagits åtgärder som syftar till att klarlägga möjligheterna att under kris- eller krigsförhållanden få tillgång till utlandsflaggade fartyg.

Det framstår för utredningen som synnerligen angeläget att klarhet nu skapas i frågan om hur under krigstid tillräckligt med tonnage skall kunna bli tillgängligt för svenska befraktare. Möjligheten att erbjuda statlig krigsförsäkring i form av någon typ av krigsutbrotsavtal bör kunna ha viss betydelse för redarna när det gäller att finna förhandlingslösningar beträffande det svenska transportbehovet. Utredningen förutsätter därför att i en sådan förhandlingsprocess KFN får medverka genom att utforma de försäkringsavtal som beroende på omständigheterna bedöms som nödvändiga för att en lösning i den övergripande frågan skall kunna nås.

Som framgår av avsnitt 6.5.4 skall en parlamentarisk utredning tillsättas i syfte att undersöka hur landets behov av sjöburen utrikeshandel bäst skall tillgodoses i ett långsiktigt perspektiv. Utredningen vill med anledning därav och mot bakgrund av vad som ovan sagts framhålla vikten av att även beredskapsaspekten beaktas i det arbetet. Utredningen förutsätter att utredningsdirektiven utformas så att detta blir möjligt. Samtidigt bör understrykas vikten av att det i kommunikationsdepartementet påbörjade arbetet avseende resurserna under krigs- och krisförhållanden slutförs.

Beträffande de allmänna förutsättningarna för att krigsutbrotsavtal skall kunna träffas vill utredningen framföra följande synpunkter.

Vid ett krigsutbrott kan transporter pågå mellan svenska hamnar, mellan svensk och utländsk hamn samt mellan utländska hamnar. Fartygen kan som framgått vara registrerade i Sverige eller i utlandet, i Sverige dock endast om ägandet till mer än 50 procent är svenskt. Fartygen kan vidare vara försäkrade i ett svenskt försäkringsbolag eller i ett utländskt försäkringsbolag, som kan vara etablerat även i Sverige.

Övervägandena avser till en början inte de fartyg som är utlandsflaggade; till dessa återkommer utredningen i slutet av avsnittet.

Det nuvarande krigsutbrottsavtalet med Transportförsäkringspoolen är såtillvida generellt verkande att alla fartyg som är svenskegistrerade och försäkrade i något av de svenska bolagen omfattas av avtalet utan hänsyn till den transport som pågår just i krigsutbrottsögonblicket. Utredningen har diskuterat möjligheten att utforma avtalen så att endast fartyg som i krigsutbrottsögonblicket utför transporter som är av betydelse från försörjningssynpunkt skulle omfattas av det automatiskt inträdande krigsförsäkringsskyddet. Utredningen har emellertid funnit att tillskapandet av en sådan ordning är förenat med så stora praktiska svårigheter att denna tanke har avvisats av utredningen. Därtill kommer att krigsförsäkringsskyddet kan vara viktigt för att trygga att ett fartyg, sedan en för försörjningen mindre viktig transport fullföljts, kan sättas in i den svenska transportapparaten inom ramen för totalförsvaret.

I detta sammanhang kan det vara lämpligt att ta upp en fråga som är av generell natur för alla krigsutbrottsavtal, nämligen frågan om möjlighet för KFN ändå skall finnas att efter ikraftträdandet befria sig från avtal som bedöms sakna intresse ur försörjningssynpunkt eller från någon annan synpunkt. Det som avses är med andra ord transporter som med säkerhet inte skulle ha försäkrats av KFN, om den haft att pröva försäkringsfrågan. Enligt utredningen bör nämnden ha en sådan möjlighet. Frågan blir då om nämnden redan har den eller om den måste tillskapas. Enligt de särskilda krigsförsäkringsvillkor för krigskasko som försäkringsbolagen tillämpar finns som tidigare framgått (avsnitt 6.8.2) en allmän uppsägningsrätt med en uppsägningsfrist på f.n. sju dagar. KFN har däremot inte någon uppsägningsmöjlighet enligt sina egna villkor (se avsnitt 6.9.3). Svaret på frågan torde således vara beroende på vilka villkor som KFN skall tillämpa på en övertagen försäkring. Enligt 3 § i krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring skall för en krigsförsäkring som övertas av staten gälla antingen "svenska villkor som fastställts eller godkänts av Nämnden eller ock sedvanliga engelska krigsförsäkringsvillkor." Enligt 2 § i det särskilda avtalet skall för krigskaskoförsäkring efter övertagandet gälla "försäkringsvillkor som fastställts av Nämnden." Som framgått tidigare (avsnitt 6.9.3) brukade KFN tidigare "fastställa" försäkringsbolagens villkor. Numera sägs nämnden godkänna dessa.

Enligt utredningen finns det en osäkerhet om vilka villkor som skall tillämpas på en övertagen försäkring. KFN synes dock vara av den uppfattningen att det är de egna villkoren som skall tillämpas. Enligt utredningen måste avtalen klart och otvetydigt framgå vad som gäller efter ett övertagande. Förtydliganden är därför på sin plats. Om det slås fast att det skall vara KFN:s villkor som skall gälla bör enligt utredningen tillses att KFN får möjlighet att säga upp försäkringsavtal i fråga om fartyg som trots allt bedöms som ointressanta med hänsyn till transportbehovet.

Av praktiska skäl kan denna möjlighet endast utnyttjas i begränsad omfattning. En uppsägning måste grundas på en bedömning att såväl fartyget som lasten är ointressant. Bedömningen måste ske snabbt efter övertagandet av försäkringarna. Nämnden övertar alla försäkringar som faller under krigsutbrottsavtalet. Det torde dock vara praktiskt svårt, för

att inte säga omöjligt, att omgående få besked om vad alla fartyg transporterar. Nämnden bör därför rikta uppmärksamheten på sådana fartyg som man redan i förväg kan bedöma vara ointressanta i sig för fortsatt statlig försäkring. Det torde inte vara förenat med några större svårigheter att skaffa sig tillgång till erforderliga uppgifter för denna bedömning. Som exempel på fartyg som skulle kunna anses ointressanta kan nämnas sådan som bara går mellan utländska hamnar långt bort från Sverige och som därför inte snabbt kan sättas in i den svenska transportapparaten. Bland den kategorin fartyg torde även sådana återfinnas som t.ex. av storleksskal inte är användbara för svenska sjöförhållanden. Nämnden har dock alltid möjlighet att meddela försäkring för ett fartyg senare om det visar sig att fartyget är användbart för svensk räkning och redaren är intresserad av att betjäna svenska transportintressen.

En särskild fråga angående villkoren är vilka skadefall som staten skall ta ansvar för, särskilt vad gäller skador orsakade av atomvapen. Denna fråga behandlas i avsnitt 6.16.2.6.

Av vad som sagts i det föregående framgår att en utgångspunkt även framdeles bör vara att krigsutbrotsavtal skall kunna träffas i fråga om svenskregistrerade fartyg som är försäkrade i ett svenskt försäkringsbolag genom avtal som i allt väsentligt är utformade i enlighet med det gällande avtalet mellan staten och Transportförsäkringspoolen.

Fråga uppkommer då hur man skall ställa sig till frågan om möjlighet för staten att sluta krigsutbrotsavtal också med utländska försäkringsbolag som har försäkrat svenskregistrerade fartyg. Som framgått av det föregående (avsnitt 6.15) har de i Sverige etablerade försäkringsbolagen vid olika tillfällen framfört önskemål att med KFN få träffa ett sådant avtal. Från de utländska bolagens sida har framhållits att nämndens vägran att teckna krigsutbrotsavtal med dem innebär en konkurrensnackdel för dem.

Som framgår av avsnitt 6.8.2 var ca 50 fartyg av tillhoppa 450 svenskregistrerade fartyg inte försäkrade i något av de svenska poolbolagen vid årsskiftet 1992/93. Dessa fartyg måste antingen ha varit oförsäkrade mot krigsrisker eller haft sin krigsförsäkring i ett utländskt försäkringsbolag.

De utländska bolagens begäran att få sluta krigsutbrotsavtal med staten avser inte enbart kaskoförsäkring utan transportförsäkring även i övrigt, således också krigsförsäkring i fråga om varor. Utredningen har därför valt att i ett följande särskilt avsnitt behandla denna fråga. Som framgår av övervägandena i nämnda avsnitt har utredningen kommit fram till att krigsutbrotsavtal skall kunna tecknas med utländska bolag som är etablerade i Sverige.

Utredningen återkommer härefter till frågan om krigsutbrotsavtal avseende svenskkontrollerade men utlandsflaggade fartyg, närmast registrerade i öppet register. Som redan framhållits blir avtalsfrågan beroende av vilka överenskommelser som staten kan träffa med berörda länder och med de svenska redarna. Utredningen kan emellertid tänka sig att försäkringsfrågan kan aktualiseras enligt följande.

Ett alternativ synes vara att staten träffar en överenskommelse med ett annat registerland och samtidigt med en svensk redare innebärande, att i en viss krigsutbrottssituation registerlandet medger en snabb omflaggning till svensk flagg och redaren åtar sig att göra en sådan omregistrering. Om fartyget då är försäkrat i ett svenskt försäkringsbolag eller i ett i Sverige etablerat utländskt försäkringsbolag borde i ett särskilt krigsutbrotsavtal efter mönster av vad som gäller enligt nuvarande avtal KFN kunna överta krigsförsäkringsansvaret. Om försäkring tagits på annat håll torde det inte vara möjligt att tillämpa tekniken med krigsutbrotsavtal. Då borde med den svenska redaren kunna avtalas att svenska staten genom nämnden åtar sig att från viss dag svara för krigsförsäkringsskyddet enligt villkor som utformats av nämnden.

Ett annat diskuterat alternativ innebär att staten med svenska rederier avtalar att svenskägda fartyg som seglar i öppna register i en krigssituation i första hand skall låta svenska lastägare befrakta fartygen. Krigsförsäkringsfrågan skulle då kunna föras in i sammanhanget på så sätt att det görs klart att från viss i avtalet bestämd tidpunkt kan fartyget få krigsförsäkring hos nämnden om så begärs.

Utredningen utgår från att KFN i de förhandlingar som får förutsättas komma igång i syfte att säkerställa en tillgång på tillräckligt tonnage i kris- och krigslägen blir involverad vid lämplig tidpunkt för att genom förslag i krigsförsäkringsavseende underlätta att tonnagefrågan kan lösas.

6.16.2.3 Krigskaskoförsäkring av flygplan

Sammanfattning: Utredningen föreslår att KFN även i fortsättningen skall kunna meddela direkt krigsförsäkring för såväl svenska som utländska flygplan. Nämndens krigsförsäkringsvillkor bör ses över. De större flygbolagen har inte längre sin krigsförsäkring i Sverige. De omfattas därmed inte av det gällande krigsutbrotsavtalet. Det föreslås därför att nämnden granskar frågan och undersöker hur en lösning kan åstadkommas. I vart fall bör nämnden förbereda en ordning som innebär att nämnden snabbt kan lämna krigsförsäkring för angelägna transporter i ett akut kris- eller krigsläge. Krigsutbrotsavtalet bör även i övrigt ses över.

Allmänna förutsättningar

Utredningen om svensk utrikeshandel under krislägen har i sitt betänkande (SOU 1989:107) lämnat uppgifter och synpunkter i fråga om flygtransportkapaciteten och dess betydelse i krislägen. Det framhålls bl.a. att beredskapsplaneringen innebär att flygtransporter med svenska civilflygplan skall kunna utnyttjas i betydande omfattning såväl i ett

förkrigsskede som under krig, t.ex. för högvärdigt gods inom områdena för elektronik, data och läkemedel. Den statliga krigsförsäkringen är självfallet en viktig faktor när det gäller att skapa förutsättningar för att flygtransporterna skall bli genomförda. I lag bör som hittills inte göras någon speciell begränsning av möjligheten att lämna krigsförsäkring. Även om det i praktiken är fråga om att tillhandahålla en försäkringslösning för de svenskregistrerade civilflygplanen bör möjlighet finnas att, då det finns motiv för det, krigsförsäkra även ett utländskt plan som utför transport från eller till Sverige. Även flygplan som flyger mellan svenska flygplatser kan krigsförsäkras.

I vad mån ersättning enligt krigsskadelagen kan utgå för krigsskada på ett plan som inte är krigsförsäkrat och som befinner sig på svensk mark eller i svenskt luftrum framgår vid behandlingen av den lagen i kapitel 8.

Som framgått av det föregående har KFN den 30 september 1971 fastställt försäkringsvillkor som skall gälla för flygkasko. Självfallet bör dessa ses över nu och därefter med jämna mellanrum. Samma problematik föreligger här som när det gäller villkoren för fartyg i fråga om ansvaret för atomskador. Utredningen synpunkter härpå redovisas i avsnitt 6.16.2.6.

Krigsutbrottsavtal

Det nu gällande krigsutbrottsavtalet från år 1967 mellan KFN och de svenska flygförsäkringsbolagen jämte det till sagda avtal knutna särskilda avtalet från 1973 avser svenska flygplan som är krigsförsäkrade i ett svenskt försäkringsbolag. Avtalet är tecknat mellan nämnden och dåvarande Svenska Flygförsäkringspoolens medlemsföretag, med rätt för även andra flygförsäkringsbolag att ansluta sig till avtalet. Skandia, som inte längre är medlem i poolen, är anslutet till krigsutbrottsavtalet och det särskilda avtalet.

Flertalet av de större svenska flygbolagen har fram till för några år sedan haft sina fredstida krigsförsäkringar tecknade hos svenska försäkringsbolag och därmed varit omfattade av krigsutbrottsavtalet. Enligt vad utredningen inhämtat lär emellertid för närvarande inget svenskt flygbolag ha tecknat krigsförsäkring hos något av Svenska Flygförsäkringspoolens medlemsbolag. Detta förhållande har en längre tid rätt beträffande SAS flygplansflotta. SAS har försäkrat sina flygplan i ett captiveliknande försäkringsbolag beläget i utlandet (se under 6.8.2). Såväl från statens sida som från SAS sida kan det vara betydelsefullt att vid krigsutbrott ha flygplanen omfattade av den statliga krigsförsäkringen. Nämnda captivebolag direktförsäkrar SAS flygplan och sprider sedan riskerna på återförsäkringsmarknaden, tidigare också hos svenska försäkringsbolag via Svenska Flygförsäkringspoolen, ett organ som numera är under avveckling. Frågan om möjlighet att träffa krigsutbrottsavtal med utländska bolag behandlas i det följande, avsnitt 6.16.6. I sammanhanget bör nämnas att tidigare, i början av 1970-talet, hade

SAS sina försäkringar placerade i ett utländskt försäkringsbolag därvid krigsutbrottsavtalsfrågan löstes på det sättet att en mindre del av kaskoförsäkringen tecknades i svenskt bolag därvid, som framgår av 2 § i det särskilda avtalet, nämnden åtog sig att ersätta skada upp till försäkringsvärdet för helt kasko.

Det sagda tillsammans med de strukturförändringar som genomförts och som kan komma att genomföras på flygbolagsområdet bör ge KFN anledning att närmare granska konsekvenserna när det gäller krigsförsäkringsskyddet för svenska flygplan. I vart fall bör det förberedas en ordning som innebär att nämnden i ett akut krigs- eller krisläge snabbt kan lämna krigsförsäkring för angelägna transporter för det fall att krigsförsäkringsskydd genom krigsutbrottsavtal saknas för sådana transporter.

Även beträffande krigsutbrottsavtalet för flygkasko föreligger osäkerhet om vilka villkor som skall gälla efter ett statligt övertagande av försäkring. Detta bör undanröjas vid en översyn av avtalet, som även i övrigt är angelägen. Vid översynen bör även frågan om ansvar för skada orsakad av atomvapen övervägas. Utredningen lämnar sin syn i denna fråga i avsnitt 6.16.6.2. Med hänsyn främst till de korta transporttiderna torde en uppsägningsmöjlighet av försäkringar avseende ointressanta flygtransporter inte vara realiserbar.

6.16.2.4 Krigskaskoförsäkring av lastbilar

Sammanfattning: Utredningen föreslår att KFN även i framtiden skall kunna krigsförsäkra såväl svenska som utländska lastbilar. Villkor för detta bör fastställas. Det föreslås att Svenska Transportförsäkringspoolens medlemsbolag i samband med att de som nämndens agenter verkar i fråga om transportförsäkringar avseende varor även bemyndigas att teckna erforderlig motorfordonsförsäkring mot krigsrisk i de fall varan skall transporteras med motorfordon. I övrigt skall nämnden pröva ansökan om sådan försäkring. Utredningen föreslår inte att det träffas något krigsutbrottsavtal för motorfordon.

Allmänna förutsättningar

I stor omfattning utförs transporter av gods med lastbil. Även den gränsöverskridande lastbilstrafiken är, som framgått tidigare, betydande i dag. Självfallet kan man anta att antalet lastbilstransporter minskar under allvarliga kris- och krigssituationer som berör vårt land. Att behovet av sådana transporter skulle upphöra helt bör man dock inte räkna med. Under det andra världskriget förekom bl.a. kontinenttrafik med lastbilar och trafik på Finland.

För att få viktiga lastbilstransporter frivilligt utförda under kris- och krigsförhållanden kan ett gott krigsriskskydd genom försäkring vara av betydelse, särskilt vad gäller gränsöverskridande transporter.

Den privata försäkringsmarknaden tillhandahåller i princip inte försäkringsskydd mot krigsrisiker för lastbilar.

Enligt krigsförsäkringslagen kan staten meddela motorfordonsförsäkring mot krigsrisiker och frustrationsrisiker (embargo och liknande risker). Staten kan alltså meddela en krigsförsäkring för lastbilar. Lagen uppställer inte någon geografisk begränsning i fråga om försäkringen. Lastbilar som trafikerar utlandet kan således få en statlig krigsförsäkring med täckning även av krigsriskerna i utlandet. Inte heller utgör fordonets nationalitet något formellt hinder enligt lagen. Som tidigare framgått är den enda inskränkningen att försäkringen är av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för att vidmakthålla handel eller annan näring. Utredningen har som framgått föreslagit, att en sådan förutsättning, med en annan formulering, skall gälla även i fortsättningen och tas in i lagen. I övrigt bör liksom nu är fallet KFN ha frihet att avgöra om försäkring skall lämnas utan att vara bunden av några andra särskilda begränsningar.

Självfallet bör det i första hand bli svenska lastbilar som kan komma i fråga för statlig krigsförsäkring. Men som framgått finns det inget formellt hinder mot försäkring även av utländska fordon. Frågan måste naturligtvis bedömas utifrån det transporterade godsets betydelse. I de fall krigsförsäkring av godset kan påräknas och försäkring av lastbilen har betydelse för transportens utförande bör den omständigheten att lastbilen är utländsk inte utgöra hinder för försäkring av fordonet, om det är motiverat av svenska totalförsvarsintressen. KFN har, som framgått, av olika praktiska skäl tidigare förklarat sig komma att meddela krigsförsäkring för en ren inrikes transport endast om synnerliga skäl föreligger. Såvitt utredningen kunnat konstatera har nämnden inte ändrat sin inställning i denna fråga.

Några försäkringsvillkor för krigsförsäkring av lastbilar har nämnden inte fastställt.

Utan att här närmare gå in på frågan om krigsförsäkring av varor under landtransport, som behandlas i ett följande avsnitt, kan det konstateras att nämnden den 30 september 1971 har fastställt sådana villkor för varor under landtransport i utlandet om det är fråga om en import- eller exportsituation. Numera finns det inte några fastställda krigsförsäkringsvillkor för varor under landtransport inom Sveriges gränser som hänger samman med import- eller export. Villkor för varutransporter utan samband med export eller import torde aldrig ha fastställts av nämnden. Som framgår av det följande avsnittet om krigsförsäkring av varor föreslår utredningen att villkor fastställs för inrikes landtransporter som står i samband med export eller import och eventuellt även för transporter inom landet utan något direkt samband med export eller import.

Eftersom det är förutsatt att krigsförsäkrade varor skall kunna transporteras med lastbil bör det – enligt utredningen – ur beredskapsynpunkt vara lämpligt att förbereda försäkringsvillkor för fordon som skall utföra transporter. Utredningen föreslår därför att KFN utarbetar

och fastställer sådana villkor i den omfattning som erfordras. Det innebär först och främst att villkor för lastbilar för inrikes transporter i samband med export och import av varor fastställs. Men dessutom kan det bli aktuellt med villkor för inrikes varutransporter utan något sådant samband med utlandet som anges i nästföregående fall.

I fråga om försäkringens omfattningsvillkor behandlar utredningen i avsnitt 6.16.6.2 en särskild fråga, nämligen den om ansvar för skador orsakade av atomstridsmedel.

Vad gäller frågan om i vilka fall en krigsförsäkring av lastbilar bör beviljas så bör utgångspunkten i princip vara att lasten är så betydelsefull att den i sig är kvalificerad för krigsförsäkring. Enligt dagens system, där de svenska medlemsbolagen i Svenska Transportförsäkringspoolen som agenter åt KFN får teckna krigsförsäkring för varor under export från eller import till Sverige, är förutsättningen att export- eller importlicens eller liknande tillstånd utfärdats. I dessa fall måste det anses klart att även krigsförsäkring av transportmedlet, lastbilen i detta fall, också bör kunna beviljas.

I de fall däremot där det är fråga om en inrikes landtransport utan direkt samband med export eller import är läget naturligtvis besvärligare. Utan tillgång till en förteckning över viktiga varor eller ett godkännande av transporten av någon försörjningsmyndighet torde KFN inte ha underlag för att ta ställning till en begäran om försäkring. Nämndens ståndpunkt, att den kommer att meddela försäkring endast om den har tillgång till ett prioritetssystem för varor upprättat av försörjningsmyndigheterna eller om ett centralt försörjningsorgan anser att det är synnerligen viktigt att transporten äger rum, är således enligt utredningen alltför berättigad. I sammanhanget bör erinras om att de inrikes transporter inte saknar krigsskadeskydd i det fallet krigsförsäkring inte tecknats. Krigsskadelagens ersättningsregler är nämligen tillämpliga vid krigsskada inom landet. För fordonsägaren är det emellertid att föredra att en krigsförsäkring gäller med de möjligheter till en snabbare och säkrare skadereglering som följer därav.

De fall som genomgått ovan har som förutsättning för att krigsförsäkring för lastbil skall kunna meddelas krävt att den transporterade lasten varit viktig. Situationer kan emellertid tänkas där lasten är betydelselös men där det ändå kan finnas starka skäl att krigsförsäkra lastbilen. Som exempel kan tas det fallet att en ur lastsynpunkt i och för sig ointressant landsvägstransport pågår i utlandet men avsikten är att fordonet efter att godset lossats skall lastas med och till Sverige transportera synnerligen viktig utrustning av t.ex. militärt slag. Om den pågående transportens fullföljande blir beroende av att krigsförsäkring kan erhållas för lastbilen borde detta kunna vara en situation där avsteg görs från principen att krigsförsäkring beviljas endast om lasten är av betydelse.

Vad gäller den praktiska hanteringen av krigsförsäkring för lastbilar innebär den nuvarande ordningen att KFN sköter denna verksamhet på egen hand, liksom beträffande fartyg och flygplan. I den mån krigsförsäkring av lastbilar inte är alltför omfattande bör detta arrangemang

fungera. Men frågan är om det inte är mer rationellt att låta försäkringsbolagen för KFN:s räkning även teckna krigsförsäkringar för lastbilar – i mån av behov – i samband med att krigsförsäkring för varor vid import eller export meddelas för nämndens räkning. I sådant fall skulle nämndens direkta försäkringshantering beträffande lastbilar kunna koncentreras till de fall av inrikes landtransporter som inte står i samband med export eller import. Självfallet skulle ett sådant här arrangemang förutsätta inte helt obetydliga organisationsförändringar i Svenska Transportförsäkringspoolen. Poolen omfattar inte motorfordonsförsäkringar i dag. Det föreslagna systemet torde dock inte vara praktiskt ogenomförbart.

Enligt utredningen bör nämnden i samband med att frågan om fastställande av krigsförsäkringsvillkor för lastbilar tas upp även planera för en rationell ordning för tecknande av krigsförsäkring av lastbilar.

Krigsutbrottsavtal

Enligt krigsförsäkringslagen kan staten meddela motorfordonsförsäkring mot krigsrisk m.m. Detta system kan dock inte garantera att ett kontinuerligt krigsförsäkringsskydd för pågående transporter erhålls. Som framgått har planläggningen för att lösa det problemet beträffande fartyg och flygplan inneburit att KFN träffat s.k. krigsutbrottsavtal med berörda försäkringsbolag. När avtalen träder i tillämpning övertar staten de då löpande krigsförsäkringarna avseende nämnda objekt. Problemet med motsvarande lösning för krigsförsäkring för lastbilar är som framgått att den privata försäkringsmarknaden inte tillhandahåller sådana försäkringar. Det finns således inte några krigsförsäkringar för lastbilar att överta genom ett krigsutbrottsavtal.

Som framgått av redogörelsen i avsnitt 6.9.5 ansåg departementschefen (prop. 1961:172 s. 20) att det borde finnas möjlighet att träffa sådant avtal beträffande lastbilar i utlandstrafik. Han ansåg vidare att om det var ändamålsenligt borde avtalet även täcka skador på lastbilen som inträffade här i riket under färd från utlandet till ort inom Sverige eller i motsatt riktning. Han var inte då beredd att ta ställning till om detsamma borde gälla för inrikestrafiken.

Regeringen fick riksdagens samtycke till att bemyndiga KFN att sluta ett krigsutbrottsavtal för lastbils-kaskot.

Nämnden har dock som framgått av nämnda redogörelse undersökt olika alternativ till lösning men inte funnit något genomförbart system. Beträffande lastbilar i utlandstrafik var förhållandena gynnsammare men nämnden ansåg på anförda skäl att det ändå inte var realistiskt att skapa en lösning för dessa fordon.

Dagens förhållanden på lastbilsområdet är allmänt sett inte gynnsammare för en lösning än förut. Antalet lastbilar har ökat betydligt i förhållande till vad som gällde vid tidpunkten för bemyndigandet. Detta gäller även de utlandstrafikerande lastbilarna. Registerförhållandena är

dock i sak inte förändrade. Tillstånd för utlandstrafik krävs alltjämt med åtföljande registrering. Detta förhållande kan dock inte förväntas bestå vid en EG-anpassning av reglerna för lastbilstrafik och EG:s förväntade utveckling på området. Konkurrensen med utländska åkerier kan förväntas öka ytterligare beträffande utlandstrafiken till följd av EES-avtalets tillämpning eller ett EU-medlemskap. Redan tidigare ansåg nämnden att det inte var realistiskt att tro att åkerierna skulle acceptera extra kostnader till följd av nödvändig registerhållning för försäkringsfrågans lösning. Detta kan med ännu större fog antas vid en ännu hårdare konkurrens med utländska åkerier. Avspänningen i Europa medför vidare att beredskapsfrågor inte har någon hög prioritet inom den privata företagsamheten. Mot bakgrund av det anförda anser utredningen det inte vara befogat att lämna något förslag till lösning av frågan om krigsutbrottsavtal på området för lastbilstrafik.

En följd av denna brist i krigsförsäkringsskydd är att kraven på nämndens förmåga att själv eller genom poolbolagen snabbt kunna meddela krigsförsäkring för lastbilar måste ställas högt.

6.16.2.5 Krigsförsäkring av varor

Sammanfattning: Utredningen föreslår att Krigsförsäkringsnämnden även framgent skall kunna meddela krigsförsäkring av varor transporterade till sjöss, i luften eller på land. Utredningen föreslår att nämnden ges i uppdrag att i samråd med ÖCB göra en förnyad genomgång av problemen kring försäkring av varutransporter som inte utgör ett direkt led i import eller export, alltså en helt inhemsk transport. Nämnden bör fastställa försäkringsvillkor för sådana transporter. Nämndens villkor bör i övrigt ses över. Detsamma gäller för krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring. Nämnden bör skapa en möjlighet att säga upp övertagna försäkringar avseende ointressanta varor. Vid översynen av krigsutbrottsavtalet bör captivebolagens medverkan tas upp till behandling. Utredningen föreslår inte något krigsutbrottsavtal för helt inhemska varutransporter.

Allmänna förutsättningar

Varor kan enligt krigsförsäkringslagen bli föremål för statlig krigsförsäkring dels under transport inom ramen för transportförsäkring dels under vissa förutsättningar vid lagring i utlandet.

Vad först gäller krigsrisk för skada under transport avses inte bara sjö- och lufttransporter utan även landtransporter. Beträffande landtransporter innehåller lagen inte någon begränsning till transporter i utlandet. Mot bakgrund av lagens syfte att medverka till att för landet viktiga handel

med utlandet kan tryggas har, som framgår av det följande, KFN fastställt villkor den 30 september 1971 för den del av en landtransport som fortgår i utlandet i samband med import eller export. Vid import börjar nämndens ansvar då varan lämnar lagringslokalen i utlandet och upphör då varan ankommer till Sverige. Vid export börjar ansvaret då varan lämnar Sverige och upphör då varan ankommer till bestämmelseorten i utlandet. I sammanhanget kan nämnas att under andra världskriget krigsförsäkrades t.ex. järnvägstransporter på kontinenten och långtradartransporter från och till ishavshamnen i Petsamo. Tidigare har det även funnits villkor för landtransporter inom Sverige i samband med export eller import (villkor fastställda den 17 juni 1963).

Vid den planläggning som KFN utförde under 1960-talet kom nämnden fram till att det var så många svårigheter förbundna med meddelandet av krigsförsäkring för landtransporter inom Sverige som inte stod i direkt samband med export eller import, att nämnden avstod från att planera för en sådan möjlighet. Det var fråga om administrativa problem och försäkringstekniska svårigheter men också om problem med att få klarlagt om en viss transport kunde anses vara av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller näringslivet. Endast när berörd försörjningsmyndighet anser att det finns synnerliga skäl för en viss transport har nämnden ansett sig kunna bevilja krigsförsäkring (prop. 1967:65 s. 10).

Det är visserligen så att sådana varutransporter som avses i föregående stycke i fall av krigsskada omfattas av det ersättningskydd som faller inom krigsskadelagens område. Men det är enligt utredningen uppenbart att krigsförsäkringssystemet ger säkrare och snabbare ersättning än krigsskadelagen. Det kan därför antagas att det i ett krisläge finns intresse från såväl försörjningsmyndigheternas och varuintressenternas som transportörernas sida att finna lösningar som gör det möjligt att på ett någorlunda smidigt sätt få tillgång till statlig krigsförsäkring för viktigare landtransporter inom landet. Utredningen förslår därför att KFN ges i uppdrag att i samråd med ÖCB göra en förnyad genomgång av frågorna på området i syfte att finna en ordning som tillgodser sagda intresse. Utredningen vill i detta sammanhang också erinra om vikten att ånyo öppna möjlighet att tillhandahålla en krigsförsäkring som vid import eller export täcker också den del av landtransporten som sker inom landet från eller till landsgränsen.

Krigsförsäkringslagen upptog från början, på grundval av den ordning som gällt tidigare, en möjlighet att meddela krigsförsäkring också för egendom som lagrats i utlandet för införsel till Sverige. Efter lagändring 1975 blev det möjligt att krigsförsäkra även egendom som lagrats i utlandet i anslutning till utförsel från riket. Utvidgningen hade samband med att nya former för köpevillkor hade börjat tillämpas och att försäkringsbolagen hade anpassat sig till dessa vad gäller utformningen av lagringsförsäkring mot civilrisker.

I likhet med vad som gäller för kaskoförsäkringarna omfattar krigsriskförsäkringen för varor såväl krigsrisk som frustrationsrisk, dvs försäkring mot risk för att egendom läggs under embargo eller beslagtogs av

främmande stat eller av den som där tillvällat eller söker tillvälla sig makten.

KFN har, utöver tidigare nämnda villkor avseende landtransporter, år 1971 fastställt krigsförsäkringsvillkor för varor under sjötransport och år 1972 för varor under lufttransport. Villkor för lagringsförsäkring har fastställts år 1976.

Som framgår av vad som noteras i det följande omfattar nämndens villkor ett antal skadefall som inte omfattas av de av försäkringsbolagen tillämpade krigsförsäkringsvillkoren. Detta gäller t.ex. frustrationsriskerna och skada direkt orsakad av atomstridsmedel. Villkoren har som framgått fastställts av nämnden efter bemyndigande i förordningen (numera SFS 1988:565) med instruktion för statens krigsförsäkringsnämnd. Något formellt krav på prövning av villkoren av regeringen eller riksdagen uppställs inte.

Utredningens bedömning är att det – bortsett från frågan om ansvar för skador orsakade av atomstridsmedel som kommer att behandlas i avsnitt 6.16.6.2 – inte framkommit någon anledning att föreslå någon väsentligare ändring i vad gäller omfattning och villkor i fråga om nämndens möjlighet att lämna krigsförsäkring för varor i de transport- och lagringsfall som avses med villkoren. Som ovan framgått anser utredningen att villkor på nytt bör fastställas för inrikes landtransporter som står i samband med export eller import. Om en utvidning av krigsförsäkringsmöjligheten sker till sådan inrikes landtransporter som inte står i direkt samband med utrikeshandeln bör detta självfallet leda till att villkor fastställs också för sådana transporter.

Som har framgått deltar försäkringsbolagen aktivt som agenter i KFN:s krigsförsäkringsverksamhet i fråga om transportförsäkring av varor. Något hinder för försäkringsbolagen att därvid samarbeta med försäkringsmäklare finns inte men mäklarens huvuduppgifter ändras i en sådan situation. Det nuvarande agentavtalet mellan nämnden och Svenska Transportförsäkringspoolen medger försäkringsbolagen rätt att i sin tur använda sig av agenter som godkänts av nämnden. Det torde främst vara fråga om s.k. haveriagenter. Bolagen har rätt till ersättning från nämnden för sitt arbete och även för bl.a. erlagd provision till sådana agenter.

Krigsutbrottsavtal

Krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring från år 1963 omfattar varor som krigsförsäkrats av svenskt försäkringsbolag.

Huvudsyftet med systemet med krigsutbrottsavtal är att staten vid ett krigsutbrott automatiskt övertar ansvaret för krigsförsäkring som tecknats i försäkringsbolag och som avser täckning av krigsrisker under mera normala förhållanden. I likhet med vad som gäller i fråga om krigskaskoförsäkring av fartyg fungerar den planerade ordningen utan särskilda svårigheter på krigsförsäkring av varor som är under sjö- eller lufttransport.

Systemet kan emellertid inte utan vidare tillämpas på lagrings- och landtransportfallen, eftersom det i öppna marknaden inte finns några löpande krigsförsäkringar som avser sådana fall och som automatiskt kan övertas av staten genom KFN. Genom det särskilda avtal mellan nämnden och försäkringsbolagen som år 1973 (med ändringar senast år 1976) slutits i anslutning till krigsutbrotsavtalet har frågan i viss utsträckning fått en lösning. Denna innebär att i den mån nämnden på grund av krigsutbrotsavtalet övertar krigsförsäkringsansvaret för en sjö- eller lufttransport så utvidgas ansvaret automatiskt mot tilläggspremie att gälla varor som i utlandet i samband med import eller export lagras under vissa förutsättningar samt även varor under i transporten ingående landtransport utom Sverige. Utredningen tolkar avtalstexten så att om det i krigsutbrotsögonblicket finns en försäkring för en varutransport, som inkluderar risk för krigsskada beroende på att viss del av transporten går sjöledes eller i luften, så finns det en rätt att mot tilläggspremie erhålla krigsriskskydd också för landtransport utom landet och för lagringstid i utlandet och detta oavsett hur långt transporten hunnit. Det innebär att sagda rätt även finns för det fall den del av transporten som är grund för krigsrisksdelen i försäkringen redan avverkats. Eftersom avtalstexten enligt utredningen inte är helt entydig på denna punkt föreslår utredningen att ett förtydligande sker enligt det sagda vid kommande översyn av villkoren.

Som framgår av det särskilda avtalet kan statens ansvar automatiskt genom en tilläggspremie utvidgas även till vissa skadefall som inte omfattas av försäkringsbolagens krigsförsäkringsvillkor. Det är fråga om skador orsakade av atomstridsmedel och skador under vissa förutsättningar vid omlastning och skador genom frustration. Utredningen kommer i avsnitt 6.16.6.2 att behandla frågan om ansvar för skador orsakade av atomstridsmedel.

Utredningen vill härefter erinra om vad som sagts vid behandlingen av krigsutbrotsavtalet i avsnittet om fartyg i fråga om oklarhet om vilka villkor som skall gälla efter det att en försäkring har övertagits av KFN. Det är alltså samma krigsutbrotsavtal som gäller för varuförsäkringarna. Det tidigare förda resonemanget gäller även här. Däremot ställer sig frågan om en allmän uppsägningsmöjlighet lite annorlunda än vad där sägs i fråga om fartyg. Någon sådan möjlighet finns inte i dag enligt försäkringsbolagens villkor. I detta sammanhang bör också erinras om att transportförsäkringar avseende exportvaror vanligen sker på engelska villkor. Nämndens villkor innehåller inte någon uppsägningsmöjlighet. Att införa en uppsägningsmöjlighet för nämnden beträffande varuförsäkringar måste bygga på en realistisk möjlighet att tillämpa den. Detta förutsätter i sin tur att det snabbt går att fastställa vilka transporter som pågår och det finns ett underlag som möjliggör en snabb och säker bedömning av vilka varor som inte förtjänar fortsatt krigsriskskydd. Båda förutsättningarna saknas i dag. Såvitt utredningen kan bedöma är det förenat med betydande praktiska svårigheter att skapa möjligheterna.

Ett alternativ till uppsägning är att det redan från början görs klart vilka varuslag som den statliga krigsförsäkringen omfattar. Även detta är förenat med svårigheter av olika slag.

Även om man skulle införa ett system med syfte att sälla bort ointressanta varor kan det vid tillämpningen uppkomma andra problem. Det kan finnas situationer där bortfall av försäkringsskyddet för varan medför att transporten stoppas upp med försenad tillgång till den använda transportkapaciteten för andra viktiga transporter som följd. Det är inte ovanligt att flera olika slag av laster tillhöriga olika varuägare transporteras på samma transportmedel. Förlust av försäkringsskyddet på en del av lasten kan få effekt för transporten av den andra lasten o.s.v. Exempelen antyder svårigheter vid tillämpning av systemen om man vill undvika negativa konsekvenser.

Mot bakgrund av antydda svårigheter att bygga upp och tillämpa ett system varom nu är i fråga och med beaktande av grundprincipen att krigsutbrottsystemet bör fungera enkelt, säkert och effektivt anser utredningen att det i vart fall för närvarande inte är realistiskt att konstruera ett effektivt system av angivet slag.

Utredningen är således av den uppfattningen att en uppsägningsrätt för nämnden inte skulle kunna användas i någon större utsträckning. Det praktiska värdet av en sådan generell möjlighet kan därför ifrågasättas. Som dock har framgått vid behandlingen av fartyg i avsnitt 6.16.2.2 anser utredningen att en övertagen försäkring av ett fartyg i vissa fall bör kunna sägas upp av nämnden. Avgörande för detta är att även lasten är ointressant. Eftersom det är fråga om begränsade fall bör som i de nämnda avsnitten sägs det vara praktiskt möjligt att få tillgång till uppgift om lastens beskaffenhet. Om staten även ansvarar för lastens försäkring i sådana fall måste även denna försäkring kunna sägas upp snabbt. Av detta skäl anser utredningen att nämnden bör se till att den även kan säga upp varuförsäkringar i förtid.

Detta avsnitt om krigsutbrottsavtal för transportförsäkring av varor har hittills i allt väsentligt handlat om vilka transportsituationer nuvarande krigsförsäkringar omfattar och vilket utvidgat täckningsbehov som kan finnas. Ett annat spörsmål som utredningen nu vill fästa uppmärksamhet på hänger samman med utvecklingen inom försäkringsbranschen i fråga om framväxten av nya försäkringsbolag. Som har framgått tidigare har antalet captivebolag (företagskoncerners egna försäkringsbolag) ökat det senaste decenniet. De captivebolag som meddelar direktförsäkring är inte anslutna till krigsutbrottsavtalet. Dessa företagskoncerner står således utanför det statliga skyddet vid ett krigsutbrott. Vid återförsäkringcaptiver verkar ett vanligt försäkringsbolag som direktförsäkringsgivare därvid återförsäkring förutsätts ske i bolagets captivebolag. Alla svenska riksbolag är anslutna till krigsutbrottsavtalet. Vid den översyn av krigsutbrottsavtalet som bör göras och som redan föreslagits vid behandlingen av avtalet i avsnittet om fartyg bör frågan om direktförsäkringscaptivebolagens eventuella medverkan tas upp till behandling.

I början av detta avsnitt om krigsutbrottsavtal redogjorde utredningen något för landtransporter av varor. Utredningen vill här tillägga följande.

Mot bakgrund av den betydelse som landtransporter hade under andra världskriget fann statsmakterna, som framgått av vad som redovisats i det föregående, i samband med att den statliga krigsförsäkringen utvidgades till att omfatta även motorfordonsförsäkring att ett automatiskt verkande skydd borde ges för lastbilar i utlandstrafik. KFN bemyndigades därför att träffa ett sådant krigsutbrottsavtal (prop. 1961:172 s. 20 och 24). I samma proposition uttalades att KFN borde utreda frågan om att få till stånd ett sådant avtal även för lastbilar i inlandstrafik. I det sammanhanget berördes inte motsvarande frågor vad gäller krigsförsäkring för varor som transporteras av lastbilar, trots att motsvarande problem fanns för det gods som transporterades.

I samband med en viss lagstiftningsfråga som gällde förhållandet mellan krigsförsäkringslagen och krigsskadelagen redovisade KFN sina överväganden i nämnda frågor (se prop. 1967:165 s. 9). Nämnden fann i fråga om såväl lastbilar som varutransporter till lands att eftersom det inte fanns några i fredstid löpande krigsförsäkringar som kunde övertas av nämnden så uppkom svårigheter av olika slag när det gällde att utforma ett automatiskt krigsförsäkringsskydd som skulle gå i kraft i fall av ett stormaktskrig eller en kris som berörde Sverige. Nämnden fann det sålunda inte realistiskt att ytterligare utreda frågan. I propositionen kommenterade departementschefen inte närmare den slutsats nämnden kommit fram till. Som angetts i det föregående har krigsutbrottsfrågan senare lösts såvitt angår landtransporter i utlandet som har samband med sjö- eller luft- transport.

Utredningen har i det föregående funnit att det såvitt angår lastbilar synes svårt att finna en smidig och lämplig lösning på frågan om ett automatiskt verkande krigsutbrottskydd. I stället har föreslagits att KFN så långt det går förbereder en ordning som möjliggör att krigsförsäkring i fall av krigsutbrott snabbt kan meddelas i vart fall för viktigare transporter som pågår i utlandet med ort i Sverige som slutmål. Vad det transporterade godset beträffar gör utredningen motsvarande bedömning i fråga om svårigheterna att organisera ett automatiskt verkande krigsförsäkringsskydd när det är fråga om en transport som går uteslutande landvägen. Till denna typ av transport kommer att hänföras transporter i framtiden som går från eller till kontinenten via den planerade bron över Öresund.

KFN har som framgått fastställt försäkringsvillkor för varor under landtransport. Genom det s.k. agentavtalet mellan nämnden och Svenska Transportförsäkringspoolen har poolen åtagit sig att för nämndens räkning och enligt givna instruktioner sluta avtal om krigsförsäkring för varor. I de fall ett poolbolag har svarat för den civila försäkringen i fråga om en varutransport till lands som går landvägen från utländsk avsändare till Sverige bör det vara möjligt att snabbt meddela en krigsförsäkring för det fall det är fråga om varor som är väsentliga för folkförsörjningen eller eljest för näringslivet. Om varorna är oförsäkrade eller civilförsäkrade på annat håll synes inte finnas något annat alternativ än att nämnden så effektivt och heltäckande som möjligt sprider information till företagsorganisationer, speditörer och åkerier m.fl. om möjligheten att vända

sig till nämnden eller poolen för att få krigsförsäkringsfrågan prövad. I nämndens och poolens beredskapsplanering måste ligga att skapa möjligheter till en snabb behandling av sådana ärenden.

Slutligen skall spørsmålet om förhållandet mellan EKN:s och KFN:s verksamhetsområden beröras något. Som har framgått av avsnitt 6.13 erbjuder EKN under fredstida förhållanden garantier av olika slag i fråga om exportaffärer. EKN har numera status av beredskapsmyndighet. EKN:s verksamhetsuppgifter under kris- och krigsförhållanden har dock ännu inte fastställts. Det får förutsättas att den närmare utformningen av dess verksamhet sker i samråd med KFN så att eventuella gränsdragningsproblem och överlappningar kan undvikas. Såvitt utredningen kunnat bedöma är det mot bakgrund av EKN:s nuvarande garantiområden närmast på lagringsområdet som verksamhetsområdena sammanfaller. Detta är dock knappast något egentligt problem. Det är föga troligt att "dubbelförsäkring" sker. Det kostar ju i så fall dubbla krigspremier. EKN:s nuvarande fredstida villkor stipulerar att ersättning inte utgår från lagringsgarantin om krigsriskskydd genom försäkring hade kunnat erhållas. Motsvarande förfarande kan tillämpas i förhållande till den statliga krigsförsäkringen om dubblyrer förväntas och inte anses önskvärda.

6.16.2.6 Ansvar för skador av atomstridsmedel

Sammanfattning: Utredningen föreslår att KFN alltså skall kunna åta sig ansvar för atomvapenrisken. När nämnden meddelar försäkring bör det ske efter prövning från fall till fall. Vid övertagande av en försäkring via ett krigsutbrottsavtal skall nämnden ansvara enligt ett tilläggsåtagande som kan begränsas med hänsyn till kumulrisken.

Det säger sig självt att användning av atomstridsmedel kan orsaka katastrofala skador på människor och egendom. Som har framgått av redogörelsen för försäkringsbolagens krigsförsäkringsvillkor täcker inte dessa sådana risker. Detta har dock inte alltid varit förhållandet. Fram till slutet av 1960-talet eller början av 1970-talet omfattade krigsförsäkringsvillkoren för varor atomvapenrisken. Först i början av 1990-talet togs den risken bort från krigsförsäkringsvillkoren för fartyg. I fråga om flygplan utmönstrades risken omkring år 1970.

Enligt KFN:s försäkringsvillkor, som är från början av 1970-talet, tar nämnden på sig ansvar för atomvapenrisken beträffande fartyg, flygplan och varor. Villkoren tillämpas när nämnden meddelar direkt krigsförsäkring efter ett krigsutbrott.

Vid ett krigsutbrott tar nämnden genom krigsutbrottsavtalen över ansvaret för hela den krigsrisk som täcks av försäkringsbolagens försäkringar. Som nyss framgått finns det inte några atomvapenrisker att överta.

Beträffande varor har dock KFN, efter det att bolagen tog bort atomvapenrisken från sina försäkringsvillkor, genom ett tilläggsåtagande i det särskilda avtalet som hör till 1963-års krigsutbrottsavtal, mot tilläggspremie, tagit på sig ansvaret för den risken.

Krigsutbrottsavtalen har godkänts av regeringen. När det ägde rum omfattade försäkringsbolagens krigsförsäkringsvillkor atomvapenrisken.

De till krigsutbrottsavtalen hörande särskilda avtalen och KFN:s försäkringsvillkor är inte underställda regeringens prövning.

Utredningen har ställt sig frågan om staten i sin krigsförsäkringsverksamhet även i fortsättningen skall åta sig ansvar för atomvapenrisken.

Atomstridsmedlen har utvecklats sedan 1960-talet och förekomsten av detta slags vapen har ökat. Användningen av atomvapen kan medföra skador av katastrofal omfattning. En detonation av atomvapen kan lätt medföra skador på flera försäkringsobjekt, särskilt om de befinner sig inom ett mer begränsat område som t.ex. fartyg och varor i en hamn eller under transport i konvoj. En kumulation av riskerna kan alltså medföra gigantiska skador. Den nuvarande säkerhetspolitiska situationen innebär dock att krigsriskerna i vår geografiska närhet har minskat kraftigt och därmed också risken för fientlig användning av atomvapen. Hur framtiden i ett längre perspektiv kommer att gestalta sig kan emellertid ingen uttala sig om med någon säkerhet. Planeringen för KFN:s försäkringsverksamhet tar sikte på krigsförhållanden. Det kan inte uteslutas att atomvapen kan komma att användas under ett eventuellt framtida krig.

Syftet med KFN:s krigsförsäkringsverksamhet är att bidra till att för landet viktiga transporter blir utförda. Förekomsten av ekonomiskt skydd omfattande även atomvapenrisken måste kunna antas ha betydelse för att uppnå detta mål.

Staten har tidigare gjort bedömningen att risken för atomvapenskadorna kan accepteras. Det skedde när regeringen godkände krigsutbrottsavtalen. KFN har fortsatt efter denna linje genom tilläggsåtagandet i det till krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring hörande särskilda avtalet beträffande varuförsäkringen.

Utredningens överväganden har lett fram till uppfattningen att staten även framgent skall kunna åta sig ansvaret för atomvapenrisken i sin krigsförsäkringsverksamhet. Dock bör det ske efter en något annorlunda uppläggnings än vad som nu är fallet.

När KFN meddelar försäkring bör frågan avgöras från fall till fall. Åtagandet bör alltså inte som för närvarande regelmässigt omfattas av försäkringen. Om risken bedöms som uppenbart överhängande bör nämnden kunna avstå från att täcka risken, om inte starka skäl talar för något annat.

Behovet av täckning för atomvapenrisken är inte mindre i situationen när KFN enligt krigsutbrottsavtalen automatiskt övertar krigsrisker. På samma sätt som i fråga om varuförsäkringarna bör därför risken i fråga om fartyg och flygplan täckas genom tilläggsåtagande av nämnden. Eftersom nämnden övertar samtliga försäkringar som är i kraft vid ett krigsutbrott är den samlade ekonomiska risken hög i det skedet av

nämndens krigsförsäkringsverksamhet. Någon individuell prövning av försäkringarna kan av naturliga skäl inte göras. Skyddet måste därför av praktiska skäl lämnas alla berörda försäkringstagare. Men för att försöka begränsa statens ekonomiska risk bör undantag göras i fråga om åtagandets geografiska tillämpningsområde. För att undvika kumulativa katastrofeffekter kan undantag göras för t.ex. hamnar och angränsande lagerområden.

6.16.3 Statlig återförsäkring åt svenska försäkringsbolag

Sammanfattning: Utredningen föreslår att KFN även i fortsättningen skall kunna meddela återförsäkring åt svenska försäkringsbolag avseende såväl krigsrisker som civila risker. Utredningen anser därvid att det - till skillnad mot vad som f.n. gäller - inte skall göras någon inskränkning i fråga om vilka civila risker som får komma ifråga.

Detta avsnitt behandlar endast statlig återförsäkring av svenska försäkringsbolag medan motsvarande fråga för de utländska försäkringsföretagen tas upp i ett följande avsnitt.

Enligt 2 § andra stycket krigsförsäkringslagen kan staten meddela återförsäkring åt svenska försäkringsbolag eller sammanslutningar av sådana bolag av dels transport-, motorfordons- och lagringsförsäkring mot krigsrisk och därmed jämförliga risker dels civila transportförsäkringar, allmän egendoms-, inkomst- och ansvarighetsförsäkring i övrigt samt trafikförsäkring. Staten kan också återförsäkra viss olycksfallsförsäkring. Den frågan behandlas i ett följande avsnitt.

Tanken bakom den statliga återförsäkringsverksamheten inom den civila försäkringssektorn är att staten skall täcka de svenska försäkringsbolagens reassuransbehov inom centrala områden om deras ordinarie utländska återförsäkringsförbindelser blir avbrutna under krigsförhållanden.

En första fråga blir om det finns anledning att ändra på systemet när det gäller *civilförsäkringar*. Det bör då först konstateras, som framgått tidigare, att det är tänkt att den privata försäkringsverksamheten i görligaste mån skall fortgå även under extraordinära förhållanden. Försäkringsväsendet ingår därför som en särskild funktion inom totalförsvaret. För att vid behov underlätta denna verksamhet föreslås i det föregående möjligheter för försäkringsföretagen till avsteg från bestämmelser i lagarna om försäkringsrörelse och försäkringsavtal. En tillämpning av sagda beredskapslagstiftning kan t.ex. innebära möjlighet för ett svenskt försäkringsbolag att teckna försäkring utan att behöva återförsäkra i samma utsträckning som eljest, anstånd med betalning av försäkringsersättning, höjning av självrisk under löpande försäkringstid och nedläggning av försäkringar före avtalstidens utgång. Flera av möjligheterna enligt den inländska lagen och den utländska lagen tar sikte

på att hjälpa försäkringsbolagen vid likviditetssvårigheter. Krigsförsäkringslagen innebär emellertid att staten aktivt kan gå in och stötta försäkringsbolagen genom att verka som återförsäkringsgivare.

Som har framgått tidigare (avsnitt 6.10) innebär beredskapsplaneringen på det civila återförsäkringsområdet att KFN har träffat återförsäkringsavtal med sammanslutningar av försäkringsbolag angående försäkringar som faller inom respektive organs verksamhetsområde. Ett återförsäkringsavtal avser civil sjö- och transportförsäkring och är träffat mellan KFN och Svenska Transportförsäkringspoolen den 10 december 1979. De svenska captivebolagen deltar inte i poolen. Ett annat återförsäkringsavtal avser företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring slutet den 12 december 1985 mellan KFN och Återförsäkringskonsortium av år 1965. I detta konsortium deltar flera svenska captivebolag. Slutligen finns ett återförsäkringsavtal som avser civil luftfartsförsäkring och är träffat den 20 december 1976 mellan KFN, å ena sidan, och Skandia och Svenska Flygförsäkringspoolens medlemsbolag, å andra sidan.

När det gäller civilrisker torde de svenska försäkringsbolagen inte ens i samverkan genom transportförsäkrings- och flygförsäkringspoolen och återförsäkringskonsortierna ha tillräcklig kapacitet att klara ett större bortfall av utländska återförsäkrare. Det är därför alltjämt nödvändigt med ett statligt engagemang för att under ett krisläge underlätta för försäkringsbolagen att kunna uppfylla sina åtaganden mot försäkringstagarna.

Det bör i detta sammanhang noteras att försäkringsverksamhet avseende civilrisker under krigsförhållanden i princip inte innebär fler eller större risker än i fredstid. I praktiken torde man ändå få räkna med att civilförsäkringarna kommer att få stå för försäkringsfall som i viss mån står i förbindelse med krigshändelser. Så torde det kunna bli eftersom det i en del fall kan antas bli svårt för försäkringsbolaget att i erforderlig grad påvisa den uppkomna skadans samband med en krigshändelse, dvs. sådana skador för vilka försäkringsbolagen inte bär något ansvar, enligt sina villkor.

Mot bakgrund av det anförda och med hänsyn till det allmänna intresset av att även civilförsäkringsverksamhet bedrivs under ofärdstider anser utredningen att staten alltfört bör medverka som återförsäkringsgivare av försäkringar mot civila risker under kris- och krigsförhållanden.

Vad gäller försäkring mot *krigsrisker* är systemet idag i praktiken inte uppbyggt med staten som återförsäkringsgivare. Återförsäkringsmöjligheten bör dock behållas eftersom det inte kan uteslutas att behov kan uppkomma i framtiden.

Enligt utredningen bör således statens principiella rätt att återförsäkra såväl krigsförsäkringar som civilförsäkringar kvarstå.

Nästa fråga blir om det finns skäl att ändra på de försäkringsområden som statens befogenhet enligt krigsförsäkringslagen avser. När det gäller krigsförsäkringar har frågan redan prövats genom de ställningstaganden som gjordes när statens direkta krigsförsäkringsverksamhet behandlades tidigare. Det finns inte skäl att göra någon annan bedömning när det gäller statens eventuella roll som återförsäkrare av krigsförsäkringar. Den

fortsatta genomgången avser således endast civilförsäkringsområdet. Utgångspunkten måste här rimligen vara att området skall täcka försäkringar som är väsentliga för samhället och där återförsäkring är nödvändig för försäkringsbolagens likviditet och soliditet. Såvitt kan bedömas uppfyller nuvarande uppräknade av återförsäkringsbara civilförsäkringar det nämnda kravet. Självfallet finns det inom varje försäkringsform mindre viktiga försäkringsmoment. Dessa torde dock ur ekonomisk synvinkel inte ha någon större betydelse. Dessa kan också vid en begränsning av försäkringsverksamheten komma att läggas ned snabbt med stöd av regeringens extraordinära befogenheter i den beredskapslag som behandlats i 5 kap. Utredningen anser inte att det finns anledning att inskränka det försäkringsområde som för närvarande anges i krigsförsäkringslagen.

Frågan blir då om det finns anledning att utvidga statens möjligheter att återförsäkra försäkringar mot civila risker. Det återförsäkringsbara området omfattar inte motorfordonsförsäkring. Som framgår av avsnitt 6.3 har dock frågan om staten skall kunna återförsäkra även detta slags försäkring varit föremål för bedömning i samband med att möjligheten att meddela motorfordonsförsäkring mot krigsrisk infördes. Det syntes vid det tillfället inte föreligga något behov av möjlighet till statlig återförsäkring på ifrågavarande område. Även om återförsäkringsbehovet inte är lika stort som inom transport-, företags- och fastighetsförsäkring saknas det dock inte. Utredningen anser därför att det av beredskapskäl är motiverat att göra det möjligt för staten att vid behov meddela återförsäkring även av motorfordonsförsäkring.

Såvitt utredningen kunnat bedöma föreligger det f.n. inte något ytterligare behov av möjlighet till återförsäkring. Enligt utredningen bör dock en beredskapsbestämmelse av detta slag utformas så att den medger en så smidig tillämpning som möjligt vid ändrade förhållanden utan att bestämmelsen skall behöva ändras. Utredningen föreslår därför att bestämmelsen ges ett sådant innehåll att återförsäkring kan ske i den mån behov därav föreligger. Någon begränsning till bestämda försäkringsslag bör därför inte uppställas i lagen. Av praktiska skäl måste återförsäkringsverksamhet ske i organiserad form. Genom krav på godkännande av nödvändiga återförsäkringsavtal av regeringen kan statens ekonomiska åtaganden kontrolleras. Det kan slutligen tilläggas att det åligger och även i framtiden bör åligger KFN att följa försäkringsmarknadens utveckling och att hos regeringen göra de framställningar som påkallas av förhållandena och som har samband med verksamheten. Det kan därför förutsättas att uppkommande täckningsbehov på andra försäkringsområden i förekommande fall uppmärksammas av nämnden.

6.16.4 Återförsäkring av statens försäkringsansvar

Sammanfattning: Utredningen föreslår att KFN även i fortsättningen skall få återförsäkra sådana försäkringar som den meddelar. Bestämmelse om detta bör tas in i lag.

Enligt 3 § instruktionen för KFN får nämnden återförsäkra sådana försäkringar som den meddelar. Reellt är det fråga om en möjlighet att ta återförsäkring i utlandet. Som framgått tidigare driver svenska försäkringsbolag nämligen inte krigsförsäkringsverksamhet när KFN är aktivt verksam som försäkringsgivare.

Det kan med fog ifrågasättas om det är riktigt att under krig återförsäkra risker i utlandet. Krigsförhållandena kan ju lätt leda till att kontakterna mellan återförsäkringsparterna avbryts och att det beror på krigets utgång i vad mån ersättning för skador kommer att ges. Däremot måste premierna för återförsäkringen alltid betalas.

Som har framgått av avsnitt 6.11 lyckades staten under det andra världskriget ta återförsäkring i utlandet i viss begränsad omfattning.

Även om det i förväg inte går att uttala sig om utsikterna till återförsäkring under ett framtida eventuellt krig bör enligt utredningen den nuvarande möjligheten därtill ändå behållas. I den mån det är praktiskt möjligt att återförsäkra och dessutom realistiskt att räkna med att återförsäkringen kan fullföljas bör återförsäkring således kunna ske. Denna befogenhet bör dock framgå av lagen och inte som för närvarande är fallet i instruktionen för KFN. Det skulle i och för sig kunna diskuteras om befogenheten skall vara fakultativ för nämnden eller om den skall innebära att nämnden måste ta återförsäkring om möjlighet finns. Utredningen har dock stannat för att inte föreslå någon ändring. Det måste kunna förutsättas att nämnden utan uttryckligt krav ändå tillvaratar statens ekonomiska intressen genom att företa riskutjämning där det är möjligt och realistiskt att göra det. Av politiska skäl torde det vara svårt att redan i fredstid träffa återförsäkringsavtal med en utländsk motpart.

6.16.5 Krigsolycksfallsförsäkringar

Sammanfattning: Utredningen föreslår att Riksförsäkringsverket alltjämt skall ha rätt att meddela krigsolycksfallsförsäkring för personal på transportmedel som kan ge ersättning med högre belopp och med ersättning av annat slag än som annars gäller. Däremot föreslår utredningen att möjligheten att återförsäkra sådana försäkringar hos staten avskaffas.

Enligt krigsförsäkringslagen kan Riksförsäkringsverket meddela krigso-lycksfallsförsäkring för personal på transportmedel med högre ersättn-ningar och med ersättningar av annan art än vad som annars gäller (3 §). Lagen nämner även de sociala olycksfallsförsäkringsbolagen som möjliga försäkringsgivare men som framgått av avsnitt 6.11 har dessa bolag numera upplösts. Enligt lagen kan staten (genom Krigsförsäkringsnämnden) meddela återförsäkring av sådana försäkringar som Riksförsäkrings-verket beviljat (4 §).

Vid tillkomsten år 1960 av nuvarande krigsförsäkringslag gällde, som tidigare framgått, 1954 års yrkesskadeförsäkringslag, numera ersatt av 1976 års arbetsskadeförsäkringslag. Därutöver fanns 1954 års lag om krigsförsäkring för sjömän m.fl., numera ersatt av 1977 års lag om krigsskadeersättning till sjömän.

Följande väsentliga skillnader kan iakttagas mellan dagens lagar på olycksfallsområdet och lagskyddet av år 1954.

Lagarna från år 1954 gällde inte för skada till följd av krig där Sverige var indraget. I fråga om nuvarande lagar på området gäller arbets-skadeförsäkringslagen även skador som är en följd av att Sverige är i krig medan lagen om krigsskadeersättning till sjömän inte omfattar sådana skador.

Genom yrkesskadeförsäkringslagen kunde vid totalförlust eller bestående nedsättning av arbetsförmågan kompensation utgå i form av livränta som motsvarade viss del av inkomstförlusten. Förhöjda belopp kunde utgå med stöd av lagen om krigsförsäkring för sjömän m.fl. Enligt den lagen kunde även ett särskilt kapitalbelopp utgå till den skadade eller efterlevande, motsvarande högst sex basbelopp. Denna ersättningsform får anses ha haft karaktären av ideell ersättning.

Arbetsskadeförsäkringslagen ersätter hel inkomstförlust vid bortfall av eller nedsättning av arbetsförmågan. Lagen om krigsskadeersättning till sjömän ger ersättning när arbetsskadeförsäkringslagen inte gäller, bl.a. vid skada utomlands under fritid i land. Ersättningen bestäms enligt arbetsskadeförsäkringslagens regler. Det särskilda kapitalbeloppet som kan utgå enligt lagen och som i förarbetena uttryckligen anges avse ersättning för lyte och men kan endast utgå till den skadade. Det högsta beloppet är alltså sex basbelopp.

Arbetsskadeförsäkring är tillsammans med sjukförsäkringen under översyn av Beredningen (S 1993:07) för en ny ordning för sjuk- och arbetsskadeförsäkringarna. Enligt direktiven (dir. 1993:44) skall möjligheterna till en ny ordning i fråga om dessa försäkringar under-sökas. Ett alternativ som skall undersökas är att överlämna försäkringarna till arbetsmarknadens parter, ett annat att låta förmånerna försäkras hos konkurrerande försäkringsgivare, privata som statliga, och ett tredje att vidareutveckla dagens system. När det gäller ersättningsnivåerna sägs i direktiven att utgångspunkten skall vara att en rimlig ersättning skall utgå. Såvitt känt omfattar inte uppdraget lagen om krigsskadeersättning till sjömän.

Till ovannämnda ekonomiska skydd enligt lag tillkommer ersättningar av kompletterande slag till följd av överenskommelser mellan arbets-

marknadens parter. Som framgått tidigare kompletterar TFA (trygghetsförsäkringen för arbetsskada) arbetsskadeförsäkringslagen så att i princip inte någon inkomstförlust uppkommer. Vidare ger TFA ersättning för ideell skada. TFA gäller dock inte inom området för lagen om krigsskadeersättning.

Sammanfattningsvis innebär dagens ersättningskydd vid krigsolycksfall för personal på transportmedel i huvudsak följande. Arbetsskadeförsäkringslagen och TFA ger tillsammans ersättning för inkomstförlust och för ideell skada vid krigsolycksfall oavsett om skadan är en följd av att Sverige är i krig. Skyddet gäller i arbetet även utomlands och vid resor till och från arbetet. Sjömän har därutöver skydd motsvarande arbetsskadeförsäkringslagens bestämmelser bl.a. under fritid vid vistelse på ort utomlands där fartyget ligger. Detta följer av lagen om krigsskadeersättning för sjömän som också ger kompensation för ideell skada eftersom TFA inte gäller i denna situation. Detta utvidgade skydd gäller dock inte för krigsskada som uppkommer i krig i vilket Sverige befinner sig.

Det kan erinras om att den svenska krigsmakten enligt det statliga personskadeskyddet har ett ekonomiskt skydd vid olycksfall som motsvarar det enligt arbetsskadeförsäkringslagen jämte ersättning för viss ideell skada.

Frågan är nu om det är sakligt motiverat att i krigsförsäkringslagen behålla bestämmelsen som ger möjlighet för Riksförsäkringsverket att för personal på transportmedel meddela försäkring för krigsolycksfall med högre belopp och med ersättning av annan art än som annars gäller. Det kan därvid först konstateras att huvudskälet för att behålla bemyndigandet för verket i gällande lag, nämligen att 1954 års lagskydd inte gällde vid olycka som inträffade till följd av krig vari Sverige befann sig, inte längre kan åberopas. Genom arbetsskadeförsäkringslagen erhåller all personal skydd även om Sverige är i krig. Detta skydd kompletteras sedan av TFA. Något lucka i systemet i förhållande till fridstida förhållanden uppkommer inte beträffande dessa ersättningsformer.

För sjömän inträffar dock en försämring i deras utvidgade skydd enligt lagen om krigsskadeersättning för sjömän om Sverige kommer i krig. Skador som uppkommer bl.a. på fritiden utomlands på ort där fartyget ligger omfattas inte av skyddet om de uppkommer i krig i vilket Sverige befinner sig. Det skulle kunna hävdas att i de fall risken för krigsolycksfall är större utomlands bör den som frivilligt åtar sig arbete på fartyg i utrikes fart även ha ett bättre skydd under fritiden utanför fartyget.

Härefter kan konstateras att dagens ersättningsnivåer och ersättningsformer innebär ett gott skydd vid personskada genom krigsolycksfall. Ersättningskyddet är i princip lika för personal inom krigsmakten och personal på transportmedel. Detta talar mot att behålla bestämmelsen.

Som framgått ovan pågår en utredning om bl.a. arbetsskadeförsäkringen. Det kan dock f.n. inte bedömas vilka förslag den utredningen kommer att lägga fram.

Enligt utredningen talar det anförda inte med någon större styrka för ett bevarande av gällande försäkringsmöjlighet. Det kan emellertid inte uteslutas att ett bättre ersättningskydd än som annars gäller skulle kunna

bidra till att få tillgång till tjänstgöringsvillig personal under krigsförhållanden. Självfallet utgör ett gott ersättningskydd för skada inte någon bestämmande faktor i detta sammanhang men det kan kanske medverka till ökad tjänstvillighet under sådana förhållanden.

Även om man håller med om det sist sagda innebär ett bevarande av försäkringsbefogenheten inte att den borde kunna utnyttjas i alla lägen. Enligt utredningen skulle det utifrån dagens förhållanden i fråga om ersättningskydd vid krigsolycksfall knappast kunna komma i fråga att genom statliga åtgärder förbättra det ytterligare. En naturlig gräns bör i fråga om t.ex. inkomstförlust rimligen ligga vid full ersättning vilket är fallet för närvarande. Även om det således i dag knappast finns något behov av den ifrågavarande bestämmelsen kan förhållandena naturligtvis ändras. Med hänsyn till det nämnda och med beaktande av att det är fråga om en beredskapsbestämmelse föreslår utredningen, främst av det ovan nämnda skälet att försäkringen kan utgöra en faktor som förstärker tjänstgöringsvilligheten, att möjligheten för Riksförsäkringsverket att meddela krigsolycksfallsförsäkring behålls. Bestämmelsens fakultativa karaktär bör därvid vara oförändrad. Riksförsäkringsverket skall alltså endast ha en rätt att meddela en sådan försäkring men inte en sådan skyldighet. Försäkringen bör främst ge ersättning för inkomstförlust men även ideell skada bör kunna omfattas. Med hänsyn till lydelsen av bestämmelsen, "ersättning av annan art", torde det sistnämnda redan vara möjligt. Även den omständigheten att krigsolycksfallsförsäkring kan utfalla med större belopp än vad som annars gäller talar för detta. Vid tillkomsten av 1960 års krigsförsäkringslag kunde en krigsolycksfallsförsäkring enligt lagen ge högre ersättning än vad som följde av t.ex. 1954 års lag om krigsförsäkring för sjömän vilken ju omfattade ett särskilt engångsbelopp av ideell natur.

Utredningen föreslår således att bestämmelsen om befogenhet för Riksförsäkringsverket att meddela krigsolycksfallsförsäkring får kvarstå. För att onödig låsning till en viss tids förhållanden inte skall uppkomma bör bestämmelsen behålla sin nuvarande utformning. Den ytterligare ersättning som genom verkets försäkring kan ges skall – som ovan antytts – tillsammans med vad som i övrigt utgår från statligt och privat håll innebära ett rimligt ersättningskydd i fråga om inkomstförlust och ideell skada. Enligt utredningen bör det utvidgade krigsolycksfallskyddet i första hand komma i fråga vid internationella transporter.

Regeringen eller Riksförsäkringsverket får meddela närmare föreskrifter för tillämpning av bestämmelsen.

Riksförsäkringsverket har i dag ingen planering för krigsolycksfallsförsäkringsverksamhet under krigsförhållanden. Viss beredskapsplanering är dock nödvändig om verksamheten vid behov skall kunna komma i gång inom rimlig tid.

Riksförsäkringsverket torde inte ha något behov av att kunna återförsäkra krigsolycksfallsförsäkringar. Bestämmelsen om sådan återförsäkring hos staten kan därför utmönstras.

6.16.6 Utländska försäkringsföretag och krigsförsäkringslagen

Sammanfattning: Utredningen konstaterar att det inte finns något formellt hinder mot att träffa krigsutbrottsavtal med utländska försäkringsgivare. Utredningen föreslår ingen ändring av detta förhållande. -När det gäller krigsutbrottsavtal angående försäkring av varutransporter anser utredningen att sådana kan träffas endast med utländska försäkringsbolag som är etablerade här och som ingår i en gemensam organisation. -I fråga om krigsutbrottsavtal för fartyg och flygplan anser utredningen att det finns anledning att överväga möjligheten att träffa särskilda krigsutbrottsavtal med enskilda utländska försäkringsbolag eller att i samråd med redarna och flygbolagen finna någon annan lösning på frågan om krigsförsäkringsskydd vid krigsutbrott. -När det gäller återförsäkring föreslår utredningen att möjlighet öppnas för KFN att teckna återförsäkringsavtal med de här i landet etablerade utländska försäkringsbolagen. - Enligt utredningens bedömning är systemet med krigsutbrottsavtal förenligt med EES-avtalet och med EG-rätten.

Allmänna synpunkter

Möjligheten att få krigsförsäkring och återförsäkring hos staten har i princip varit avsedd att tillgodose ett behov av försäkringsskydd för svenska intressen i samarbete med svenska försäkringsbolag. När det gäller återförsäkring framgår detta direkt av krigsförsäkringslagen (2 § andra stycket). Staten kan sålunda meddela återförsäkring för krigsrisker och angiven civilförsäkring endast åt svenskt försäkringsbolag eller åt sammanslutning av svenska försäkringsgivare. I fråga om meddelande av försäkring av krigsrisk finns i lagen ingen begränsning till att det skall vara fråga om svenska försäkringstagare eller svenska intressen.

Inte heller i de försäkringsvillkor som fastställts av KFN har någon sådan begränsning gjorts. I krigsutbrottsavtalen har emellertid som framgått av det föregående avtal endast träffats med svenska försäkringsbolag om ett automatiskt övertagande av krigsförsäkring som gäller svenska intressen.

Utländska Försäkringsbolags Förening, en sammanslutning av de här i landet genom generalagent etablerade utländska försäkringsbolagen, har som närmare redovisats i det föregående begärt att få bli inlemmade i krigsförsäkringssystemet. Föreningens syfte med sin begäran har som utredningen uppfattat det främst varit att få teckna krigsutbrottsavtal med KFN. Huvudskälet har varit att de svenska försäkringsbolagen har en konkurrensfördel genom att de kan erbjuda försäkringar på transportförsäkringsområdet med villkor innebärande att staten automatiskt övertar ansvaret för krigsrisker vid extraordinära förhållanden. I sammanhanget

har föreningen också föreslagit att lagen ändras så att det blir möjligt för staten att meddela återförsäkring även åt utländska bolag. Detta torde dock ha skett närmast för att det uppfattats så att en sådan lagändring skulle bidra till att uppnå huvudsyftet att få teckna krigsutbrottsavtal med staten.

Frågan i vad mån utländska bolag skall kunna omfattas av de åtgärder som staten i krislägen som försäkringsgivare kan vidta måste enligt utredningens mening till en början bedömas mot bakgrund av syftet med krigsförsäkringslagstiftningen. Möjligheten för staten att meddela försäkring mot krigsrisker och därmed jämförliga risker – direkt åt försäkringstagare efter ett krigsutbrott och automatiskt vid ett sådant tillfälle via krigsutbrottsavtal – är betingad av nödvändigheten att trygga för samhället viktiga transporter i ett läge då det enskilda försäkringsväsendet inte kan klara de stora risker det är fråga om. Mot bakgrund av detta övergripande intresse kan det knappast finnas något principiellt hinder mot att meddela krigsförsäkring åt utländskt företag eller att samverka med utländska försäkringsgivare om det är ägnat att tillgodose sagda intresse.

Statens uppträdande som återförsäkrare av civilrisker kan sägas vara styrt av det dubbla intresset att försäkringsbolagen skall kunna fortsätta sin verksamhet även då återförsäkringsmarknaden brutit samman och att de svenska försäkringstagarnas försäkringsskydd skall hållas intakt även då så skett. Det kan rimligen inte i ett krisläge i och för sig och rent allmänt anses vara ett beredskapsintresse för svenska staten att se till att utländska bolag får ett återförsäkringsskydd som bidrar till att de kan fortsätta sin verksamhet. Hänsynen till de svenska försäkringstagare som tecknat sina försäkringar i ett utländskt bolag skulle å andra sidan kunna anses tala för ett engagemang från statens sida.

Bedömningen av frågan i vad mån utländska försäkringsbolag bör kunna knytas till KFN:s verksamhet bör göras mot bakgrund av vad som nu sagts men också med hänsyn till de praktiska problem som kan vara förknippade med frågan. I det följande redovisar utredningen sina närmare överväganden beträffande krigsriskförsäkring och återförsäkring i olika avsnitt. Enligt utredningens mening medför de skilda syften som kan ligga bakom statens engagemang i de båda försäkringsdelarna att varje del bör bedömas särskilt för sig.

Försäkring mot krigsrisker – Krigsutbrottsavtal

I sin löpande försäkringsverksamhet vad gäller direkt försäkring av krigsrisker är som framgått avsikten att KFN i viss utsträckning skall använda sig av svenska försäkringsbolag. Genom det s.k. agentavtalet har sålunda Svenska transportförsäkringpoolen åtagit sig att fungera som agent när det gäller varuförsäkringsområdet. Utredningen finner en sådan ordning vara lämplig för att inte säga en från praktiska synpunkter nödvändig lösning för en smidig och effektiv hantering av verksamheten.

Utredningen ser inget skäl f.n. att föreslå att nämnden också utnyttjar de här etablerade utländska försäkringsföretagen på likartat sätt.

Frågan gäller emellertid som berörts i det föregående om utländska försäkringsföretag, närmast de i Sverige etablerade företagen, bör inordnas i systemet med krigsutbrottsavtal. Utredningen har i och för sig förståelse för att de här verksamma utländska försäkringsföretagen kan känna det som en konkurrensnackdel att inte som de svenska bolagen kunna erbjuda försäkringar med det försäkringsskydd som följer av anknytningen till med KFN träffade krigsutbrottsavtal. Dessa avtal ingår emellertid som inslag i en beredskapslagstiftning. Detta innebär enligt utredningen, att statens intresse att träffa krigsutbrottsavtal om övertagande av ett försäkringsansvar i en krigs- eller krissituation måste utgå från bedömningar som rör behovet av att trygga viktiga transporter som är aktuella i en sådan situation.

Vad gäller varuförsäkring torde i dag omkring hälften av försäkringarna vara placerade i utländska bolag varav endast en liten del genom utländska bolags generalagenter i Sverige. Inför en annalkande krigsfara torde man kunna räkna med att detta mönster förändras i viss utsträckning genom att andelen svenska försäkringar ökar. Det skulle ändå i och för sig kunna ses som ett beredskapsintresse att, i den mån civilförsäkringarna i utländska bolag är kompletterade med en krigsriskförsäkring, kunna fånga in även dessa försäkringar i krigsutbrottsavtalssystemet. I praktiken är detta dock knappast möjligt eftersom nämnden med sina begränsade resurser med nödvändighet måste hantera verksamheten via en sammanslutning av bolag som finns i Sverige. Det sagda leder till den slutsatsen att det endast är med de här etablerade utländska bolagen och en organisation för dessa som möjligheten till ett krigsutbrottsavtal skulle kunna vara aktuell. Å andra sidan är den andel av försäkringsvolymen som dessa f.n. svarar för förhållandevis liten, varför det med fog kan ifrågasättas om det från ren beredskapssynpunkt nu framstår som tillräckligt angeläget att i särskild ordning träffa ett krigsutbrottsavtal och vidta de åtgärder som är förknippade därmed och med en tillämpning av avtalet. I den mån utländska bolag kan anslutas till den svenska transportförsäkringspoolen och kan uppfylla de krav som följer av krigsutbrottsavtalet kan detta enligt utredningen vara en framkomlig väg att på ett smidigt sätt låta även dessa bolag bli anslutna till avtalet.

Vad gäller fartyg och flygplan kan det finnas skäl att göra en annan bedömning. Det är här fråga om ett förhållandevis begränsat antal enheter samtidigt som det är ett starkt svenskt beredskapsintresse att så långt som möjligt söka trygga att ett krigsutbrott inte medför att pågående för Sverige viktiga transporter avbryts. Skulle den framtida utvecklingen på kaskoförsäkringsmarknaden för fartyg innebära att sådana transportmedel i stor omfattning försäkras i utländska bolag kan det finnas anledning att överväga möjligheten att träffa särskilda krigsutbrottsavtal med enskilda utländska försäkringsbolag, och detta även om bolaget inte är etablerat i Sverige, eller att i samråd med redarna finna någon annan lösning på krigsförsäkringsfrågan. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om den lösning som i krigsutbrottsavtalet mellan KFN och flygförsäkringspo-

olens medlemsbolag jämte Skandia använts när flygplan försäkras i utlandet (se bl.a. avsnitt 6.8.2 Flygplan). Vad gäller flygplanen är förhållandet som framgår av det nämnda avsnittet att flygplansflottan beträffande de större flygplanen redan är försäkrad i ett utländskt bolag. Enligt utredningen kan samma resonemang föras beträffande flygplanen som nyss gjordes i fråga om fartygen. KFN bör särskilt undersöka möjligheten att genom samma typ av arrangemang som tidigare tillämpats söka tillse att ur försörjningssynpunkt viktiga flygplan omfattas av det statliga krigsförsäkringsskyddet.

Som framgått av vad som anförts i 3 kap. kan en särskild bedömning av nu berörda frågor behöva göras med hänsyn till Sveriges anslutning till EES-avtalet och ett eventuellt medlemskap i EU. De allmänna överväganden som förekommit i fråga om konsekvenserna för totalförsvarets civila del av nämnda anslutning kan, som utredningen uppfattat det, sägas innebära bl.a. att hinder inte finns för olika beredskapshöjande åtgärder i fredstid under förutsättning att inte konkurrensen snedvrids. När det gäller möjligheten att sälja försäkringar kan det möjligen sägas utgöra en konkurrensfördel, om det kan påvisas att en försäkring omfattas av det skydd mot krigsrisker vid ett krigsutbrott som kopplingen till ett krigsutbrottsavtal ger. Denna aspekt får emellertid inte överdrivas. I själva verket torde det vara enbart då marknadsföringen av försäkringar sker i en situation som kännetecknas av ett överhängande hot om krig för landet eller i dess omedelbara omgivning som förekomsten av ett krigsutbrottsavtal får någon betydelse från konkurrenssynpunkt. Det är alltså då fråga om ett läge som ligger nära det då det inte finns någon tvekan om att behövligen krisåtgärder får vidtas helt utan hänsyn till konkurrensaspekter. Mot denna bakgrund och med de öppningar som enligt det förut sagda lämnats för utländska försäkringsbolag att inlemmas i systemet med krigsutbrottsavtal anser utredningen att det knappast går att påstå att konkurrensen under normala förhållanden snedvrids genom systemet med krigsutbrottsavtal.

Återförsäkring

Svenska försäkringskunder kan teckna försäkringar i utländska försäkringsföretag dels genom att själv ta kontakt med ett i utlandet befintligt företag, t.ex. med anlitan av en försäkringsmäklare, dels genom att träffa avtal med ett här i landet etablerat utländskt företag. När det gäller frågan om att staten skulle kunna uppträda som återförsäkrare kan det till en början konstateras att den rimligen inte kan avse annat än den sistnämnda kategorin. Utländska Försäkringsbolags Förening har som framgått väckt frågan om att kunna få ta del av statens återförsäkringsskydd under krigsförhållanden. Som också framgått av det föregående synes framställningen dock närmast ha gjorts som ett led i strävan att kunna få teckna krigsutbrottsavtal med KFN.

Mot bakgrund av den europeiska integrationen och den allmänt sett alltmer ökade internationaliseringen på försäkringsmarknaden finns det

emellertid skäl att noga granska om det finns anledning att ändra den nuvarande ordningen som innebär att staten enligt krigsförsäkringslagen kan teckna återförsäkringsavtal endast med svenska försäkringsbolag eller sammanslutning av svenska bolag.

Huvudskälet för att staten åtagit sig rollen som återförsäkrare av krigsförsäkringar och viktigare civilriskförsäkringar har som nämnts varit att de svenska bolagen i annat fall tämligen snabbt skulle kunna tvingas att upphöra med sin verksamhet i ett läge då förbindelserna med den internationella återförsäkringsmarknaden avbryts med de negativa konsekvenser detta får för de svenska försäkringskunderna. Genom att staten på angivet sätt går in som återförsäkrare får bolagen möjlighet att täcka av den del av utbetalda ersättningar som de inte själva kan klara av.

Hur kan situationen då tänkas bli för de här etablerade utländska försäkringsbolagen under ett kris- eller krigsläge?

I princip är det två alternativa situationer som kan tänkas komma att föreligga. I det första alternativet fortsätter förbindelserna mellan rörelsen i Sverige och huvudkontoret i bolagets hemland att fungera, så att huvudkontoret i den utsträckning som behövs slussar över de medel som behövs för att filialen här i enlighet med sina åtaganden som direktförsäkringsgivare kan betala försäkringstagarna full ersättning på grund av inträffade försäkringsfall. För det fall överföring av nödvändiga rörelsemedel inte längre kan ske på grund av att bolagets refinansiering via återförsäkringsavtal upphör inträffar efter en tid det att den svenska rörelsedelen inte kan väntas uppfylla sin förbindelser. Verksamheten måste i så fall upphöra och avvecklas i enlighet med vad som angetts i ett föregående avsnitt (se avsnitt 5.4). Det är enligt utredningens mening en självklarhet att det inte kan komma i fråga att staten skulle uppträda som återförsäkrare gentemot det utländska bolaget för att underlätta för detta att generellt sett hålla i gång sin verksamhet inklusive den svenska rörelsedelen.

I det andra alternativet blir förbindelserna mellan bolagets företrädare i Sverige och huvudkontoret i bolagets hemland på grund av krisläget tämligen omgående avbrutna med följd att verksamheten i Sverige från början får inriktas på att drivas vidare med de begränsade resurser, rörelsekassa samt eventuella här lokaliserade tillgångar, som är tillgängliga för verksamheten. Uthålligheten hos de svenska rörelsedelarna blir således beroende därav och kommer att skifta mellan de olika bolagen. Efter en tid, uppskattningsvis inom ett år, kommer det att stå klart, att verksamheten måste avvecklas, eftersom det kan förutses att direktförsäkringsåtagandena mot de svenska försäkringstagarna inte kommer att kunna infrias.

Mot bakgrund av det sagda skulle det sålunda inte finnas tillräcklig anledning att öppna möjlighet till statlig återförsäkring för de här etablerade utländska försäkringsföretagen. Nu förhåller det sig emellertid så enligt vad utredningen har inhämtat att det är vanligt förekommande att det i Sverige belägna driftstället i viss utsträckning själv har möjlighet att teckna återförsäkring för de svenska riskerna via ett försäkringsbolag eller en mäklare på den svenska marknaden. Om ett utländskt bolags

generalagent eller filial, som fått såväl kommunikationerna med huvudkontoret som återförsäkringskanalerna stoppade, gavs möjlighet att få en statlig återförsäkring för viss del av försäkringsansvaret skulle möjligheten att fortsätta verksamheten kunna förbättras betydligt.

Finns då skäl att öppna antydd återförsäkringsmöjlighet för de här verksamma utländska bolagen?

I och för sig kan det finnas ett totalförsvarsintresse att från samhällets sida bidra till att försäkringsverksamheten kan fortgå som vanligt så länge som möjligt. Med hänsyn till att den utländska filialverksamheten här f.n. är av tämligen begränsad omfattning kan det dock ifrågasättas om beredskapsskäl väger så tungt beträffande de utländska bolagen att det finns tillräckligt starka motiv för att vidta extraordinära åtgärder för att slå vakt om deras verksamhet här under orostider. Det kan emellertid inte uteslutas att omfattningen ökar väsentligt i framtiden. Med hänsyn härtill och till att försäkringstagare kan bli lidande vid en avveckling av verksamheten föreslår utredningen att möjlighet öppnas för KFN att teckna återförsäkringsavtal även med här i landet etablerade utländska bolag.

Frågan i vad mån sagda möjlighet skall utnyttjas får alltså bli beroende av omständigheterna. Utredningen ser inte att det f.n. framstår som en angelägen beredskapsåtgärd att genom avtal liknande de som träffats med de svenska bolagen åta sig ett återförsäkringsansvar. I framtiden kan det emellertid finnas skäl att göra en annan bedömning. Med tanke på detta och då det kan förutses att det finns åtskilliga praktiska och tekniska svårigheter att lösa bör det enligt utredningen ankomma på KFN att närmare utreda och förbereda villkor och förutsättningar för ett återförsäkringskontrakt med de utländska bolagens företrädare i Sverige.

Vad gäller ett sådant kontrakt bör det enligt utredningens uppfattning efter förebild i kontrakten med de svenska bolagen bygga på att KFN:s motpart är en pool eller ett konsortium av bolag. Dessa kontrakt i förening med mellan bolagen träffade beredskapsavtal eller konsortieavtal är konstruerade så att medlemsbolagen mellan sig utjämnar direktförsäkringsansvaret enligt vissa regler och återförsäkrar återstoden hos KFN. Vidare gäller att i den mån ett bolag inte kan uppfylla sina åtaganden så kan KFN:s ansvar komma att öka. Eftersom risken för att de här verksamma utländska bolagen måste avveckla verksamheten i ett krisläge under alla förhållanden måste bedömas som väsentligt större än vad som gäller för de svenska bolagen är det enligt utredningen nödvändigt att utforma någon typ av särskild spärregel som begränsar statens åtaganden. Vidare är det nödvändigt att ställa upp som villkor för att vara med i återförsäkringssystemet att respektive bolag här i landet har tillgångar som kan bedömas som tillräckliga för att dels uppfylla åtagandena mot det gemensamma beredskapsorganet, dels kunna allmänt sett under en längre tid driva verksamheten vidare, trots att förbindelserna med huvudkontoret har brutits.

6.16.7 Förutsättningar för tillämpning av lag och avtal om krigsförsäkring m.m.

Sammanfattning: Utredningen föreslår inte någon ändring vad gäller de i lagen angivna allmänna tillämpningsförutsättningarna för statens befogenhet att bedriva försäkringsverksamhet. Utredningen föreslår däremot att krigsutbrotsavtalens förutsättningar för automatisk tillämpning bringas i harmoni med lagens förutsättning så att inte heller avtalen tillämpas automatiskt i andra fall än om Sverige kommer i krig. -När tiden för krigsutbrotsavtalens automatiska tillämpning är inne kan den situationen föreligga att krigsförsäkringarna upphört, på grund av klausuler om omedelbart upphörande i vissa fall. Enligt utredningen kan denna situation knappast lösas på annat sätt än att KFN snabbt kommer igång med sin egen direktförsäkringsverksamhet. -Utredningen föreslår att det mellan KFN och Svenska Transportförsäkringspoolen träffade agentavtalet avseende transportförsäkring av varor ses över i samband med översynen av krigsutbrotsavtalen. Agentavtalets koppling till krigsutbrotsavtal för dess tillämpning bör därvid ändras. Förutsättningen bör vara att KFN äger meddela krigsförsäkring enligt lagen. -Slutligen har utredningen övervägt huruvida KFN skulle kunna komma i åtnjutande av i förekommande fall befintlig återförsäkring i fråga om övertagen försäkring. Frågan har besvarats nekande.

I samband med att lagen (1992:1403) om höjd beredskap trädde i kraft den 1 juli 1993 skedde också ändringar i ett antal fullmaktslagar i avsikt att få enhetlighet vad avser förutsättningarna för att de skall träda i tillämpning (prop. 1992/93:76). Harmoniseringen av bestämmelserna gällde som förut angetts bl.a. de båda lagarna om försäkringsföretagens verksamhet vid krig (se avsnitt 5.5) men också krigsförsäkringslagen. Efter ändringarna i 1 § i denna lag (SFS 1992:1403) gäller sålunda att lagens bestämmelser skall tillämpas

- automatiskt om Sverige är i krig,
- efter beslut av regeringen, därvid som förutsättning för sådant beslut gäller att Sverige är i krigsfara eller att det råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller att Sverige har varit i krig eller krigsfara.

Utredningen har inte funnit skäl att föreslå någon ändring i de bestämmelser som i den nya utformningen gäller för tillämpningen av det statliga krigsförsäkringssystemet.

Vad gäller tillämpningen av krigsutbrottsavtalen kan konstateras att avtalsbestämmelserna härom avviker från vad som gäller beträffande tillämpningen av lagen. Det bör därvid anmärkas att den från den 1 juli 1993 gällande lydelsen i krigsförsäkringslagen i allt väsentligt i sak stämmer överens med vad som tidigare gällde.

Krigsutbrottsavtalen träder sålunda i tillämpning

- automatiskt om Sverige kommer i krig eller om Danmark, Finland, Norge, Polen eller Tyskland kommer i krig,
- efter förordnande av regeringen dels vid krig mellan två eller flera av följande länder, nämligen USA, Frankrike, Folkrepubliken Kina, [Sovjetunionen], Storbritannien eller Nordirland, dels vid annat krig, allt under förutsättning att förhållandena prövats vara ägnade att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv.

Förutsättningarna för automatisk tillämpning av krigsförsäkringslagen resp. krigsutbrottsavtalen är som synes såtillvida olika att avtalen går i tillämpning inte bara när Sverige är i krig utan också när något av angivna länder i vår närmaste omvärld kommer i krig. Någon närmare förklaring till skillnaden har inte gått att få. Vad avser förutsättningarna för tillämpning efter regeringsbeslut torde dessa trots den olika utformningen av villkoren ha samma sakliga innebörd i lagen och avtalen.

Enligt utredningen är det närmast självklart att utgångspunkten bör vara att krigsutbrottsavtalen såsom en del av det statliga krigsförsäkringssystemet inte sätts i tillämpning utan att lagen är i tillämpning med åtföljande aktivering av KFN:s verksamhet. När staten tar över krigsriskskyddet enligt avtalen är läget troligen det att bolagen inte meddelar nya krigsförsäkringar för transporter i de krigsdarabbade områdena. För att få en önskvärd kontinuitet i täckningen av försäkringsbehovet är en förutsättning att statlig krigsförsäkring i stället kan erhållas.

Utredningen anser således att bestämmelserna om tillämpningen av lagen och krigsutbrottsavtalen bör utformas på samma sätt och att detta bör ske genom att avtalen anpassas till lagens regler. Detta innebär bl.a. att utredningen inte funnit skäl att låta krigsutbrottsavtalen tillämpas automatiskt i vidare mån än vad som gäller enligt lagen. Krigsutbrottsavtalen bör med andra ord i fortsättningen vid krig med de närmaste grannländerna inblandade sättas i tillämpning endast efter särskild prövning och beslut av regeringen.

Ett särskilt problem som bör uppmärksammas har samband med de villkor om upphörande av krigsförsäkring som i vissa fall finns i försäkringsbolagens försäkringsvillkor och som kan få till följd att det inte finns någon löpande försäkring att överta för staten i det ögonblick krigsutbrottsavtalet träder i tillämpning.

Sägda problem uppkommer närmast i fråga om krigskaskoförsäkring av fartyg och flygplan. Enligt försäkringsbolagens krigsförsäkringsvillkor upphör försäkringen omedelbart utan uppsägning dels vid fientlig detonation av atomvapen, oavsett var denna sker och avsett om fartyget

eller flygplanet skadas eller ej, dels vid krig mellan några av länderna USA, Frankrike, [Sovjetunionen], och Folkrepubliken Kina, dels om transportmedlet rekvireras av myndighet i Sverige för bruk i samband med krig eller krigsliknande händelser. Därutöver har bolaget och även den försäkrade enligt villkoren rätt att när som helst säga upp försäkringen med sju dagars varsel, dock att försäkringen kan fortsätta att gälla därefter med ändrade premie- och andra villkor.

Det sagda innebär att en krigskaskoförsäkring upphör t.ex. vid användning av atomvapen, oavsett var detta sker i världen. En sådan händelse behöver inte innebära att krigsriskerna allmänt sett ökar i vår närmaste omgivning. Det kan alltså förhålla sig så att försäkringsbolagens krigskaskoförsäkringar upphör att gälla men att krigsutbrottsavtalen inte samtidigt sätts i tillämpning. Risken härför ökar ytterligare, om krigsutbrottsavtalen i enlighet med vad som föreslagits av utredningen ändras så att avtalet träder i tillämpning automatiskt enbart om Sverige kommer i krig. Det är möjligt att ett nytt krigsförsäkringsavtal – beroende på förutsättningarna för den särskilda transporten – snabbt kan tecknas mellan försäkringsbolaget och fartygs- eller flygplansägaren och då sannolikt till ändrade villkor. I så fall finns ett försäkringsansvar att överta för staten enligt det nu gällande krigsutbrottsavtalet. Men har ingen ny försäkring hunnit eller kunnat tecknas sker inget sådant automatiskt övertagande.

Det förhållandet att ett tidsglapp kan uppkomma mellan det att försäkringsbolagens krigsförsäkring har upphört och den tidpunkt då krigsutbrottsavtalet sätts i tillämpning för således med sig att, med nuvarande lydelse av avtalet, krigsriskansvaret inte går över på staten. I 2 § i avtalet sägs nämligen som framgått att staten tar över ansvaret för den risk för krigsskada som är täckt av försäkringsbolaget vid den tidpunkt då avtalet träder i tillämpning.

Frågan uppkommer då hur man skall se på en sådan situation. Görs ingen ändring i det nu gällande krigsutbrottsavtalet i angivet hänseende måste en framställning göras till KFN, om ett statligt försäkringsskydd skall kunna erhållas för den pågående transporten. Läget kan då vara det att ett stort antal fartyg och flygplan är i behov av krigsförsäkringsskydd och att den enda till buds stående möjligheten att få ett sådant skydd är att vända sig till KFN. Det säger sig självt att det då uppstår stora problem för nämnden när det gäller att mycket snabbt pröva försäkringsfrågorna. Risken för att försäkringsfrågan för ur beredskapssynpunkt angelägna transporter inte kan få den snabba och smidiga lösning som läget kräver är alltså stor. Ett alternativ kan därför i stället vara att ändra krigsutbrottsavtalet så att statens ansvar för krigsrisker automatiskt träder in från dagen då avtalet sätts i tillämpning också i fall där försäkringsbolagets ansvar tidigare – i praktiken någon eller några dagar tidigare – upphört på grund av klausulerna om detonation av atomvapen eller om utbrott av stormaktskrig. Utredningen förordar det senare alternativet och föreslår vidare att detta förenas med ett ansvar retroaktivt för redan inträffad skada i den omfattning som idag gäller för visst fall enligt 3 § i krigsutbrottsavtalet.

Beträffande krigsförsäkring för varor är förhållandena annorlunda. I försäkringsbolagens krigsförsäkringsvillkor finns sålunda inga regler om rätt till uppsägning eller upphörande av försäkringen. Skada som orsakats av atomvapen eller som är att hänföra till en på visst sätt beskriven atomskada ersätts inte. Det kan tilläggas att i kontrakt mellan ett försäkringsbolag och en varuintressent som slutits på viss tid som ett slags ramavtal i regel torde kunna sägas upp att upphöra efter 48 timmar. Denna uppsägningsmöjlighet gäller dock inte i fråga om vid uppsägnings-tidpunkten redan pågående transporter. Det sagda innebär att problem av det slag som nyss behandlats beträffande kaskoförsäkring inte här uppkommer.

Tidigare i detta avsnitt har behandlats förhållandet mellan krigsför-säkringslagen och krigsutbrottsavtalen när det gäller igångsättningsbe-stämmelserna därvid utredningen föreslagit att avtalens bestämmelser om automatik harmonieras med lagens. I detta sammanhang bör lämpligen också ett annat förhållande granskas något. Som har framgått tidigare är tanken den att försäkringsbolagen skall uppträda som agenter åt KFN i fråga om varuförsäkringarna. Enligt det s.k. agentavtalet träder detta i tillämpning när krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring gör det. Då något sakligt skäl knappast föreligger för denna koppling föreslår utredningen att ändring av förhållandet sker så att agentavtalet träder i tillämpning först när KFN:s bemyndigande att meddela direkt krigsför-säkring träder i tillämpning.

Utredningen vill också ta upp en speciell fråga rörande återförsäkring av de av staten enligt krigsutbrottsavtal övertagna försäkringarna. Som framgått tidigare kan man räkna med att försäkringsbolagen har ett återförsäkringsskydd för i vart fall en del av de försäkringar som staten kan överta enligt krigsutbrottsavtalen. Frågan kan då ställas om det är möjligt för staten att få del av återförsäkringen beträffande övertagna försäkringar. Härvid gäller följande. Ett avtal om återförsäkring gäller mellan direktförsäkringsgivaren (cedenten) och återförsäkraren. Avtalet avser cedentens försäkringar. Återförsäkringsansvaret gäller endast mot cedenten. Staten kan således inte utan att återförsäkraren åtagit sig detta åberopa detta ansvar vid en krigsskada på en övertagen försäkring. Att skapa ett system där staten skulle kunna komma i åtnjutande av eventuell återförsäkring är dock förenat med så stora svårigheter att utredningen inte föreslår att man försöker införa en sådan ordning. Härvid har bortsetts från frågan vilket reellt värde en återförsäkring i ett utländsk försäkringsbolag kan ha beträffande krigsskador.

Slutligen vill utredningen något ytterligare beröra förhållandet till EES-avtalet och EG-rätten utöver vad som sagts om krigsutbrottsavtalen i avsnitt 6.16.6. Den försäkringsverksamhet som staten kan bedriva på grund av krigsförsäkringslagen, krigsutbrotts- och återförsäkringsavtalen strider enligt utredningen inte mot vad som gäller enligt EES-avtalet eller EG-rätten. Verksamheten som bedrivs under krigs- eller allvarliga krisförhållanden är avsedd att kompensera den försäkringsbrist eller brist på återförsäkringsmöjligheter som då råder. Någon konkurrerande verksamhet är det alltså inte fråga om från statens sida. Utländska

försäkringsgivare jämställs dessutom i princip med inhemska i fråga om möjlighet att delta i krigsutbrotts- och återförsäkringsavtal. Några formella hinder uppställs sålunda inte för deras deltagande i sådan arrangemang. Någon diskriminering av utländska försäkringsgivare på grund av nationalitet sker inte. En annan sak är att det kan förekomma svårigheter av praktisk art för dem att delta i för verksamheten nödvändiga arrangemang. Som framgår av 3 kap. förutsätts ett medlemsland kunna vidta åtgärder som t.o.m. strider mot EES- eller EG-rättsliga regler under sådana förhållanden.

Lagbestämmelserna om statlig krigsförsäkring m.m. finns i dag samlade i en lag, krigsförsäkringslagen. Utredningen anser det vara lämpligt att i fortsättningen till den lag med bestämmelser om försäkringsbolagens verksamhet under krigsförhållanden som föreslagits i det föregående även förs reglerna om statens verksamhet som försäkringsgivare under sådana förhållanden.

6.16.8 Krigsförsäkringsnämnden

Sammanfattning: Utredningen har avvisat tanken på att med KFN:s verksamhet förena uppgifter som har samband med den statliga krigsskadeersättningen. - Utredningen föreslår åtgärder för att höja beredskapen hos KFN. Vidare anser utredningen att nämnden skall tillföras flygförsäkringskompetens redan i fredstid och föreslår därför att ytterligare en ledamot får ta plats i nämnden. Slutligen föreslår utredningen att nuvarande ordning innebärande att generaldirektören i Finansinspektionen är ordförande i KFN skall upphöra.

Förslagen i det föregående innebär att det även i fortsättningen ankommer på ett särskilt organ att för statens räkning meddela krigsförsäkring under krigs- och krisförhållanden.

I utredningsdirektiven pekas på möjligheten att slå samman KFN och KSN. Utredningen har emellertid som framgått föreslagit i första hand att den nuvarande regleringen i fråga om krigsskadeersättning ersätts med en lag om registrering av krigsskador som inte tar upp några bestämmelser om ersättningsprocessen och därmed inte heller om någon nämnd. Om resultatet av översynsarbetet ändå blir att funktioner för en nämnd behålls anser utredningen att de båda nämndernas uppgifter är så artskilda, att någon sammanslagning inte bör komma i fråga. När det gäller krigsskador är det fråga om att tillämpa centrala skadeståndrättsliga principer. Särskild expertkunskap krävs för detta. Som framgår av vad utredningen föreslår i fråga om krigsskadenämndens sammansättning bör domarkompetens krävas vid dessa avgöranden.

Av det föregående framgår att så som krigsförsäkringssystemet är upplagt är det ett bestämt krav att nämndens försäkringsverksamhet kan

påbörjas så gott som omedelbart efter ett krigsutbrott. För att detta krav skall kunna uppfyllas måste omfattande och noggranna förberedelser göras redan i fredstid. Det handlar för nämndens del om förberedelser av i huvudsak två olika slag. Dels är det självfallet nödvändigt att – i överensstämmelse med vad som krävs enligt beredskapsförordningen (1993:242) – en sådan organisation är förberedd att en försäkringsverksamhet kan startas omgående utan att hindras av organisationsproblem. Dels måste försäkringsvillkor, krigsutbrottsavtal och andra beredskapsavtal fortlöpande ses över och anpassas till förändrade förhållanden. Eftersom flertalet villkor och avtal nu är i behov av en översyn är det enligt utredningen nödvändigt att nämnden ges sådana resurser att översynsarbetet kan ske utan onödigt dröjsmål. Utredningen föreslår därför att nämnden tillförs anslagsmedel som medger för nämnden att – i vart fall under de närmaste åren – på deltid anställa en person som enligt nämndens direktiv får i uppdrag att leda arbetet med de nödvändiga planeringsåtgärderna. En sådan person, som också kan vara sekreterare i nämnden och/eller ledamot i denna skulle vid en aktivering av nämndens verksamhet vid krigsfall kunna fungera som en motsvarighet till en verkställande direktör.

En annan fråga gäller KFN:s storlek och sammansättning. Enligt nuvarande bestämmelser får nämnden bestå av ordförande och därutöver högst sju ledamöter. I dag består nämnden av maximalt antal ledamöter. Ledamöterna representerar sjöförsäkringsbranschen, SAS, Sveriges Exportråd, handeln och rederinäringen. Det finns däremot inte någon representant för flygförsäkringsbranschen. Som nämnden påpekat i sin skrivelse till Finansdepartementet (se avsnitt 6.9.2) är detta en brist med hänsyn till trafikflygets utveckling och ökande betydelse. Utredningen delar nämndens uppfattning att nämnden bör tillföras flygförsäkringskompetens. Utredningen föreslår därför att antalet ledamöter i nämnden redan i fredstid utökas med en ledamot som besitter sådan kompetens.

En sista fråga rör ordförandeposten i KFN. KFN är en statlig myndighet med uppgift att bedriva försäkringsverksamhet under krigsförhållanden. Den står inte under tillsyn av Finansinspektionen som de privata försäkringsbolagen gör. Nämnden kommer i förekommande fall att bedriva sin verksamhet i nära samarbete med försäkringsbranschen. När det gäller t.ex. varuförsäkringar uppträder de svenska försäkringsbolagen som agenter åt nämnden. Nämnden kan vidare uppträda som återförsäkringsgivare åt försäkringsbolagen. Generaldirektören i Finansinspektionen är f.n. automatiskt ordförande i KFN. Enligt utredningen är detta inte lämpligt med tanke på inspektionens tillsynsuppgift över de bolag som nämnden samarbetar med. Redan av detta skäl anser utredningen att ordförandeskapet i KFN inte bör ledas av inspektionens chef. Dessutom synes det klart att Finansinspektionens chef under krigsförhållanden har så omfattande uppgifter knutna till tjänsten som generaldirektör att han svårligen kan ha möjlighet att även leda den försäkringsverksamhet som ankommer på KFN.

6.16.9 Storskador

Sammanfattning: Utredningen föreslår att staten på lämpligt sätt som ett led i beredskapsplaneringen avger en förklaring att staten är beredd att lämna lån till ÅK 65 för det fall medlemsbolagen har oreglerade storskador vid den tidpunkt som konsortiet träder i aktiv verksamhet. Förklaringen skall dock inte innebära någon bindande utfästelse om lån. Utredningen föreslår vidare att det uppdras åt KFN att som ett led i beredskapsplaneringen precisera de förutsättningar och de villkor som bör gälla för statens medverkan vid eventuellt lån till konsortiet.

Bakgrund

Återförsäkringskonsortiet av år 1965 är, som framgått av det föregående, ett av de svenska försäkringsbolagen bildat beredskapsorgan. Konsortiet omfattar företags- och fastighetsförsäkring samt hem- och villaförsäkring. Enligt konsortieavtalet skall konsortiet vid krigsförhållanden dels kunna överta försäkringsaffärer från de utländska bolag som enligt beviljad koncession driver verksamhet i Sverige, dels i återförsäkring kunna överta svensk återförsäkringsaffär som svenska bolag önskar överflytta från sådana utländska reassuradörer som befaras icke kunna infria i tid sina förbindelser till de svenska bolagen ävensom svenska bolags svenska affärer. Enligt ett mellan KFN och konsortiet träffat beredskapsavtal återförsäkras viss del av riskerna hos nämnden.

Konsortiet har bl.a. i en promemoria av den 26 augusti 1988 tagit upp ett problem enligt i huvudsak följande.

När en krissituation inträffar skall konsortiet kunna ta hand om återförsäkringsaffärer på det sätt som förutsätts enligt de träffade beredskapsavtalen. Om det före den tidpunkten har inträffat storskador, som ännu inte är slutreglerade kan stora problem uppkomma för försäkringsbolagen när det gäller att uppfylla de åtaganden som följer av konsortieavtalet. Allmänt gäller att storskador, t.ex. reaktorskador och stora industriskador, tar lång tid att reglera bl.a. beroende på svårigheter att fastställa skadornas omfattning. Vid ett krigsutbrott kan flera sådana ligga oreglerade. Storskador kan också ha uppkommit i nära anslutning till en efterföljande krigssituation. Sålunda kan för totalförsvaret viktiga industrier eller anläggningar utsättas för sabotage under den tid som föregår ett angrepp mot landet. I det ögonblick som beredskapslagstiftningen och därmed sammanhängande åtgärder aktiveras kan alltså finnas åtskilliga stora skador som är oreglerade. Om konsortiebolagen i en sådan situation har stora utestående fordringar på utländska återförsäkrare kan de svenska försäkringsbolagen vara mer eller mindre utslagna innan konsortiet har börjat sin verksamhet.

Konsortiet har föreslagit att ett avtal träffas mellan staten och konsortiet varigenom konsortiet tillförsäkras möjlighet att av staten låna det kapital som behövs för att tillfälligt lösa de lividitetsproblem som uppkommit för medlemsbolag som inte kunnat få in ersättningar som utländska återförsäkrare haft att betala.

Några olika fall

Vid ett krigsutbrott kan skaderegleringen beträffande dessförinnan inträffande storskador ha hunnit olika långt. Som konsortiet angett kan situationen vara den att svenska direktförsäkringsgivare måste slutföra skaderegleringen utan möjlighet att få krav på utländska återförsäkrare infriade. I det följande görs ett försök att beskriva olika situationer där problem med oreglerade storskador kan uppkomma.

- a. Ett svenskt försäkringsbolag är försäkringsgivare med återförsäkring hos utländska försäkringsbolag. Storskadan är en ren civilskada som har inträffat före krigsutbrottet.

Det svenska försäkringsbolaget har att slutreglera skadan, kanske delvis med hjälp av tillfälliga lån, men kan inte få sina krav på de utländska återförsäkrarna uppfyllda. Bolaget kan som en följd därav komma att sakna möjligheter att uppfylla sina åtaganden inom återförsäkringskonsortiet.

- b. Ett svenskt försäkringsbolag är försäkringsgivare med återförsäkring hos utländska försäkringsbolag. Storskadan har inträffat kort tid före krigsutbrottet och har uppkommit genom sabotage som har samband med det senare inträffade krigstillståndet.

Om skadan omfattas av krigsriskklausul i försäkringsvillkoren och bolaget alltså friskrivit sig från ansvar för den och om skadan kan klassas som krigsskada enligt krigsskadelagen (trots att den inträffat före krigsutbrottet) kan staten via ett anslag i beredskapsbudgeten utanordna behövliga medel under förutsättning att egendomen bedöms som krigsviktig.

Om skadan omfattas av försäkringsansvaret blir försäkringsbolaget skyldigt att reglera skadan med risk att konsekvensen blir densamma som i fall a när det gäller möjligheten att uppfylla sina åtaganden inom konsortiet.

- c. Ett svensk försäkringsbolag är försäkringsgivare. Storskadan har inträffat efter krigsutbrottet men är att anse som en civilskada och omfattas sålunda av försäkringsansvaret.

Här kan återförsäkringskonsortiet ta över viss del av återförsäkringsansvaret. Återstående del av återförsäkringsskyddet svarar staten för genom KFN.

- d. Ett utländskt försäkringsbolag är försäkringsgivare.

Om det är fråga om en storskada som bedöms som en krigsskada enligt krigsskadelagen kan staten ställa medel till förfogande från anslag i beredskapsbudgeten under förutsättning att egendomen bedöms som krigsviktig egendom.

Om det är en civilskada, inträffad före eller efter krigsutbrottet, och egendomen bedöms som viktig från totalförsvarssynpunkt kan en reparation eller ett återuppförande bli beroende av om staten i särskild ordning tillskjuter behövliga medel.

Utredningen gör följande överväganden. Det problem som konsortiet har tagit upp gäller när svenska försäkringsbolag har att reglera storskador som uppkommit före ett krigsutbrott och där förbindelserna med utländska återförsäkrare bryts på grund av krigsförhållandena. De skador det här är fråga om kan i de flesta fall förutsättas avse anläggningar som är betydelsefulla från totalförsvarssynpunkt. Det kan till en början således konstateras att det ofta blir ett hårt tryck på försäkringsgivaren att reglera skadan snabbt oavsett att medel inte kan inflyta från återförsäkrarna.

Det är från totalförsvarssynpunkt angeläget att försäkringsgivarna uppfyller sina åtaganden såväl att reglera inträffade skador, även då betalningar från utländska återförsäkrare inte kan påräknas, som att delta i konsortiets verksamhet. För skaderegleringen av en storskada har försäkringsbolaget att i första hand använda egna medel, men också om så behövs och om det är möjligt i rådande situation, på marknaden upplånade medel. Om bolaget inte förmår att finansiera skaderegleringen och om den skadade anläggningen bedöms som krigsviktig kan det bli nödvändigt för staten att på ena eller andra sättet bistå vid finansieringen av uppbyggnaden.

Ett eller flera konsortiebolag kan alltså tvingas att tömma sina resurser vid regleringen av storskador som inträffat före ett krigsutbrott. De kan sålunda hamna i en situation där de inte kan uppfylla sin del att de försäkringsåtaganden som görs inom ramen för konsortieavtalet. Konsortiet kan till följd härav i praktiken komma att sakna möjlighet att starta sin verksamhet och fullgöra de försäkringsåtaganden som enligt beredskapsplaneringen skall ligga på konsortiet. I första hand bör det då ankomma på konsortiebolagen att enskilt eller gemensamt med övriga konsortiebolag på marknaden söka låna upp erforderliga medel. Under då rådande förhållanden kan detta emellertid självfallet ställa sig svårt. Om konsortiet skall kunna fungera på tänkt sätt torde då inte återstå någon annan möjlighet än att lån för verksamheten erhålls från staten.

Det bör här tilläggas att risken för att ett försäkringsbolag kan hamna i likviditetsproblem på grund av inträffad storskada numera har minskat såvitt gäller reaktorskador. Svenska atomförsäkringspooler och ett stort antal utländska motsvarande pooler, där riskerna återförsäkras, har sålunda träffat avtal som syftar till att trygga en snabb betalning från återförsäkrarnas sida. Avtalet innebär att om en reaktorolycka inträffar här så har de utländska återförsäkrarna 30 dagar på sig att i svensk bank sätta in det belopp, alternativt lämna en bankgaranti, som täcker det ansvar som faller på respektive återförsäkrare.

Även om sannolikheten för att problem av den art som konsortiet tagit upp får bedömas som ganska liten och än mindre nu än tidigare, så går det enligt utredningens mening inte att bortse från att problem av berörd art kan uppkomma. Det går inte att förutsäga vilken omfattning ett låneanspråk på staten skulle kunna komma att avse. Om flera bolag tömms på medel i samband med regleringen av tidigare inträffade storskador kan det röra sig om betydande belopp. Enligt utredningens mening kan det inte komma i fråga att staten såsom konsortiet synes ha avsett i förväg genom ett avtal binder sig för de lån som konsortiet kan anse sig behöva för att lösa medlemsbolagens och därmed konsortiets likviditetsproblem. Utredningen föreslår i stället att staten på lämpligt sätt som ett led i beredskapsplaneringen avger en förklaring att staten är beredd att lämna lån till konsortiet för dess verksamhet. I vad mån lån skall lämnas får bli beroende av omständigheterna i den föreliggande situationen. En utgångspunkt bör vara att konsortiet likviditetsmässigt blir i stånd att påbörja sin verksamhet enligt de intentioner som ligger i beredskapsplaneringen. Omfattningen av lånet kan balanseras genom de möjligheter som staten har att förordna om betalningsanstånd för försäkringsbolagens skadeutbetalningar.

Lånetekniskt sett bör konsortiet, dvs. samtliga medlemsbolag tillsammans, vara avtalspart. Det får sedan ankomma på konsortiebolagen att själva via interna avtal slussa lånemedlen till de bolag som genom sina åtaganden i samband med regleringen av inträffade storskador fått likviditetsproblem.

Utredningen föreslår slutligen att det uppdras åt KFN att som ett led i beredskapsplaneringen precisera de förutsättningar och de villkor som bör gälla för statens medverkan genom lån till återförsäkringskonsortiet.

7 Krigsansvarighet för liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring

7.1 Den gällande krigsansvarighetslagen och dess bakgrund.

I de allmänna försäkringsvillkor för individuell livförsäkring som tillämpas av försäkringsbolagen finns bestämmelser som för fall av krigstillstånd i Sverige hänvisar till särskild lagstiftning i fråga om rätt för försäkringsgivaren att ta ut en tilläggspremie, en s.k. krigspremie. Enligt villkoren gäller försäkringen inte vid dödsfall eller arbetsoförmåga som inträffar då den försäkrade deltar i främmande krig eller i politiska oroligheter utom Sverige.

Vid tiden för det andra världskrigets utbrott innehöll motsvarande försäkringsvillkor bestämmelser som delade upp försäkringstagarna i krigsdeltagare och icke krigsdeltagare, dvs civila. Med krigsdeltagare avsågs personer som i krig tjänstgjort eller åtföljt krigsmakten. Försäkringsbolagen var i allmänhet fria från ansvarighet för krigsdeltagare i anledning av dödsfall och detta oberoende av om dödsfallet orsakats av krigshandling eller inte. Beträffande civila utgick däremot alltid försäkringsersättning, även om dödsfallet orsakats av krigshandling.

År 1940 tillkom en lag – lagen (1940:851) med vissa bestämmelser om livförsäkring m.m.vid krig – som syftade främst till att skapa ett försäkringsskydd även åt krigsdeltagare. I lagen fanns emellertid också bestämmelser som syftade till att motverka den särskilda förlust som civilbefolkningens under ett modernt krig starkt ökade risker kunde väntas medföra för försäkringsgivarna. Försäkringsersättningar kunde sålunda hållas inne tills ett krigsbokslut efter krigets slut hade upprättats. Vidare kunde bestämmas att ersättningen inte fick överstiga ett visst belopp. Dessutom gjordes i lagen i flera avseende viktiga skillnader mellan äldre och nytillkommande försäkringar.

Det befanns ganska snart att regleringen i 1940 års lag hade blivit alltför komplicerad. Därför utarbetades en ny lag – lagen (1943:338) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring – vari bl.a. gjordes den förändringen att kategoriuppdelningen i krigsdeltagare och andra försäkrade avskaffades.

Med hänsyn till att nya försäkringsrörelselagar hade tillkommit 1948-50 gjordes på 1950-talet en översyn av 1943 års krigsansvarighetslag. Översynen ledde till att denna lag blev ersatt av den nu gällande lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring

(krigsansvarighetslagen). Lagen skiljde sig från den tidigare främst genom att de belopp efter vilka krigsansvarigheten skall bestämmas räknades upp med hänsyn till penningsvärdets fall. Av försäkringstekniska skäl gjordes vidare en omarbetning av ansvarighets- och utbetalningsreglerna.

Med tillämpning av 99 § FAL kan ett försäkringsbolag minska sin ansvarighet under särskilda fareökande omständigheter, t.ex. vistelse i ett land där krig råder. Även enligt föreliggande utredningsförslag till ny lagstiftning om försäkringsavtal skall det vara möjligt för ett försäkringsbolag att friskriva sig från ansvar under sådana förhållanden (SOU 1986:56 s. 344 ff och 578 ff samt Ds 1993:39 s. 314). Genom krigsansvarighetslagen gäller dock för vissa försäkringar ett obligatoriskt ansvar med särskilda förutsättningar för det fall att Sverige befinner sig i krigstillstånd.

Krigsansvarighetslagen är i första hand tillämplig på livförsäkring för dödsfall. Den är vidare tillämplig på premiefrielseförsäkring som ingår i livförsäkring samt på sjukförsäkring i SPP. I vissa delar är lagen även tillämplig på livförsäkring för livsfall, om försäkringen innehåller ett sjukförsäkringsmoment som omfattas av lagen.

Lagen träder automatiskt i tillämpning om Sverige kommer i krig. Den kan också sättas i tillämpning vid förhållande som av regeringen jämställs med krig. Bakom dessa regler ligger föreställningen att krig förutsätter att krigsförklaring har avgetts.

Lagen, som tillämpas på svenska försäkringsbolag och utländska försäkringsanstalter som fått tillstånd att verka här enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige, innebär i huvudsak följande. Ett sådant försäkringsbolags ansvarighet skall gälla också under ett krigstillstånd. För att täcka en del av den förlust på riskrörelsen, överkostnaden, som kriget kan väntas medföra skall bolaget dock kunna ta ut en s.k. provisorisk krigspremie. Ansvarigheten bortfaller för risksummor över en viss gräns, som vad gäller dödsfall är 400 000 kr. När kriget har upphört fastställs en slutlig krigspremie. Från denna avräknas de provisoriska krigspremier som kan ha erlagts.

Försäkringsersättning som i och för sig omfattas av krigsansvarigheten får inte i sin helhet betalas ut förrän kriget har upphört och försäkringsbolagets ekonomiska förhållanden kan överblickas. Ett särskilt krigsbokslut skall upprättas. Visar det sig då att krigspremierna tillsammans med eventuella överskottsmedel inte är tillräckliga för att täcka överkostnaden skall de belopp som hållits inne reduceras.

Lagens bestämmelser är till största delen tvingande. Ett bolag kan dock genom förbehåll i försäkringsvillkoren friskriva sig från krigsansvarighet för sådan försäkring som meddelats under kriget eller inom tre månader före krigsutbrottet. Ett sådant förbehåll förutsätter emellertid att det godkänts av regeringen.

Av krigsansvarighetslagen framgår att det förutsätts att lagen på ett antal punkter av varje livförsäkringsbolag skall kompletteras med detaljbestämmelser, s.k. krigsgrunder, som skall stadfästas av regeringen

eller tillsynsmyndigheten. Några krigsgrunder har emellertid inte utarbetats. Den i lagen på flera ställen angivna möjligheten för regeringen att föreskriva avvikelser från bestämmelserna har inte heller använts.

7.2 1984 års förslag till ny krigsansvarighetslag

I skrivelse den 18 januari 1984 till regeringen föreslog dåvarande Försäkringsinspektionen att 1959 års krigsansvarighetslag skulle ersättas av en ny lag om personförsäkring vid krig i enlighet med ett av inspektionen i samarbete med försäkringsbranschen utarbetat förslag. I skrivelsen framhöll inspektionen bl.a. följande.

Efter tillkomsten av 1959 års krigsansvarighetslag påbörjade de större livförsäkringsbolagen ett samarbete om utformningen av de krigsgrunder som lagen föreskriver. Under arbetets gång framstod emellertid lagbestämmelserna mer och mer som otidsenliga i takt med den utveckling av verksamhetsgrenar och ersättningsnivåer som ägde rum i tiden. I stället för att utarbeta grunder enligt lagens föreskrifter inriktades bolagens samarbete på att få fram nya lagbestämmelser. Kontakter under 1979 mellan inspektionen och försäkringsbranschens samarbetsorgan (FSAB) visade att det rådde en gemensam uppfattning om att 1959 års lag borde omarbetas och att en ny lagstiftning inte borde innehålla detaljregleringar utan i stället ha regler av ramkaraktär. En sådan lagstiftning syntes bättre tillgodose allmänna behov av bestämmelser vid olika typer av krigstillstånd än en mera detaljerad lagstiftning. De krigsgrunder som skall komplettera lagen kunde enligt inspektionen innehålla erforderliga detaljbestämmelser, vilka kunde göras beroende av aktuellt krigstillstånd.

Vid skrivelsen fogades ett lagförslag jämte motivering. Förslaget grundades på en promemoria som hade upprättats av en arbetsgrupp med representanter från inspektionen och försäkringsbranschen.

Det närmare innehållet i inspektionens förslag framgår av vad som i det följande anges till de olika huvudpunkter som ingår i lagstiftningen.

Finansdepartementet sände ut förslaget på sedvanlig remiss därvid Svenska Försäkringsbolags Riksförbund och Folksam tillstyrkte förslaget i dess helhet. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar förklarade sig inte ha något att anföra mot förslaget. Riksförsäkringsverket ansåg sig inte ha anledning att framlägga synpunkter på förslaget.

1984 års förslag benämns i det följande inspektionsförslaget.

7.3 Uppdraget

I utredningsdirektiven redogörs för inspektionens skrivelse med förslag till en ny krigsansvarighetslag. Vid utformningen av uppdraget åt utredningen att göra en samlad översyn över beredskapslagstiftningen på försäkringsområdet anges inte några särskilda riktlinjer vad gäller granskningen av krigsansvarighetslagen.

7.4 Behovet av en ny lagstiftning

Sammanfattning: Utredningen föreslår att den gällande krigsansvarighetslagen med dess många detaljbestämmelser ersätts med en lag av ramlagskaraktär. Lagen bedöms inte snedvrida konkurrensen inom EES-avtalets område.

Krigsansvarighetslagen (KAL) innehåller 26 paragrafer som på ett tämligen detaljerat sätt reglerar vad som gäller i fråga försäkringsbolagens krigsansvarighet och deras möjligheter att genom särskilda krigspremier täcka de förluster som kan uppkomma genom ett ökat antal försäkringsfall på grund av skador till följd av krigshandlingar.

I inspektionsförslaget konstaterades att de i KAL angivna beloppsgränserna blivit föråldrade, att återbäringen fått en vida större betydelse än den hade då lagen kom till samt att livförsäkringsbeståndets struktur starkt förändrats bl.a. genom tjänstegrupplivförsäkringens ökade utbredning. För att en ny lag inte snabbt skall bli föråldrad borde en ny lag få en karaktär av ramlag. Detaljbestämmelserna borde sålunda finnas i grunderna och vara så detaljerade att regelsystemet skulle kunna träda i tillämpning omedelbart om ett krig skulle utbryta. I inspektionsförslaget framhölls också att försäkringsgivarna kunde ha olika önskemål om innehållet i grunderna varför dessa borde stadfästas efter ansökan av respektive bolag. Beloppsgränser m.m. borde väljas så att anstaltens solvens inte sätts i fara även om kriget skulle medföra en starkt ökad frekvens av dödsfall eller sjukfall.

Utredningen delar uppfattningen att det av de skäl som framfördes i inspektionsförslaget finns anledning att göra en översyn av bestämmelserna om krigsansvarighet. En allmän översyn av KAL är också motiverad av hänsyn till att regelverket på försäkringsområdet under senare tid varit och fortfarande är föremål för ändringsarbeten, nu senast i samband med Sveriges anslutning till EES-avtalet. Nämnas bör också att Försäkringsutredningen i sitt senaste betänkande (SOU 1993:108) berört frågor som avser systemet med försäkringstekniska grunder och har aviserat ytterligare förslag därvidlag till sitt slutbetänkande.

Som framgår närmare av följande avsnitt föreslogs i inspektionsförslaget att lagstiftningen inte längre skulle vara av tvingande karaktär. Mot den bakgrunden kan naturligtvis ställas frågan om det överhuvud behövs någon lagreglering. Om skyldigheten att lämna krigsskyddade försäkringar överges måste ju den försäkringsgivare som inte friskriver sig från ansvar för krigsfall i sina avtalsvillkor ange vad som skall gälla. Detta innebär att i villkoren måste noga regleras frågor rörande extra premier, begränsning av ersättningsbelopp m.m., sannolikt i förening med grunder för beräkning av bl.a. premier och återbäring. Utredningen anser emellertid att det kan vara lämpligt – inte minst för att tillhandahålla en ordning som kan medverka till att bolagen inte friskriver

sig från krigsansvar – att det i lagform anges dels vissa regler för hanteringen av försäkringar med krigsansvar, dels föreskrifter om i vilka avseenden bolagen måste precisera villkor och förutsättningar.

En fråga gäller om en lag av avsedd karaktär är förenlig med EES-avtalet och EG-reglerna. I följande avsnitt gör utredningen den bedömningen att regelverket inte bör göras tillämpligt på bolag från ett annat EES-land. Enligt utredningens uppfattning innebär detta inte att konkurrensförutsättningarna kan sägas bli snedvridna.

Utredningen anser mot bakgrund av det sagda att bestämmelserna om krigsansvarighet bör ses över och anpassas till de förhållanden och förutsättningar som numera gäller för livförsäkringsområdet. I linje med vad som föreslogs i inspektionsförslaget bör en utgångspunkt vara att utforma regelverket som en ramlagstiftning för att därmed göra det möjligt att på ett flexibelt sätt anpassa systemet till kommande ändringar på området. Det finns därvid skäl att pröva om det mot bakgrund av den allmänna utvecklingen går att gå ännu längre i avregleringshänseende än vad som framgick av inspektionsförslaget.

I det föregående har föreslagits att bestämmelserna om försäkringsbolagens rörelse regler under krigstid skall samlas i en lag. Som redan antytts anser utredningen det lämpligt att reglerna om krigsansvarighet på livförsäkringsområdet tas in i ett särskilt avsnitt i den lagen.

7.5 Tillämpningsområdet och frågan om bestämmelserna skall ha tvingande karaktär

Sammanfattning: Utredningen föreslår att bestämmelserna om krigsansvarighet på livförsäkringsområdet inte längre skall vara tvingande. En utgångspunkt är dock att bolagen ändå kommer att fortsätta att meddela krigsskyddade försäkringar. Lagstiftningen görs inte tillämplig på utländska EES-bolag. Det förutsätts att dessas hemlandsmyndigheter i sin tillsyn bevakar att bolagen vid försäljning av försäkringar med krigsansvar tillämpar de regler och villkor som behövs för att utfästelserna skall kunna infrias.

7.5.1 Krigsansvarighetslagen

Lagens tillämpningsområde anges i 1 §. Den gäller för vissa typer av försäkringar, varom avtal har träffats mellan å ena sidan försäkringsanstalt som driver försäkringsrörelse här i landet och å andra sidan svensk medborgare eller sådan utlänning som har hemvist här. De försäkringsanstalter som avsetts är dels svenska livförsäkringsbolag, dels utländsk försäkringsanstalt som fått tillstånd att vara verksam här enligt lagen

(1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.

Lagen gäller för livförsäkring (kapitalförsäkring och livränteförsäkring) för dödsfall. Den är också tillämplig på vissa typer av invaliditetsförsäkring. Det är här fråga om dels försäkring som avser premiefrielse för livförsäkring, dels försäkring som har meddelats i samband med livränteförsäkring för livsfall på sådant sätt att invaliditetsförsäkringen upphör om livränteförsäkringen upphör, och dels försäkring som har meddelats av anstalt vars rörelse i huvudsak omfattar tjänstepensionsförsäkring. Särskilda bestämmelser finns för livförsäkring för livsfall i förening med invaliditetsförsäkring.

Lagen omfattar däremot uttryckligen inte återförsäkring eller försäkring hos ränte- och kapitalanstalt.

Regleringen enligt lagen är tvingande på så sätt att krigsansvarighet har ålagts försäkringsgivaren intill visst belopp oavsett försäkringsvillkorens utformning.

7.5.2 Inspektionsförslaget

I inspektionsförslaget påpekas att den i KAL använda lagstiftningstekniken har lett till att lagens tillämpningsområde har begränsats till att avse sådana verksamhetsgrenar där krigsansvarighet rimligen kunde åläggas försäkringsbolagen. Sjuk- och olycksfallsförsäkringar har därför lämnats utanför lagen. Detta medför enligt förslaget att den teknik för täckande av merkostnader under krig, som lagen anvisar, inte är automatiskt tillgänglig för sjuk- och olycksfallsförsäkring. Om ett bolag skulle vilja ta på sig ansvar för krigsrisk beträffande sjukförsäkring skulle bolaget därför av hänsyn till soliditets- och skälighetskraven tvingas att utöka villkoren med bestämmelser om krigspremier, innehållande av försäkringsersättning, krigsbokslut m.m.

Enligt inspektionsförslaget skulle det vara naturligt att ansvarighet för krigsrisk infördes åtminstone vid vissa slag av sjukförsäkring. Ett exempel som ges är förtidskapitalmomentet i frivillig grupplivförsäkring. Samtidigt borde det inte komma i fråga att ålägga bolagen en obligatorisk krigsansvarighet. Det föreslås därför att en ny lag om personförsäkring vid krig görs tillämplig även på sjukförsäkring men bolagen samtidigt inte för någon typ av försäkring åläggs någon ansvarighet för krigsrisk. Vad gäller olycksfallsförsäkring framhålls det i förslaget, att det är osannolikt att något bolag skulle vilja ta på sig ansvarighet för krigsrisk med hänvisning till att den nödvändiga krigspremien troligen skulle bli mycket hög. Enligt inspektionsförslaget skulle sålunda lagen vara tillämplig på direkt personförsäkring utom vad avser försäkring enbart för olycksfall.

Den i inspektionsförslaget valda lösningen innebär att de tvingande bestämmelserna utmönstras ur lagen. I fråga om den i sammanhanget viktigaste försäkringstypen, livförsäkring, innebär förslaget att ett bolag teoretiskt kan friskriva sig från ansvarighet för krigsrisk. Det förutsätts emellertid i förslaget att denna möjlighet inte kommer att utnyttjas.

Enligt lagförslaget skall lagen vara tillämplig på försäkringsanstalt som i försäkringsverksamhet här i riket meddelar försäkring som berörs i det föregående. Enligt lagmotiven avses med begreppet försäkringsanstalt svenskt eller utländskt försäkringsbolag eller en understödsförening.

Förslaget innebär att alla försäkringsföretag som meddelar personförsäkring av angivet slag skall upprätta krigsgrunder. Vad gäller icke krigsskyddade försäkringar begränsas grunderna till att avse beräkning och tilldelning av återbäring samt avsteg av vad som annars gäller bl.a. i fråga om utbetalning av återköpsvärden, om belåning av livförsäkring och anstånd med premiebetalning.

Beträffande täckande av överkostnader genom krigspremier, användning av överskottsmedel eller reducering av innehållna försäkringersättningssättningar behöver enligt förslaget grunder inte upprättas förrän kriget upphört. Detsamma gäller utjämning mellan olika försäkringsföretag.

7.5.3 Utredningen

De tvingande bestämmelserna i KAL har uppenbarligen samband med att livförsäkringsvillkoren på sin tid innehöll förbehåll i fråga om ansvarigheten under krig. Med tvingande bestämmelser blev det nödvändigt att i lagen ange vissa begränsningar i försäkringsbeloppen och att också i övrigt ge mer eller mindre detaljerade lagregler om krigsansvarigheten. Till de försäkringar som omfattas av de tvingande bestämmelserna har även kopplats möjligheter till särskild finansiering via krigspremier.

En huvudtanke i inspektionsförslaget är att slopa den tvingande karaktären i den nuvarande lagen för att därigenom öppna möjlighet för försäkringsbolagen att på ett smidigt sätt vidga krigsansvarigheten till andra försäkringar än de som nu omfattas av KAL. Som exempel anges därvid förtidskapitalmomentet i frivillig grupplivförsäkring. Som påpekas i förslaget följer av en omläggning till en frivilliglinje att det skulle bli möjligt för bolagen att friskriva sig från krigsansvarighet beträffande de i sammanhanget betydelsefulla livförsäkringarna. Bedömningen i inspektionsförslaget är emellertid att denna möjlighet inte kommer att utnyttjas av bolagen.

Utredningen delar uppfattningen att det är en fördel att inte låsa krigsansvarighetsbestämmelserna till vissa typer av försäkringar. Det lagreglerade systemet bör med andra ord stå öppet för alla slag av livförsäkringar samt olycksfalls- och sjukförsäkringar, låt vara att det i praktiken beträffande vissa typer av försäkringar knappast kan bli aktuellt att införa en krigsansvarighet, eftersom den nödvändiga krigspremien skulle bli alltför hög. I den mån ett bolag meddelar krigsskyddade försäkringar bör bolaget vara skyldigt att iakttaga de bestämmelser som följer därav och som även inrymmer möjligheten att täcka överkostnader på grund av krigsskador genom särskilda krigspremier.

Å andra sidan måste det enligt utredningens mening vara en given förutsättning att försäkringsbolagen inte utnyttjar en frivilliglinje på det sättet att bolagen friskriver sig från krigsansvarighet i fråga om livför-

säkringar där det hittills ansetts viktigt att sådan ansvarighet upprätthålls. Det får med en lösning enligt det sagda bli en viktig uppgift för Finansinspektionen att bevaka att friskrivningar inte sker på ett sätt som inte kan accepteras utifrån ett allmänt samhällsintresse. Om problem skulle uppstå därvidlag får det ankomma på inspektionen att aktualisera förslag innebärande begränsningar i möjligheten för bolagen att friskriva sig från ansvarighet för krigsriser. Utredningen vill emellertid understrika att såvitt utredningen kan bedöma saknas anledning antaga att försäkringsbolagen kommer att använda friskrivningsmöjligheten på ett icke godtagbart sätt.

Utredningen anser sålunda till en början att bestämmelserna bör vara tillämpliga på sådan direkt försäkring som avser livförsäkring, sjukförsäkring eller olycksfallsförsäkring som helt eller delvis gäller också för försäkringsfall som orsakats av krigshandling till följd av att riket kommit i krig, lämpligen benämnd krigsskyddad försäkring.

Enligt KAL är en ytterligare förutsättning att det skall vara fråga om ett försäkringsavtal varigenom försäkringsanstalt som driver försäkringsrörelse här i riket meddelat försäkring av angivet slag på svensk medborgare eller på utlänning med hemvist här. Motsvarande bestämmelser i inspektionsförslaget innebär att den föreslagna lagen är tillämplig på direkt personförsäkring som meddelas i här i riket bedriven försäkringsrörelse med skyldighet för varje försäkringsanstalt som meddelar angiven försäkring att upprätta särskilda krigsgrunder. De försäkringsgivare som omfattas av KAL är uppenbarligen dels svenska försäkringsbolag, dvs försäkringsbolag som erhållit koncession enligt försäkringsrörelselagen, dels utländska försäkringsanstalter som fått koncession enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige. Inspektionsförslaget omfattar enligt motiven även svensk understödsförening, dock utan att det utvecklas varför så är fallet.

Utredningen finner att förutsättningarna ändrats i och med EES-avtalet. Det får sålunda anses uteslutet att, sedan principen om hemlandskontroll genomförts fullt ut på grundval tredje generationens direktiv på försäkringsområdet, låta regler om krigsgrunder och andra rörelse regler gälla för utländska EES-bolag. En del av rörelse reglerna skall dessutom tillämpas redan i fredstid varunder möjligheterna till avsteg från EG-rätten är mycket begränsade som framgår av vad som sagts i 3 kap. Utredningen anser att man kan se på EES-bolagens förhållande till den tänkta regleringen på följande sätt. För dessa bolags försäljning av försäkringar i Sverige gäller att svenska lagregler för försäkringsavtalen i princip blir tillämpliga (5 § lagen om tillämplig lag för vissa försäkringsavtal). Ett EES-bolag har sålunda möjlighet att friskriva sig från ansvar vid krigstillstånd. Om friskrivning inte görs gäller de vanliga fredstida villkoren, i den mån inte särskilda villkor sätts i stället. De svenska krigsansvarighetsbestämmelserna kan sägas ha till syfte att trygga att utfästelserna, helt eller delvis, kan infrias med hjälp av extraordinära villkor och rörelse regler. För de utländska EES-bolagen kommer det i fortsättningen att vara hemlandets myndigheter som har ansvaret för

tillsynen när det gäller kravet på bolagen att kunna infria sina utfästelser, också för sådana som säljs med krigsansvar. Det sagda innebär att den svenska lagstiftningen bör gälla för här verksamma bolag för vilka de svenska myndigheterna har tillsynsansvar, dvs. dels svenska försäkringsbolag, dels utländska icke EES-bolag.

Vad gäller understödsföreningar kan noteras att frågan om krigsansvarighet för dessas försäkringar tidigare lösts genom att inspektionen utfärdat cirkulär med råd eller föreskrifter om hur stadgarna skall utformas med hänsyn till sådan ansvarighet i fråga om vissa försäkringar. Frågan om en ny lagstiftning för understödsföreningar övervägs f.n. i finansdepartementet på grundval av förslag i betänkandet Försäkringsföreningar (SOU 1990:101). Utredningen anser att frågan om i vilken omfattning regler om krigsansvarighet bör gälla för understödsföreningarnas försäkringar bör tas upp när en ny lagstiftning om sådana föreningar föreligger.

Bestämmelserna bör vidare i likhet med vad som gäller enligt KAL och inspektionsförslaget avse verksamhet som drivs i Sverige, dvs från kontor här i landet.

Reglerna om krigsansvarighet syftar primärt till att tillgodose försäkringsskydd för landets innevånare i fall där riket kommer i krig. I KAL framgår detta bl.a. av att det uttryckligen anges, att lagen är begränsad till försäkringsavtal avseende svenska medborgare eller utlänningar som här har sitt hemvist. Det framstår för utredningen som självklart att begränsningar av detta slag anges i bolagens försäkringsvillkor. I den mån medborgare i andra länder vänder sig till ett här i landet verksamt försäkringsbolag för att teckna livförsäkringar ligger det sålunda nära till hand att bolaget friskriver sig från ansvarighet för krigsriser. Såsom skett i 1981 års allmänna villkor för livförsäkring kan det vidare finnas skäl att begränsa krigsansvarigheten under vissa förutsättningar då en försäkrad tillfälligt vistas utom riket.

Till frågor rörande krigsgrunderna återkommer utredningen i det följande.

7.6 Lagstiftningens tillämplighet i tiden

Sammanfattning: Bestämmelserna i lagen avses automatiskt träda i tillämpning om Sverige kommer i krig.

7.6.1 Krigsansvarighetslagen

I KAL förstås med krigstillstånd sådant krig, vari Sverige befinner sig, eller annat förhållande som av regeringen med avseende på lagens tillämplighet jämföras med sådant krig. Tillägget om annat förhållande

har motiverats med de svårigheter som kan finnas när det gäller att avgöra när ett krig skall anses ha utbrutit. Lagen är så utformad att bestämmelserna automatiskt träder i tillämpning om krigstillstånd föreligger.

7.6.2 Inspektionsförslaget

I inspektionsförslaget föreslås att den nya lagen skall träda i tillämpning automatiskt om riket kommer i krig, därvid ordet krig skall ges samma innebörd som enligt regeringsformen. En följd härav blir enligt förslaget att lagen blir tillämplig även i vissa situationer där skadorna kan väntas bli mer begränsade. Som exempel anges att vid ett krig mellan främmande stater den ena sidan ockuperar endast en mindre del av svenskt territorium. En annan – kanske mindre sannolik – situation är att en krigsförklaring har avgetts av en avlägsen stat med begränsade resurser. Den föreslagna regleringen för krigsfall kan då vara onödigt vittgående och också kostsam för försäkringstagarna. Enligt inspektionsförslaget skall därför regeringen ha rätt att besluta att regelsystemet helt eller delvis tills vidare inte skall tillämpas, om det kan antagas att krigshandlingar inte kommer att företas i någon mera betydande omfattning.

I inspektionsförslaget diskuteras också huruvida det borde finnas möjlighet att sätta lagen i tillämpning också i lägen då krig inte råder, såsom i samband med ett krig mellan främmande stater, en naturkatastrof eller en epidemi. Det framhålls emellertid att de lagstiftande organen så länge Sverige inte självt är i krig torde kunna fungera någorlunda normalt och ha möjlighet att göra den föreslagna lagens regelsystem tillämpligt i önskvärd omfattning. Det påpekas också att moratorielagen (1940:30) erbjuder möjligheter för att möta en sådan situation. Någon regel som ger regeringen befogenhet att sätta lagen i tillämpning när krig inte råder har därför inte ansetts behövlig.

När kriget upphör skall regeringen meddela beslut om när kriget skall anses ha upphört och om upphävande av tillämpningen av regelsystemet. Enligt motiven skall regeringen vara skyldig att meddela ett sådant beslut så snart som kriget faktiskt kan anses avslutat. Om krigshandlingar kan väntas förekomma endast sporadiskt bör regeringen ha rätt men inte skyldighet att besluta att lagen skall tillämpas som om kriget hade helt upphört.

7.6.3 Utredningen

Utredningen kan i allt väsentligt ansluta sig till de synpunkter som framförs i inspektionsförslaget vad gäller frågan om när lagstiftningen skall träda i tillämpning. Detta innebär till en början att bestämmelserna skall tillämpas automatiskt om Sverige kommer i krig. Med krig avses då samma tolkning som ligger bakom begreppet enligt bestämmelserna i 13

kap. regeringsformen som handlar om vad som skall gälla under krig och krigsfara. Det innebär att det i princip ankommer på regeringen att avgöra om krigstillstånd råder, dock att krig alltid skall anses ha börjat, om främmande makt ockuperat svenska landområden. Som föreslagits i inspektionsförslaget bör regeringen dock beroende på omständigheterna ha möjlighet att besluta att bestämmelserna helt eller delvis inte skall tillämpas trots att förklaring om krigstillstånd har avgetts.

När ett krig upphör börjar, som framgår av det följande, vissa frister att löpa. Det är därför viktigt att en bestämd tidpunkt fastställs för upphörandet. I överensstämmelse med inspektionsförslaget föreslår utredningen att det bör ankomma på regeringen att för tillämpningen av lagen bestämma när kriget skall anses ha upphört. Av skäl som redovisats i sagda förslag bör det finnas möjlighet för regeringen att meddela ett sådant beslut även om krigshandlingar i begränsad omfattning fortfarande pågår i någon del av landet.

7.7 Överkostnader och utjämning

Sammanfattning: Regler föreslås om upprättandet av ett särskilt krigsbokslut. I särskilda krigsgrunder skall ett bolag behandla frågor rörande särskilda krigspremier, nedsättning av försäkringsersättning m.m. Det föreslås att bolagen skall kunna sinsemellan utjämna kostnaderna för krigsansvarigheten.

7.7.1 Krigsansvarighetslagen

Om Sverige kommer i krig har man att räkna med att kriget kan medföra ett stort antal dödade och skadade personer. Man kan då inte utgå från att försäkringsbolagen under alla omständigheter har medel som förslår till att uppfylla alla de utfästelser som enligt försäkringsavtalen åvilar bolagen under fredstid. KAL innehåller en detaljerad reglering för täckandet av den förlust på riskrörelsen, överkostnaden, som kriget kan visa sig ha medfört. Utgångspunkten är att halva överkostnaden skall täckas genom särskilda krigspremier och den andra hälften genom att överskottsmedel, även sådana som beräknas uppkomma i framtiden, tas i anspråk. Hälftendelningen kan dock enligt särskilda spärregler modifieras i båda riktningarna. I sista hand kan försäkringsbelopp som innehållits t.v. reduceras. För tillämpningen av lagens bestämmelser skall grunder upprättas av varje försäkringsbolag, därvid föreskrifterna i de allmänna försäkringsrörelselagarna i tillämpliga delar skall tillämpas.

Som angetts i det föregående har några grunder inte upprättats; svårigheterna att omsätta lagens detaljregler till grunder ledde i stället till att ett

förslag till en helt ny lag lämnades till regeringen, här benämnt som inspektionsförslaget.

Har regeringen föreskrivit att olika försäkringsbestånd skall särskiljas i täckningshänseende får utjämning av kostnaden för krigsansvarigheten likväl ske mellan bestånden eller några av dem. Vidare gäller att utjämning kan ske mellan försäkringsbestånd hos olika försäkringsgivare efter överenskommelse dem emellan.

7.7.2 Inspektionsförslaget

Förslaget har till en utgångspunkt att lagen inte skall tyngas med detaljföreskrifter. De närmare bestämmelserna om hur ett bolag avser att täcka överkostnaden – genom uttaxering av krigspremier, användning av överskottsmedel eller genom reduktion av försäkringsbelopp som innehållits – skall tas upp i krigsgrunderna. Enligt förslaget skall dock i lagen slås fast att innehållna försäkringsbelopp får reduceras endast om överkostnaden skäligen inte kan täckas genom krigspremier och överskottsmedel.

Enligt KAL kan regeringen föreskriva att olika försäkringsbestånd skall särskiljas vid behandlingen av överkostnader. Även i övrigt kan regeringen föreskriva en särbehandling av bl.a. grupplivförsäkring och kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Enligt inspektionsförslaget slopas ordningen med särskilda föreskrifter utfärdade av regeringen. I stället föreslås att i lagen anges att i krigsgrunderna skall i skäligen utsträckning åtskillnad göras mellan individuellt och kollektivt meddelade försäkringar och i övrigt efter försäkringarnas art, i verksamhetsgrenar. Det betonas att med verksamhetsgren avses inte samma begrepp som används i årsredovisningen. Enligt förslaget finns inte någon anledning att skilja mellan försäkring med och utan grunder för premieberäkningen, om försäkringarna i övrigt är likartade. Å andra sidan anges det vara lämpligt att skilja mellan kollektiv livförsäkring och kollektiv sjukförsäkring. Tjänstegrupplivförsäkringen bör behandlas som en verksamhetsgren för sig. Det framhålls att det får bli en uppgift för inspektionen att i samband med stadfästande av krigsgrunder besluta om verksamhetsgrenarnas omfattning och benämning.

Huvuddragen i inspektionsförslaget när det gäller täckningssystemet kan sammanfattas enligt följande. Ett försäkringsbolags ansvarighet enligt ett försäkringsavtal skall under ett krig upprätthållas i den omfattning som följer av försäkringsvillkoren och krigsgrunderna. Om dessa medför en inskränkning i försäkringens giltighet, skall inskränkningen gälla även för händelser som inträffar inom ett år efter krigets slut, om försäkringsfallet har orsakats av en krigshandling. En försäkring sägs vara krigsskyddad om den enligt villkoren och grunderna gäller i sådant fall. I grunderna kan föreskrivas att försäkringsersättning helt eller delvis kan hållas inne till dess försäkringsbolaget, inom två år från krigets slut, har upprättat ett krigsbokslut. I detta skall intäkter och kostnader för de krigsskyddade försäkringarna redovisas med fördelning på verksamhetsgrenar. Om det

då visar sig att det för en verksamhetsgren redovisas kostnader som överstiger de som antagits vid premieberäkningen m.a.o. överkostnader, så får en krigspremie tas ut från de krigsskyddade försäkringarna. I grunderna kan också anges att krigspremie får tas ut redan under krigstillståndet, om försäkringen upphör då. Vidare gäller enligt förslaget att en provisorisk krigspremie kan tas ut, men den skall i så fall dras av från den slutliga krigspremien. Ett bolag kan underlåta att uttaxera krigspremier, om för verksamhetsgrenen överkostnaden skäligen kan täckas genom användning av överskottsmedel.

Det föreslagna täckningssystemet innebär att en eventuell överkostnad skall beräknas och täckas inom varje verksamhetsgren för sig sedan en utjämning skett mellan olika försäkringsgivare i enlighet med ett sådant avtal som berörs i det följande.

När det gäller möjligheten till utjämning mellan olika försäkringsbolag framhålls i inspektionsförslaget, att en utjämning av överkostnaden och krigspremien inom varje verksamhetsgren tagen för sig är önskvärd av skälighetshänsyn. Det anges inte vara rimligt att de som exempelvis har grupplivförsäkring i ett visst bolag drabbades av högre krigspremier än som blev fallet i ett annat bolag enbart därför att de försäkrade i det förstnämnda bolaget visade sig tillhöra kategorier som var mer utsatta för krigsrisk än i det andra. Även en eventuell reduktion av innehållna försäkringsbelopp borde kunna jämnas ut. Enligt förslaget anges i lagen att överenskommelse om utjämning får träffas mellan två eller flera försäkringsgivare. Om sådan överenskommelse inte har träffats och om riket befinner sig i krig eller krigsfara skall regeringen ha möjlighet att besluta om utjämning.

7.7.3 Utredningen

Inspektionsförslaget kännetecknas av en jämförelse med KAL långt driven avreglering. Utredningen delar uppfattningen att lagen bör kunna rensas från detaljbestämmelser. Det som gäller i fråga om ett försäkringsbolags krigsskyddade försäkringar bör i stället framgå av försäkringsvillkoren och krigsgrunderna.

Med utgångspunkt i vad som föreslogs i inspektionsförslaget men efter en ytterligare förenkling av bestämmelserna föreslår utredningen i nu berörda hänseenden följande.

I en lagbestämmelse ges regler om upprättande av krigsbokslut med fördelning av intäkter och kostnader på olika verksamhetsgrenar.

I en annan bestämmelse preciseras vilka ämnen som skall behandlas i krigsgrunderna. Ämnena bör vara följande:

- Möjligheten att hålla inne försäkringsersättning till dess krigsbokslut har upprättats.
- Möjligheten att under krig ta ut en provisorisk krigspremie.

- Fastställande av krigspremie för försäkring som upphör innan krigsbokslut har upprättats eller som föranleder att periodisk utbetalning påbörjas på grund av att en försäkrad person har avlidit eller uppnått viss ålder.
- Uttaxering av krigspremie, om det behövs för att täcka i krigsbokslutet redovisade kostnader i den mån dessa har överstigit det belopp som enligt vad som antagits vid premieberäkningen varit att förvänta under den tid som kriget har pågått.
- Nedsättning av försäkringsersättning som hållits inne, om överkostnader skäligen inte kan täckas genom krigspremier eller över-skottsmedel.
- Beräkning och tilldelning av återbäring under krig till dess krigsbokslut har upprättats (se härom påföljande avsnitt).

En särskild fråga gäller möjligheten till utjämning av kostnaderna för krigsansvarigheten mellan olika bolag. Den gällande krigsansvarighetslagen utgår från att i detta syfte ett krigskonsortieavtal träffas mellan försäkringsbolagen i likhet med vad som angetts ha skett i anslutning till äldre lagstiftning på området. Något sådant avtal föreligger emellertid inte för närvarande. Inspektionsförslaget innehåller som framgått en bestämmelse om att utjämningavtal kan träffas mellan olika bolag. I likhet med vad som gäller enligt KAL föreslås därutöver att regeringen skall kunna besluta om utjämning mellan försäkringsgivarna i den mån utjämningsavtal inte i tillräcklig omfattning har träffats.

Av de skäl som framförts i inspektionsförslaget anser utredningen att det är angeläget att det mellan försäkringsbolagen finns avtal som på berört sätt utjämnar överkostnaderna mellan bolagen. I ett system som i motsats till det gällande bygger på att försäkringsbolagen frivilligt skall förse nu aktuella försäkringar med krigsskydd synes det vara mest följdriktigt att även beträffande utjämningsavtal bygga enbart på frivilliga åtgärder, särskilt som det får förutsättas att bolagen i eget intresse bör var angelägna om att komplettera sin krigsansvarighet med sådana avtal. Utredningen föreslår därför att det även i fortsättningen skall genom en lagbestämmelse öppnas möjlighet för försäkringsbolagen att träffa avtal om utjämning av kostnaderna för krigsansvarigheten men att någon bestämmelse om rätt för regeringen att besluta om utjämning inte tas med i lagen. Utredningen förutsätter emellertid att Finansinspektionen i egenskap av funktionsansvarig myndighet verkar för att utjämningsavtal kommer till stånd.

I vissa avseenden kan det vara svårt att precisera grunderna innan kriget upphört. I överensstämmelse med inspektionsförslaget bör det därför vara möjligt för ett försäkringsbolag att vänta med att fullständiga grunderna till dess att kriget upphört. Detta gäller det slutliga beslutet om uttaxering av krigspremier och nedsättning av innehållna försäkringsbelopp. När det gäller grundernas utformning i fråga om utjämning mellan

skilda bolag bör det vara tillräckligt om grunderna innehåller en erinran om att utjämning kan komma att ske mellan olika bolag.

Slutligen finns anledning att något beröra de formella aspekter som rör ordningen med grunder. Enligt KAL (23 §) skall för krigsgrunder i tillämpliga delar gälla vad i de allmänna försäkringsrörelselagarna stadgas om grunder för livförsäkringsrörelse. Det innebär att grunder skall beslutas av respektive bolag varefter grunderna skall stadfästas av regeringen eller Finansinspektionen. Inspektionsförslaget innehåller en regel som direkt säger att regeringen eller efter dess bemyndigande tillsynsmyndigheten stadfäster krigsgrunder efter ansökan av bolaget.

Denna fråga har numera kommit i ett annat läge. I samband med den lagöversyn som pågår med anledning av EES-avtalet har aktualiserats ändringar i olika avseenden såvitt angår systemet med grunder. Enligt EG: tredje livförsäkringsdirektiv får inte föreskrivas något krav på förhandsgodkännande av grunder eller försäkringsvillkor. I ett delbetänkande av Försäkringsutredningen - (SOU 1993:108) - föreslås därför att bestämmelserna i försäkringsrörelselagarna om stadfästelse av grunder avskaffas. Det föreslås i stället att kontrollen över livförsäkringsgrunderna t.v. får ske genom att de skall inges till Finansinspektionen senast när de börjar användas. Samtidigt föreslås att bestämmelser om enskilda försäkringsavtal, som ofta finns i grunderna, skall tas in direkt i försäkringsvillkoren. Grunderna skall således enligt förslaget behandla enbart bolagens försäkringstekniska riktlinjer. Utredningen aviserar i delbetänkandet att den avser att i slutbetänkandet återkomma till frågor som rör grundernas betydelse för tillsynen.

Krigsförsäkringsutredningen anser mot denna bakgrund att ordningen med stadfästelse kan avskaffas också beträffande krigsgrunder. Oavsett vad som slutligen blir genomfört vad gäller innehållet i de fredstida grunderna anser utredningen emellertid att det inte minst av praktiska skäl är lämpligt och viktigt att de för ett speciellt ändamål avsedda krigsgrunderna har det innehåll som angetts i det föregående.

Utredningen vill vidare understryka att även om ordningen med förhandsgodkännande avskaffas så bör inspektionen i egenskap av funktionsansvarig myndighet aktivt delta i arbetet med sikte på att krigsgrunderna får en sådan utformning att de tillgodoser rimliga rättvisehänsyn mellan olika försäkringstagargrupper och även blir lämpade att ligga till grund för överenskommelser mellan bolagen i fråga om utjämning av överkostnader. En bestämmelse bör f.ö. också finnas om rätt för regeringen eller efter dess bemyndigande inspektionen att meddela erforderliga föreskrifter om utformningen av grunderna i syfte att underlätta avtal om utjämning.

7.8 Beräkning och tilldelning av återbäring

Sammanfattning: Begränsningar skall kunna beslutas vad gäller återbäringsmedel avseende såväl krigsskyddade försäkringar som andra försäkringar.

7.8.1 Krigsansvarighetslagen

Enligt KAL (22 §) gäller att under krigstillstånd, och fram till dess krigspremie har fastställts eller alternativt beslut fattats att någon krigspremie inte skall tas ut, tilldelning av återbäring inte får ske. Inte heller får under sagda tid beslut fattas om utdelning av vinst till aktieägare eller av ränta till garant. Regeringen kan emellertid för särskilt fall förordna om undantag från dess förbud. Enligt uttalanden i förarbetena är avsikten att dispensbestämmelsen skall kunna utnyttjas för att återbäringsvägen skapa rättvisa mellan olika försäkringstagargrupper med skilda andelar i sparandet när överskottsmedel används för täckning av överkostnader.

7.8.2 Inspektionsförslaget

I förslaget framhålls att avfattningen av 22 § KAL tyder på att förbudet mot tilldelning av återbäring omfattar all försäkring i berörda försäkringsföretag, således även livförsäkring med pågående periodisk utbetalning. Mot en sådan tolkning anses dock tala, att enligt 9 § KAL överskottsmedel får tas i anspråk för att täcka överkostnad endast i den mån överskottsmedlen belöper på en försäkring eller försäkringsdel, som är krigsskyddad. Enligt inspektionsförslaget kan det bli nödvändigt att ta i anspråk alla typer av överskottsmedel, således även sådana som inte är knutna till krigsskyddad försäkring, för att undvika eller begränsa en reduktion av försäkringsbelopp som hållits inne. Det framhålls att det därför kan vara lämpligt att under krig frångå de vanliga reglerna för beräkning av återbäring. Man kan exempelvis föra en del av kapitalavkastningen till det kollektiva konsolideringskapitalet för att, om det behövs, senare kunna använda det för att täcka överkostnader. Vidare måste man enligt förslaget räkna med att försäkringsbolaget kan komma att lida förluster genom förstörelse av fastigheter som bolaget äger eller har inteckning i. Motiv kan således finnas för längre gående ingrepp i återbäringsreglerna, ytterst ett förbud mot all tilldelning av återbäring.

I det presenterade lagförslaget anges beträffande återbäring endast att i krigsgrunderna får ges föreskrifter om beräkning och tilldelning av återbäring under krig och till dess att krigsbokslut har upprättats. Med hänsyn till att inskränkningar i rätten till återbäring till en del motiveras

av risken för förstörelse av bolagets egendom är det enligt förslaget skäligt, att begränsningarna får omfatta även försäkringar som inte är krigsskyddade, exempelvis livförsäkringar för livsfall. Det framhålls att frågan hur långt man bör gå i detta avseende för de olika försäkringstyperna får regleras i krigsgrunderna.

7.8.3 Utredningen

KAL innehåller i enlighet med vad som påpekades i inspektionsförslaget bestämmelser som inte synes vara förenliga med varandra. Det är sålunda svårt att se att det allmänna förbudet mot återbäring kan gå ihop med begränsningen att för täckande av överkostnad ta i anspråk enbart sådana överskottsmedel som härrörde från krigsskyddade försäkringar. Utredningen anser emellertid av de skäl som anförts i inspektionsförslaget att det är rimligt att även sådana försäkringar som inte är krigsskyddade skall kunna drabbas av begränsningar i återbäringsavseende med följd att dessa försäkringar därigenom kan komma att bidra till täckningen av överkostnader på de krigsskyddade försäkringarna.

Även utredningen anser att bestämmelser om beräkning och tilldelning av återbäring under krig får tas in i krigsgrunderna. Bestämmelserna bör sålunda reglera bl.a. i vad mån tilldelning av återbäring för utbetalning skall kunna ske samt vad som skall gälla i fråga om fördelningen av medel mellan försäkringstagarnas konton (allokerade medel) och det kollektiva konsolideringskapitalet. Det är en självklarhet att regleringen måste gå ut på att genom det kollektiva konsolideringskapitalet skapa en så god buffert som möjligt för att kunna möta de överkostnader som kan väntas uppkomma under krigstillståndet. Samtidigt måste i möjlig mån bevakas att någorlunda rättvisa uppnås när det gäller fördelningen av bördorna mellan försäkringstagarna.

För det fall ett bolag överhuvud inte meddelar krigsskyddade försäkringar torde regler om återbäring och tilldelning för krigstillstånd få skrivas in i de allmänna villkor och grunder som tillämpas av bolaget.

7.9 Övriga frågor

Enligt 98 § FAL är en försäkringstagare inte skyldig att hålla försäkringen vid makt genom betalning av premie för en senare period, om betalningen skall ske periodvis. Bestämmelsen är emellertid dispositiv. Att försäkringstagare har åtagit sig civilrättslig skyldighet att betala förnyelsepremier torde ibland förekomma, t.ex. vid tjänstegruppplivförsäkring.

I inspektionsförslaget till ny lag (13 §) anges att om en försäkringstagare har gjort ett åtagande enligt det sagda skall åtagandet avse även betalning av krigspremie. I samband därmed föreslås i inspektionsförslaget vidare, och i överensstämmelse i sak med vad som gäller enligt

17 § KAL, att en försäkringstagare som inte har gjort ett åtagande i nämnda avseende inte med annan egendom än försäkringen svarar för betalning av krigspremie.

Som framgått tidigare pågår en översyn av FAL. Enligt förslaget till ny försäkringsavtalslag (Ds 1993:39) kommer försäkringstagaren att få en tvingande rätt att när som helst säga upp en personförsäkring (se 12 kap. 3 § och 18 kap. 8 § andra stycket lagförslaget) med undantag för kollektivavtalsgrundad personförsäkring. Någon bindande utfästelse att hålla försäkringen vid makt genom förnyelsepremie kommer därför i framtiden inte att kunna göras bortsett från det nämnda undantaget, om lagförslaget genomförs. Utredningen utgår från att detta blir fallet. I fråga om kollektivavtalsgrundad personförsäkring är det rimligt att låta ett åtagande även omfatta skyldighet att betala krigspremie. Utredningsförslaget innehåller därför en bestämmelse om detta.

Enligt inspektionsförslaget får i krigsgrunderna tas in föreskrifter dels om uppskov av utbetalning av livförsäkringars återköpsvärden, dels om inskränkning av rätten till belåning av livförsäkring, dels om anstånd med betalning av förnyelsepremier och dels om viss aviseringsplikt för försäkringsgivaren innan dess ansvarighet upphör till följd av utebliven premie. Utredningen anser att dessa frågor, som nu regleras i den inländska lagen och i den utländska lagen, även vad gäller livförsäkringsområdet skall behandlas i den nya lagens kapitel om de allmänna rörelseförutsättningarna under krigsförhållanden.

Utredningen vill slutligen behandla frågan om vad som skall gälla för försäkringar som meddelats före den föreslagna nya lagens ikraftträdande. Enligt de allmänna försäkringsvillkor som vanligen tillämpas för livförsäkring finns bestämmelser som för fall av krigstillstånd i Sverige hänvisar till att särskild lagstiftning i fråga om ansvar och rätt att ta ut tilläggspremie, s.k. krigspremie, gäller. Den nuvarande lagstiftningen är som framgått tvingande medan förslaget till ny lag bygger på frivillighetens grund. Den nuvarande lagen förutsätter att närmare bestämmelser för tillämpningen upptas i särskilda krigsgrunder. Som framgått har sådana grunder inte upprättats av försäkringsbolagen. Svårigheter skulle således uppkomma om krigsansvarigheten skulle tas i anspråk enligt nuvarande lagstiftning. Utredningen utgår dock från att försäkringsvillkorens utformning innebär att försäkringsbolagens åtagande att stå krigsansvarighet, utan någon särskild övergångsbestämmelse kommer att gälla den föreslagna nya lagen. Utredningen utgår vidare från att friskrivning från krigsansvarighet enligt den nya lagen inte kan ske i redan meddelade försäkringar. Mot bakgrund av det anförda har utredningen inte funnit det vara erforderligt med någon särskild övergångsbestämmelse till den nya lagen.

8 Ersättning för krigsskada på egendom

8.1 Inledning

Genom försäkring kan ekonomiskt skydd fås mot skador på egendom. Försäkringen kan omfatta de flesta skador som kan drabba egendomen. Viktiga undantag finns dock, t.ex. i fråga om krigsskador. Att sådana skador undantas beror på att de innebär en sådan ökning av skaderisken och risken för s.k. kumul, att de inte går att beräkna. Sammantaget kan de dock förutses komma att överstiga den svenska försäkringsbranchens kapacitet. Med kumulrisk avses risk för sådan skada som beror på att flera försäkringsobjekt ligger så nära varandra att försäkringsgivaren vid en och samma skadehändelse har anledning räkna med skada på flertalet eller samtliga objekt. Undantag för krigsskador upprätthålls av försäkringsgivare över hela världen. I standardavtalen för svenska försäkringar anges att de inte täcker krigsskada som drabbar egendom i Sverige. Som har framgått av kap. 6 täcks dock vissa krigsrisker av krigsförsäkring, främst vid internationella varutransporter.

Att utesluta krigsskador från försäkringsskyddet är inte något nytt. För att motverka denna brist i fråga om ekonomiskt skydd mot förluster på grund av krigsskada på egendom tillskapade staten redan under det andra världskriget en lag om krigsskadeersättning som kan anses innebära ett av staten administrerat försäkringsliknande system. Efter revision av denna lag gäller numera på ifrågavarande område lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom (krigsskadelagen) som bygger på att ersättning lämnas av statsmedel. Ersättningsfrågorna hanteras av en för hela landet gemensam nämnd, Statens krigsskadenämnd, som i fredstid också svarar för erforderliga beredskapsåtgärder.

8.2 Uppdraget

Enligt utredningens direktiv går uppdraget ut på att göra en allmän översyn av krigsskadelagen. Uppdraget innefattar vidare att överväga om det är lämpligt att samordna denna och övrig beredskapslagstiftning för det enskilda försäkringsväsendet och för den statliga krigsförsäkringen i en enda lag eller färre lagar än för närvarande och att, om någon sådan lösning är ändamålsenlig, lämna förslag till lagstiftning. Om nuvarande uppdelning av lagarna är mer ändamålsenlig, skall utredaren lämna

förslag till anpassning av lagen till nuvarande förhållanden. Utredaren är oförhindrad att ta upp även andra frågor inom området än de angivna.

8.3 Bakgrund till gällande lagstiftning

I syfte att skapa ekonomiskt skydd mot förluster på grund av krigsskada på egendom tillkom efter andra världskrigets utbrott lagen (1940:540) om krigsskadeersättning. Enligt denna lag (ändrad genom SFS 1940:940, 1943:209 och 808, 1944:248 och 1945:122) – i dess slutliga lydelse – skulle genom statlig krigsförsäkring beredas ersättning för skada på egendom i följd av krig vari riket kommit, i den mån skadan inte gottgjordes i annan ordning. Ersättning skulle även kunna ges för skada under neutralitetstid. I princip skulle ersättning endast ges för skada som inträffat inom landet men för vissa fiskefartyg kunde ersättning utgå även när de nyttjades för fiske utanför territorialgränsen. Av lagen omfattad egendom indelades i fyra grupper – fastighets-, varu-, maskin- och lösörekollektiven – och för varje kollektiv fanns en viss finansieringsplan alltefter de olika förutsättningarna för respektive egendomsgrupper. Systemet var försäkringsliknande på så sätt att skadeersättningar inom ett kollektiv skulle betalas av medel, som uttagits av egendomsägare inom just det kollektivet. I fråga om varor och maskiner förelåg rätt till full ersättning och en däremot svarande obegränsad avgiftsplikt. Skadereglering och medelsuppbörd skulle i huvudsak ske fortlöpande under kriget. För att vid behov möjliggöra detta hade försäkringsbolagen att upprätta och föra s.k. beredskapsregister över försäkringar inom de bägge kollektiven, en uppgift som visade sig vara ytterst tidsödande och besvärlig. Beträffande fastigheter och lösöre var bidragsskyldigheten och därmed även ersättningsrätten på visst sätt begränsad. Uppbörd och reglering skulle för dessa kollektiv i princip äga rum först efter kriget. Inom de tre lösegendomskollektiven skulle krigsskadebidragen bestämmas på grundval av brandförsäkringsbeloppen. Sedvanliga försäkringsregler var i allmänhet tillämpliga vid värdering, skadereglering etc. och genomförandet av en krigsskadeuppställning byggde på medverkan från försäkringsbolagens sida.

Såsom centralt organ för krigsskadeskyddet inrättades i slutet av år 1943 Statens krigsskadenämnd. Krigsskadenämnden fick i samband med kriget behandla över 1500 framställningar om ersättning för neutralitetsskador genom bombfällningar av misstag m.m. Det sammanlagda ersättningsbeloppet för omkring 1300 bifallna krav belöpte sig till något över 800 000 kr. Den i lagen förutsatta finansieringsordningen tillämpades inte utan skadorna täcktes över statsbudgeten samt med ersättningar från skadevällande stater. Skadeutredningarna sköttes av försäkringsbolagen.

8.4 Gällande författningar

Allmänt

Efter det andra världskriget framkom önskemål om revision av krigsskadelagen. Erfarenheterna från kriget och den moderna krigföringens ändrade struktur ansågs medföra att lagbestämmelserna i olika avseenden hade blivit föråldrade och det ifrågasattes om krigsskadeskyddets uppläggning överhuvudtaget var ändamålsenlig för framtiden. År 1953 uppdrogs åt dåvarande Försäkringsinspektionen att i samråd med dåvarande Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och Statens krigsskadenämnd verkställa en allmän översyn av lagen. Utredningen redovisade år 1957 sitt arbete i betänkandet (SOU 1957:5) Krigsskada å egendom. Efter vederbörlig departements- och riksdagsbehandling resulterade betänkandet i nuvarande lagstiftning, lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom (prop. 1958:82 (B 32), L²U B 12, rskr. B 114). Lagen har ändrats vid två tillfällen därefter, SFS 1961:616 (prop. 1961:171, L²U 70, rskr. 391) och SFS 1967:853 (prop. 1967:165, L²U 71, rskr. 375). I förordningen (1959:484) med instruktion för Statens krigsskadenämnd meddelades närmare bestämmelser för nämnden. Numera gäller förordningen (1989:1566) med instruktion för Statens krigsskadenämnd för nämnden.

Lagen utgör ett led i beredskapsplaneringen och syftar till att ange den ram inom vilken det statliga krigsskadeskyddet kommer att vara verksamt och att fastslå huvudpunkterna i den ordning enligt vilken ersättning skall bestämmas och utbetalas. Lagen skall uppfattas som en förklaring av staten att krigsskador på egendom skall i princip ersättas i den utsträckning som tillgängliga resurser medger. Det faktiska innehållet i en framtida skadeuppgörelse måste bli beroende av skadegörelsens omfattning och den ekonomiska situationen, d.v.s. av på förhand okända faktorer. Med hänsyn härtill har icke heller finansieringsfrågan ansetts kunna lösas i förväg. Lagen lämnar således öppet vilken finansieringsmetod, försäkringsmässig eller skattemässig, som skall användas. Även om en skattefinansiering vid ett svårare krigsfall måste framstå såsom den rimliga och praktiska lösningen, är möjligheten inte utesluten att vid en mindre omfattande skadegörelse utnyttja en försäkringsliknande finansieringsform. Med nu angivna utgångspunkter innehåller den nya lagen inga bestämmelser om finansiering, ersättnings omfattning eller värderingsgrunder. Tyngdpunkten i lagen är i stället lagd vid den administrativa och organisatoriska reglering, som bedömts nödvändig från beredskapssynpunkt. Det väsentliga har ansetts vara att det finns en god beredskap för att landet i händelse av krig skall äga en effektiv organisation, som i möjligaste mån insamlar och säkrar material av betydelse för en kommande krigsskadeuppgörelse. Härvid är försäkringsbolagens medverkan av stor betydelse.

Närmare om krigsskadelagens innehåll

Den nuvarande krigsskadelagen tar enbart sikte på *materiella skador*, alltså inte personskador. Det är endast direkt skada på egendom som är ersättningsgill (1 § första stycket). Följdskadorna ersätts inte.

Enligt krigsskadelagen avses med krigsskada i första hand skada som uppkommit *i följd av krig* (1 § andra stycket). Det behöver inte vara ett krig i vilket Sverige är indraget utan lagen täcker även skador i följd av ett krig mellan främmande stater. En krigsskada kan således ersättas även om den uppkommer under neutralitetstid. Även skada som uppkommit före ett krigsutbrott omfattas av lagen om skadan är en följd av en handling som har samband med sedermera utbrutet krig. Härigenom täcker lagen t.ex. sabotageskador. Däremot omfattar krigsskadebegreppet inte skador som uppkommit då krig hotat men inte utbrutit.

För att en skada skall bedömas som en krigsskada fordras ett *orsaks-samband* mellan kriget och skadan. Det har ansetts lönlöst att försöka fastställa hur detta krav bör vara uppfyllt. Direkta krigsskador till följd av beskjutning, bombning, sprängning, plundring o.s.v. innebär inga problem. Det gör däremot s.k. indirekta skador varmed avses t.ex. fall då en civil brand inte kan släckas på grund av att eldsläckningsmateriel satts ur bruk genom kriget, då en person vid flyglarm ger sig ned i skyddsrummet och i brådskan glömmet att stänga en vattenkran med stora egendomsskador som följd, då mörklägningspapper om en lampa fattar eld och vållar brandskada o.s.v. Det är meningen att Krigsskadenämnden skall ha sådan frihet vid skadebedömningen att skälighets- och lämplighetssynpunkter skall kunna beaktas, så att skador som orsakats av krigspräglade faktorer också blir bedömda såsom krigsskador.

Särskild uppmärksamhet ägnades under förarbetena frågan om *krigsskadeskyddets förhållande till civilförsäkringen*. Det kunde nämligen uppkomma komplikationer vid skadebedömningen till följd av den bristande överensstämmelsen mellan krigsskadebegreppet och civilförsäkringens s.k. krigsklausul. Försäkringstagaren kunde alltså inte med säkerhet räkna med att en skada antingen skulle ersättas genom civilförsäkringen eller enligt det statliga krigsskadeskyddet. För att förebygga att gränsskadefall skulle bli lämnade helt utan ersättning förutsattes viss samordning av ersättningsförfarandet enligt krigsskadelagen och den civila skaderegleringen. Det förutsattes att den nödvändiga samordningen skulle kunna uppnås genom ett fritt samarbete mellan Krigsskadenämnden och försäkringsbolagen.

För prövning av ansvarighetsfrågan i ärenden, i vilka någon uppgörelse mot förmodan inte kunde nås, eller där annars ett auktoritativt utlåtande med hänsyn till ärendets principiella karaktär var påkallat, kunde behov av ett organ med särskild sakkunskap komma att föreligga. Enligt lagen kan därför regeringen tillsätta ett *rådgivande organ* med uppgift att avge utlåtanden i frågor om huruvida viss skada är att anse såsom krigsskada och i sådana frågor om försäkringsgivares ansvarighet som har samband därmed (10 §). Om en sådan nämnd får en högt kvalificerad sammanställning utgår man från att dess uttalanden kommer att praktiskt taget

undantagslöst följas av den beslutande myndigheten och av försäkringsgivarna. Effekten blir alltså densamma som om organet avkunnar en dom samtidigt som man inte inkräktar på de rättssäkerhetsgarantier som det innebär för den enskilde att domstolsvägen kunna få en krigsklausulfråga prövad. Det rådgivande organet är avsett att inrättas först då frågor om krigsskadeersättning i mera betydande omfattning blir aktuella.

En försäkringsgivare som åberopar en krigsklausul till befrielse från försäkringsansvar har bevisbördan för att de omständigheter som han gör gällande föreligger. En följd av detta är att försäkringsgivaren i en del fall kan antas bli tvungen att reglera skador som i själva verket är att anse som krigsskador. Särskilt torde detta kunna bli fallet i fråga om sabotageskador, som ofta torde vara svåra att bevisa. För att rätta till detta har försäkringsbolagen fått *regressrätt* mot staten för den ersättning som den skadelidande skulle ha varit berättigad till (6 §). Eftersom den statliga skaderegleringen i princip förväntas ske först efter krigsförhållandenas upphörande förutsätts att vid behov specialmoratorium införs för försäkringsbolagen i fråga om utbetalningen av ersättning för vissa skador i gränsområdet mellan krigs- och civilskada. Försäkringsgivaren är ju normalt skyldig att betala försäkringsersättningen inom kort efter försäkringsfallet.

Lagen omfattar – med vissa undantag – krigsskada på *all egendom*, såväl fast som lös, som finns i riket. *Undantagen* (3 §) utgörs till en början av statlig och kommunal egendom. Det ansågs att utjämningen av krigsskador för sådan egendom borde ske efter särskilda grunder utanför ramen för det vanliga krigsskadeskyddet. Undantaget för sådan egendom gäller dock inte om egendomen är belastad med vissa nyttjanderätter såsom jordbruksarrende, tomträtt och liknande. Härefter undantas pengar och värdehandlingar. Värdepapper kan rekonstrueras på olika sätt om de går förlorade varför något ersättningsbehov inte anses föreligga. Skydd för pengar förekom inte i något annat lands krigsskadeskydd. Smycken, ädelstenar och äkta pärlor omfattas av lagens skydd endast om de ingår i näringsverksamhet. Undantaget motiverades med att det föreligger stora svårigheter att utreda och värdera påstådd skada. Tidigare gällde också undantag för egendom som kunde erhålla statlig krigsförsäkring, dvs. i princip egendom ingående i varutransporter. Bestämmelsen borttogs år 1967 eftersom den förutsatte att berörda egendomsinnehavare kände till försäkringsmöjligheten och då det framkom att KFN inte hade resurser att lämna erforderlig information om detta (prop. 1967:165, L²U 71, rskr. 375). Följden kunde därför bli att en skadelidande på grund av bristande information blev utan skydd vid krigsskada. Från lagens tillämpningsområde undantas slutligen viss utländsk egendom.

Som nyss angavs skall den skadade egendomen finnas *i riket*. Några *undantag* från denna princip görs dock i lagen. Ersättning för krigsskada utgår således även om skadan tillfogats utom riket om det är fråga om ett svenskt fartyg eller flygplan som utför en resa mellan orter här i riket utan anlöpande av utrikes ort och egendom som medförs på resan samt svenskt fartyg under yrkesmässigt fiske och egendom som därvid medförs (2 §). Genom denna utvidgning ges skydd för den svenska kusttrafiken,

särskilt då Gotlandstrafiken, och för yrkesmässigt fiske utanför den svenska territorialgränsen.

När en skadeersättning skall betalas ut uppkommer frågan vem som har rätt till den. Det är alltså inte givet att det alltid är egendomens ägare som skall ha ersättningen. Motsvarande problem uppkommer i försäkringssammanhang. Krigsskadelagen stadgar att FAL:s regler om skadeförsäkring i princip också skall gälla beträffande *rätten till krigsskadeersättning* (4 §). För att få ersättningen gäller inte något allmänt krav på återuppbyggnad. Lagen innehåller dock en möjlighet att föreskriva ett sådant villkor för utbetalningen.

I fråga om *finansieringen* av krigsskadeersättningen tar lagen som tidigare sagts inte någon uttrycklig ställning. Det lämnas således öppet huruvida anskaffningen av medel skall ske genom skatter eller genom någon försäkringsmässig anordning. Så mycket är dock klart att om krigsskadorna inte är av begränsad omfattning skattefinansiering anses vara den enda realistiska metoden. Såväl departementschefen som lagrådet och lagutskottet ansåg det dock inte vara uteslutet att en försäkringsmässig finansiering kunde vara att föredra i ett läge där krigsskadorna var av begränsad omfattning. Lagutskottet förutsatte dessutom att den fortsatta beredskapsplaneringen tog sikte även på finansieringsmetoder som kunde vara lämpade för mindre svåra krigsfall (prop. 1958:82 s. 96 ff och s. 107 samt L²U B 12 s. 26)

Till belysning av finansieringsfrågan torde dåvarande Försäkringsinspektions kritik mot ett försäkringsmässigt krigsskadesystem vara av intresse (se 1958 års prop. s. 28 f.)

Det ligger i försäkringssystemets väsen, att det kan väl anpassas till en skadeuppgörelse inom rimliga gränser men ej är lika användbart i svårare krigsfall. Erfarenheterna torde visa, att i händelse av en större krigsskadegörelse i framtiden det är svårt att föreställa sig någon annan lösning av finansieringsfrågan än att staten skattevägen sörjer för skadetäckningen. -Ett gemensamt drag för de fristående, försäkringsliknande krigsskadeanordningarna har varit, att den av skyddet omfattade egendomen hänförs till skilda grupper, differentierade med avseende på bidragsplikt, avgiftsuppbörd, ersättningsregler o.s.v. Avgörande för denna kollektivindelning har merendels varit vissa från försäkringsrätten hämtade tankegångar. Man har sålunda velat sammanföra egendom, som varit av ensartat slag och bedömts bli tämligen lika utsatt för skaderisk, i en intressegemenskap. Det har därvid icke ansetts obilligt, att egendomsägare inom grupper med mindre risker och skador också sluppit lindrigare undan i bidragshänseende. Även om gjorda erfarenheter i viss utsträckning bekräftat, att lika slag av egendom med hänsyn till beskaffenhet och belägenhet ej i samma grad utsättes för skador, torde det näppeligen kunna anses oskäligt, att de som under kriget varit mindre utsatta för risker får lika med de mera utsatta ekonomiskt bidra till skadetäckningen. Över huvud taget synes det omöjligt att precisera, hur riskerna fördelat sig eller kan komma att fördela sig, och för övrigt förefaller det föga rimligt att på dessa frågor anlägga ett försäkringsmässigt betraktelsesätt. Snarare bör grunden vara den allmänna samhällssolidariteten. Ett krig är en hela folkets angelägenhet och det bör även

omsorgen om återställandet av förkrigsförhållandena vara. Det bör med andra ord bli fråga om en allmän utjämning, där den ekonomiska bördan fördelas efter medborgarnas förmögenhetsställning, efter deras allmänna ekonomiska förmåga eller efter någon liknande princip. – Försäkringssystemet med dess kollektivindelning medför även praktiska svårigheter och höga förvaltningskostnader.

Ärenden om ersättning för krigsskada avgörs av Statens krigsskadenämnd (7 §). Dess beslut kan inte överklagas. Därför har nämnden en möjlighet att ompröva ett beslut. I fråga om vem rätten till ersättning skall tillkomma får dock den som är missnöjd väcka talan vid domstol.

För det administrativa handhavandet av krigsskadeuppställningen är det viktigt att krigsskador anmäls så snabbt som möjligt. Den som vill begära ersättning för krigsskada skall därför inom tre månader efter erhållen kännedom om skadan *anmäla skadan* hos nämnden eller den som nämnden anvisar (11 § första stycket). Om anmälan inte sker inom sagda tid bortfaller rätten till ersättning om underlåtenheten inte är ursäktlig. Värdet av snabba anmälningar ligger främst däri att då saken är aktuell ett mera tillfredsställande underlag för skadans senare bedömning kan presteras.

Även för försäkringsbolagens regressanspråk gäller en motsvarande anmälningsskyldighet (11 § tredje stycket).

Det åligger nämnden att se till att skadan *utreds* i erforderlig grad och *värderas* (12 §). Vid skadeutredningen kan *förhör* med vittnen och sakkunniga äga rum vid allmän domstol (15 §). Nämnden har rätt att – mot ersättning – begära *biträde* av svenska och här etablerade utländska försäkringsbolag (19 §). En redogörelse för sådan planering lämnas i ett följande avsnitt.

Värderingen skall verkställas av en eller flera *värderingsmän* som nämnden utser (13 §). Utlåtande över värderingen skall tillställas nämnden och på lämpligt sätt delges envar som framställt anspråk hos nämnden. Dessa har möjlighet att *komplettera* utredningen (14 § första stycket). Nämnden är oförhindrad att föranstalta om *ny värdering* (14 § andra stycket).

Krigsskadenämnden skall inte bara svara för utredningen av skadeärendena och avgöra dessa utan även handha *utbetalningen av ersättningar* (16 §). Vid tveksamhet angående vem ersättningen rätteligen skall tillkomma har även nämnden den allmänna möjligheten som i sådan fall står en gäldenär till buds nämligen att fullgöra betalningen genom att *nedsetta* ersättningsbeloppet i allmänt förvar hos länsstyrelsen.

Om nämnden har betalat ersättning som rätteligen skulle ha betalats av annan har nämnden *regressrätt* mot denne (18 §). Främst har det betydelse om skadestånd kan erhållas av främmande stat som vållat skadan men även då ersättning utgivits för skada som senare bedöms som civilskada.

Den rätt till krigsskadeersättning av statsmedel som lagen ger uttryck för innebär inte någon rätt till full ersättning. Rätten till ersättning och omfattningen därav kan slutligt fastställas först efter kriget. Avsikten är

att de medel som då finns tillgängliga skall fördelas efter *rättsliga normer*. Detta uttrycks så att ersättning skall beredas av statsmedel enligt *grunder* som regering och riksdag bestämmer (1 § första stycket). Ersättning skall i princip utgå inte i förhållande till den skadelidandes behov utan i förhållande till den skada hans egendom drabbats av. Detta utesluter inte vissa modifikationer så att ersättning för visst slags egendom, t.ex. bohag, beräknas efter schablonmässiga regler, ersättning för lyxbetonad egendom reduceras betydligt, bagatellskadorna får bäras av den skadelidande, självriskregler tillämpas, hänsyn tas till ränta och penningvärdeförändring o.s.v. Ersättning enligt krigsskadelagen skall inte utgå i den mån ersättning för krigsskada lämnas i *annan ordning* (1 § första stycket). Därmed avses skadeersättning enligt förfogandelagstiftningen och skadestånd för krigsskada som annan än staten är skyldig att utge.

En slutlig skadereglering kan ske först efter kriget. Den förutsätter kännedom om den totala skadeomfattningen och den ekonomiska situationen. Skadeuppgörelsen vid mera omfattande krigsskadegörelse kan förväntas ta tid. Det torde därför bli ofrånkomligt att regleringen sker i viss prioritetordning efter närmare angivna riktlinjer. Även grunder för skadeuppgörelsen måste vara fastställda.

Under krigsförhållanden kan det naturligtvis bli nödvändigt att snabbt kunna reparera eller återuppbygga skadad egendom som är viktig för försvaret eller folkförsörjningen. Denna fråga behandlas närmare i avsnitt 8.5.

Slutligen kan det vara av intresse att här redovisa ett förslag angående den praktiska hanteringen av ett krigsskadeärende som dåvarande Försäkringsinspektionen lämnade i sitt utredningsbetänkande. Det kan tilläggas att förslaget lämnades utan erinran vid departements- och riksdagsbehandlingen.

1. En inträffad krigsskada anmäls till Krigsskadenämnden eller särskilda lokalorgan enligt av nämnden meddelade föreskrifter. I samband härmed erhåller anmälaren ett kvitto på att anmälningshandlingarna kommit vederbörande organ tillhanda.
2. Efter utredning och värdering av skadan får skadeanmälararen del av värderingsutlåtande samt ges tillfälle att yttra sig över detsamma.
3. Vid en omfattande skadegörelse och på grund härav lång tidsutdräkt med avseende på uppgörelsens genomförande fastställer Krigsskadenämnden skadans värde per viss dag. Skadeanmälararen erhåller besked om detta grundbelopp och görs samtidigt uppmärksam på att han inte garanteras full ersättning i enlighet med beslutet.
4. Sedan procentsatser och övriga ersättningsgrunder fastställts, bestämmer Krigsskadenämnden det slutliga ersättningsbeloppet. Den skadelidande tillställs ett krigsskadebevis med uppgift om nämnda belopp samt grunderna för räntegottgörelse och inverkan av

penningvärdesförändringar intill den tidpunkt, då utbetalning av ersättningen kan ske. Genom krigsskadebeviset erhåller skadeanmälnaren rätt till beloppet i fråga. Efter hand som uppgörelsen fortgår inlöser krigsskadenämnden bevisen med erforderliga justeringar för ränta och penningvärdesförändringar. Möjligen kan krigsskadebevisen belånas i kreditinrättningar.

Krigsskadenämnden

Som framgått är det Statens krigsskadenämnden som prövar och avgör ärenden om ersättning för krigsskada (7 § krigsskadelagen och 1 § instruktionen för nämnden).

Krigsskadenämnden består av fem ledamöter. En av ledamöterna är ordförande och en är vice ordförande. För ledamöterna skall det finnas ersättare (2 § instruktionen).

Regeringen utser ledamöter och ersättare och däribland ordförande och vice ordförande. Förordnandena ges för bestämd tid (9 § instruktionen).

I nämndens beslut rörande ersättning för krigsskada skall minst tre ledamöter delta, varav minst en skall ha utövat domarämbete. Vid smärre krav (högst 1000 kr) kan nämndens ordförande eller vice ordförande eller ordförande på avdelning inom nämnden ensam fatta beslut om ärendet inte är av principiell betydelse. Rättegångsbalkens regler om jäv och omröstning gäller i tillämpliga delar för ledamöterna (8 och 9 §§ krigsskadelagen)

I andra ärenden än ovan sagts beslutar ordföranden ensam (5 § andra stycket instruktionen).

Varje avdelning inom nämnden skall ha minst en ledamot eller ersättare som är jurist med domarerfarenhet och en som har sakkunskap i fråga om skadeförsäkringsverksamhet (6 § instruktionen).

Nämndens beslut rörande ersättning för krigsskada får inte överklagas. Dock får den som är missnöjd i fråga om vem rätten till ersättning skall tillkomma väcka talan vid domstol (7 § krigsskadelagen).

8.5 Skador på krigsviktig egendom

Under pågående krig kan för försvaret och folkförsörjningen viktiga anläggningar drabbas av krigsskada. En förutsättning för en återuppbyggnad kan vara att ersättning för krigsskadan utbetalas. Behov av snabb skadereglering kan därför uppkomma. I sitt utredningsbetänkande tog dåvarande Försäkringsinspektionen upp frågan (SOU 1957 s.162 och 168 f.). Inspektionen ansåg att det var lämpligt att samråd skedde mellan Krigsskadenämnden och krigshushållningsmyndigheter av olika slag för bedömning av den skadade anläggningens betydelse. För täckande av dylika skador kunde en fredstida fondering vara av betydelse. Inspektionen ansåg att det borde övervägas att – där Krigsskadenämnden

inte direkt kunde utbetala ersättningar – medel för ändamålet ställdes till länsstyrelsernas förfogande. Inspektionen underströk dock vikten av en restriktiv tillämpning vid sådana förhandsbetalningar.

I den till nämnda betänkande hänförliga propositionen anförde departementschefen (prop. 1958:82 s. 64 f.) att av inspektionen föreslagen central och lokal organisation för handläggningen av krigsskadefrågor kunde vara otillräcklig i ett läge där det var av vikt att inträffade skador av hänsyn till försvaret eller folkförsörjningen ersattes skyndsamt. Han ansåg det därför tänkbart att i dylika situationer ersättning för krigsskada utbetalades i annan ordning, t.ex. genom länsstyrelsernas förmedling. Enligt honom torde i särskild ordning få närmare regleras hur dessa ersättningar skulle inverka på den rätt till krigsskadersättning som sedermera kunde komma att fastställas av Krigsskadenämnden. Han erinrade i detta sammanhang om den möjlighet som fanns till överflyttning av Krigsskadenämndens uppgifter till länsstyrelsen enligt den dåvarande s.k. administrativa fullmaktslagen (nuvarande lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.).

Krigsskadenämnden har i sin beredningsplanering ägnat särskild uppmärksamhet åt frågan om reglering av krigsskador på krigsviktig egendom. Nämndens arbete med frågan mynnade i början av 1970-talet ut i följande överväganden enligt en promemoria från december 1971. De områden inom krigssamhället som enligt nämnden kunde tänkas bli utsatta för skador som var av väsentlig betydelse för försvaret eller folkförsörjningen var i första hand krigsindustri, större varulager och landtransportväsendet. En förutsättning för att ersättning skulle kunna ges i tid var att medel fanns tillgängliga. Enligt nämnden borde därför ett anslag för detta ändamål tas upp på den beredningsstat för försvarsväsendet som varje år antogs av riksdagen. Handläggningen i fråga om reglering av krigsskador på sådan egendom måste enligt nämnden bli en annan än för övriga krigsskador. Det gällde inte endast att utreda och värdera skadan utan också att bedöma i vilken omfattning och med vilken prioritet skadan skulle regleras. Nämnden hade inte den sakliga kompetensen att göra en sådan bedömning utan den måste göras av vederbörande centrala försörjningsmyndighet. Endast denna myndighet kunde ha överblick över försörjningsläget i dess helhet inom det aktuella området. Nämnden ansåg vidare att det i fråga om dessa skador mera torde vara fråga om att genom finansiellt ingripande från statens sida försöka lösa för försvaret och folkförsörjningen angelägna problem än att tillgodose ägarnas anspråk på gottgörelse enligt krigsskadelagen. Enligt nämnden kunde skadorna därför med fog snarare anses som krigsförsörjningsfall än som krigsskadefall. Under sådana förhållanden fick det anses ligga närmast till hands att de inte handlades av nämnden utan av de myndigheter som svarade för försörjningen i krig och att medel ställdes till dessa myndigheters förfogande genom anslag på beredningsstaten för försvarsväsendet.

Enligt en promemoria av den 27 maj 1974 hade en arbetsgrupp inom Krigsskadenämnden diskuterat spørsmålet utifrån ovan angivna överväganden med företrädare för det ekonomiska försvarets myndigheter. Därvid hade enligt promemorian enighet rått om att regleringen av krigsviktiga skador borde ske enligt de ovan angivna riktlinjerna. En skada skulle då enligt promemorian kunna handläggas på följande sätt. Den skadelidande skulle anmäla skadan till länsstyrelsen med angivande av skadans omfattning, hur den påverkade den pågående eller planlagda verksamheten och vilka åtgärder som krävdes för att verksamheten skulle kunna upprätthållas. Beräknad tid och kostnad för skadans avhjälpande borde även anges. Länsstyrelsen skulle bedöma möjligheterna att avhjälpa skadan inom länet och därefter överlämna ärendet till vederbörande centrala försörjningsmyndighet som hade att besluta om och med vilken prioritet skadan skulle avhjälpas samt anvisa erforderliga medel härför. Jämsides med anmälan till länsstyrelsen skulle göras föreskriven skadeanmälan till krigsskadenämnden som, om krigsskada konstaterades föreligga, registrerade, utredde och värderade skadan i likhet med vad som avsågs ske med andra krigsskador. Den centrala försörjningsmyndighetens beslut om reglering av skada skulle delges Krigsskadenämnden.

I en skrivelse den 1 juli 1974 till dåvarande Överstyrelsen för ekonomiskt försvar, nuvarande ÖCB, anförde Krigsskadenämnden att nämnden hade tagit upp den från beredskapssynpunkt viktiga frågan om en lösning på problemet att på ett säkrare och snabbare sätt än vad krigsskadelagen erbjuder, reglera krigsskador som drabbade egendom av särskild betydelse för försvaret eller folkförsörjningen i krig. För redovisning av frågans behandling hänvisade nämnden till promemorian av den 27 maj 1974, som bifogades skrivelsen, och förklarade att promemorian utmynnade i förslag om att regleringen av sådana skador inte skulle ligga på nämnden utan i stället på de myndigheter som hade att svara för försörjningen i krig. Krigsskadenämnden, som ansåg det angeläget att frågan om medelsanvisning för reglering av sådana speciella skador som avsågs i promemorian kunde lösas redan i fredstid, förklarade sig ha kommit fram till att anslag för ändamålet borde kunna tas upp under tionde huvudtiteln i den till statsverkspropositionen fogade beredskapsstaten för försvarsväsendet. Enligt nämndens mening torde det ankomma på Överstyrelsen i dess egenskap av central förvaltningsmyndighet för det ekonomiska försvaret att hos Kungl Maj:t föreslå anvisande av medel. Mot den sålunda angivna bakgrunden och med hänvisning till innehållet i promemorian och till de underhandskontakter som hade ägt rum i saken, anhöll nämnden att överstyrelsen i samband med sina anslagsäskanden för nästa budgetår även hemställde att på beredskapsstaten för försvarsväsendet upptogs ett anslag till reglering av krigsviktiga egendomsskador.

Av prop 1975/76:100 Bilaga 24 framgår att Överstyrelsen hemställt att i beredskapsbudgeten för totalförsvaret skulle tas upp ett anslag för reglering av krigsviktiga egendomsskador. I propositionen angavs att Försvarsdepartementet hade påbörjat en översyn av de ändamål för vilka medel skulle beräknas i beredskapsbudgeten för totalförsvaret. Vid

översynen, som skedde i samråd med övriga departement, skulle Överstyrelsens begäran prövas. Resultatet av översynen skulle läggas till grund för förslag till beredskapsbudget för totalförsvaret avseende budgetåret 1977/78.

Från och med statsbudgeten för nämnda budgetår har i beredskapsbudgeten för totalförsvaret anslagits medel för reglering av krigsviktiga egendomsskador. Medlen, som för budgetåret 1994/95 uppgår till 300 miljoner kr, har angivits avse förskott för reglering av sådana skador. Beloppet upptas under Krigsskadenämnden som hör till Finansdepartementets ansvarsområde. Anslagen på beredskapsbudgeten är beräknade för en tid av trettio dagar av högsta försvarsberedskap. Det finns i dag inga närmare föreskrifter om användningen av dessa medel. Enligt uppgift skall dispositionsföreskrifter lämnas av regeringen när den bestämmer att beredskapsbudgeten skall tillämpas.

8.6 Lokal organisation för krigsskadenämnden

Statens krigsskadenämnd är central myndighet för ärenden angående ersättning enligt krigsskadelagen. En grundläggande förutsättning för nämndens verksamhet är att ha tillgång till en decentraliserad organisation. Nuvarande planering, som bygger på frivillig samverkan mellan nämnden och försäkringsbolagen, går ut på att använda försäkringsbolagens lokala organisation för krigsförhållanden, de s.k. distriktscentralerna. Det kan dock erinras om att – som tidigare framgått – det enligt krigsskadelagen åligger svenska och utländska försäkringsgivare att mot ersättning biträda nämnden i dess verksamhet.

För att i möjligaste mån kunna upprätthålla sin lokala verksamhet har de svenska försäkringsbolagen gemensamt planerat för en rikstäckande organisation av s.k. distriktscentraler. Försäkringsbolagen har kommit överens om att utse f.n. ett sjuttiofem lokalkontor till distriktscentraler. Dessa kontor skall fortsätta sin verksamhet så länge som möjligt och därvid betjäna försäkringsbolagens kunder. Distriktscentralerna skall lämna upplysningar om försäkringar, ta emot meddelanden om ändringar och uppsägningar av försäkringar, ta emot skadeanmälningar samt verkställa enklare skadeutredningar. Det åligger distriktscentralerna också att diarieföra ärendena och att arkivera handlingar som behålls.

Distriktscentralerna skall som framgått biträda Krigsskadenämnden i dess verksamhet. De skall lämna allmänheten upplysningar om vad som gäller i fråga om krigsskador, ta emot anmälningar om sådana skador och i fråga om skador som inte är av större omfattning besiktiga och värdera skadan. Vid större skador anlitas särskilda krigsskadeinspektörer för besiktning och värdering av skadan. Försäkringsbolagen har åtagit sig att i krig ställa ett nittiofem skadeinspektörer till Krigsskadenämndens förfogande. När skadan är värderad översänds handlingarna i ärendet till Krigsskadenämnden.

8.7 Överväganden och förslag

Sammanfattning: Utredningen anser att det inte finns anledning att ändra på utgångspunkterna för det nuvarande ersättningssystemet för krigsskador men föreslår i första hand en alternativ lösning till nuvarande lag. Lagens bestämmelser begränsas till vad som krävs för att uppgifter om krigsskador fortlöpande skall samlas in för att bästa möjliga underlag för prövning av ersättningsanspråken skall finnas om riksdagen senare fattar beslut om att ersättning skall utgå med de förutsättningar som skall gälla för prövningen. Krigsskadenämnden avskaffas och Finansinspektionen får ansvar för att skadeuppgifterna med hjälp av försäkringsbolagen registreras. - Som ett alternativ lämnar utredningen förslag till en moderniserad krigsskadelag med en bibehållen Krigsskadenämnd och med bestämmelser även om prövningsförfarandet. - Utredningen föreslår slutligen att ÖCB får i uppdrag att närmare planera för en ordning för reglering av krigsskador på krigsviktig egendom.

8.7.1 Inledning

Det finns ett behov av ekonomiskt skydd mot egendomsskador under såväl fred som krig. Avsaknad av sådant skydd kan drabba inte bara den enskilde utan även samhället hårt. Behovet kan i allmänhet täckas genom försäkringar. Detta gäller dock inte för krigsskador. De privata försäkringsföretagen friskriver sig nämligen i sina krigsklausuler från ansvar för skador som har samband med krig, krigsliknande händelser, inbördeskrig, revolution eller uppror. FAL hindrar inte detta. Föreliggande förslag till ny försäkringsavtalslag innebär inte någon ändring av detta förhållande. Det finns inte någon anledning att förutsätta annat än att sådan friskrivning i vart fall i allt väsentligt kommer att ske även i fortsättningen. Som framgår av kap. 6 meddelar staten krigsförsäkring endast inom en begränsad sektor av näringslivet och då närmast i syfte att bidra till att trygga transporter som är angelägna av försörjningsskäl. Behovet av ekonomiskt skydd mot krigsskador kan således inte täckas genom försäkring.

Självfallet kan en annan skadevållande stat bli ersättningsskyldig för krigsskador. Värdet härav kan dock vara diskutabelt och är beroende av utgången av kriget. Under alla förhållanden måste man räkna med att det kan dröja avsevärd tid innan någon ersättning faktiskt utbetalas av en annan stat. Någon generell ersättningsskyldighet för den egna staten mot medborgarna för krigsskador föreligger inte. Behovet av ekonomiskt skydd mot krigsskador kan därför inte heller täckas på skadeståndsrättslig väg.

Enligt utredningen får det anses vara en självklar utgångspunkt att krigsskador i den utsträckning som är möjlig skall ersättas. Sådan

ersättning är naturligtvis av värde för den enskilde men kan också vara av avgörande betydelse för att viktiga samhällsfunktioner skall kunna upprätthållas. Att krigsskador ansetts böra ersättas gäller inte bara ifråga om skador för det fall Sverige direkt dras in i ett krig utan också beträffande skador som uppkommer under neutralitet genom bombfällningar av misstag och liknande händelser. Genom 1940 års lagstiftning om krigsskadeersättning tillskapades, så som den slutligen blev utformad, ett försäkringsliknande system i statlig regi. Systemet innebar i korthet att skadeersättningar inom olika kollektiv skulle betalas av avgifter som togs ut inom respektive kollektiv. Systemet byggde på en medverkan av försäkringsbolagen som beträffande vissa kollektiv hade att föra särskilda beredskapsregister över meddelade försäkringar. År 1943 inrättades ett särskilt organ, Statens krigsskadenämnd, som skulle pröva ersättningsanspråken. I omkring 1300 skadeärenden utgick ersättning för krigsskador på egendom. Den tänkta ordningen med särskilda avgiftsuttag utnyttjades dock inte utan ersättningarna finansierades över statsbudgeten och med betalningar från skadevällande stater.

Den nu gällande lagstiftningen om ersättning för krigsskador från år 1958 tillkom mot bakgrund av erfarenheterna från världskriget och hade till syfte att skapa en mera ändamålsenlig ordning för krigsskadeskyddet. Lagen utgör ett led i beredskapsplaneringen. Utgångspunkten är att ersättning i princip skall utgå för krigsskador på egendom så långt det finns resurser till det och att samhällssolidariteten kräver att det under medverkan från staten sker en utjämning av skadorna efter rätt och billighet. Lagen innebär emellertid inte något löfte om att ersättning verkligen kommer att betalas. Detta blir beroende av skadegörelsens omfattning och den ekonomiska situationen och andra okända faktorer. Även med den angivna utgångspunkten kunde det i ett svårt läge vara nödvändigt att av hänsyn till det allmännas bästa mera se till folkförsörjningens krav än till den enskildes krav på ersättning för förlorad egendom (se prop. 1958 s. 108). Lagen är sålunda begränsad till att ange den ram inom vilket det statliga krigsskadeskyddet avses gälla samt att ange vissa huvudpunkter i den ordning som skall tillämpas i fråga om avgörandet av ersättningsanspråk och utbetalning av ersättning. Däremot lämnas helt öppet om finansieringen skall ske via skattesystemet eller om någon försäkringsmässig metod skall användas. Detsamma gäller ersättningens omfattning och de grunder som skall tillämpas. Beslut i dessa frågor skall enligt den tänkta ordningen bestämmas av riksdagen efter det att krigstillståndet har upphört. Tyngdpunkten i lagen ligger därmed på bestämmelser om den administration och organisation som är nödvändig från beredskapssynpunkt. Lösningen har därvid blivit att den myndighet som skall avgöra ersättningsfrågorna, Statens krigsförsäkringsnämnd, skall finnas även i fredstid och svara för att landet i händelse av krig har en ordning som innebär att uppgifter om skador för vilka begärs ersättning fortlöpande samlas in och registreras för att tjäna som underlag för en kommande krigsskadeuppgörelse när väl riksdagen har fattat de nödvändiga besluten. Som en beredskap för hanteringen av

själva beslutsprocessen i ersättningsärendena lämnas i lagen även vissa bestämmelser om beslutsförhet, jäv m.m.

Utredningsdirektiven innehåller såvitt gäller krigsskadeskyddet endast ett allmänt avfattat uppdrag att göra en översyn av lagstiftningen mot bakgrund av utvecklingen efter den gällande lagens tillkomst. Det framhålls dock att utredningen är oförhindrad att ta upp även andra frågor än de som uttryckligen angetts i direktiven.

8.7.2 Finns det anledning att ändra på utgångspunkterna för det nuvarande ersättningssystemet?

Frågan om ersättning för krigsskador på egendom är av sådan art att det enligt utredningens mening framstår som uppenbart att den inte kan lösas utan medverkan från statens sida. Detta gäller oavsett hur problemet med en finansiering av ersättningarna löses, över statsbudgeten med skattemedel eller genom något försäkringsliknande arrangemang. Enligt utredningen följer av vad som anges i 3 kap. om statsstöd att varken EES-avtalet eller ett medlemskap i EU lägger några hinder i vägen för en statlig medverkan. Utredningens bedömning är att den principiella uppläggningsen i det nuvarande ersättningssystemet därför bör behållas. Det viktiga i sammanhanget bör således vara att under den period krigsskadorna inträffar en tillfredsställande dokumentation sker av skadorna så att det finns ett gott underlag för en kommande prövning av ersättningsfrågorna. Förutsättningarna för i vad mån ersättning kan utgå liksom finansieringsfrågan får däremot bli beroende av förhållandena efter det att krigstillståndet upphört. Det sagda innebär att utredningen inte funnit skäl att återgå till det från praktisk synpunkt delvis komplicerade system efter olika egendomskollektiv som den tidigare lagstiftningen utgick från.

8.7.3 Alternativa lösningar på grundval av oförändrade utgångspunkter

Den nuvarande krigsskadelagen är tänkt att i princip täcka de flesta skadesituationer. Den skiljer sig således från dess föregångare som i praktiken endast var tillämplig på lindriga krigsfall med förhållandevis liten skadeomfattning. Detta leder till frågan om man skall ha olika lösningar för olika krigsfall. Man skulle t.ex. kunna ha ett system för det fallet att Sverige inte är i krig och då omfattningen av krigsskador kan förväntas vara liten och ett annat för fall då Sverige är indraget i kriget med större skadegörelse som följd. I det första fallet skulle man t.o.m. kunna garantera skadeersättning redan i förväg och sköta skaderegleringen allteftersom skadorna inträffar medan ersättningsfrågan av naturliga skäl fick lämnas öppen till efter kriget i det andra fallet.

Enligt utredningen bör det avgörande för hur man lägger upp och genomför en krigsskadereglering vara den totala skadeomfattningen och landets ekonomiska situation när krigssituationen har upphört. Om detta kan man dock inget veta på förhand. Det innebär att beredskapen för en reglering av eventuella krigsskador någon gång i framtiden måste vara flexibel. Den gällande lagen är avsedd att tillämpas såväl för neutralitetsfall och andra lindriga krigsfall som för svårare krigslägen. Den tyngsta invändningen mot att planera en särskild ordning för ett neutralitetsläge eller lindrigt krigsfall med fortlöpande utbetalningar av ersättning är att det inte är möjligt att med säkerhet förutsäga i vad mån landet kan dras in i mera vittgående krigshandlingar. Om man påbörjar skadereglering och utbetalning av ersättning redan i början av eller under ett s.k lindrigt krigsfall kan föjderna bli orättvisa för dem som drabbas av skada senare om krigsskadorna visar sig bli så omfattande att regleringen måste avbrytas i brist på resurser eller av annat skäl. En planering som nu avses förutsätter också att ställning tas i detalj redan i förväg bl.a. i frågan om vilken egendom som skall kunna omfattas av den regleringen. Sådana ställningstaganden måste i så fall med nödvändighet omprövas kontinuerligt med hänsyn till utvecklingen av krissituationen. Enligt utredningen är det mot bakgrund av det anförda knappast möjligt att utforma skilda regler för en krigsskadereglering efter olika i förväg uttänkta krigsfall.

Som framgått ligger tyngdpunkten i den nuvarande krigsskaderegleringen på administration som avser dokumentering av krigsskador efter hand som de inträffar. Bestämmelser om detta framstår från beredskapssynpunkt som nödvändiga om man vill se till att det finns ett så bra underlag som möjligt för senare ersättningsuppgörelser.

Krigsskadelagen innehåller emellertid också delvis detaljerade bestämmelser om vilken egendom som kan omfattas av krigsskadeskyddet och om handläggningen av ersättningsärendena när tiden väl är inne att besluta i dessa.

Vad först gäller bestämmelserna om vilken egendom som skall kunna omfattas av en ersättning är utgångspunkten i gällande lag att det skall vara fråga om egendom som finns här i landet. Från huvudregeln finns såväl begränsande som utvidgande undantag. Det skulle kunna hävdas att det lämpligaste vore att ställning till vilken egendom som skall ersättas togs av riksdagen först i samband med att den beslutar om ersättningsnivå, finansieringsmetod och andra faktorer. Någon garanti för att ersättning lämnas för den egendom som omfattas av lagen har ju inte getts. Å andra sidan kan det vara en fördel att inte tynga utredningsapparaten och uppgiftsinsamlandet med uppgifter om krigsskador, om det redan på förhand kan sägas att någon ersättning för viss egendom inte kan komma i fråga. Enligt utredningens uppfattning bör i princip göras en sådan avgränsning att den stora massan av skadefall fångas in. En närmare precisering i fråga om vilken egendom som skall omfattas får då göras när övriga krigsskadefrågor avgörs sedan krigstillståndet upphört.

Även i fråga om beslutsprocessen är det emellertid enligt utredningen tveksamt om det är nödvändigt eller ens lämpligt att redan i fredstid

definitivt fastställa bestämmelserna. Beroende på hur många skadefall det är fråga om och karaktären på skadorna kan olika lösningar framstå som lämpliga. Om endast ett fåtal skador skall ersättas kan det vara lämpligt att förlägga hanteringen till en redan existerande myndighet. Om det finns många skadefall kan den lämpligaste lösningen vara att inrätta en särskild myndighet att besluta i ersättningsärendena. Andra lösningar kan också tänkas.

Mot bakgrund av det sagda ligger det nära till hands att renodla karaktären i en ny lag till att enbart avse bestämmelser som är nödvändiga för att trygga att det finns en tillfredsställande beredskap för att inträffade krigsskador i möjlig mån fortlöpande anmäls och dokumenteras. För att detta skal kunna ske krävs, som nu är fallet, att under ledning av ett centralt organ byggs upp ett system med lokala kontor, försäkringsbolagens distriktscentraler, som tar emot anmälningar av krigsskador och som vid behov kan komplettera utredningen innan det centrala organet tar hand om materialet för vidare befordran så småningom till den myndighet som efter riksdagens bestämmande skall handlägga ersättningsfrågorna. Med en lösning efter dessa linjer kan det ifrågasättas om det är nödvändigt att ha en särskild myndighet, en krigsskadenämnd, som skall i fredstid svara för förberedelsearbetet och i krigstid se till att krigsskadorna blir dokumenterade. Dessa uppgifter skulle kunna läggas på Finansinspektionen i dess egenskap av funktionsansvarig myndighet för försäkringsområdet. Det innebär att det skulle ankomma på inspektionen att se till att försäkringsbolagen i sin beredskapsorganisation på ett lämpligt sätt bygger in uppgiften att ta emot anmälningar om krigsskador.

Som alternativ till en lösning enligt det sagda står att i överensstämmelse med den nuvarande lagstiftningen ta upp bestämmelser som rör såväl dokumenteringen och värderingen av inträffade krigsskador som själva ersättningsprocessen med krigsskadenämnden som beslutande myndighet. En fördel med detta alternativ är att det finns en hög beredskap när det gäller att snabbt komma i gång med prövningen av ersättningsärendena sedan väl riksdagen har fattat de behövliga besluten om finansiering och ersättningsgrunder. En sådan lösning förstärker onekligen det bakomliggande syftet med lagen, nämligen att ersättning för uppkomna skador skall lämnas. Samtidigt kan det inte uteslutas att riksdagen mot bakgrund av de föreliggande omständigheterna kan finna det lämpligare att ärendena skall avgöras i annan ordning än som förutsatts vid lagens tillkomst.

Vid övervägandena av de båda nämnda alternativa lösningarna har utredningen slutligen stannat för att i första hand föreslå att lagen i fortsättningen begränsas till att avse vad som innefattats i det först nämnda alternativet (alternativ 1). Det innebär således att lagens bestämmelser begränsas till att gälla vad som krävs för att uppgifter om krigsskador fortlöpande samlas in för att bästa möjliga underlag för ersättningsprövningarna skall finnas när riksdagen fattar sina beslut om de förutsättningar som skall gälla för prövningarna.

För det fall statsmakterna skulle finna det lämpligast att beredskapslagen utformas i allt väsentligt i enlighet med den gällande lagen lägger utredningen också fram en moderniserad version av den lagen (alternativ 2).

8.7.4 Alternativ 1 – registreringsalternativet

En utgångspunkt för en lagstiftningslösning enligt registreringsalternativet är densamma som gäller för den nuvarande lagen, nämligen att staten kommer att medverka till att ersättning i den omfattning som de ekonomiska förhållandena medger det kommer att lämnas för inträffade krigsskador på medborgarnas egendom. Krigsskadelagen innefattar som framgått ingen garanti för att ersättning kommer att lämnas men innehåller delvis detaljerade bestämmelser om förutsättningarna för ersättning och om själva prövningsförfarandet med Krigsskadenämnden som beslutande instans. Prövningsförfarandet kan emellertid inte påbörjas förrän statsmakterna beslutat att ersättning verkligen skall utgå och också tagit ställning i finansieringsfrågan samt även bestämt om ersättning skall utgå helt eller endast delvis. Även värderingsgrunder och andra grunder för ersättningens bestämmande måste fastställas. Till skillnad från den nuvarande lagen får i en renodlad registreringslag lämnas öppet vilket eller vilka organ som skall svara för prövningen och vilka förutsättningar som skall gälla för denna. Det innebär att riksdagen i samband med att ställning tas i finansieringsfrågan och grunderna för ersättningsuppgörelserna bestäms även beslutar i fråga om själva prövningsförfarandet.

När det gäller att bestämma vilken egendom som skall omfattas av en registreringslag bör enligt utredningen utgångspunkten vara att bestämningen sker i syfte att fånga in de skador som man tidigare har ersatt eller som ligger närmast till hands att ersätta. Omfattningen av registreringsförfarandet bör sålunda bestämmas så att den stora massan av krigsskador som rimligen kan komma att ersättas blir registrerade. Det bör alltså i första hand, som för närvarande redan gäller enligt krigsskadelagen, vara fråga om egendom som finns här i landet vid skadetillfället. Enligt gällande lag finns såväl begränsande som utvidgande undantag. Enligt utredningen är dock det lämpligaste att ställning till vilken egendom som skall ersättas tas av riksdagen först i samband med att den beslutar om ersättningsnivå, finansieringsmetod och andra faktorer, t.ex. värderingsgrunder. Förvisso skulle det kunna vara en fördel att inte tynga utredningsapparaten och uppgiftsinsamlandet med uppgifter om krigsskador, om det redan på förhand bestämt kan sägas att någon ersättning inte kan komma i fråga. Enligt utredningen bör dock en lagstiftning av detta slag inte vara mer detaljerad än absolut nödvändigt. Prioriteringar, som knappast kan göras förrän efter ett krig, är oundvikliga och en detaljerad uppräkningslista av egendom som skall eller inte skall omfattas av skyddet blir snart otidsenlig och måste därför korrigeras med jämna mellanrum. Enligt utredningen bör det därför räcka med endast en sådan territoriell

begränsning jämte utvidgande territoriellt undantag – dvs, i fråga om fartyg och flygplan i inrikesfart och fiskefartyg – som finns i nuvarande krigsskadelag när det gäller frågan vilken egendom som skall omfattas av en registreringslag. Det får beträffande belägenheten av den skadade egendomen ankomma på riksdagen att i samband med beslut som nyss nämndes även besluta om krigsskadeersättning skall utgå enbart till egendom som omfattas av den nu föreslagna registreringslagen eller om avvikelser utöver de som redan finns i lagen skall göras och i så fall även förutsättningarna för att dessa skall kunna komma in i prövningsprocessen. I detta skede bör riksdagen även besluta om vilka inskränkningar, t.ex. vad avser mera lyxbetonad egendom, som skall kunna komma in fråga för statlig ersättning.

Utöver vad som nu sagts bör dock vissa generella undantag från lagens tillämpningsområde göras. I linje med vad som f.n. redan gäller bör således även i en registreringslag undantas egenom som ägs av staten, kommun och främmande stater. Detsamma bör gälla i fråga om utländska fartyg och luftfartyg. I avsnitt 8.7.5 under rubriken Krigsskadedyddad egendom behandlas dessa undantag närmare.

En reglering av skador som anmäls förutsätter att den skadade egendomen värderas. Till en skadeanmälan bör därför fogas sådana uppgifter att detta kan ske. Den nuvarande krigsskadelagen lämnar inte några anvisningar om vilken eller vilka värderingsprinciper som skall tillämpas utan överlämnar åt regeringen eller Krigsskadenämnden att bestämma detta. Inte heller i en registreringslag bör denna fråga regleras. Ett ställningstagande som görs vid en tidpunkt kan medföra en låsning vid en princip som är mindre lämplig längre fram i tiden och som därför kräver lagändring. Riktlinjer för värdering av skador bör alltså fastställas på ett senare stadium, lämpligen i samband med att riksdagen fattar sina övriga beslut för krigsskadeuppörelsen.

Det kan nämnas att Krigsskadenämnden i sin interna diskussion i början av 1970-talet har ansett som mest ändamålsenligt att i krigsskadesammanhang tillämpa dagsvärdeprincipen, dvs. att egendomens värde bestäms utifrån värdet i oskadat skick före skadan med hänsyn tagen till nedgång i värde genom ålder och bruk, nedsatt användbarhet och annan omständighet. Nämnden har i samarbete med försäkringsbranschen utarbetat formulär för anmälan av krigsskada. De är uppbyggda efter den principen.

När det gäller ersättning för lös egendom av mer ordinärt slag är det inte orimligt att tänka sig att ersättningsmyndigheten bör begagna sig av schabloner. Bl.a. uppgifter om en bostads storlek, antal rum och liknande kan då vara av nytta för en uppskattning av värdet. Det ligger i sakens natur att i fråga om lös egendom av större värde krävs mera preciserade uppgifter än för sedvanlig egendom. Det torde vidare inte vara osannolikt att det bestäms ett tak för vad en privatperson kan få i ersättning för skador på sådan egendom. Beträffande byggnader är självfallet taxeringsvärdet vid skadetillfället en given utgångspunkt.

Som en jämförelse kan i detta sammanhang nämnas att enligt förfogandelagen (1978:262) skall för lös egendom som tages i anspråk med

äganderätt skäligen ersättning utges för nödvändiga kostnader vid framställning eller återanskaffning. Ersättningen skall bestämmas utifrån förhållandena vid tiden för överlämnandet av egendomen till staten.

Anmälan om en krigsskada bör sålunda innehålla uppgifter som kan läggas till grund för en skadereglering och de värderingsprinciper som då skall gälla. I princip torde det vara tillräckligt att uppgifter lämnas i enlighet med de formulär som redan fastställts av Krigsskadenämnden.

Registreringslagen avses i likhet med krigsskadelagen ta sikte på skada i följd av krig mellan Sverige och främmande stat, krig mellan främmande stater eller handling som har samband med senare utbrutet krig. För att denna förutsättning skall kunna bedömas i det enskilda fallet måste en anmälan även innehålla en beskrivning av skadeorsaken.

Huvudsyftet med den föreslagna lagen är att trygga att anmälningar om anspråk på ersättning fortlöpande samlas in och registreras i avvaktan på vad riksdagen kan komma att besluta i ersättnings- och finansieringsfrågorna. Det väsentligaste skälet för detta är att man i allmänhet kan få det bästa underlaget för en slutlig prövning av anspråket om utredningsmaterialet samlas in så snart som möjligt efter att en skada har inträffat. Brister det i utredningen får man räkna med att detta drabbar den skadelidande genom reduktion av eller utebliven ersättning. Frågan kan då ställas om man för uppnående av syftet kan avvara en regel som den i nuvarande krigsskadelagen som anger att en skadelidande måste inge sin anmälan inom en viss tidsfrist. Utredningen har kommit fram till att det inte är nödvändigt att ange någon frist i lagen. Härvid bortses från det naturliga i att riksdagen i samband med andra beslut i krigsskadefrågor efter ett krig fastställer ett sista datum för ersättningsanspråk. Genom lämpliga informationsinsatser kan allmänheten upplysas om betydelsen av att lämna in skadeanmälningar snarast efter en skada. Om riskerna med dröjsmål ur utredningssynpunkt därvid klargörs för de skadelidande torde man kunna räkna med att skadeanmälningar lämnas in inom en kortare tid efter skadan. Någon särskild tidsfrist behöver därför inte anges i lagen. Däremot kan det ur informationssynpunkt vara av värde med en allmän bestämmelse i lagen om att skadeanmälningar skall göras så snart som möjligt efter en skada. Det säger sig självt att den nämnda ordningen med fortlöpande anmälningar av inträffade skador knappast kan fungera annat än i skadefall till följd av krig mellan främmande stater eller vid s.k. lindriga krigsfall. Vid mera omfattande krigsskador kommer skaderegistreringen i praktiken att få skjutas upp till efter krigsslutet.

Finansinspektionen föreslås vara ansvarig för registreringsförfarandet. Det säger sig självt att hanteringen i likhet med det nuvarande systemet måste bygga på medverkan från lokala organ. I lagen bör inte ges några närmare regler härom för att i vissa lägen möjliggöra den för tillfället eller för visst område lämpligaste lösningen. Utgångspunkten bör emellertid vara i likhet med den nuvarande ordningen att försäkringsbolagen genom sin beredskapsorganisation i landets olika delar medverkar genom att ta emot ersättningsanmälningar och granska att dessa innehåller de uppgifter som inspektionen förutsätts ge föreskrifter om och se till att

erforderliga kompletteringar sker i största möjliga utsträckning. Den centrala registreringen får sedan ske hos Finansinspektionen.

Som framgår av det tidigare anförda är syftet med den föreslagna registreringslagen att utgöra ett första led i en eventuell krigsskadeuppgörelse efter krig. Något ställningstagande i själva saken skall inte göras i detta skede. En anmälan om krigsskada skall i princip endast tas emot och registreras utan någon särskild prövning. Endast om det är uppenbart att en anmälan om krigsskada med vidhängande anspråk inte gäller en krigsskada eller att skadan inte har inträffat här i riket eller omfattar något av undantagsfallen skall den kunna avvisas. Ett beslut om avvisning skall kunna överklagas. Detta ligger i linje med vad utredningen föreslår i fråga om möjlighet att överklaga ett ersättningsbeslut enligt en moderniserad version av nuvarande krigsskadelag.

8.7.5 Alternativ 2 – Moderniseringsalternativet

Den nuvarande krigsskadelagen (KSL) innehåller i princip alla väsentliga regler som är nödvändiga för att möjliggöra förberedelser för en effektiv skadereglering efter upphörande av krigstillstånd. Lagen omfattar utöver bestämmelser om insamling och dokumentation av krigsskador också regler om handläggningen av det efterföljande förfarandet. Finansieringsfrågan regleras dock inte i lagen. Lagen kan tillämpas under olika krigsförhållanden med undantag av allvarigare krigsfall med omfattande ödeläggelse. I sist nämnda fall krävs särskilda hjälpåtgärder och ersättning får förutsättas ske på rent sociala och folkhushållningsmässiga skäl.

Utredningen tar – med något undantag – inte funnit anledning att föreslå några väsentliga sakliga ändringar i den gällande lagen. Utredningen anser således att den nuvarande regleringen i allt väsentligt kan behållas. Utredningen kan därför i stort hänvisa till de motiv och överväganden som finns bakom den nuvarande lagen (se avsnitt 8.4 med hänvisningar). I följande avsnitt kommer utredningen emellertid att behandla vissa principfrågor som är av intresse i förevarande sammanhang.

Krigsskadeskyddets omfattning; begreppet krigsskada.

Med krigsskada enligt KSL förstås skada i följd av krig mellan Sverige och främmande makt eller mellan främmande makter och skada i följd av handling som har samband med ett senare krig (1 § andra stycket KSL). Begreppet skall tolkas enligt det allmänna språkbruket. En krigsskada på egendom enligt KSL förutsätter alltså att skadan kan kopplas till ett krig mellan stater (SOU 1957:5 s. 173). Det räcker således inte med att skadan har uppkommit under krigsfara som inte lett till ett krig.

Av förarbetena till den nuvarande lagen (prop. 1958:82 s. 58) framgår att avsikten inte var varit att ändra på tillämpningsområdet i förhållande

till den tidigare lagen på området, med undantag för skada (sabotageskada) som inträffar före ett krig men som har samband med ett senare utbrutet krig. Detta innebär alltså att lagen skall tillämpas på krigsskada om Sverige är indraget i krig eller om krig råder utanför landets gränser och Sverige håller sig utanför konflikten.

Frågan kan nu ställas om den angivna gränsdragningen för begreppet krigsskada – att krigsskada förutsätter en koppling till ett krig mellan stater – är lämplig och ändamålsenlig. Varför skall skador som inträffar då krig hotar men inte utbryter inte omfattas av lagen. Någon skillnad i fråga om faktisk skadetyper behöver det inte vara. Vidare kan antalet sådana skador antas vara av begränsad omfattning. Det kan emellertid vara svårt att avgränsa de skador som skulle vara ersättningsbara med hänvisning till förekommande krigshot. I viss utsträckning kan säkerligen också ersättning från försäkring bli aktuell. Om så inte är fallet och det bedöms som rimligt att statlig ersättning utgår får det förutsättas att frågan blir löst i särskild ordning genom statliga åtgärder (se prop. 1958:82 s. 59). Därvid kan naturligtvis krigsskadeordningens tekniskt-administrativa apparat användas. Utredningen anser mot bakgrund av det anförda att det inte finns anledning att i en ny krigsskadelag ändra på begreppet krigsskada i nämnda hänseende.

I fråga om orsakssamband mellan kriget och skadan krävs enligt KSL att skadan skall ha uppkommit i följd av kriget. Ett verkligt orsakssamband skall således föreligga. Enligt förarbetena skall inte bara direkta krigsskador (genom t.ex. bombfällning) täckas av KSL utan även indirekta skador (en civil brand kan inte släckas därför att vattenledningar har bombats) om de beror på krigspräglade omständigheter. Det har inte ansetts möjligt att närmare ange hur orsakssambandet skall vara beskaffat för att vara tillfyllest. Genom nuvarande definition har nämnden givits stor frihet att tillämpa lagen på ett rimligt sätt så att det i möjlig mån undviks att den skadedrabbade blir utan ersättning. Det samband som här finns med civilförsäkringens villkor diskuteras i det följande.

Det är även enligt utredningen uppenbart att det inte går att ge en så fullständig definition av krigsskadebegreppet att tillämpningsproblem inte uppkommer när det gäller att avgöra en sambandsfråga. Enligt utredningen finns det sålunda inte skäl att i fråga om orsakssambandet ändra på nuvarande allmänna formulering av krigsskadebegreppet. Det får således överlämnas åt tillämpande myndighet att på ett förnuftigt sätt avgöra om en viss skada kan anses ha uppkommit i följd av en krigshandling

Krigsskadeskyddet – civilförsäkringen

I de flesta svenska skadeförsäkringar, t.ex. företagsförsäkringar, fastighetsförsäkringar, villa- och hemförsäkringar, finns en krigsklausul som undantar egendomsskada som har samband med krig, krigsliknande händelser, inbördeskrig, revolution eller uppror. KSL omfattar endast skada till följd av krig. Lagen omfattar således inte skada till följd av

krigsliknande händelser, inbördeskrig, revolution eller uppror om skadan inte hänger samman med ett krig. Den bristande överensställningen mellan KSL och försäkringsavtalens krigsklausul innebär således att det finns ett skadeområde som vare sig täcks av försäkring eller statligt krigsskadeskydd.

Redan när KSL:s upphovsmän utarbetade lagen fanns ett liknande glapp i ersättningssystemen. Lösningen att lagens krigsskadebegrepp skulle anpassas till gällande krigsklausul avfärdades eftersom den skulle innebära att försäkringsbolagen skulle bestämma statens åtagande i krigsskadehänseende. Lika orealistiskt ansågs det att kräva att bolagen anpassade sina krigsklausuler till lagens krigsskadebegrepp (SOU 1957:5 s. 98).

Utredningen har inte funnit anledning att frånga det nämnda principiella ställningstagandet. Någon annan effektiv åtgärd för att helt täppa till luckan och som dessutom är realistisk att genomföra torde knappast finnas. Även i framtiden måste man således räkna med att systemet inte kommer att vara heltäckande.

Definitionen av krigsskadebegreppet innebär att det helt oskyddade området kommer att bestå av skador som har samband med inbördeskrig, krigsliknande händelser, revolution och uppror. I förarbetena till KSL anförde departementschefen att frågan om ersättning för sådana fall, som alltså inte hade någon koppling till krig, fick bero av särskilda överväganden i framtiden (prop. 1958:82 s. 59). Om sådana skador skall ersättas får det förutsättas, som redan antytts i det föregående, att regleringen sker i särskild ordning. Enligt utredningen är det knappast möjligt att i förväg ta ställning till i vad mån staten skall bereda egendomsägarna skydd även i sådana fall.

När det gäller skador under krigsförhållanden bör den skadelidande i princip kunna räkna med att ha ett ekonomiskt skydd om han har en civilförsäkring. Bedöms skadan vara en följd av en krigshändelse täcks den av KSL och ersättning utgår i den omfattning som beslutas av statsmakterna. Om sådant orsakssamband saknas omfattar förmodligen civilförsäkringen i de flesta fall skadan.

Självfallet kan det uppkomma gränsfall. En skada kan därför riskera att hamna mellan bägge ersättningssystemen trots att den egentligen är ersättningsberättigande. I förarbetena anges att nämnden till följd av orsaksbegreppets definition "skada i följd av krig" bör ha goda möjligheter att i sådan situationer komma fram till ett tillfredsställande resultat (prop. 1958:82 s. 59). Det förutsätts vidare att samråd äger rum mellan Krigsskadenämnden och försäkringsbolagen för att förebygga att fall oriktigt lämnas utan ersättning. I den mån överenskommelse inte kan träffas om en rimlig lösning kan ett utlåtande från ett rådgivande organ inhämtas. Det bör observeras att den nämnda ordningen naturligtvis inte hindrar den skadelidande från att i vanligt ordning låta en allmän domstol pröva försäkringsbolagets ansvar enligt den meddelade försäkringen.

Enligt utredningen synes den angivna ordningen innebära en smidig och effektiv lösning av frågan hur gränsfall kan hanteras.

Bevisvärigheter kan naturligtvis leda till att försäkringsbolagen får utge ersättning för skador som egentligen är krigsskador. En regressmöjlighet för bolagen mot Krigsskadenämnden bör därför finnas om en felaktig bedömning senare visar sig ha gjorts. Även Krigsskadenämnden bör ha en regressrätt mot bolagen om krigsskadeersättning felaktigt utbetalats för en civil skada. Utredningen föreslår därför att sådana regressmöjligheter bör behållas i en ny lag.

Krigsskadeskyddad egendom

I KSL görs ett antal undantag från utgångspunkten att ersättning kan lämnas för skador på egendom som finns här i landet. Det är dels en utvidgning från territoriell synpunkt såtillvida att även fartyg och flygplan i inrikes fart och fiskefartyg, jämte medförd egendom, omfattas, oavsett att skadan inträffar när fartyget eller flygplanet befinner sig utanför territorialgränsen. Denna utvidgning, som även förutsatts i registreringsalternativet, bör enligt utredningen behållas också fortsättningsvis.

I KSL undantas från lagens tillämpning viss egendom beroende på vem som är ägare till egendomen. Det är till en början fråga om staten tillhörig egendom, dock att krigsskadeskyddet omfattar staten tillhöriga fastigheter som upplåtits åt enskild med arrenderätt eller mera stadigvarande besittningsrätt. Motivet för att statens egendom undantagits är att frågor om återuppbyggnad och återanskaffning ansetts med nödvändighet bära bedömas från alldeles speciella synpunkter. Utredningen anser att statlig egendom även i fortsättningen undantas från krigsskadeskyddets område. Beträffande fastigheter som upplåtits åt enskild gör utredningen bedömningen, att även de bör undantas från lagens tillämpning. Beroende på omständigheterna vid tidpunkten då riksdagen skall besluta om grunder och finansiering avseende ersättningsprocessen bör ställning tas till om skador skall åtgärdas i särskild ordning i likhet med annan statlig egendom eller om regleringen skall inordnas i krigsskadesystemet.

Vidare undantas från KSL kommunal egendom. Huvudskälet härför var att statens ekonomiska bistånd till kommunerna i anledning av krigsskade-görelse måste bedömas från synpunkter som på ett avgörande sätt skiljer sig från dem som kommer att läggas till grund för ersättningsupp-görelserna i fråga om enskild egendom. Utredningen delar uppfattningen att utjämningen av kommunernas krigsskador bör ske efter särskilda grunder utom ramen för det vanliga krigsskadeskyddet. Vad gäller av kommun ägda fastigheter som upplåtits åt enskild med besittningsrätt, vilka fastigheter omfattas av KSL, gör utredningen en bedömning motsvarande vad som nyss sagts om av staten upplåtna fastigheter.

Vad nu sagts avser egendom som direkt ägs av staten eller kommun. Beträffande statliga och kommunala bolag eller stiftelser innebär detta att dessa skall omfattas av reglerna om krigsskadeskydd med plikt att göra anmälan om inträffade skador. Om riksdagen så beslutar sedan krigssituationen upphört får skador på bolagens och stiftelsernas egendom, alltefter

vad som befinns lämpligt med hänsyn till egendomens art, regleras i särskild ordning utanför lagstiftningen om krigsskadeskydd.

Liksom i den gällande lagen bör främmande stat tillhörig egendom undantas från krigsskadeskyddet. Detsamma bör gälla i fråga om utländska fartyg och luftfartyg.

I fråga om utländsk egendom i övrigt kan enligt KSL regeringen besluta att också sådan egendom skall undantas från lagens tillämpning. Skälet till att utländsk egendom inte generellt undantagits har samband med att inte bara egendomens ägare utan även svenska panthavare skulle kunna ställas utanför det skydd som åsyftas med lagen. Utredningen har också uppfattningen att det inte är rimligt att i förväg ens preliminärt utgå från att utländsk egendom skall stå utanför en uppgörelse om krigsskadeersättning. Enligt utredningen bör det ankomma på riksdagen att vid sitt ställningstagande till krigsskadeuppgörelse även bestämma i vad mån egendom tillhörig utländsk medborgare eller utländsk juridisk person skall få del av den ersättning som kan bli aktuell.

I KSL undantas slutligen från tillämpningsområdet vissa egendomslag, nämligen dels penningar, aktier, obligationer och andra fordringsbevis, dels smycken, ädla stenar och äkta pärlor, såvitt det inte är fråga om egendom som är föremål för yrkesmässig verksamhet. Utredningen finner det närmast ogörligt att på ett rimligt och lämpligt sätt avgränsa den s.k. lyxegendom som inte skall anses böra omfattas av krigsskadeskyddet. Utredningen utgår visserligen från att sådan egendom, varmed inbegripes även annan egendom av lyxkaraktär än sådan som anges i KSL, inte alls eller i endast begränsad omfattning kommer att omfattas av statlig krigsskadeersättning. Det bör emellertid ankomma på riksdagen att beroende på omständigheterna, i sina riktlinjer för skaderegleringen besluta i vad mån ersättning skall utgå.

Beträffande i KSL upptagna värdehandlingar kan konstateras att ersättningsproblemen numera väsentligt reducerats eftersom aktier och obligationer i stor utsträckning finns registrerade hos utgivaren eller hos Värdepapperscentralen. Utredningen anser att det i övrigt vad gäller värdehandlingar också får vara en fråga för riksdagen att besluta om, när riktlinjerna för ersättningsuppgörelsen läggs fast.

Anmälningfrist för krigsskada

Enligt 11 § KSL gäller att skadeanmälan i princip måste inges inom tre månader efter erhållen kännedom om skadan för att rätt till ersättning skall föreligga.

I avsnitt 8.7.4 har utredningen redovisat sina överväganden i fråga om en i lagen angiven bestämd tidsfrist inom vilken en skadeanmälan måste göras enligt registreringsalternativet. Enligt utredningen bör en uppmjukning i linje med vad där sagts göras också när det gäller en moderniserad krigsskadelag. Nuvarande bestämmelse i KSL bör sålunda ersättas med en bestämmelse om att skadeanmälan skall ske snarast möjligt och

senast vid den tidpunkt som riksdagen bestämmer då riksdagen enligt 1 § beslutar om de allmänna förutsättningarna för ersättning.

Finansieringen av krigsskadeskyddet

Frågan om finansieringen av ersättning har lämnats öppen i krigsskadelagen. Utredningsmännen förordade en skattefinansierad ersättning. I utredningsbetänkandet (SOU 1957:5 s. 118 - 136) analyserades detta spörsmål närmare och utredningen stannade för en form av ett särbudgetsystem som omfattade specialavgifter. Det ansågs att krigsskadelidande därigenom skulle få en bättre garanti för att medel verkligen tillkom dem. I den följande propositionen ansåg departementschefen att det kunde vara "värdefullt att framdeles utan någon författningsmässig bundenhet fritt kunna välja det system som bäst svarar mot existerande resurser och den då rådande uppfattningen om vad som från samhällssynpunkt är mest gagneligt" (prop. 1958:82 s. 62).

Av förarbetena till lagen framgår att skattefinansiering ansågs vara det enda realistiska alternativet vid mera omfattande krigsskadegörelse. Om skadegörelsen däremot var av begränsad omfattning skulle en försäkringsmässig finansiering kunna vara att föredra enligt lagrådet, departementschefen och lagutskottet. Man förutsatte att den fortsatta beredningsplaneringen tog sikte även på finansieringsmetoder som var lämpade för mindre svåra krigsfall (a. prop. s. 62, 97 och 106 f. samt L²U B 12 s. 26).

Krigsskadenämnden behandlade också finansieringsfrågan i sin planeringsverksamhet åren närmast efter tillkomsten av KSL. Nämnden kom dock fram till att en uppbyggnad i förväg av alternativa finansieringsformer var orealistisk. Man fann således inte anledning att frånga principen om en skattefinansiering.

Enligt utredningen är den grundläggande frågan vid överväganden om finansieringen av krigsskadeskyddet vilka situationer som skaderegleringen skall omfatta. Det torde vara odiskutabelt att ett försäkringsliknande system endast skulle kunna tillämpas vid en mera begränsad skadeomfattning där avgifter tas ut från personer ingående i visst kollektiv. I alla andra fall torde det vara nödvändigt med en skattefinansiering av ersättningar för krigsskadorna.

Vad som talar emot att planera för en försäkringsmässig finansiering är bl.a. följande. Ett sådant system måste ändå kompletteras med skattefinansiering i svårare lägen. Ett försäkringsmässigt system torde vidare förutsätta en särskild registrering redan i fredstid, vilket kräver en viss förvaltningsapparat. Det fordras också att systemet hålls aktuellt för att en försäkringsmässig reglering av uppkommande skador och en framtida avgiftsbetalning skall kunna ske. Detta förutsätter att regelbunden kontakt hålls mellan registreringsmyndigheten och den som anslutit sig till försäkringssystemet. Under krigsförhållanden kan detta bli svårt. Eftersom avgifterna rimligen skall betalas i efterhand liknar det, i vart fall ur de avgiftsskyldigas synpunkt, en skattefinansiering. Vidare tar

försäkringsavgifterna inte hänsyn till de avgiftsskyldigas faktiska betalningsförmåga.

Mot bakgrund av det anförda anser utredningen att det inte finns tillräckliga skäl att utgå från annat än att krigsskadeskyddet får finansieras via skattemedel. Även om det sålunda inte ter sig meningsfullt att planera för en annan typ av finansiering i vissa lägen har statsmakterna självfallet alltid möjlighet att efter ett krig anpassa finansieringen efter då rådande förhållanden. Frågan hur en skattefinansiering eller finansiering av allmänna medel på annat sätt skall gå till kan sålunda inte bestämmas i förväg. Däremot kan det ur beredskapssynpunkt vara av värde att frågan redan i fredstid blir föremål för vissa överväganden.

I betänkandet *Ekonomisk politik under kriser och i krig* (SOU 1992:75 s. 144 ff) föreslås att en till Finansdepartementet knuten beredskapsdelegation för den ekonomiska politiken inrättas. Delegationen föreslås bestå av representanter för Finansdepartementet, Konjunkturinstitutet, Riksbanken, Riksgäldskontoret och Riksskatteverket. Delegationen bör bl.a. diskutera förberedelsarbetet på det ekonomisk-politiska området inför kriser och krig så att olika åtgärds paket är konsistenta och rimligt balanserade. Enligt uppgift kommer en beredskapsdelegation att upprättas enligt förslaget. Om så också sker kan det enligt utredningens uppfattning vara lämpligt att delegationen i samband med den allmänna finansiella beredskapsplaneringen även överväger frågan hur en skattemässig finansiering av krigsskadeskyddet lämpligen bör utformas.

Rätt till domstolsprövning

Sverige är sedan år 1952 bundet av Europarådets konvention till skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen).

I artikel 6:1 i Europakonventionen stadgas att den enskilde har rätt till domstolsprövning av sina "civila" rättigheter och skyldigheter. Europadomstolen som kontrollerar efterlevnaden av konventionen har uttalat att det avgörande för vad som skall anses vara en civil rättighet inte är hur en rättighet karakteriseras i den nationella rätten. Begreppet civila rättigheter bör i stället ges en självständig innebörd. I begreppet ryms, enligt domstolen, varje förfarande vars utgång är avgörande för rättigheter och skyldigheter av privat natur. Det kan därför även gälla frågor som här i landet avser förhållandet mellan den enskilde och det allmänna.

Om den närmare innebörden av artikeln hänvisas till översikten av rättspraxis i *Svensk Juristtidning* 1991 av justitierådet Hans Danelius och hans arbete *Mänskliga rättigheter* (5:e uppl., Norstedts, 1993).

I syfte att säkerställa att svensk rätt motsvarar Europakonventionens krav på tillgång till domstolsprövning infördes genom lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut en ny möjlighet att få beslut som regeringen och andra myndigheter meddelar i förvaltningsärenden prövade i regeringsrätten.

Ett avgörande i ett förvaltningsärende som inte kan komma under någon annan domstols prövning skall enligt 1 § i den lagen kunna överprövas i regeringsrätten, om ärendet rör något förhållande som avses i 8 kap. 2 eller 3 § regeringsformen, dvs. rör tillämpningen av civilrättsliga eller "betungande" offentligrättsliga normer.

Regeringsrätten skall enligt samma bestämmelse pröva om förvaltningsbeslutet står i överensstämmelse med gällande rättsregler. Någon fullständig överprövning av ett beslut skall alltså inte ske.

Lagen är tidsbegränsad. Den gäller f.n. till utgången av år 1994. Riksdagen har inte tagit ställning till om tillämpningstiden skall förlängas.

Genom prop. 1993/94:117 har regeringen föreslagit att Europakonventionen skall gälla som lag här i landet. Riksdagen har bifallit förslaget (bet. 1993/94:KU 24, rskr. 1993/94:246). Lagen har ännu inte utfärdats. En inkorporering av konventionen med svensk rätt innebär att dess bestämmelser blir omedelbart tillämpliga i Sverige.

Det går inte att med säkerhet avgöra huruvida en rätt till krigsskadeersättning enligt krigsskadelagen är en sådan civil rättighet som avses i Europakonventionen. Utredningen har dock kommit fram till, att den rätt som uppkommer för den enskilde när statsmakterna har bestämt att krigsskadeersättning skall utgå efter vissa rättsliga normer, bör betraktas som en sådan civil rättighet som omfattas av konventionen.

Enligt artikel 15 i Europakonventionen får en fördragsslutande part, under krig eller i annat allmänt nödläge som hotar nationens existens, vidta åtgärder som avviker från skyldigheterna enligt konventionen i den utsträckning som är oundgängligen erforderlig med hänsyn till situationens krav.

Enligt utredningen är det tveksamt om undantagsregeln kan åberopas under den kortare eller längre tid efter ett krig som krigsskadenämndens beslutande verksamhet huvudsakligen kommer att bedrivas om lagen tillämpas. Med hänsyn härtill bör man enligt utredningen bortse från regeln för att inte riskera att komma i konflikt med Europakonventionen.

Av Europakonventionen följer att den klagande skall ha rätt till en domstolsprövning av sina civila rättigheter. Vad som avses med en domstolsprövning är inte helt klart. Europadomstolen har uttalat att termen "domstol" i detta sammanhang inte skall tolkas så, att därmed avses enbart en domstol av traditionellt slag, som ingår i ett lands domstolsorganisation (Danelius, a.a. s. 153). Som domstolar har godtagits nämnder av olika slag. På organen i fråga ställs mycket höga krav på oberoende och opartiskhet. Härutöver krävs bl.a. att förfarandet är rättvist och offentligt och att rätt till muntlig förhandling finns.

Utredningen anser att det nuvarande systemet för prövning av krigsskadeärenden inte uppfyller Europakonventionens krav på domstolsprövning. Krigsskadenämnden och förfarandet inför nämnden motsvarar således inte kraven enligt konventionen.

Enligt utredningen är det inte tillfredställande att som en lösning hänvisa till den befintliga rättsprövningslagen. Den erbjuder inte någon allsidig överprövning av ett beslut.

Det återstår då i princip tre sätt att lösa problemet på. Det första är att bestämma att ärenden enligt krigsskadelagen skall handläggas av domstol. Det andra sättet är att bygga upp prövningsorganet i ersättningsärendena så att det uppfyller konventionens krav på "en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför oavhängig och opartisk domstol". Det tredje sättet är att tillåta att det nuvarande prövningsorganets beslut får överklagas till domstol.

Vid en jämförelse mellan alternativen har utredningen funnit att för den mängd ärenden som det kan bli fråga om den tredje varianten är att föredra i de flesta fall. Krigsskadenämnden kan på ett smidigt, ändamålsenligt och effektivt sätt sköta skaderegleringen. Nämnden kan avgöra ärenden efter lämplighet och skälighet och med beaktande av ett krav på enhetlig behandling av ärendena. Enligt utredningen talar övervägande skäl för att välja det nämnda alternativet.

För att systemet skall överensstämma med Europakonventionens krav bör således införas en möjlighet att kunna överklaga Krigsskadenämndens beslut till domstol. Eftersom besluten i fråga fattas av en förvaltningsmyndighet blir det naturliga att överklagandet sker hos en förvaltningsdomstol; i detta fall hos kammarrätten. En överprövning i kammarrätten bör innebära att beslutet kan prövas i sin helhet. Enligt det nuvarande systemet kan endast frågan om vem rätten till ersättning tillkommer prövas av domstol. Inget torde hindra kammarrätten från att i enlighet med 24 § Förvaltningsprocesslagen (1971:291) inhämta yttrande från det rådgivande organ som vid behov kan upprättas, om sådant yttrande inte redan inhämtats.

Förhållandet mellan krigsförsäkringslagen och krigsskadelagen.

Krigsförsäkringslagens tillämpningsområde är inte territoriellt begränsat. Krigsförsäkring kan därför meddelas även av egendom inom Sveriges gränser. Härigenom överlappar de rubricerade lagarnas tillämpningsområden varandra i fråga om krigsförsäkringsbar egendom.

Krigsskadelagen gällde till en början inte för fartyg, flygplan och annan egendom som kunde försäkras mot krigsrisk enligt krigsförsäkringslagen. Undantaget tillkom för att krigsförsäkringen skulle utnyttjas i största möjliga utsträckning (prop. 1958:82 s.76). Undantagsbestämmelsen togs senare bort då krigsförsäkringsnämnden inte ansåg sig ha sådana informationsmöjligheter som förutsattes för att skadelidande inte skulle lida några rättsförluster på grund av bristande kunskap om försäkringsmöjligheterna (SFS 1967:853, prop. 1967:165 s. 15). Man befärade inte att egendomsägare i spekulationssyfte eller av av andra skäl i större utsträckning skulle underlåta att utnyttja krigsförsäkringen. Det försäkringsmässiga skyddet erbjuder ju påtagliga fördelar i förhållande till det osäkra krigsskadeskyddet enligt lagen. Grunderna för krigsskadeskyddet kan dessutom utformas så att fall där uppenbart spekulationssyfte ligger bakom underlåtenhet att teckna krigsförsäkring utesluts helt eller delvis från ersättning. Någon möjlighet för en skadelidande att uppbära

dubbelersättning finns inte med hänsyn till utformningen av 1 § ("i den mån skadan ej gottgöres i annan ordning") (a. prop. s. 15 f).

Enligt utredningen är de anförda skälen alltjämt bärkraftiga. Det finns därför inte anledning att föreslå någon ändring i det nuvarande förhållandet i denna fråga.

8.7.6 Frågor om ersättning för skada på krigsviktig egendom

En speciell fråga som måste övervägas oavsett vilket system som väljs av de nyss behandlade gäller ordningen för reglering av krigsskador på egendom som är särskilt viktig för försvaret, folkförsörjningen eller samhället i övrigt. I dessa fall är en snabb skadereglering nödvändig. Som framgår av avsnitt 8.5 har ett visst planeringsarbete skett i avsikt att lösa detta problem. Någon fastlagd ordning för en särskild skadereglering i fråga om krigsviktig egendom finns emellertid inte.

Problemet med reglering av ersättning för skador på krigsviktig egendom är av praktisk natur. Frågan gäller hur man snabbt skall kunna utge ersättning för sådana egendomsskador redan under pågående krig. Ett beslut om ersättning förutsätter att man har överblick över behov och kapacitet. Detta är särskilt nödvändigt om prioriteringar måste göras mellan olika skador. Krigsskadenämnden kan knappast göra de nödvändiga avvägningarna. Befintliga rutiner för krigsskadeersättning är inte heller tillräckliga för allvarliga krigsförhållanden och omfattande krigsskador. I sådana fall är det knappast möjligt förrän efter kriget att sätta i gång med skaderegleringen efter riktlinjer som bestäms av riksdagen. Men det är just i sådana situationer en snabb reglering behövs. Det är därför uppenbart att det måste finnas en särskild ordning för förfarandet i fråga om krigsskador på krigsviktig egendom. Det är dessutom fråga om skadefall som skall ersättas utifrån ett annat motiv än det som ligger till grund för krigsskadelagen. Den krigsviktiga egendomen har stor betydelse för försvarsansträngningarna och samhällets överlevnad under krigsförhållanden. Det är mera en fråga om att se till att försörjningen av viktiga varor kan upprätthållas. Krigsskadelagens ersättningssystem tar däremot sikte på att ersätta egendomsinnehavare för av kriget förstörd egendom. Någon återuppbyggnadsskyldighet kommer inte alltid att krävas.

Det är självfallet angeläget att en ordning för behandling av ersättning för skador på krigsviktig egendom finns, oavsett vilken lösning som väljs för krigsskadeskyddet.

I fråga om den närmare utformningen av en särskild ordning för behandling av skador på krigsviktig egendom bör huvudprinciperna i den plan som föreslogs av Krigsskadenämnden i mitten av 1970-talet kunna tillämpas. Det innebär i korthet att frågan om ersättning handläggs på två nivåer. Regionalt utreds ärendet av den som drabbats av skadan och länsstyrelsen. Därefter överlämnas ärendet till den centrala försörjnings-

myndighet inom vars ansvarsområde den skadade egendomen hör. Denna myndighet fattar beslut om förskott på ersättning och ombesörjer utbetalning av medel för återuppbyggnad. För beslut om nödvändiga prioriteringar mellan olika försörjningsmyndigheter i en konkurrenssituation skulle hänvändelse till regeringen eller till den myndighet som regeringen bemyndigar kunna ske.

Nämndens förslag ledde som framgått tidigare till att beredskapsbudgeten omfattar ett förslagsanslag avseende medel som skall kunna användas som förskott vid reglering av skador på krigsviktig egendom. Det finns inte några närmare föreskrifter om dispositionen av anslaget. Det är dock upplagt som tillhörigt Krigsskadenämndens område.

Utredningen har funnit att det f.n. inte finns några fastlagda rutiner för hur frågorna rörande ersättning för skador på krigsviktig egendom skall hanteras. Det är emellertid angeläget att i beredskapsplaneringen ingår att utforma en ordning för hanteringen av nämnda frågor. Utredningen föreslår därför att regeringen uppdrar åt ÖCB, som har samordningsansvaret för totalförsvarets civila del, att i samråd med de centrala försörjningsmyndigheterna och länsstyrelserna närmare planera för en sådan ordning. Enligt utredningen bör den av Krigsförsäkringsnämnden föreslagna ordningen därvid kunna användas som en god grund vid planeringen. De berörda försörjningsmyndigheterna bör få beslutanderätt om ersättning och dess utbetalning. Ett anslag för dylika ersättningar bör, som för närvarande, finnas i beredskapsbudgeten och lämpliga dispositionsföreskrifter bör förberedas.

Om det nuvarande systemet för krigsskadeersättning behålls bör Krigsskadenämnden få del av handlingarna i ersättningsärendet för att vid sin slutreglering enligt KSL kunna beakta den ersättning som redan utgått med anledning av att det varit fråga om krigsviktig egendom. Om registreringsystemet införs kan det bli aktuellt att lämna uppgifter till Finansinspektionen eller till det organ som får i uppgift att eventuellt sköta krigsskaderegleringen.

Utredningen vill slutligen understryka att det ovan anförda har tagit sikte på reglering av krigsskador. Självfallet kan det under krigsförhållanden vara viktigt med en snabb lösning av ersättningsfrågor i särskild ordning även vid andra skador än sådana som orsakas av en krigshandling, om egendomen är krigsviktig. Detta kan vara fallet om egendomen är otillräckligt försäkrad eller försäkringsersättningen av någon anledning inte betalas ut. Även om försäkring finns kan situationen vara den att skadan är svårbedömbär och försäkringsbolaget därför hänvisar försäkringstagaren till rättegång för prövning av ansvaret. Det kan även inträffa att försäkringsbolaget i och för sig är betalningsskyldigt men inte kan betala ut försäkringsersättningen.

Enligt utredningens mening finns det från beredskapssynpunkt goda skäl att hanteringen också av sådana skadefall, som nu nämnts, tas upp av ÖCB i samband med det uppdrag som utredningen föreslagit i det föregående.

9 Specialmotivering

9.1 Förslaget till lag om försäkringsverksamhet under kris- och krigsförhållanden

I denna lag har sammanförts bestämmelser från fyra olika beredskapslagar, den inländska och den utländska lagen, krigsansvarighetslagen och krigsförsäkringslagen. Lagen består av fem kapitel. 1 kap. innehåller allmänna bestämmelser om lagens innehåll, vissa definitioner och tillämpningsförutsättningar. I 2 kap. regleras enskild försäkringsverksamhet i allmänhet. Frågor om krigsansvarighet för personförsäkringar regleras i 3 kap. I 4 kap. har upptagits regler om statlig försäkring och 5 kap. innehåller tillsynsregler m.m. I den mån gamla bestämmelser har överförts till denna lag har dessa generellt anpassats till den nya regeringsformen. Vidare har Finansinspektionen övertagit de uppgifter som dåvarande Försäkringsinspektionen hade. Detta följer av lagen (1991:936) med anledning av Finansinspektionens inrättande.

1 kap. Allmänna bestämmelser

Lagens innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om dels svensk och utländsk försäkringsgivares verksamhet här i landet under krig, krigsfara eller därav föranledda förhållanden, dels krigsansvarighet för liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring dels ock statlig försäkring mot krigsrisk och statlig återförsäkring under krigsförhållanden.

Paragrafen anger lagens innehåll

Definitioner

2 § Med svensk försäkringsgivare avses försäkringsbolag som fått koncession enligt försäkringsrörelselagen (1982:713).

Med utländsk försäkringsgivare avses dels försäkringsföretag som fått koncession enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige, dels försäkringsgivare som med tillämpning av lagen (1993:1302) om

EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige driver verksamhet här i landet.

Paragrafen innehåller definitioner av vad som i denna lag avses med svensk och utländsk försäkringsgivare. Utländska försäkringsgivare kan vara hemmahöriga i ett EES-land eller ett annat främmande land. När det gäller EES-försäkringsgivare bör det observeras att det är fråga om såväl här etablerade företag som sådana som endast verkar här genom gränsöverskridande verksamhet.

När lagen skall tillämpas

3 § Är Sverige i krig skall bestämmelserna i 2 kap. 1-3 och 5-7 §§, 4 kap. 2, 3, 5 och 6 §§ samt 5 kap. 2 § tillämpas.

Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara, får regeringen föreskriva att bestämmelserna som anges i första stycket skall tillämpas.

Föreskrift enligt andra stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen gjordes, upphör föreskriften att gälla.

Paragrafen innehåller allmänna förutsättningar för tillämpning av vissa av lagens bestämmelser i 2, 4 och 5 kap. De angivna förutsättningarna är en följd av 13 kap 6 § regeringsformen. Att inte alla bestämmelser omfattas beror på att vissa måste kunna tillämpas även under andra förhållanden. Som exempel kan nämnas bemyndigandena i 4 kap 9 § om Krigsförsäkringsnämndens rätt att ingå avtal som där sägs. Sådana bestämmelser får alltså tillämpas redan när lagen trätt i kraft. Om tillämpningen av bestämmelserna i 3 kap. stadgas i 4 §. De nämnda förutsättningarna har sakligt oförändrade överförts från 1 § inländska och 1 § utländska lagen samt från 1 § krigsförsäkringslagen. Förutsättningarna har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitten 5.5.2 och 6.14.7.

Att Sverige är i krig tillkännages av regeringen genom bl.a. kungörelse i Svensk Författningssamling [3 § beredskapsförordningen (1993:242)]. När förhållanden som avses i 3 § första och andra stycket inte längre råder skall regeringen besluta att beredskapen skall återgå till fredstida nivå [3 § lagen (1992:1403) om höjd beredskap].

4 § Bestämmelserna i 3 kap. om krigsansvarighet för livförsäkring och viss annan försäkring tillämpas i samband med krigsförhållanden i enlighet med vad som föreskrivs i samma kapitel.

Paragrafen innehåller en erinran om att det i 3 kap. finns särskilda bestämmelser för tillämpningen av de regler som finns där.

2 kap. Svensk och utländsk försäkringsgivares försäkringsverksamhet

I detta kapitel upptas bestämmelser om möjligheter till avsteg från regler som gäller för försäkringsrörelsen och från försäkringsvillkoren såväl i fråga om skadeförsäkring som liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring. Vidare har gemensamma bestämmelser om anstånd med premiebetalning och försäkringsersättning intagits i kapitlet.

Rörelsen

1 § Regeringen får meddela föreskrifter om avvikelser från bestämmelserna i försäkringsrörelselagen (1982:713) och lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.

Finansinspektionen får medge en försäkringsgivare att avvika från bestämmelse i lag som anges i första stycket eller från föreskrift som meddelats med stöd av sådan lag.

Denna paragraf som i princip inte har någon motsvarighet i tidigare lagar på området innehåller bemyndiganden som möjliggör avsteg från vad som annars gäller för svenska och icke EES-försäkringsgivare enligt de för dem gällande rörelselagarna. Skälet till varför EES-försäkringsgivare inte omfattas av någon motsvarande möjlighet framgår av den allmänna motiveringen i avsnitt 5.3.3. Regeringen får tillåta avvikelser genom föreskrifter som gäller för alla försäkringsgivare som berörs av paragrafen medan Finansinspektionen på ansökan av en sådan försäkringsgivare kan medge dispens genom enskilt beslut. Bemyndigandena är inte formellt begränsade till vissa frågor i de angivna lagarna utan befogenheterna avser alla bestämmelser i dessa lagar. Det bör observeras att bemyndigandet för regeringen innebär en rätt att inte bara föreskriva att vissa bestämmelser i t.ex. FRL inte behöver följas av försäkringsgivarna utan även att ge lagens föreskrifter ett annat innehåll. Regeringen kan exempelvis i fråga om bestämmelsen om tid för kallelse till bolagsstämma i 9 kap. 9 § FRL föreskriva annan frist än vad som där stadgas. Inspektionens bemyndigande däremot avser endast en rätt att bevilja dispens från en bestämmelse i de angivna lagarna eller från föreskrifter som regeringen meddelat med stöd av sitt bemyndigande. Villkor skall dock kunna kopplas till beslut om dispens. Detta torde vara möjligt utan att någon särskild bestämmelse härom tas upp i lagen. Härigenom kan samma resultat uppnås även vid beslut i enskilt fall. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.2.3 och 5.3.3.

2 § Finansinspektionen får medge en svensk försäkringsgivare att för egen räkning ta på sig ett större försäkringsansvar än som följer av bolagsordningen. Av beslutet skall framgå i vilken utsträckning den annars gällande skyldigheten att teckna återförsäkring får frångås.

Finansinspektionen får även medge en svensk försäkringsgivare som är ett ömsesidigt försäkringsbolag att överskrida en i bolagsordningen angiven begränsning av återförsäkring i förhållande till den direkta försäkringen. Av beslutet skall framgå i vilken utsträckning bolaget får avvika från begränsningen.

Finansinspektionen får också medge en svensk försäkringsgivare att göra annan avvikelse från bestämmelse i bolagsordningen.

Paragrafen omfattar bemyndigande för Finansinspektionen att dispensera från bestämmelser i bolagsordningen. Innehållet i en bolagsordning regleras av 2 kap. 5 § FRL. Som där framgår skall bl.a. vissa frågor om återförsäkring regleras i bolagsordningen. Av naturliga skäl gäller denna paragraf endast för svenska försäkringsgivare.

Som framgår av den allmänna motiveringen gäller dock i fråga om livförsäkring att återförsäkringsfrågor och vissa andra väsentliga frågor skall regleras i s.k. grunder enligt 2 kap. 6 § FRL.

Utformningen av den föreslagna bestämmelsen bygger emellertid på de förslag som Försäkringsutredningen (Fi 1990:11) lagt fram i sitt delbetänkande Försäkringsrörelse i förändring 2 (SOU 1993:108). Förslagen, som förutsätts komma att genomföras, innebär att grunderna i fortsättningen endast skall innehålla försäkringstekniska riktlinjer medan frågor om återförsäkring skall föras över till bolagsordningen även i fråga om livförsäkringsbolag och bestämmelser som rör enskilda försäkringsavtal skall tas in direkt i avtalsvillkoren.

Utredningen har, som framgår av tredje stycket, av beredskapsskäl funnit det lämpligast att tillåta dispenser från alla bestämmelser i bolagsordningen. Men på en mycket betydelsefull punkt har utredningen funnit det vara motiverat att särskilt framhålla dispensmöjligheten, nämligen i fråga om återförsäkring.

Första och andra styckena av paragrafen rör därför frågor om avsteg från annars gällande återförsäkringskrav. I första stycket regleras ett försäkringsbolags möjlighet att gå ifrån bolagsordningens krav på återförsäkring. Härigenom kan fortsatt verksamhet underlättas när svårigheter på återförsäkringsmarknaden råder. I andra stycket regleras möjligheten för ett ömsesidigt försäkringsbolag att motta återförsäkring i större utsträckning än som följer av bolagsordningen. Tanken är att detta i någon mån skall bidra till att landets återförsäkringsbehov kan klaras.

Bestämmelserna i första och andra stycket har sin motsvarighet i 2 § inländska lagen. Någon saklig ändring är inte avsedd med förslaget. Det skall ankomma på Finansinspektionen att meddela behövliga dispenser. I förslaget anges dock vidare - till skillnad mot nuvarande bestämmelse - att beslutet även skall reglera frågan om hur stor avvikelsen får vara. Detta torde redan vara möjligt med nuvarande ordning men det har ansetts motiverat att uttryckligen kräva att ställning tas också i den frågan

vid dispensgivningen. I övrigt har bestämmelserna endast språkligt moderniserats och redaktionellt justerats.

Tredje stycket innehåller ett generellt bemyndigande för inspektionen att meddela dispenser från bestämmelser i bolagsordningen. Detta är nytt i förhållande till nuvarande ordning.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.2.3.

3 § Regeringen får beträffande svensk och utländsk försäkringsgivare i fråga om skadeförsäkring meddela föreskrifter om

1. upphörande för viss tid eller tills vidare av försäkringsgivares ansvar för vissa slag av meddelade försäkringar, därvid det skall anges vad som skall gälla i fråga om försäkringstagarnas rätt,

2. storleken av försäkringstagarnas självrisk, oavsett vad som anges i försäkringsvillkoren,

3. avvikelser från bestämmelser i 14 § andra stycket lagen (1927:77) om försäkringsavtal och reglerna i konsumentförsäkringslagen (1980:38) om försäkringsgivares meddelande till försäkringstagare och från bestämmelser och avtalade försäkringsvillkor som är beroende av sådana meddelanden,

4. oförändrat ansvar för försäkringsgivare enligt försäkringsavtal till den del avtalet omfattar brandförsäkring på byggnad som hör till fast egendom eller därmed jämställd egendom, oavsett att försäkringstagaren inte betalat förnyelsepremierna enligt avtalet.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får medge en försäkringsgivare att avvika från bestämmelser och villkor som avses i första stycket 3.

Paragrafen reglerar möjligheten att i olika avseenden tillåta avsteg från regler eller att förändra villkor som styr eller utgör avtalsinnehåll i en skadeförsäkring. Den gäller för försäkringar meddelade såväl av en svensk som en utländsk försäkringsgivare så som begreppen definieras i 1 kap. 2 §. I fråga om livförsäkring regleras motsvarande frågor i 5 §. Eftersom svensk rätt enligt lagen (1993:645) om tillämplig lag för vissa försäkringsavtal i princip är tillämplig på flertalet försäkringar som nu avses kan bestämmelserna göras tillämpliga inte bara på här etablerade utländska försäkringsföretag utan även på EES-försäkringsgivare som verkar här genom gränsöverskridande verksamhet. Det sakliga området för olika ingrepp enligt paragrafen har i princip motsvarighet i nuvarande bestämmelser i den inländska och utländska lagen. Paragrafen behandlas i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.2.3 beträffande svenska försäkringsgivare och i avsnitt 5.3.3. beträffande utländska försäkringsgivare.

Allmänt gäller att regeringen bemyndigas att genom föreskrifter besluta i de frågor som paragrafen omfattar. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen kan dock i ett visst avseende även fatta beslut i enskilda fall. Självfallet kan problem förutses när det gäller att tillämpa dispensmöjligheten i fråga om EES-försäkringsgivare som verkar här endast genom gränsöverskridande verksamhet. Men möjligheten bör dock finnas även för dessa.

Bestämmelsen i första stycket första punkten tar sikte på att genom föreskrifter få allmänt sett mindre viktiga försäkringar att snabbt upphöra. Den har sin motsvarighet i 7 § inländska och 9 § utländska lagen varifrån den sakligt oförändrad har överförts. Utformningen av bestämmelsen har dock modifierats något. Den har härutöver undergått viss språklig och redaktionell bearbetning. Bestämmelsen är avsedd att tillämpas i särskilt extrema lägen, där det framstår som nödvändigt att försäkringsföretagens under krisförhållanden begränsade resurser koncentreras till de viktigaste försäkringsområdena. Om en försäkring upphör i förtid kan försäkringstagaren ha rätt till ersättning för den premie som därigenom betalats för mycket. Det är främst denna fråga som åsyftas med kravet på att i föreskrifterna skall anges vad som skall gälla i fråga om försäkringstagarnas rätt (jfr lagrådsuttalandet i prop. 1959:52 s. 60).

Bestämmelsen i första stycket andra punkten innehåller bemyndigande för regeringen att genom föreskrifter bestämma om självrisken i försäkring. Den har sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförts från 8 § inländska och 10 § utländska lagen.

Bestämmelsen i första stycket tredje punkten tar sikte på befrielse från krav i de angivna lagarna på skriftliga premieaviseringar och i fråga om konsumentförsäkringslagen även från andra meddelanden till försäkringstagarna och från bestämmelser och villkor som hänger samman med sådana meddelanden. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 9 § inländska och 11 § utländska lagen, såvitt avser bestämmelsen i 14 § andra stycket FAL. En skillnad i förhållande till nuvarande bestämmelser är att avvikelserna skall kunna beslutas genom föreskrifter av regeringen.

Bestämmelsen i första stycket fjärde punkten om att regeringen genom föreskrifter kan förordna om fortsatt försäkringsansvar för brandförsäkring trots obetald premie har i princip sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförts från 11 § första stycket inländska och 13 § första stycket utländska lagen. Som framgår av den allmänna motiveringen har ändring därvid skett så att bestämmelsen inte gäller nytekningsfall. Med till fast egendom jämställd egendom avses som f.n. tomträtt och vattenfallsrätt. Bestämmelsen motiveras av brandförsäkringens betydelse för kreditväsendet.

Av andra stycket framgår att avvikelse också skall kunna medges genom beslut i enskilda fall. Motivet till bestämmelsen är att man härigenom kan med endast punktinsatser täcka de fall då svårigheten att avisera mer är att hänföra till det enskilda bolaget än allmänt förekommande svårigheter för försäkringsgivarna.

4 § För en försäkringsgivares fordran på sådan obetald premie som avses i 3 § 4 gäller förmånsrätt enligt 6 § 1 och 7 § 2 förmånsrättslagen (1970:979). Förmånsrätten skall omfatta även ränta på obetald premie, om det anges i beslut om tillämpning av 3 § 4.

Paragrafen upptar en bestämmelser om förmånsrätt för sådan obetald brandförsäkringspremie som avses i 3 § 4. Det får anses vara rimligt att

försäkringsgivaren får förmånsrätt som kompensation för att han får stå ansvar utan att förnyelsepremien erläggs. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 11 § andra och tredje stycket inländska lagen och 13 § andra och tredje stycket utländska lagen. Den har sakligt ändrats endast efter vad som följer av 1970 års förmånsrättslag. Bestämmelsen har berörts kortfattat i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.2.3.

Förmånsrätten gäller obetald premie på försäkring av byggnad som hör till fast egendom, tomträtt och vattenfallsrätt. Enligt punkt 6 i övergångsbestämmelserna till förmånsrättslagen äger vad som i förmånsrättslagen stadgas om tomträtt motsvarande tillämpning på vattenfallsrätt. Det har inte ansetts nödvändigt att erinra om detta i den nya bestämmelsen. Den i bestämmelsen angivna förmånsrätten gäller automatiskt om 3 § 4 tillämpas. För att förmånsrätten även skall omfatta ränta måste detta dock beslutas särskilt.

5 § Regeringen får beträffande svensk och utländsk försäkringsgivare i fråga om livförsäkring meddela föreskrifter om

1. rätt för försäkringsgivare att med avvikelse från försäkringsvillkor skjuta upp utbetalning på grund av återköp,

2. befrielse för försäkringsgivare från skyldighet enligt försäkringsvillkor att lämna lån på försäkringen, och

3. avvikelse från bestämmelsen i 14 § andra stycket lagen (1927:77) om försäkringsavtal om försäkringsgivares meddelande till försäkringstagaren och på grund därav gällande försäkringsvillkor.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får medge en försäkringsgivare att göra sådan avvikelse som avses i första stycket.

Bestämmelserna i första stycket 3 och andra stycket gäller även i fråga om sjuk- och olycksfallsförsäkring.

I paragrafen har upptagits bestämmelser om möjligheter till avsteg från vad som i vissa fall gäller mellan försäkringsparterna i fråga om livförsäkring och i ett visst fall även sjuk- och olycksfallsförsäkring. Bestämmelsen omfattar försäkringar som meddelats såväl av svenska som utländska försäkringsgivare så som begreppen definierats i 1 kap. 2 §. Även beträffande livförsäkring gäller, som anges under 3 §, i princip den svenska försäkringsavtalsrätten för de utländska försäkringsföretagen som verkar här. Också de bör därför omfattas av paragrafen. Det bör observeras att paragrafen omfattar även s.k. krigsskyddade försäkringar enligt 3 kap.

Bestämmelsen har utformats mot bakgrund av Försäkringsutredningens andra delbetänkande (SOU 1993:108), se specialmotiveringen under 2 kap. 2 §, och förutsätter att där angivna förslag genomförs. Förslagen innebär bl.a. att i grunderna för livförsäkring inte längre skall finnas bestämmelser som direkt rör avtalsfrågor.

Avvikelserna kan åstadkommas genom föreskrifter av regeringen eller genom dispensbeslut av regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.2.3 beträffande svenska försäkringsgivare och i avsnitt 5.3.3 beträffande utländska försäkringsgivare.

Bestämmelsen i första stycket första punkten, som gäller anstånd för försäkringsgivare med utbetalning av återköpsvärdet hos livförsäkringar, har sin motsvarighet i 5 § inländska och 7 § utländska lagen. Enligt nuvarande bestämmelse kan sådant anstånd endast ges av Finansinspektionen genom ett dispensbeslut. Förslaget innebär ändring på den punkten i enlighet med vad som ovan sagts.

Bestämmelsen i första stycket andra punkten, som gäller befrielse för försäkringsgivare att lämna livlån, har sin motsvarighet i 5 § inländska och 7 § utländska lagen. Vad som i nästföregående stycke sagts om sättet att åstadkomma avvikelser och skillnaden till nuvarande bestämmelser gäller även i fråga om detta förslag.

Bestämmelsen i första stycket tredje punkten, som gäller befrielse från skyldighet att premieavisera i visst fall enligt FAL och därtill knutna försäkringsvillkor, har sin motsvarighet i 9 § inländska och 11 § utländska lagen. Som framgår av sista stycket i denna paragraf gäller denna bestämmelse även i fråga om sjuk- och olycksfallsförsäkring. Enligt nuvarande bestämmelse kan avsedd befrielse endast ges av Finansinspektionen genom ett dispensbeslut. Förslaget innebär ändring på den punkten i enlighet med vad som ovan sagts.

Gemensamma bestämmelser

6 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får meddela föreskrifter om anstånd för försäkringstagare med att under viss tid betala premie som är förfallen till betalning.

7 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får meddela föreskrifter om anstånd under viss tid för svensk och utländsk försäkringsgivare i fråga om utbetalning av försäkringsersättning.

Paragraferna innehåller ett bemyndigande för regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen, att förordna om moratorium för försäkringstagare med att betala försäkringspremie och för försäkringsgivare i fråga om utbetalning av försäkringsersättning. Bestämmelserna har sin motsvarighet i 10 § inländska och 12 § utländska lagen. De skiljer sig från de gällande bestämmelserna genom att inte innehålla någon bestämd frist för anståndet och att undantag för s.k. krigsskyddade försäkringar inte görs när det gäller försäkringsgivarens anstånd. I övrigt är bestämmelserna endast språkligt och redaktionellt ändrade. Det må dock erinras om att i fråga om s.k. krigsskyddade försäkringar skall krigsgrunderna innehålla bestämmelser om rätt att hålla inne försäkringsersättning, 3 kap. 5 § 1. Bestämmelserna har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.2.3 under rubriken Betalningsfrågor samt i avsnitt 5.3.3.

8 § Föreskrifter eller medgivanden som avses i detta kapitel får meddelas endast om det behövs för att tillgodose krav som följer av försäkringsverksamhetens funktion inom totalförsvaret.

Bestämmelsen är ny. Den anger det grundläggande syftet för tillämpning av andra kapitlets bemyndiganden. Den har utformats efter mönster av 8 § i den arbetsrättsliga beredskapslagen (1987:1262).

3 kap. Krigsansvarighet för liv-, sjuk och olycksfallsförsäkring

I detta kapitel finns bestämmelser som svarar mot lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och inavliditetsförsäkring. Som närmare framgår av avsnitt 7 bygger de föreslagna bestämmelserna i allt väsentligt på ett förslag som år 1984 överlämnades av Försäkringsinspektionen till regeringen och som utarbetats av en arbetsgrupp med representanter för inspektionen och försäkringsbranschen.

1 § Bestämmelserna i detta kapitel är tillämpliga på sådan direkt försäkring som avser livförsäkring, sjukförsäkring eller olycksfallsförsäkring om försäkringen

1. helt eller delvis gäller också för försäkringsfall som orsakats av krigshandling till följd av att riket kommit i krig (krigsskyddad försäkring), och

2. meddelas av svensk försäkringsgivare eller utländsk försäkringsgivare som bedriver verksamhet här i landet enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige.

För försäkring som avses i första stycket skall upprättas krigsgrunder enligt vad som föreskrivs i 5 §. I det avseende som framgår av andra stycket i samma paragraf kan därvid även icke krigsskyddade försäkringar bli berörda.

I paragrafen anges tillämpningsområdet för de särskilda bestämmelser som avses gälla för krigsförhållanden i fråga om försäkringar på personförsäkringsområdet. I 1 § KAL specificeras de olika försäkringslag som omfattas av lagen, eftersom KAL bygger på att lagen obligatoriskt är tillämplig på vissa bestämda försäkringar. Utredningsförslaget utgår emellertid från att en försäkringsgivare själv har att avgöra i vilka försäkringar ett ansvar för dödsfall eller skada i följd av krigshandling skall läggas in.

Av första stycket framgår till en början att bestämmelserna i kapitlet är tillämpliga på liv-, sjuk- och olycksfallförsäkring. I praktiken kan man vänta sig att försäkringsgivarna också i fortsättningen åtar sig krigsansvarighet i de fall som omfattas av den gällande lagen, dvs. vid livförsäkring för dödsfall, vid försäkring för invaliditet om denna avser premiebefrielse för livförsäkring för dödsfall eller livsfall eller om försäkringen förenats med livränteförsäkring för livsfall på sådant sätt att invaliditetsförsäkringen upphör om livränteförsäkringen upphör samt vid invaliditetsförsäkring som meddelats av försäkringsgivare vars rörelse i huvudsak

omfattar tjänstepensionsförsäkring (t.ex. SPP). Det kan emellertid tänkas att det kan finnas försäkringsgivare som vill meddela även andra försäkringar med krigsansvar, t.ex. vissa typer av sjukförsäkring. I likhet med KAL och inspektionsförslaget omfattas endast direktförsäkring och således inte återförsäkring.

Av punkt 1 framgår att ansvarigheten avser försäkringsfall som orsakats av krigshandling till följd av att Sverige kommit i krig med den närmare bestämning som anges i 2 §.

Av punkt 2 framgår att bestämmelserna gäller endast för svenska och utländska försäkringsbolag som är etablerade i Sverige i vad avser den rörelse som bedrivs här i landet. EES-försäkringsgivare omfattas inte. Detta behandlas närmare i den allmänna motiveringen i avsnitt 7.5.3. Vilka svenska bolag som avses framgår av 1 kap. 2 §.

I andra stycket slås fast att en försäkringsgivare som omfattas av bestämmelserna i första stycket är skyldig att upprätta särskilda krigsgrunder rörande de försäkringar som är krigsskyddade. För en försäkringsgivare som meddelar såväl krigsskyddade försäkringar som andra försäkringar framgår av 5 § andra stycket att de icke krigsskyddade försäkringarna kan komma beröras såvitt avser beräkning och tilldelning av återbäring.

2 § Bestämmelserna i 3, 4, 6 och 8 §§ tillämpas om riket kommer i krig såvida inte regeringen beslutar annat. När kriget har upphört meddelar regeringen beslut om den tidpunkt då kriget skall anses ha upphört. Sådant beslut kan meddelas även tidigare, om det kan antas att krigshandlingar inte längre kommer att företas i någon mera betydande omfattning.

Vad som sagts i första stycket äger motsvarande tillämpning på bestämmelser som tagits in i krigsgrunder enligt 5 §.

I denna paragraf anges bestämmelsernas tillämplighet i tiden. Utredningens överväganden i frågan har redovisats i avsnitt 7.6.

3 § Vad som gäller för krigsskyddad försäkring gäller också för försäkringsfall som inträffar inom ett år efter krigets slut, om det orsakats av en krigshandling.

I överensstämmelse med vad som anges i 2 § KAL och tagits upp i inspektionsförslaget föreskrivs i denna paragraf att vad som gäller för en krigsskyddad försäkring också gäller för försäkringsfall som inträffar inom ett år efter krigets slut, om försäkringsfallet orsakats av en krigshandling.

4 § För de försäkringar som är krigsskyddade skall en försäkringsgivare inom två år efter det att kriget har upphört upprätta ett särskilt krigsbokslut för den tid kriget har pågått. Krigsbokslutet skall visa intäkter och kostnader för de krigsskyddade försäkringarna med fördelning på verksamhetsgrenar. Kostnaderna skall omfatta även

kostnader för sådana försäkringsfall som har inträffat inom ett år från krigets slut, om försäkringsfallet har orsakats av en krigshandling.

Paragrafen behandlar skyldigheten att upprätta ett särskilt krigsbokslut för de krigsskyddade försäkringarna att läggas till grund för beslut om hur uppkomna överkostnader skall täckas. Termen krigsbokslut finns inte i KAL men det är uppenbarligen förutsatt att en sådan redovisning görs.

5 § I särskilda krigsgrunder skall tas upp bestämmelser om indelning av krigsskyddade försäkringar i verksamhetsgrenar därvid försäkringar av likartat slag förs till samma verksamhetsgren. Krigsgrunderna kan vidare innehålla bestämmelser om möjlighet

1. att hålla inne försäkringsersättning till dess krigsbokslut upprättats,

2. att under krig ta ut en provisorisk krigspremie,

3. att fastställa krigspremie för försäkring som upphör innan krigsbokslut har upprättats eller som före nämnda tidpunkt föranleder att periodisk utbetalning påbörjas på grund av att en försäkrad person har avlidit eller har uppnått viss ålder,

4. att uttaxera krigspremie, om det behövs för att täcka i krigsbokslutet redovisade kostnader i den mån dessa överstigit det belopp, som enligt vad som antagits vid premieberäkningen varit att förvänta under den tid som kriget pågått (överkostnader),

5. att sätta ned försäkringsersättning som har hållits inne enligt punkt 1, om överkostnader som avses i punkt 4 skäligen inte kan täckas genom krigspremier eller överskottsmedel,

6. att göra sådan utjämning mellan försäkringsgivare som avses i 6 §.

I krigsgrunderna kan även meddelas de bestämmelser om beräkning och tilldelning av återbäring som en försäkringsgivare avser att tillämpa i sin rörelse till dess krigsbokslutet har upprättats

Krigsgrunderna skall av försäkringsgivare upprättas inom tid som bestäms av Finansinspektionen och skall inges till inspektionen. Därvid gäller att krigsgrunder avseende första stycket punkterna 4 och 5 inte behöver beslutas förrän krigsbokslutet har upprättats.

I denna paragraf finns föreskrifter i fråga om de krigsgrunder som skall upprättas av bolag som meddelar krigsskyddade försäkringar.

I första stycket anges att en indelning skall ske efter verksamhetsgrenar. Med tillämpning av 12 och 18 §§ KAL kan regeringen föreskriva att olika försäkringsbestånd skall särskiljas vid bestämmande och täckning av överkostnad och även i övrigt ge särskilda föreskrifter för vissa typer av försäkringar. I överensstämmelse med vad som förordats i inspektionsförslaget föreslår utredningen att det i krigsgrunderna görs en indelning av försäkringar av olika art. Som beteckning för försäkringar av likartad art används beteckningen verksamhetsgren, som alltså inte bygger på vad som därmed avses i andra sammanhang, t.ex. i samband med årsredovisningen. Det synes lämpligt att skilja mellan kollektiv livförsäkring och individuell livförsäkring samt att behandla sjukförsäkring som en särskild verksamhetsgren. Tjänstegrupplivförsäkringen torde böra betraktas som en verksamhetsgren för sig. Enligt utredningen får det

ankomma på regeringen eller efter dess bemyndigande Finansinspektionen att ge föreskrifter om indelningen i verksamhetsgrenar (se 9 §).

I stycket upptas i övrigt i sex punkter de frågor som avses bli behandlade i krigsgrunderna. Bestämmelserna gäller åtgärder i fråga om de olika verksamhetsgrenarna med krigsskyddade försäkringar. Punkten 3, som svarar mot 14 § andra stycket KAL, öppnar möjlighet att fastställa och ta ut en definitiv krigspremie innan krigsbokslut upprättas när detta är befogat av praktiska skäl. Det är här fråga om en intäkt som självfallet bör beaktas vid krigsbokslutet.

I andra stycket har tagits upp en allmänt formulerad regel om beslut i fråga om beräkning och tilldelning av återbäring under krig till dess att krigsbokslut har upprättats. Regeln, som avser ett bolags såväl krigsskyddade som andra försäkringar, har behandlats i avsnitt 7.8.

I tredje stycket anges att krigsgrunder skall upprättas inom den tid som bestäms av Finansinspektionen och att grunderna skall inges till inspektionen. Detta innebär att inspektionen, sedan lagen trätt i kraft och efter det att föreskrifter om utformningen av krigsgrunder utfärdats, skall bestämma den tidpunkt då krigsgrunder senast skall ha antagits av bolagen. För nytillkommande bolag får en motsvarande tidpunkt fastställas. När det gäller uttaxering av krigspremie och nedsättning av försäkringsersättning som innehållits skall dock krigsgrunder inte behöva upprättas förrän krigsbokslutet har upprättats.

6 § Överkostnader, krigspremie eller nedsättning av försäkringserättning får inom varje verksamhetsgren utjämnas mellan två eller flera försäkringsgivare på grundval av en mellan försäkringsgivarna träffad överenskommelse. Vid upprättande av krigsbokslut skall hänsyn tas till sådan utjämning.

I denna paragraf återfinns den i avsnitt 7.7 behandlade möjligheten om utjämning av överkostnad, krigspremie eller nedsättning av försäkringserättning mellan olika försäkringsgivare på grundval av en mellan försäkringsgivarna träffad överenskommelse.

7 § En försäkringstagare eller annan som inte har åtagit sig att hålla försäkringen vid makt genom förnyelsepremie ansvarar inte med annan egendom än försäkringen för betalningen av krigspremie.

Bestämmelsen har berörts i avsnitt 7.9.

8 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Finansinspektionen får meddela närmare föreskrifter om krigsbokslut och om utformningen av krigsgrunder.

Avsikten med de angivna föreskrifterna är inte att regeringen eller Finansinspektionen skall föreskriva vad som skall iakttagas i sakligt hänseende. Det som åsyftas är riktlinjer för den formella uppställningen av krigsbokslut och för utformningen av krigsgrunderna. Detta kan vara av betydelse bl.a. för att underlätta för bolagen att träffa de utjämningsavtal som förutsätts komma till stånd. Som redan framhållits är det lämpligt att vissa utgångspunkter anges för indelningen av verksamhetsgrenar i krigsgrunderna. Det förutsätts att föreskrifterna utformas efter samråd med företrädare för försäkringsgivarna.

4 kap. Statlig försäkring

Försäkring mot krigsrisk, m.m.

1 § I detta kapitel betyder

transportförsäkring: försäkring som meddelas i fråga om fartyg, luftfartyg och spårfordon samt varor som är under transport med sådant transportmedel eller med landfordon,
motorfordonsförsäkring: försäkring som meddelas i fråga om skada på landfordon.

I denna paragraf definieras några försäkringsbegrepp som används i lagen; begreppen transportförsäkring och motorfordonsförsäkring. Bestämmelsen har ingen motsvarighet i den gällande lagen. Den har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.2.1.

Begreppen som används i definitionen skall tolkas i enlighet med vad som gäller i 2 kap 3 a § FRL. När det gäller definitionen av transportförsäkring används lokutionen "i fråga om" fartyg o.s.v. Därmed avses att uttrycka att inte bara transportmedlet och godset utan även övriga intressen knutna till dem kan omfattas av försäkringen. Med att varan skall vara "under" transport avses även situationer som har samband med transporten. Försäkring av spårfordon har inte behandlats i den allmänna motiveringen. Den har medtagits även om behovet av möjlighet till krigsförsäkring av sådana fordon, varmed främst avses järnvägståg, under nuvarande förhållanden med statligt ägande inte är stort. I definitionen av begreppet motorfordonsförsäkring används lokutionen "i fråga om skada på" landfordon. Denna lokution har valts för att uttrycka att det skall vara fråga om en kaskoförsäkring, alltså en försäkring av själva fordonet.

2 § Staten får meddela transportförsäkring och motorfordonsförsäkring mot

1. krigsrisk och
2. risk att egendom läggs under embargo eller uppbringas eller utsätts för annan liknande åtgärd av främmande stat eller av den som där har tagit eller försöker ta makten (frustrationsrisk).

Försäkring mot risker som avses i första stycket får staten också meddela i fråga om egendom, som har lagrats i utlandet för införsel till Sverige eller i anslutning till utförsel från Sverige.

Denna bestämmelse anger tillämpningsområdet för statens försäkringsverksamhet i fråga om krigsrisker och därmed jämställda risker. Den har sakligt oförändrad överförts från 2 § första stycket i nuvarande lag. Den har därvid ändrats redaktionellt och språkligt moderniserats. Bestämmelsen har behandlats på flera ställen i den allmänna motiveringen, se avsnitt 6.16.2.1 - 6.16.2.5.

Begreppet embargo betyder ungefär att ta något i beslag eller att lägga kvarstad på det. Om ett fartyg t.ex. tas i beslag i en hamn innebär det reellt att fartyget inte får lämna hamnen. Begreppet uppbringning innebär att ett fartyg eller dess last tas i besittning av t.ex. främmande stat. Det är synonymt med begreppet kapning.

3 § Staten får ta återförsäkring av sådana försäkringar som har meddelats enligt 2 §.

Bestämmelsen har sakligt oförändrad överförts från 3 § förordningen (1988:1565) med instruktion för statens krigsförsäkringsnämnd. Den har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.4.

4 § Lagen (1927:77) om försäkringsavtal gäller inte i fråga om försäkring enligt 2 §.

Bestämmelsen har sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförts från 2 § tredje stycket nuvarande lag. Den har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.2.1.

Återförsäkring

5 § Staten får åt försäkringsgivare meddela återförsäkring av försäkring som avses i 2 § och av skadeförsäkring mot andra risker än sådana som anges i den paragrafen.

Bestämmelsen reglerar statens möjligheter att verka som återförsäkringsgivare åt andra försäkringsgivare. Bemyndigandet avser självfallet även återförsäkring åt sammanslutningar av försäkringsgivare. Bestämmelsen har överförts från 2 § andra stycket i nuvarande lag. Till skillnad mot nuvarande bestämmelse omfattar återförsäkringsmöjligheten även utländska försäkringsgivare, i praktiken sådana som är etablerade i Sverige. Någon formell begränsning av det återförsäkringsbara området görs inte i bestämmelsen. Bestämmelsen har i övrigt språkligt moderniserats. Den har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.3 beträffande svenska försäkringsgivare och i avsnitt 6.16.6 beträffande

utländska försäkringsgivare. Begreppet skadeförsäkring avser försäkring som anges i 2 kap 3 a § FRL

Försäkring för krigsolycksfall

6 § Riksförsäkringsverket får för olycksfall som till följd av krigsåtgärd drabbar personer som tjänstgör på fartyg eller annat transportmedel meddela försäkring som kan ge ersättning utöver vad som annars gäller.

Bestämmelsen som innehåller befogenhet för Riksförsäkringsverket att meddela krigsolycksfallsförsäkring i vissa fall har sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförs från 3 § i nuvarande lag. Den har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.5. Det bör understrykas att vad som avses med försäkringsbefogenheten endast är att ge ett bättre skydd än vad som följer av lag, f.n. arbetsskadeförsäkringslagen och lagen om krigsskadeersättning åt sjömän.

Krigsförsäkringsnämnden

7 § Ärenden om försäkring enligt 2 och 5 §§ handläggs av Krigsförsäkringsnämnden. Nämnden får meddela sådan försäkring endast när det är av väsentlig betydelse för folkförsörjningen eller för det svenska näringslivet.

Till denna bestämmelse om Krigsförsäkringsnämnden har innehållet sakligt oförändrat överförs från 1 och 2 §§ förordningen med instruktion för statens krigsförsäkringsnämnd. Förutom smärre språkliga ändringar har därvid namnet på nämnden genomgått avkortning genom att nuvarande genitiv tagits bort. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 6.16.2.1 och 6.16.8.

8 § Närmare föreskrifter om Krigsförsäkringsnämndens organisation och verksamhet meddelas av regeringen.

Enligt denna bestämmelse som närmast motsvarar 5 § i den nuvarande lagen skall regeringen meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för Krigsförsäkringsnämndens organisation och verksamhet.

Krigsutbrottsavtal m.m.

9 § Krigsförsäkringsnämnden får ingå avtal som innebär att staten vid krigsutbrott eller under andra förutsättningar som anges i avtalet utan föregående prövning övertar ansvaret från försäkringsgivare i fråga om löpande försäkringar som avses i 2 § eller annars åtaga sig sådant ansvar för viss kortare tid (krigsutbrottsavtal).

Nämnden får också träffa avtal med försäkringsgivare om tillämpningen av 5 § (återförsäkringsavtal).

Avtal enligt första och andra stycket skall godkännas av regeringen för att vara giltigt.

I denna bestämmelse som är ny bemyndigas Krigsförsäkringsnämnden att ingå s.k. krigsutbrottsavtal och återförsäkringsavtal enligt vad som närmare anges i bestämmelsen. Bestämmelsen innebär en ändring i förhållande till nuvarande ordning som innebär att riksdagen i särskilda beslut godkänner att regeringen får bemyndiga nämnden att sluta sådana avtal. Bestämmelsen täcker inte bara sedvanliga krigsutbrottsavtal innebärande att krigsriskansvaret i ett avtal tas över från försäkringsbolag. Tanken är att krigsutbrottsavtal rörande ansvaret för krigsrisk också skall kunna tecknas t.ex. med en redare. Kravet på regeringens godkännande gäller även vid ändring av ett krigsutbrottsavtal. - Bestämmelsen har behandlats på flera ställen i den allmänna motiveringen, särskilt i avsnitten 6.16.2.1, 6.16.2.2 och 6.16.7.

5 kap. Tillsyn m.m.

1 § Bestämmelserna om tillsyn i de lagar som anges i 1 kap. 2 § äger motsvarande tillämpning i fråga om försäkringsgivare som har avvikit från denna lag eller från föreskrift eller beslut som har meddelats enligt denna lag.

Bestämmelsen i denna paragraf är ny. Den slår fast att tillsynsreglerna i de rörelselagar som gäller för försäkringsgivare också skall tillämpas vid överträdelser av vad som gäller till följd av denna beredskapslagstiftning. Direkta överträdelser av denna lag kan ske i fråga om bestämmelserna i 3 kap. Bland de tillsynsregler som avses kan nämnas 19 kap. 11 § i FRL för de svenska försäkringsgivarna, regler i 6 kap. EES-lagen beträffande EES-bolag och i fråga om övriga utländska försäkringsföretag 25 § i 1950 års lag om rätt för utländska försäkringsgivare att driva försäkringsverksamhet i Sverige. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.4.2.

För tillämpningen av denna bestämmelse gäller inte kraven i 1 kap 3 §. Detta beror på att tillsynsreglerna även skall kunna tillämpas på medgivanden och förordnanden som skall gälla efter det att bemyndigandet för medgivandet eller förordnandet inte längre skall gälla. Den sistnämnda frågan behandlas i 3 §.

2 § Om det kan antagas att en svensk eller utländsk försäkringsgivare som driver verksamhet här i landet enligt lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige, på grund av kris- eller krigsförhållanden som avses i 1 kap. 3 §, under en längre tid inte kommer att kunna infria sina försäkringsavtal avseende här belägna risker kan regeringen efter anmälan av Finansinspektionen besluta att återkalla meddelad

koncession. Under motsvarande förutsättningar kan Finansinspektionen förbjuda utländsk försäkringsgivare, som här driver verksamhet enligt lagen (1993:1302) om EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige, att fortsätta verksamheten i landet

Vad som enligt de i 1 kap. 2 § angivna lagarna gäller efter beslut om återkallelse av koncession eller förbud att fortsätta verksamhet åger motsvarande tillämpning efter beslut enligt första stycket.

Denna paragraf är ny. Med stöd av den kan regeringen och Finansinspektionen stoppa försäkringsföretag från vidare verksamhet snabbare och på ett tidigare stadium än vad som annars är möjligt. Enligt bestämmelsen räcker det med att det är antagligt att företaget på grund av angivna förhållanden inte kan uppfylla sina försäkringsåtaganden under en längre tid. Paragrafen omfattar även EES-försäkringsgivare som endast bedriver verksamhet här genom gränsöverskridande verksamhet. En viss motsvarighet till paragrafen finns i 2 § utländska lagen. Enligt andra stycket skall vanliga bestämmelser i rörelselagarna tillämpas efter att ett företag stoppats. Den nya bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 5.4.2.

3 § Den myndighet som lämnar ett medgivande eller beslutar om föreskrifter enligt bemyndigande i denna lag skall avgöra om medgivandet eller föreskrifterna också skall gälla viss tid efter det att bemyndigandet inte längre skall tillämpas.

Bestämmelsen gör det möjligt att efter det att lagens bemyndiganden inte längre är tillämpliga reglera vad som skall gälla i fråga om medgivanden och föreskrifter enligt lagen. Motsvarande reglering finns i 16 § första stycket inländska och utländska lagen. Utgångspunkten för bestämmelsen är att om inte annat beslutas gäller ett medgivande eller en föreskrift tills vidare, alltså även efter det att lagens bemyndigande inte längre får tillämpas. Genom den föreslagna bestämmelsen får myndigheten rätt att senare besluta i fråga om tidpunkten och ordningen för avvecklingen av meddelade dispensbeslut och föreskrifter. Följaktligen gäller bestämmelsen utan hinder av förutsättningarna i 1 kap. 3 §. Bestämmelsen har inte närmare behandlats i den allmänna motiveringen.

4 § Finansinspektionens beslut enligt denna lag får överklagas hos regeringen genom besvär. Inspektionens beslut gäller omedelbart om inte inspektionen bestämmer något annat.

Krigsförsäkringsnämndens beslut i försäkringsärenden enligt denna lag får inte överklagas.

I första stycket regleras möjligheten att överklaga beslut som meddelas av Finansinspektionen enligt denna lag. Bestämmelsen motsvarar 18 § inländska lagen, där det anges att inspektionens beslut kan överklagas hos regeringen. Utredningen har övervägt att föreslå att inspektionens beslut, med hänsyn till att det är fråga om åtgärder i allvarliga krissituationer, inte skulle kunna överklagas. Utredningen har emellertid stannat för att

föreslå att överklagningsmöjligheten behålls, dock med det tillägget att ett beslut får verkställas omedelbart, om inspektionen inte beslutar annat, dvs. att verkställigheten skall anstå till dess beslutet vunnit laga kraft. Verkställigheten kan också uppskjutas genom inhibitionsbeslut av regeringen. Den föreslagna bestämmelsen avviker från den ordning som för motsvarande förhållanden numera gäller enligt 19 kap. 13 § FRL och som bl.a. innebär att inspektionens beslut i vissa frågor gäller omedelbart om inspektionen särskilt beslutar detta (se prop. 1993/94:257 s. 202). Tidigare gällde enligt FRL att inspektionens beslut fick verkställas utan hinder av anförda besvär, om regeringen inte beslutade annat.

I andra stycket anges att Krigsförsäkringsnämndens beslut i försäkringsärenden inte får överklagas. En sådan bestämmelse finns f.n. i förordningen med instruktion för nämnden. Besvärifrågan vad avser andra beslut av nämnden bör behandlas i nämnda förordning.

I detta sammanhang bör erinras om att regeringen genom 14 § första stycket 3 lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m. har fått en generell möjlighet att föreskriva att en myndighets beslut inte får överklagas.

9.2 Förslaget till lag om registrering av krigsskada på egendom

1 § Denna lag avser registrering av krigsskada på egendom med anledning av att ersättning av statsmedel kan komma att utgå för skadan. Frågan i vad mån sådan ersättning skall utgå beslutas av riksdagen som också beslutar om grunder för ersättning och om ordningen för prövning av ersättningsärenden.

Denna bestämmelse anger lagens tillämpningsområde. Lagen avser, som också framgår av rubriken, endast registrering av krigsskada på egendom. Lagen omfattar alltså inte registrering av personskada. Vad som avses med begreppet krigsskada anges i 2 §.

Som framgår av den allmänna motiveringen i avsnitt 8.7.3 avser lagen endast att reglera det nödvändiga förberedelsearbetet inför en eventuell skadeuppgörelse efter ett krig. Frågan huruvida ersättning för krigsskador också skall utgå av statsmedel regleras därför inte av lagen. Den frågan skall vara föremål för senare överväganden av riksdagen. Detsamma gäller frågor som hör samman med ett sådant beslut som t.ex. hur en prövning i förekommande fall skall gå till och efter vilka principer medel i så fall skall fördelas bland de skadelidande. En erinran om detta lämnas i paragrafen.

- 2 § Med krigsskada avses i denna lag skada på egendom i följd av
1. krig mellan Sverige och främmande stat,
 2. krig mellan främmande stater,
 3. handling som har samband med sedermera utbrutet krig.

I denna paragraf ges en definition av begreppet krigsskada. Definitionen motsvarar i sak den som finns i 1 § andra stycket nuvarande krigsskadelag. Den har behandlats i SOU 1957:5 s. 57 - 61 och i prop. 1958:82 s. 57 - 61 samt i förslaget till en moderniserad krigsskadelag i avsnitt 8.7.5 under rubriken Krigsskadeskyddets omfattning; begreppet krigsskada. Bestämmelsen är endast språkligt och redaktionellt ändrad.

Med krigsskada avses en sakskada som uppkommer till följd av krig mellan stater. Lagen tar endast sikte på direkta materiella skador och alltså inte på följdskador. Som framgår av den andra punkten i bestämmelsen behöver Sverige inte vara indraget i kriget för att en skada skall kunna klassas som en krigsskada. Från huvudregeln görs ett undantag för att kunna fånga in sabotageskador som sker före ett krig. Om en skada är en följd av en handling som har samband med ett senare utbrutet krig omfattas den av lagen. Däremot täcker lagen inte skada som uppkommit då krig hotat men inte utbrutit.

Det är inte möjligt att närmare i lag ange innebörden av kravet på orsakssamband mellan kriget och skadan. Vissa synpunkter på frågan finns i nämnda förarbeten till 1958 års lag.

- 3 § Registrering sker, med de undantag som anges i 4 §, i fråga om egendom som tillfogats skada här i riket.

Registrering sker även av krigsskada, som utanför rikets gränser tillfogats

1. svenskt fartyg eller luftfartyg på resa mellan orter här i riket utan att utrikes ort anlöps samt egendom som medförs på sådan resa,
2. svenskt fartyg under yrkesmässigt bedrivet fiske samt egendom som därvid medförs.

I denna paragraf regleras frågan om vilken egendom som kan registreras enligt lagen. Bestämmelsen motsvarar 1 § första stycket och 2 § i nuvarande krigsskadelag och 3 § i förslaget till en moderniserad krigsskadelag. Av första stycket framgår att det skall vara fråga om egendom som finns inom landets gränser. I andra stycket utvidgas dock tillämpningsområdet, efter mönster av gällande lag, till viss egendom som vid skadetillfället befinner sig utanför territorialgränsen. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen under avsnitt 8.7.3 och 8.7.4.

- 4 § Lagen är inte tillämplig på egendom som ägs av

1. svenska staten,
2. kommun, eller
3. främmande stat.

Lagen är inte heller tillämplig på utländskt fartyg eller luftfartyg.

Här undantas från lagens tillämpningsområde egendom p.g.a. ägarförhållandet. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 3 § 1 mom och 2 mom första stycket i den nuvarande krigsskadelagen och i 4 § i förslaget till en moderniserad krigsskadelag. Den har ändrats i språkligt och redaktionellt hänseende. Även i sakligt avseende har vissa ändringar gjorts som framgår av den allmänna motiveringen under avsnitt 8.7.3 samt under avsnitt 8.7.5 om krigsskadeskyddad egendom i fråga om förslaget till en moderniserad krigsskadelag.

5 § Den som vill begära ersättning för en krigsskada skall anmäla skadan för registrering. Detta skall ske snarast efter erhållen kännedom om skadan och senast vid den tidpunkt som riksdagen bestämmer i samband med beslut enligt 1 §. Om flera vill bevaka rätt till ersättning är det tillräckligt att någon av dem anmäler skadan.

Som framgått av den allmänna motiveringen under avsnitt 8.7.4 är det av värde att en anmälan om krigsskada görs så snart som möjligt efter skadan för att bästa möjliga utredningsmaterial skall erhållas. Denna paragraf innehåller en uppmaning att anmäla skadan så snart som detta är möjligt efter kännedom om den. En motsvarande bestämmelse finns intagen i 11 § i den gällande krigsskadelagen. Skillnaden mellan bestämmelserna är att förslaget har en tänjbar frist för anmälan. Slutdatumet beror på riksdagen när den fattar beslut att krigsskadeersättning skall utgå. Efter mönster av den gällande bestämmelsen har förslaget utformats så att det räcker med en anmälan för varje skada.

6 § En anmälan om krigsskada registreras hos Finansinspektionen. En anmälan för registrering får avvisas endast om det är uppenbart att den inte uppfyller kraven i 2 och 3 §§ eller om anmälan avser egendom som inte omfattas av lagen enligt 4 §.

Ett beslut att avvisa en anmälan får överklagas till kammarrätten.

Bestämmelsen som är ny har behandlats i den allmänna motiveringen under avsnitt 8.7.4.

7 § Ett svenskt försäkringsbolag och en utländsk försäkringsgivare med rätt att driva försäkringsverksamhet från kontor här i riket har skyldighet att motta anmälningar om krigsskada och biträda Finansinspektionen på annat sätt i enlighet med vad inspektionen bestämmer. För sådan biträdesverksamhet utgår ersättning som bestäms av regeringen.

Bestämmelsen reglerar svenska och utländska försäkringsgivares skyldighet att mot ersättning biträda Finansinspektionen i dess verksamhet enligt lagen. Den har behandlats i den allmänna motiveringen under avsnitt 8.7.4. Motsvarande bestämmelse finns i 19 § i den gällande krigsskadelagen. I förhållande till den bestämmelsen skiljer sig denna

något i språkligt hänseende och i sakligt genom en precisering beträffande de utländska försäkringsgivarna så att endast de här etablerade försäkringsgivarna omfattas av lagen.

8 § Regeringen eller efter regeringens bemyndigande Finansinspektionen får meddela närmare föreskrifter om verkställigheten av denna lag.

Bestämmelsen innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela verkställighetsföreskrifter angående lagen. Regeringen får även överlämna denna rätt till Finansinspektionen.

9.3 Förslaget till lag om ersättning för krigsskada på egendom

1 § Ersättning för krigsskada på egendom lämnas av statsmedel enligt denna lag i den mån riksdagen beslutar att sådan ersättning skall utgå.

Ersättning utgår enligt grunder som beslutas av riksdagen och endast i den mån ersättning för skadan inte lämnas i annan ordning.

I första stycket av paragrafen finns en bestämmelse som anger lagens tillämpningsområde. Den motsvarar en del av 1 § första stycket i den gällande lagen. I sakligt hänseende har den ändrats med hänsyn till den nya regeringsformen. Det är således riksdagen ensam som fattar de nödvändiga besluten enligt första stycket. Den nya bestämmelsen har vidare utformats så att det klarare framgår att staten inte garanterar att ersättning kommer att utgå. Som framhålls på flera ställen i den allmänna motiveringen beror en eventuell statlig skadereglering på faktorer som skadornas omfattning och statens ekonomiska förhållanden.

Bestämmelsen i andra stycket har också överförs från 1 § första stycket i nuvarande lag. Den har i sakligt hänseende endast ändrats med hänsyn till den nya regeringsformen. Vad som ovan sagts om riksdagen gäller även beslut enligt andra stycket. Vidare har bestämmelsen undergått viss språklig modernisering.

Av lokutionen "i annan ordning" i andra stycket framgår att krigsskadelagens ersättningssystem är subsidiärt till andra ersättningsformer. Detta gäller även för det fall att ersättning enligt särskild ordning har utgått för krigsskada på krigsviktig egendom. I avsnitt 8.7.6 har spørsmålet om ett särskilt förfarande för sådan ersättning behandlats.

2 § Med krigsskada förstås i denna lag skada i följd av

1. krig mellan Sverige och främmande stat,
2. krig mellan främmande stater,
3. handling som har samband med ett senare utbrutet krig.

Se kommentaren till 2 § i förslaget till en registreringslag.

3 § Ersättning utgår för krigsskada på egendom som skadats här i riket samt för krigsskada, som utanför rikets gränser tillfogats

1. svenskt fartyg eller svenskt luftfartyg på resa mellan orter här i riket utan att utrikes ort anlöps samt egendom som medföres på sådan resa, samt

2. svenskt fartyg under yrkesmässigt bedrivet fiske samt egendom som därvid medföres.

Denna bestämmelse jämförd med 4 § reglerar frågan om vilken egendom som kan registreras enligt lagen. Bestämmelsen motsvarar 1 § första stycket och 2 § i nuvarande krigsskadelag. Den har endast ändrats språkligt och redaktionellt. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 8.7.5.

4 § Lagen är inte tillämplig på egendom som ägs av

1. svenska staten,
2. kommun, eller
3. främmande stat.

Lagen är inte heller tillämplig på utländskt fartyg eller luftfartyg.

Se kommentaren till 4 § i förslaget till registreringslag.

5 § Egendom som tillhör utländsk medborgare eller utländsk juridisk person i viss stat kan genom riksdagens beslut undantas från rätten till ersättning.

Bestämmelsen, som reglerar möjligheterna att undanta utländsk egendom från lagens tillämpning, har överförts från 3 § andra momentet andra stycket i nuvarande lag. I sakligt hänseende har den därvid ändrats så att det är riksdagen som kan fatta besluten. Språkligt sett har bestämmelsen moderniserats. Den har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 8.7.5 om krigsskadeskyddad egendom.

6 § I fråga om rätt till ersättning som utbetalas enligt denna lag gäller i tillämpliga delar vad som i lagen (1927:77) om försäkringsavtal sägs om skadeförsäkring, såvida inte annat följer av vad som anges i denna paragraf.

Avser ersättning krigsskada på fast egendom eller byggnad som utgör tillbehör till tomträtt eller vattenfallsrätt och besväras egendomen av sökt eller beviljad inteckning för fordran, får egendomens ägare utan hinder av inteckningen uppbära ersättningen, om skadan inte överstiger en tiondel av egendomens värde. Är skadan större gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs i lagen (1927:79) om rätt för borgenär till betalning ur ersättning på grund av brandförsäkringsavtal.

I fråga om fast egendom gäller vad i andra stycket sägs om inteckningshavare också den som för ogulden köpeskilling äger fordran med förmånsrätt som avses i förmånsrättslagen (1970:979).

Oavsett vad som anges i föregående stycken får alltid som villkor för utbetalning av ersättning föreskrivas att denna skall användas för att återuppföra byggnad eller därmed jämförlig åtgärd, om inte därigenom panthavares eller annan sakägares säkerhet i väsentlig mån blir lidande.

Bestämmelserna, som reglerar frågor om rätten till ersättning som betalas ut enligt lagen, överensstämmer i sak med 4 § i den gällande lagen. Titeln på 1927 års lag om rätt till betalning ur ersättning på grund av brandförsäkringsavtal har justerats i enlighet med nuvarande lydelse och 1970 års förmånsrättslag har fått ersätta nuvarande hänvisning till den gamla jordabalken. Enligt 5 § lagen om införande av nya jordabalken år 1972 bibehålls den förmånsrätt som kunde följa med en fordran på ogulden köpeskilling enligt den gamla jordabalken.

7 § Om en skadelidande inte har följt en föreskrift, som är meddelad i syfte att förebygga eller begränsa krigsskada, är han berättigad till ersättning endast i den mån det kan antagas, att skadan skulle ha inträffat även om föreskriften följts. Oavsett vad nu sagts kan ersättning utgå, om det finns särskilda skäl till det.

Ersättning får vidare jämkas efter vad som bedöms som skäligt, om den skadelidande i övrigt genom att brista i omsorg om egendomen har medverkat till skadan.

Bestämmelsen reglerar frågor om jämkning av krigsskadeersättning. Den har sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförs från 5 § i nuvarande lag. Bestämmelsen har inte behandlats särskilt i den allmänna motiveringen.

8 § Om en försäkringsgivare på grund av skadeförsäkring för annat än krigsrisk har ersatt krigsskada, inträder försäkringsgivaren i den rätt till ersättning, som den skadelidande kan ha enligt denna lag.

Bestämmelsen reglerar försäkringsgivares regressrätt mot Krigsskadenämnden. Den har sakligt oförändrad överförs från 6 § i nuvarande lag. Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 8.7.5 under rubriken Krigsskadeskyddet - civilförsäkringen.

Krigsskadenämnden

9 § Ärenden om ersättning för krigsskada avgörs av Krigsskadenämnden. Regeringen utser ledamöter jämte ersättare i nämnden samt förordnar en ledamot att vara ordförande och en ledamot att vara vice ordförande. Ordföranden och vice ordföranden skall vara jurist med domarerfarenhet.

Bestämmelsen reglerar vem som skall pröva ärenden om ersättning enligt denna lag. Bestämmelsen har sakligt oförändrad överförs från 7 §

första stycket första meningen i gällande lag med den ändringen att nämndens namn skall avkortas till att vara Krigsförsäkringsnämnden. Bestämmelsen har inte särskilt behandlats i den allmänna motiveringen. I paragrafen har också upptagits bestämmelser om Krigsskadenämndens sammansättning och hur ledamöterna utses. För närvarande regleras dessa frågor i förordningen (1988:1566) med instruktion för statens krigsskadenämnd. I förhållande till gällande regler innebär föreslagna bestämmelser den ändringen att ordföranden och vice ordföranden skall vara jurist med domarerfarenhet. Enligt nuvarande regler krävs endast att bland de som deltar i ett avgörande skall minst en ledamot ha utövat domarämbetet (8 § KSL).

10 § I beslut om ersättning för krigsskada skall deltaga minst tre ledamöter. Ett ärende i vilket den begärda ersättningen inte överstiger ett basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring när ersättningen bestäms, får dock avgöras av ordföranden eller vice ordföranden eller annan ledamot som är jurist med domarerfarenhet, såvida ärendet inte är av principiell betydelse.

Bestämmelsen som reglerar nämndens beslutsförhet vid avgöranden av krigsskadeärenden har sin motsvarighet i 8 § i den gällande lagen. Den skiljer sig sakligt från denna i två hänseenden. För det första krävs att den som ensam avgör ärenden som rör mindre värden alltid är en jurist med domarerfarenhet. För det andra kopplas beloppsgränsen för enmansavgöranden till basbeloppet som motsvarar ungefär 1000 kr år 1958. Bestämmelsen har inte behandlats i den allmänna motiveringen.

11 § Krigsskadenämndens beslut i ersättningsärende får överklagas hos kammarrätten.

Bestämmelsen som innebär ändring av motsvarande regel i 7 § i den nuvarande lagen har kommenterats i den allmänna motiveringen i avsnitt 8.7.5 under rubriken Rätt till domstolsprövning.

12 § Regeringen kan besluta om att tillsätta en särskild nämnd med uppgift att på framställning av Krigsskadenämnden eller annan avge rådgivande yttranden i frågor som avser huruvida viss skada är att anse som krigsskada liksom i frågor om försäkringsgivares ansvar som har samband därmed.

Bestämmelsen som innehåller en möjlighet att upprätta ett krigsskaderåd har en motsvarighet i 10 § nuvarande lag. Den har ändrats till följd av den nya regeringsformen. Befogenheten att bestämma om att upprätta rådet tillkommer således regeringen. Bestämmelsen har inte särskilt behandlats i den allmänna motiveringen.

13 § Regeringen meddelar föreskrifter om Krigsskadenämndens organisation och verksamhet utöver vad som framgår av denna lag.

Bestämmelsen motsvarar 7 § andra stycket i nuvarande lag.

Ärendenas handläggning

14 § Den som vill begära ersättning för krigsskada skall anmäla skadan till Krigsskadenämnden eller den som nämnden anvisar. Detta skall ske snarast efter erhållen kännedom om skadan och senast vid den tidpunkt som riksdagen bestämmer i samband med beslut enligt 1 §. Om flera vill bevaka rätt till ersättning är det tillräckligt att någon av dem anmäler skadan.

Vid anmälan skall fogas uppgifter om den skadade egendomen i enlighet med vad som bestäms av regeringen eller efter regeringens bemyndigande, Krigsskadenämnden.

Bestämmelsen som reglerar vissa frågor rörande anmälan av krigsskada motsvaras av 11 § första och andra stycket i nuvarande lag. Den skiljer sig från nuvarande bestämmelser genom att tidsfristen för en sådan anmälan har mjukats upp avsevärt. Vidare uppställs inte något krav på att en anmälan skall åtföljas av ett skriftligt vittnesintyg. Bestämmelsen har - såvitt gäller frågan om när en anmälan skall ske - behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 8.7.5 under rubriken Anmälningsfrist för krigsskada och i där gjord hänvisning.

15 § Försäkringsgivare som vill använda sig av sin rätt enligt 8 § skall anmäla det till Krigsskadenämnden inom tre månader från det han betalade ersättningen eller från den senare tidpunkt då han fick kännedom om de omständigheter på vilka han grundar sin rätt.

Bestämmelsen som reglerar försäkringsgivares regressrätt har endast språkligt moderniserad överförs från 11 § tredje stycket i nuvarande lag. Den har inte särskilt behandlats i den allmänna motiveringen.

16 § Krigsskadenämnden skall se till att en anmäld skada blir utredd i behövlig omfattning och att den blir föremål för särskild värdering. Är skadan ringa får särskild värdering underlåtas, om utredningen ändå kan anses tillräcklig.

Bestämmelsen reglerar Krigsskadenämndens skyldighet att utreda och låta värdera en anmäld skada. Den motsvaras av 12 § i nuvarande lag och har sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförs till förslaget.

17 § Särskild värdering av krigsskada skall utföras av en eller flera värderingsmän som utses av Krigsskadenämnden. Värderingen skall

ske enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller, efter bemyndigande av regeringen, av nämnden.

Värderingsutlåtande skall delges var och en som framställt ersättningsanspråk med anledning av skadan. Den som är missnöjd med en värdering skall inom den tid som nämnden bestämmer yttra sig över värderingen och inkomma med den ytterligare utredning som han vill åberopa.

Bestämmelsen som reglerar frågor om värderingen av krigsskador har i princip sakligt oförändrad men språkligt moderniserad överförs från 13 § i nuvarande lag. I avsnitt 8.7.4 i den allmänna motiveringen för registreringsalternativet behandlas allmänna frågor om värdering.

18 § Krigsskadenämnden kan vid utredningen av en krigsskada påkalla förhör vid allmän underrätt med vittnen och sakkunniga. Sakägare som hos nämnden framställt anspråk med anledning av skadan skall genom rättens försorg kallas till sådant förhör.

Bestämmelsen som upptar regler om förhör i ersättningsärenden har språkligt moderniserad men i princip sakligt oförändrad överförs från 15 § i nuvarande lag. Den har inte behandlats särskilt i den allmänna motiveringen.

19 § Ersättning för krigsskada utbetalas av Krigsskadenämnden.

För belopp som nämnden utbetalat inträder nämnden i den rätt till ersättning som den skadelidande kan ha mot annan.

Bestämmelsen som rör frågor om utbetalning av ersättning och Krigsskadenämndens regressrätt har sakligt oförändrad överförs från 16 och 18 §§ i nuvarande lag. Den har därvid genomgått en språklig modernisering. Bestämmelsen har inte behandlats särskilt i den allmänna motiveringen.

Särskilda bestämmelser

20 § Svenskt försäkringsbolag och utländsk försäkringsgivare med rätt att driva försäkringsverksamhet från kontor här i landet har skyldighet att på sätt och i den omfattning som Krigsskadenämnden bestämmer biträda nämnden i dess verksamhet. För sådan biträdesverksamhet utgår ersättning som bestäms av regeringen.

Bestämmelsen, som motsvaras av 19 § i den gällande krigsskadelagen, reglerar svenska och här etablerade utländska försäkringsgivares skyldighet att mot ersättning biträda Finansinspektionen i dess verksamhet enligt lagen. Den beredskapsplanläggning som under årens lopp har ägt rum har utgått från biträde av enbart svenska försäkringsbolag. Det är också mest realistiskt att tro att detta förhållande kommer att gälla även i framtiden. Trots att de utländska bolagens medverkan under krisför-

hållanden med nödvändighet är förbunden med osäkerhet har utredningen ändå funnit det lämpligast att behålla möjligheten att kunna anlita de här etablerade utländska försäkringsgivarnas tjänster. Det kan vara fråga om utländska försäkringsföretag som verkar här med stöd antingen av lagen (1950:272) om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige eller lagen (1993:1302) om EES-försäkringsgivares verksamhet i Sverige.

Direktiv

Dir. 1991:12

Beslut vid regeringsammanträde 1991-02-21

Statsrådet Åsbrink anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas med uppdrag att göra en översyn av den lagstiftning som gäller

- det enskilda försäkringsväsendet vid krig,
- den statliga krigsförsäkringen och
- den statliga krigsskadeersättningen.

Lagstiftningen i fråga är föråldrad och behöver anpassas till bl.a. övrig försäkringslagstiftning och utvecklingen inom försäkringsväsendet.

Bakgrund

Det enskilda försäkringsväsendet utgör tillsammans med statlig krigsförsäkring och statlig krigsskadeersättning en funktion inom totalförsvarets civila del. Enligt förordningen (1986:294) om ledning och samordning inom totalförsvarets civila del är försäkringsinspektionen ansvarig myndighet för funktionen Försäkringar utom Socialförsäkring m.m. Övriga myndigheter med uppgifter inom funktionen är statens krigsförsäkringsnämnd och statens krigsskadenämnd.

De lagar som rör försäkringsverksamhet vid krig eller krisförhållanden är följande.

Lagen (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m. (inländska lagen)

Lagen (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m.m. (utländska lagen)

Lagen (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring (krigsansvarighetslagen)

Lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring (krigsförsäkringslagen)

Lagen (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom (krigsskadlagen)

Utvecklingen inom försäkringsområdet under tiden efter dessa lagars tillkomst har fört med sig omfattande förändringar t.ex. avseende försäkringsföretagens struktur, produktutveckling och internationella förbindelser. Lagstiftningen rörande försäkringsväsendet i fredstid har ändrats. Vidare har regeringen bemyndigat det statsråd som föredrar lagstiftningsärenden som gäller det affärsmässiga försäkringsväsendet att tillkalla en kommitté för att göra en översyn av försäkringsbolagens verksamhet m.m. (dir. 1990:56). Utredningen syftar till att skapa mera rationella rörelse regler för försäkringsbolagen och att åstadkomma ett regelsystem som är förenligt med det inom EG.

Framställningar från försäkringsinspektionen

I en skrivelse till regeringen den 18 januari 1984 har försäkringsinspektionen lämnat förslag till en lag om personförsäkring vid krig, avsedd att ersätta krigsansvarighetslagen, samt förslag till vissa följdändringar i inländska lagen och utländska lagen. Till stöd för förslagen har försäkringsinspektionen anfört bl. a. följande.

Gällande krigsansvarighetslag innehåller speciella bestämmelser för personförsäkringar av typen liv- och invaliditetsförsäkring. I 2 3 § föreskrivs att grunder skall upprättas för tillämpningen av lagen samt att beträffande sådana grunder skall i tillämpliga delar gälla vad som stadgas om grunder för livförsäkring i försäkringsrörelselagen och lagen om rätt för utländska försäkringsföretag att driva försäkringsrörelse i Sverige. Sistnämnda lagar föreskriver att grunder skall stadfästas av regeringen eller i regeringens ställe av försäkringsinspektionen. Efter tillkomsten av krigsansvarighetslagen påbörjade de större livförsäkringsbolagen i början av 1960-talet ett samarbete för utformning av de grunder som lagen föreskriver. Under arbetets gång framstod lagen som alltmer otidsenlig i takt med den utveckling av verksamhetsgrenar och ersättningsnivåer som ägde rum. I stället för att utarbeta grunder inriktades samarbetet därför på att få fram nya lagbestämmelser. Kontakter i slutet av 1970-talet mellan försäkringsinspektionen och Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag visade att det rådde en gemensam uppfattning om att krigsansvarighetslagen borde omarbetas och att en ny lag på området inte borde innehålla detaljregleringar utan i stället lagregler av ramkaraktär. En sådan lagstiftning skulle bättre tillgodose allmänna behov av bestämmelser i krig. De grunder som skulle komplettera lagen kunde innehålla erforderliga detaljbestämmelser, vilka kunde göras beroende av aktuellt krigstillstånd. Skrivelsen har remissbehandlats.

I en skrivelse till regeringen den 8 december 1988 har försäkringsinspektionen, med hänvisning till sin tidigare skrivelse i saken och till en skrivelse till regeringen från Utländska Försäkringsbolags Förening, hemställt att regeringen låter göra en samlad översyn av den lagstiftning som reglerar verksamheten inom funktionen Försäkringar utom Socialförsäkring m.m. under beredskap och krig.

Framställning från Utländska Försäkringsbolags Förening

I en skrivelse till regeringen den 13 oktober 1986 har Utländska Försäkringsbolags Förening hemställt om viss ändring i krigsförsäkringslagen i syfte att alla försäkringsbolag som har svensk koncession skall tillåtas att ansluta sig till 1963 års krigsutbrottsavtalet mellan statens krigsförsäkringsnämnd och svenska försäkringsbolag.

Återförsäkringskonsortiet av år 1965

Återförsäkringskonsortiet av år 1965 är ett av försäkringsbolagen organiserat konsortium som enligt konsortialavtalet under vissa förutsättningar skall ta över all den affär avseende återförsäkring som medlemsbolagen måste eller önskar flytta från utländska återförsäkrare i en krissituation då återförsäkringsförbindelserna med utlandet störs eller avbryts. Konsortiet har i en promemoria berört följande problem.

Storskador som har inträffat men som fortfarande är oreglerade då en krissituation inträffar kan skapa stora problem för försäkringsbolagen. Sådana skador, t.ex. reaktorskador eller stora industriskador, tar lång tid att reglera bl.a. beroende på svårigheter att fastställa skadornas omfattning. För totalförsvaret viktiga industrier och anläggningar kan utsättas för sabotage före ett angrepp mot landet. Flera sådana skador ligger oreglerade i en plötsligt uppkommande krissituation. Om svenska försäkringsbolag i en sådan situation har utestående fordringar på sina återförsäkrare till belopp som överstiger 5 miljarder kronor, kan de svenska försäkringsbolagen vara mer eller mindre utslagna innan konsortiet har aktiverats och kunnat börja sin verksamhet. Det täcker nämligen inte skador som har inträffat före dess aktivering.

Den åtgärd som enligt konsortiet i första hand bör vidtagas är att upprätta ett avtal mellan svenska staten och konsortiet som ger detta möjlighet att från staten låna upp det kapital som behövs för att tillfälligt lösa en eventuell likviditetskris.

Framställning från statens krigsförsäkringsnämnd

I en skrivelse till regeringen den 15 mars 1989 har statens krigsförsäkringsnämnd hemställt om utvidgning av begreppet svenskt intresse i

krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring. I skrivelsen har statens krigsförsäkringsnämnd anfört bl.a. följande.

Statens krigsförsäkringsnämnd har med de till försäkringsbranschens beredskapsorgan Svenska Transportförsäkringspoolen anslutna försäkringsbolagen den 1 januari 1963 träffat ett krigsutbrottsavtal för transportförsäkring. Vid krigsutbrott, som medför avtalets tillämpning, övertar staten genom nämndens försorg ansvaret för hela den krigsrisk på svenska intressen som har täckts av de anslutna försäkringsbolagen genom träffade försäkringsavtal. Avsikten är att berörda redare vid krigsutbrott även fortsättningsvis skall vara skyddade mot krigsrisk. Härigenom kan pågående resor avslutas och fartygen göras fria för att sättas in i den svenska transportapparaten. Någon prövning av frågan om fartygen behövs för den svenska folkförsörjningen sker inte vid detta tillfälle. Sådan prövning görs i nästa skede då nämnden skall utfärda nya transportförsäkringar mot krigsrisk och krigsutbrottsavtalet således har spelat ut sin roll.

Gällande avtal bygger på krigsutbrottsavtalen från åren 1939 resp. 1946. I 2 § i avtalet stadgas att staten skall ta över ansvaret för krigsrisk på svenska intressen. Vad som skall förstås med svenska intressen synes inte finnas dokumenterat. Med hänsyn till omfattningen av den dåtida svenska handelsflottan har ansetts att med svenskt intresse bör förstås svenskflaggade fartyg. Den svenska handelsflottan har under åren kraftigt reducerats. Den kvarvarande handelsflottan har av statens krigsförsäkringsnämnd och Transportförsäkringspoolen bedömts inte längre vara tillräckligt stor för att kunna tillgodose Sveriges utrikeshandelsbehov i en krissituation. Parterna bestämde sig därför för att undersöka möjligheterna att utvidga begreppet svenskt intresse.

Utredningsarbetet ledde fram till ståndpunkten att en utvidgning av begreppet svenskt intresse till att omfatta även svenska handelsfartyg i öppna fartygsregister, och vilka fartyg även seglar under internationaliseringsavtalet, skulle ge ett värdefullt tillskott till den svenska transportkapaciteten. Ifrågasvarande fartyg har svenskt driftsinflytande och står under svenskt befäl. De kan på ett enkelt och snabbt sätt flaggas om till svensk flagg. Tanken är att dessa utlandsflaggade fartyg skall vara skyddade mot krigsrisk under i första hand en period om 30 dagar från ett krigsutbrott, förutsatt att transportförsäkring mot krigsrisk är tecknad i ett svenskt försäkringsbolag. Tidsfristen 30 dagar har i stort sett bedömts vara tillräcklig för att redarna skall hinna med att flagga om.

Enligt statens krigsförsäkringsnämnds uppfattning är det motiverat att nu ge begreppet svenskt intresse den vidgade innebörd som angivits ovan. Nämnden föreslår därför att regeringen på lämpligt sätt fastslår att begreppet skall ha sagda innebörd. För det fall det anses att nämnden själv skall fastställa vad som skall förstås med begreppet svenskt intresse anhålles om ett klarläggande därom. Det senare alternativet har den fördelen att det medger en smidigare anpassning till ändrade förhållanden.

Uppdraget

Det svenska försäkringsväsendet har, som jag inledningsvis framhållit, under senare år genomgått omfattande förändringar. Huvuddelen av den lagstiftning som reglerar det enskilda försäkringsväsendet vid krig tillkom i slutet av 1950-talet då förhållandena inom försäkringsväsendet var annorlunda än idag. Jag delar därför försäkringsinspektionens uppfattning att det nu är dags att göra en allmän översyn av lagstiftningen i fråga. Översynen bör även innefatta de frågor som Utländska Försäkringsbolags Förening och Återförsäkringskonsortiet av år 1965 tagit upp. Utredaren skall också ta ställning till på vilket sätt de frågor som tas upp i framställningen från statens krigsförsäkringsnämnd bör lösas. Finner utredaren att begreppet svenskt intresse, såvitt nu är ifråga, kan och bör utvidgas genom en för avtalsparterna godtagbar ändring av krigsutbrottsavtalets lydelse, skall utredaren lämna förslag till ändringar i avtalet.

Jag föreslår alltså att en särskild utredare tillkallas för att göra en översyn av lagstiftningen för det enskilda försäkringsväsendet vid krig, för den statliga krigsförsäkringen och för den statliga krigsskadeersättningen m.m. Uppdraget innefattar bl.a. att över väga om det är lämpligt att samordna lagstiftningen på området i en enda lag eller i färre lagar än för närvarande och att, om någon sådan lösning befinns vara ändamålsenlig, lämna förslag till lagstiftning. Om nuvarande uppdelning av lagarna befinns vara mer ändamålsenlig, skall utredaren lämna förslag till anpassning av lagarna till nuvarande förhållanden.

Utredaren har vid fullgörandet av sitt uppdrag att beakta innehållet i förordningen (1986:294) om ledning och samordning inom totalförsvarets civila del. Om förslaget innebär att förordningen behöver ändras skall förslag till sådana ändringar lämnas.

Utredaren bör vara oförhindrad att ta upp även andra frågor inom området än de som särskilt angetts här.

Förutsättningarna för lagstiftningen på beredskapsområdet kan komma att påverkas av de förslag som blir resultatet av översynen av försäkringsbolagens verksamhet m.m. (dir. 1990:56). Utredaren bör därför samråda med den utredningen. Vidare bör samråd äga rum med försäkringsinspektionen, statens krigsskadenämnd, statens krigsförsäkringsnämnd, riksförsäkringsverket och försäkringsbranschen.

Utredaren skall beakta vad som sägs i direktiven till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagets inriktning (dir. 1984:5) samt beaktande av EG-aspekter (dir. 1988:43).

Utredaren bör slutföra sitt arbete under första halvåret 1993.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar det statsråd som föredrar lagstiftningsärenden som gäller det

affärsmässiga försäkringsväsendet, krigsförsäkring och krigsskadeersättning

- att tillkalla en särskild utredare -- omfattad av kommittéförordningen (1976:119) -- med uppdrag att göra en översyn av lagstiftningen för det enskilda försäkringsväsendet vid krig, för den statliga krigsförsäkringen och för den statliga krigsskadeersättningen,
- att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta sjunde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Finansdepartementet)

Lag (1959:73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m.m.;

1 §

Är Sverige i krig, skall bestämmelserna i 2--13 och 17 §§ tillämpas.

Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara, får regeringen föreskriva att 2-13 och 17 §§ skall tillämpas.

Föreskrift enligt andra stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen skedde, upphör föreskriften att gälla. Lag (1992:1412).

2 §

Försäkringsinspektionen äger medgiva inländskt försäkringsbolag, å vilket lagen om försäkringsrörelse äger tillämpning, att utan återförsäkring ikläda sig ansvarighet på en och samma risk för högre belopp än som jämlikt bolagsordningen kunnat ske. Inspektionen må även medgiva ömsesidigt försäkringsbolag att överskrida i bolagsordningen angiven begränsning av återförsäkringen i förhållande till den direkta försäkringen.

3 §

Inländskt försäkringsbolag, varå lagen om försäkringsrörelse äger tillämpning, må inom försäkringsgren, som omfattas av koncession för återförsäkringsrörelse, meddela återförsäkring utan hinder av föreskrift i bolagsordningen om begränsning av bolagets verksamhet till riket eller viss del av riket eller till visst slag av egendom. Återförsäkring som nu sagts må dock ej avse livförsäkring eller annan personförsäkring.

4 §

Försäkringsinspektionen äger medgiva inländskt försäkringsbolag, som driver livförsäkringsrörelse, att för anskaffande av medel till bestridande av återköp av eller lån å livförsäkringar, för vilka avsättning till försäkringsfonden ägt rum, av de enligt lagen om försäkringsrörelse till försäkringstagarnas säkerhet pantsatta värdehandlingarna utbekomma vad som för ändamålet erfordras.

5 §

Försäkringsinspektionen äger helt eller delvis medgiva inländskt försäkringsbolag, som driver livförsäkringsrörelse, tillstånd att uppskjuta utbetalandet av livförsäkringars återköpsvärden så ock befrielse från skyldighet att lämna lån å sådana försäkringar.

6 §

Försäkringsinspektionen äger medgiva inländskt försäkringsbolag att avvikelse göres från vad i bolagsordning eller lagen om försäkringsrörelse stadgas angående tid och plats för vidtagande av åtgärd. Sådant medgivande må dock ej avse föreskrift om talans väckande eller om åtgörande som ankommer på domstol.

7 §

Finnes på grund av förhållanden, som i 1 § avses, ondgängligt att starkt begränsa försäkringsverksamheten i riket, äger Konungen beträffande viss försäkringsgren förordna, att avtal, varigenom annan försäkring än livförsäkring meddelats av inländskt försäkringsbolag, skall för bestämd tid eller tills vidare upphöra att gälla. Om vad därvid är att iakttaga beträffande försäkringstagares rätt meddelas bestämmelser av Konungen.

8 §

Konungen äger i fråga om inländskt försäkringsbolag meddela förordnande om premies storlek samt, beträffande försäkringsavtal som ej avser livförsäkring, om självrisk att gälla utan hinder av att försäkringsavtal innehåller därifrån avvikande villkor.

9 §

Konungen äger i fråga om inländskt försäkringsbolag medgiva avvikelse från bestämmelserna i 14 § andra stycket lagen om försäkringsavtal, däremot svarande försäkringsvillkor eller 16 § lagen om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring.

10 §

Konungen äger medgiva försäkringstagare hos inländskt försäkringsbolag anstånd med erläggande av premie under högst tre månader från förfallodagen.

Konungen må ock medgiva inländskt försäkringsbolag anstånd under högst tre månader med fullgörande av betalningsskyldighet i anledning av annan försäkring än sådan, varå lagen om krigsansvarighet äger tillämpning.

11 §

Konungen äger i fråga om inländskt försäkringsbolag förordna, att försäkringstagares underlåtenhet att erlagga premie för brandförsäkring å byggnad, hörande till fast egendom eller tomträtt eller vattenfallsrätt, icke skall inverka å försäkringsgivarens ansvarighet jämlikt försäkringsavtalet.

För fordran å ogulden premie, som avser tid under vilken förordnande enligt första stycket gäller, äger försäkringsgivaren ur den försäkrade egendomen njuta betalning med samma förmånsrätt som enligt 17. kap. 6 § handelsbalken tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom; dock att förmånsrätt må åtnjutas utan hinder av att premie stått ogulden längre tid än ett år efter förfallodagen.

Konungen äger förordna, att förmånsrätt som nu sagts skall gälla även ränta å oguldet premiebelopp.

12 §

Finnes anledning antaga, att utländsk försäkringsanstalt på grund av förhållanden, som i 1 § avses, icke kommer att fullfölja avtal, varigenom den meddelat återförsäkring åt svenskt försäkringsbolag, äger Konungen förbjuda svenskt försäkringsbolag att under tid, då bestämmelserna i denna paragraf äga tillämpning, fullfölja avtal, varigenom det meddelat återförsäkring åt försäkringsanstalter, som tillhöra den utländska anstaltens hemland, ävensom att sluta nya sådana avtal med dem.

13 §

Konungen äger i fråga om inländskt försäkringsbolag förordna om avvikelser från 18 och 21 §§ lagen om trafikförsäkring å motorfordon.

14 §

Vid krig, vari riket befinner sig, eller efter det sådant krig upphört äger Konungen i fråga om inländskt försäkringsbolag med avseende å bestämmelserna i 93 §, i 205 § såvitt däri hänvisas till 93 § samt i 262 § lagen om försäkringsrörelse föreskriva sådana avvikelser, som kunna erfordras i anledning av kriget.

15 §

Vid beslut som Konungen eller försäkringsinspektionen meddelar med stöd av 2 § eller någon av 4-14 §§ må fästas de villkor som finnas skälige.

Har försäkringsinspektionen lämnat medgivande enligt 2 § och därvid föreskrivit villkor, skall, om villkoret åsidosättes, vad i 288, 289, 320, 321, 323 och 324 §§ lagen om försäkringsrörelse är stadgat för överträdelse av bolagsordningen äga motsvarande tillämpning.

16 §

Försäkring, som under tid då bestämmelserna i 2 eller 3 § ägt tillämpning meddelats med med stöd av dessa bestämmelser, skall gälla utan hinder därav att nämnda tid gått till ända.

Det ankommer på den beslutande myndigheten att avgöra, i vad mån medgivande eller förordnande, som meddelats jämlikt någon av bestämmelserna i 4-15 §§, skall gälla jämväl efter det att bestämmelsen upphört att äga tillämpning.

17 §

Konungen må uppdraga åt försäkringsinspektionen att fullgöra vad som enligt denna lag ankommer på Konungen.

18 §

Talan mot försäkringsinspektionens beslut enligt denna lag föres hos Konungen genom besvär. Lag (1971:597).

Lag (1959:74) med vissa bestämmelser om utländsk försäkringsrörelse här i riket vid krig m.m.;

1 §

Är Sverige i krig, skall bestämmelserna i 2-14 och 19 §§ tillämpas.

Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara, får regeringen föreskriva att bestämmelserna i 2-14 och 19 §§ skall tillämpas.

Föreskrift enligt andra stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen skedde, upphör föreskriften att gälla. Lag (1992:1411).

2 §

Konungen äger förordna att under tid, då bestämmelserna i denna paragraf äga tillämpning, nedsättning enligt 15 a § lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket skall ske med högre belopp än som föreskrives där.

Finnes anledning antaga, att utländsk försäkringsanstalt, som jämlikt lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket driver sådan rörelse, på grund av förhållanden som i 1 § sägs (*krigsförhållanden*) icke kommer att infria härstädes ingångna förbindelser till försäkringstagare, äger Konungen förbjuda anstalten att under tid, då bestämmelserna i denna paragraf äga tillämpning, fortsätta verksamheten här i riket. Lag (1965:169).

3 §

Har på sätt i 2 § sägs förbud meddelats utländsk försäkringsanstalt att fortsätta verksamheten här i riket, skall, där verksamheten omfattar livförsäkring, för tillvaratagande av livförsäkringstagarnas rätt en särskild administration inträda. Med avseende å denna skall i tillämpliga delar gälla vad i 296 §, 297 § 1 mom. och 298 § lagen om försäkringsrörelse finnes stadgat; dock att vad i 297 § 1 mom. fjärde stycket sägs om registrering i stället skall avse tillkännagivande i allmänna tidningarna. Har särskild administration inträtt skall vad i 165 § lagen om försäkringsrörelse är stadgat om förbud mot att meddela nya försäkringar äga motsvarande tillämpning. I fall som här avses må överlåtelse av livförsäkringarna ske, förutom till svenskt försäkringsbolag, jämväl till utländsk anstalt, som erhållit koncession för livförsäkringsrörelse här i riket.

Där vid försäkringarnas överlåtande uppstått överskott, skall ur detta i första hand gäldas kostnaden för administrationen och oguldet sådant bidrag, varom förmåles i 26 § lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket, varefter återstoden skall, där

ej Konungen annorlunda föreskriver, efter det krigsförhållandena upphört överlämnas till den anstalt, vars försäkringar varit föremål för administration.

4 §

Har utländsk försäkringsanstalt i annat fall än i 3 § avses upphört att driva livförsäkringsrörelse här i riket, äger Konungen, under förutsättning som i 2 § sägs, besluta, att administration på sätt i 3 § förmäles skall inträda. Konungen äger ock med avseende å sådan anstalt besluta, att i denna lag föreskrivet administrationsförfarande helt eller delvis skall tillämpas jämväl vid administration, som inträtt på grund av bestämmelserna i lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket.

5 §

Kommer icke i den ordning, som avses i 3 §, överlåtelse av livförsäkringarna till stånd, skall, där ej Konungen annorlunda bestämmer, administrationen fortsättas så länge krigsförhållandena äro för handen eller tills dessförinnan samtliga livförsäkringar upphört.

Vid krigsförhållandenas upphörande skall, såvitt ej Konungen annorlunda bestämmer, försäkringsinspektionen till den utländska försäkringsanstalten avgiva redovisning för administrationen samt, om då livförsäkringar finnas löpande, erbjuda anstalten att återtaga rörelsen och därvid övertaga samtliga till administrationsboet hörande livförsäkringar. Sådant övertagande må ej ske, med mindre vid övertagandet förefintlig brist i belopp, som jämlikt 6 eller 15 § lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket skall vara nedsatt, blivit av anstalten fylld. Har ej anstalten inom två månader från erbjudandet återtagit rörelsen och fyllt bristen, vare frågan förfallen och åligger det försäkringsinspektionen att hos Konungen göra anmälan om förhållandet.

Har anmälan enligt andra stycket gjorts, ankommer det på Konungen att förordna om administrationens fortsättande eller om administrationsboets avveckling genom fördelning av tillgångarna. I senare fallet meddelar Konungen tillika erforderliga föreskrifter angående avvecklingen och fördelningen.

6 §

Försäkringsinspektionen äger medgiva utländsk försäkringsanstalt, som driver livförsäkringsrörelse här i riket, att för anskaffande av medel till bestridande av återköp av eller lån å livförsäkringar, för vilka avsättning till försäkringsfonden ägt rum, av de enligt lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket till försäkringstagnas säkerhet pantsatta värdehandlingarna utbekomma vad som för ändamålet erfordras.

7 §

Försäkringsinspektionen äger helt eller delvis medgiva utländsk försäkringsanstalt, som driver livförsäkringsrörelse här i riket, tillstånd att uppskjuta utbetalandet av livförsäkringars återköpsvärden så ock befrielse från skyldighet att lämna lån å sådana försäkringar.

8 §

Försäkringsinspektionen äger medgiva utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, att avvikelse göres från vad i lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket stadgas angående tid och plats för vidtagande av åtgärd. Sådant medgivande må dock ej avse föreskrift om talans väckande eller om åtgörande som ankommer på domstol.

9 §

Finnes på grund av förhållanden, som i 1 § avses, oundgängligt att starkt begränsa försäkringsverksamheten i riket, äger Konungen beträffande viss försäkringsgren förordna, att avtal, varigenom annan försäkring än livförsäkring meddelats av utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, skall för bestämd tid eller tills vidare upphöra att gälla. Om vad därvid är att iakttaga beträffande försäkringstagares rätt meddelas bestämmelser av Konungen.

10 §

Konungen äger i fråga om utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, meddela förordnande om premies storlek samt, beträffande försäkringsvtal som ej avser livförsäkring, om självrisk att gälla utan hinder av att försäkringsavtal innehåller därifrån avvikande villkor.

11 §

Konungen äger i fråga om utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, medgiva avvikelse från bestämmelserna i 14 § andra stycket lagen om försäkringsavtal, däremot svarande försäkringsvillkor eller 16 § lagen om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring.

12 §

Konungen äger medgiva försäkringstagare hos utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, anstånd med erläggande av premie under högst tre månader från förfallodagen.

Konungen må ock medgiva anstalt som i första stycket sägs anstånd under högst tre månader med fullgörande av betalningsskyldighet i anledning av annan försäkring än sådan, varå lagen om krigsansvarighet äger tillämpning.

13 §

Konungen äger i fråga om utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, förordna, att försäkringstagares underlåtenhet att erlägga premie för brandförsäkring å byggnad, hörande till fast egendom eller tomträtt eller vattenfallsrätt, icke skall inverka å försäkringsgivarens ansvarighet jämlikt försäkringsavtalet.

För fordran å ogulden premie, som avser tid under vilken förordnande enligt första stycket gäller, äger försäkringsgivaren ur den försäkrade egendomen njuta betalning med samma förmånsrätt som enligt 17 kap. 6 § handelsbalken tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom; dock att förmånsrätt må åtnjutas utan hinder av att premie stått ogulden längre tid än ett år efter förfallodagen.

Konungen äger förordna, att förmånsrätt som nu sagts skall gälla även ränta å oguldet premiebelopp.

14 §

Konungen äger i fråga om utländsk försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, förordna om avvikelse från 18 och 21 §§ lagen om trafikförsäkring å motorfordon.

15 §

Vid beslut som Konungen eller försäkringsinspektionen meddelar med stöd av någon av 6-14 §§ må fästas de villkor som finnas skälige.

16 §

Har jämlikt 2 § förbud meddelats utländsk försäkringsanstalt, som driver livförsäkringsrörelse här i riket, att fortsätta verksamheten eller har beslut meddelats jämlikt 4 §, skola, såvitt ej Konungen annorlunda förordnar, bestämmelserna i denna lag rörande administrationen äga giltighet jämväl efter det att ifrågavarande lagbestämmelser upphört att äga tillämpning.

Det ankommer på den beslutande myndigheten att avgöra, i vad mån medgivande eller förordnande, som meddelats jämlikt någon av bestämmelserna i 6-15 §§, skall gälla jämväl efter det att bestämmelsen upphört att äga tillämpning.

17 §

Vad i 3-5 §§ och 16 § stadgas angående livförsäkring skall äga tillämpning i fråga om sådan personförsäkring, beträffande vilken rörelsen enligt lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket drives med tillämpning av de särskilda bestämmelserna angående livförsäkring. Lag (1965:169).

18 §

Konungen bestämmer den dag, då med avseende å denna lag krigsförhållandena skola anses hava upphört.

19 §

Konungen må uppdraga åt försäkringsinspektionen att fullgöra vad som enligt denna lag ankommer på Konungen.

Lag (1959:118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring;

Inledande bestämmelser

1 §

Denna lag äger tillämpning å försäkringsavtal varigenom försäkringsanstalt, som driver försäkringsrörelse här i riket, å svensk medborgare eller å utlänning med hemvist härstädes meddelat

1. livförsäkring (kapitalförsäkring, livränteförsäkring) för dödsfall;
2. invaliditetsförsäkring, som
 - a) avser premiefrielse för livförsäkring för dödsfall eller för livsfall eller
 - b) meddelats i samband med livränteförsäkring för livsfall på sådant sätt att invalidförsäkringen upphör, om livränteförsäkringen upphör, eller
 - c) meddelas av anstalt, vars rörelse i huvudsak omfattar tjänstepensionsförsäkring.

Å livförsäkring för livsfall i förening med invaliditetsförsäkring är lagen tillämplig efter vad därom stadgas i 19 §.

Lagen avser ej återförsäkring eller försäkring hos ränte- och kapitalförsäkringsanstalt.

Konungen äger i fråga om försäkring hos utländsk anstalt meddela undantag från lagens tillämpning.

2 §

I denna lag förstås med

krigstillstånd krig, vari Sverige befinner sig, eller annat förhållande, som av Konungen med avseende å lagens tillämplighet jämställes med sådant krig,

krigsansvarighet försäkringsgivares ansvarighet för sådant dödsfall eller fall av invaliditet, som inträffar under krigstillstånd eller, där det föranletts av krigshandling under tid då krigstillstånd varit rådande, inom ett år efter krigstillståndets upphörande,

krigspremie sådan tilläggspremie, som betingas av krigsansvarighet, *risksumma*, vid sådan kapitalförsäkring å en persons liv, som medför utbetalning av försäkringssumman på en gång vid den försäkrades död, skillnaden mellan försäkringssumman och det tekniska återköpsvärdet samt vid annan försäkring ett med hänsyn till försäkringsformen bestämt motsvarande belopp, samt

tekniskt återköpsvärde försäkrings beräknade värde vid full återköpsrätt oavsett om sådan rätt föreligger eller ej.

Med invaliditetsförsäkrings årsbelopp avses i fråga om invaliditetsränteförsäkring det belopp för år, varmed försäkringsgivaren enligt försäkringsavtalet har att fullgöra sin betalningsskyldighet vid inträffat försäkringsfall, och i fråga om kapitalförsäkring för fall av invaliditet ett motsvarande omräknat belopp.

Krigsansvarighet och besträdande av kostnaden för sådan ansvarighet

3 §

Krigsansvarighet åvilar försäkringsgivaren intill, förutom det tekniska återköpsvärdet, ett belopp av risksumman som vid dödsfall utgör fyrahundratusen kronor och vid invaliditet motsvarar ett årsbelopp av tolv tusen kronor (*krigsskyddad risksumma*). Hava å samma person flera livförsäkringar eller flera invaliditetsförsäkringar meddelats av en eller flera försäkringsgivare, skall, där ej Konungen annorlunda förordnar, vad nu sagts gälla den sammanlagda risksumman för dödsfall eller för invaliditet samt tidigare meddelad försäkring åtnjuta krigsskydd framför senare meddelad.

Förbehåll, som strider mot första stycket eller som eljest innebär, att någon med krigstillstånd sammanhängande omständighet skulle för försäkringsgivaren medföra frihet, helt eller delvis, från ansvarighet som i första stycket sägs, må ej av försäkringsgivaren åberopas; dock att Konungen äger medgiva, att sådant förbehåll må åberopas beträffande försäkring, som meddelats efter krigstillståndets inträdande eller inom tre månader dessförinnan.

4 §

Vid dödsfall eller fall av invaliditet för vilket krigsansvarighet åvilar försäkringsgivaren har denne, där ej Konungen annorlunda förordnar, att i fråga om försäkring, beträffande vilken försäkringsgivarens betalningsskyldighet skall fullgöras med belopp för en gång, i vanlig ordning utgiva ett belopp motsvarande det tekniska återköpsvärdet, ökat med hälften av risksumman dock högst med femtiotusen kronor.

Skall betalningsskyldigheten enligt försäkringsavtalet fullgöras med belopp, som förfalla till betalning efter hand i särskilda poster, skall, där ej Konungen annorlunda förordnar, utbetalning ske enligt avtalet, vid invaliditetsrönteförsäkring dock ej med högre belopp än tolv tusen kronor för år. I fall som nu sagts må utbetalning ej ske längre än till dess sammanlagda beloppet av de verkställda utbetalningarna uppgår, vid livförsäkring till vad som enligt första stycket skolat utbetalas, därest försäkringsbeloppet utgått på en gång, och vid invaliditetsförsäkring till belopp som Konungen bestämmer.

5 §

Hava å samma person flera livförsäkringar meddelats av en eller flera försäkringsgivare, skall vid utbetalning enligt 4 § vad där stadgas tillämpas å försäkringarnas sammanlagda risksumma. I fråga om flera invaliditetsförsäkringar skall vad i nämnda paragraf sägs äga tillämpning å det mot försäkringsförmånerna svarande sammanlagda årsbeloppet.

Belopp som enligt första stycket vid dödsfall utgives av sammanlagda risksumman fördelas på försäkringarna i förhållande till deras krigsskyddade risksummor. Belopp som vid invaliditet utgives av det sammanlagda årsbeloppet fördelas på försäkringarna i förhållande till försäkringarnas årsbelopp, såvitt krigsansvarighet för dessa åvilar försäkringsgivaren.

6 §

Vad som återstår av försäkrings krigsskyddade risksumma sedan utbetalning skett enligt 4 och 5 §§ må ej utgivas förrän krigspremie fastställts enligt 14 § första stycket eller befunnits icke behöva uttagas. Om så erfordras, må betalningen uppskjutas ytterligare högst ett år. Å ogulden del skall från det avgörande om krigspremien träffats gäldas ränta efter räntefot, som Konungen bestämmer.

7 §

Om de sammanlagda krigsskyddade risksummorna för inträffade försäkringsfall, för vilka krigsansvarighet med avseende å visst krigstillstånd åvilar försäkringsgivaren, överstiga summan av de å tiden för krigstillståndet belöpande riskpremierna för samtliga av försäkringsgivaren meddelade försäkringars krigsskyddade risksummor, må skillnaden (*överkostnaden*) till hälften eller den mindre del, som Konungen bestämmer, täckas genom uttagande av krigspremie för envar försäkrad, medan återstoden skall täckas genom tillskott från försäkringsgivaren, allt i den mån ej annat föranledes av vad i 8-11 §§ stadgas.

8 §

Krigspremie må icke överstiga en tjugondel av den högsta krigsskyddade risksumma, som under krigstillståndet gällt för den försäkrade.

9 §

Inländsk försäkringsgivare vare ej pliktig att till överkostnadens täckande tillskjuta större belopp än som, utan att tryggheten för gällande försäkringsavtal äventyras eller enskilda försäkringstagares rätt förnäras, kan tagas i anspråk dels genom anlitande av såväl tillgängligt som för tio år enligt av Konungen meddelade bestämmelser förutberäknat överskott å försäkringsgivarens rörelse dels ock genom anlitande av till framtida förfogande avsatta medel, regleringsfond, säkerhetsfond, utjämningsfond och återbäringsfond. I överskotts- och fondmedlen inräknas endast vad som belöper å försäkring eller försäkringsdel, vars risksumma är krigsskyddad.

Vad här stadgats om inländsk försäkringsgivares tillskottsplikt skall äga motsvarande tillämpning å utländsk försäkringsgivare enligt de närmare bestämmelser, som meddelas av Konungen.

10 §

Om sammanlagda beloppet av de krigspremier, som enligt 8 § må uttagas, ej förslår till täckande av den del av överkostnaden, som enligt 7 § må täckas genom uttagande av dylika premier, skall återstoden täckas genom att, med iakttagande av begränsningarna i 9 §, försäkringsgivarens tillskott höjes. På motsvarande sätt må, om det belopp, varmed försäkringsgivaren är pliktig att bidra, icke förslår till täckande av på denne belöpande del av överkostnaden, återstoden täckas genom att, med iakttagande av begränsningen i 8 §, krigspremierna höjas.

11 §

Kan hela överkostnaden icke täckas i den ordning, som i 10 § sägs, må bristen utjämnas genom att de belopp, som innehållits enligt 4-6 §§, nedsättas i förhållande till försäkringarnas krigsskyddade risksummor.

12 §

Konungen äger förordna, att vid bestämmande och täckning av överkostnad olika försäkringsbestånd skola särskiljas. Sådant förordnande må ock meddelas med avseende allenast å tillämpning av 11 §.

13 §

Skall enligt 12 § överkostnad bestämmas särskilt för olika försäkringsbestånd, må likväl utjämning av kostnaden för krigsansvarigheten ske mellan bestånden eller några av dem. Utjämning må ock ske mellan försäkringsbestånd hos olika försäkringgivare, vilka därom träffat avtal.

Krigspremies fastställande och uttagande

14 §

Krigspremie fastställs så snart lämpligen kan ske efter det krigstillståndet upphört och senast inom två år därefter. Krigspremie bestämmes, med tillämpning av det förenklade beräkningssätt Konungen må medgiva, så att det belopp, som för visst försäkringsbestånd skall täckas genom krigspremier, fördelas å försäkringarna inom beståndet i förhållande till den högsta krigsskyddade risksumma, som för varje försäkrad gällt under krigstillståndet.

Om försäkring helt eller delvis upphör av annan orsak än sådant försäkringsfall, för vilket krigsansvarighet åvilar försäkringgivaren, må utan hinder av vad i första stycket sägs krigspremien fastställas vid försäkringens upphörande och beräknas enligt de närmare bestämmelser, som meddelas av Konungen. Beträffande försäkring, som upphör till viss del, skall fastställandet avse allenast denna del, där ej annorlunda förordnas.

15 §

Krigspremie skall erläggas å tid som Konungen bestämmer; dock att under ett år icke må fordras betalning vilken överstiger, vid kapitalförsäkring för dödsfall å en persons liv en hundradel av försäkringssumma, som omfattas av krigsansvarigheten, och vid annan försäkring ett med hänsyn till försäkringsformen bestämt motsvarande belopp.

I avräkning å blivande krigspremie må, från det krigstillståndet inträtt, provisorisk krigspremie uttagas. Vad i första stycket stadgas om bestämmande av tid för krigspremies erläggande och om den högsta årliga betalning, som må fordras, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om provisorisk krigspremie.

Utän hinder av vad i första stycket stadgas äger försäkringgivaren vid utbetalning på grund av försäkringen eller vid försäkringens nedsättning

av annan anledning än i 16 § första stycket sägs tillgodogöra sig fastställd krigspremie.

16 §

Erlägges icke krigspremiebelopp inom en månad från förfallodagen, må enligt de närmare bestämmelser Konungen meddelar försäkringsgivarens förpliktelser nedsättas under förutsättning,

1. att minst en månad förflutit från det försäkringsgivaren till försäkringstagaren avsänt meddelande om premiens belopp och förfallodag samt om påföljden av underlåten betalning, dock att meddelande, som avsänts tidigare än en månad före förfallodagen, ej må återopas, samt
2. att försäkringsgivaren till försäkringstagaren avlåtit meddelande, att han på grund av dröjsmålet gör rätten till nedsättning gällande, med underrättelse tillika om villkoren för försäkringstagarens återinträde i sina rättigheter enligt avtalet.

Försäkringsgivarens förpliktelser må anses nedsatta från dagen för det sistnämnda meddelandets avlåtande.

17 §

Oguldet krigspremiebelopp, som försäkringsgivaren icke kan tillgodogöra sig vid utbetalning på grund av försäkringen eller genom försäkringens nedsättning, må ej uttagas.

Särskilda bestämmelser

18 § Konungen äger utöver vad ovan sägs medgiva avvikelser från vad i 3-17 §§ stadgas beträffande

1. livförsäkring, som meddelats av anstalt, vars rörelse i huvudsak omfattar tjänstepensionsförsäkring;
2. korttidsförsäkring, försäkring med naturlig premie eller försäkring med längre premie under viss tid, vilken vid krigstillståndets inträdande ännu ej gått till ända;
3. grupplivförsäkring, som meddelats enligt särskilda grunder;
4. livförsäkring, beträffande vilken ansvarigheten begränsats på grund av att premiebetalningen avbrutits i förtid (fribrev);
5. annan livförsäkring, vilken vid krigstillståndets inträdande icke varit i kraft fem år; samt
6. invaliditetsförsäkring.

19 §

Har livförsäkring för dödsfall eller för livsfall meddelats i förening med invaliditetsförsäkring, äger Konungen föreskriva, att försäkringarna vid bestämmande av försäkringsgivarens tillskott till täckande av överkostnad samt vid nedsättning enligt 11 eller 16 § skola betraktas såsom en enda försäkring.

Har invaliditetsförsäkringen meddelats av annan försäkringsgivare än den, hos vilken livförsäkringen tagits, må genom avtal mellan för-

säkringsgivarna, vilket godkännes av försäkringsinspektionen, bestämmas att vad i första stycket är stadgat skall gälla i fråga om försäkringarna.

20 §

Då försäkringsgivare har att lämna tillskott till täckande av överkostnad, skola, där ej Konungen annorlunda förordnar, överskottsmedel tagas i anspråk före fondmedel samt fondmedlen frigörs i den ordning, som gäller för täckande av förlust.

21 §

Konungen äger medgiva, att försäkringsfonden må, utöver vad som följer av stadgandet i 274 § andra stycket lagen om försäkringsrörelse, till belopp motsvarande försäkringsgivarens tillskott eller, innan tillskottet fastställts, vad försäkringsgivaren beräknas skola tillskjuta på grund av krigsansvarigheten, redovisas i andra värdehandlingar än i nämnda paragraf första stycket 1-7 avses.

Sådant förutberäknat överskott, som avses i 9 §, må i försäkringsgivarens balansräkning uppföras såsom tillgång.

22 §

Under krigstillstånd och till dess krigspremier fastställts enligt 14 § första stycket eller befunnits icke behöva uttagas må, om ej Konungen för särskilt fall annorlunda förordnar, tilldelning av återbäring icke ske och ej heller beslut fattas om utdelning av vinst till aktieägare eller av ränta till garant.

Varder utdelning av vinst eller ränta beslutad och verkställd i strid mot vad i första stycket stadgas, vare de, som uppburit sådan utdelning, skyldiga att återbetala denna jämte fem procent ränta därpå. För brist, som kan uppkomma vid återbetalningen, vare de, som medverkat till beslutet eller verkställandet därav, ansvariga efter de grunder, som stadgas beträffande skadeståndsskyldighet i 320, 323 och 324 §§ lagen om försäkringsrörelse.

23 §

För tillämpning av vad i denna lag stadgas skola grunder upprättas. Beträffande sådana grunder skall i tillämpliga delar gälla vad i lagen om försäkringsrörelse och lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket stadgas om grunder för livförsäkringsrörelse.

24 §

Sker avvikelse från denna lag eller från grunder eller särskilda föreskrifter för lagens tillämpning, skall i fråga om inländskt bolag vad i 288, 289, 320, 321, 323 och 324 §§ lagen om försäkringsrörelse samt beträffande utländsk försäkringsanstalt vad i 25 § lagen om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket stadgas äga motsvarande tillämpning.

25 §

Styrelseledamot, verkställande direktör eller likvidator, som uppsåtligen eller av vårdslöshet i strid mot bestämmelsen i 22 § första stycket låter verkställa tilldelning av återbäring eller utbetalning av vinst eller ränta, döms till böter eller fängelse i högst ett år. Lag (1991:277).

26 §

Konungen må uppdraga åt försäkringsinspektionen att i Konungens ställe fullgöra vad som enligt denna lag ankommer på Konungen, dock ej såvitt avser rätt jämlikt 2 § att med avseende å lagens tillämplighet med krig, vari Sverige befinner sig, jämställa annat förhållande.

27 §

Talan om försäkringsinspektionens beslut enligt denna lag föres hos Konungen genom besvär. Lag (1971:598).

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit av trycket i Svensk författningssamling.

I fråga om försäkring, som meddelats före den 1 juli 1941, är försäkringsgivaren, såvitt angår risksumma som ej åtnjuter krigsskydd enligt 3 §, ansvarig i överensstämmelse med avtalet; dock att Konungen äger förordna om uppskov med utbetalningen.

Genom denna lag upphäves lagen den 11 juni 1943 (nr 338) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring.

Lag (1960:22) om statlig krigsförsäkring;

1 §

Är Sverige i krig, skall bestämmelserna i 2-4 §§ tillämpas.

Är Sverige i krigsfara eller råder det sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av att det är krig utanför Sveriges gränser eller av att Sverige har varit i krig eller krigsfara, får regeringen föreskriva att 2-4 §§ skall tillämpas.

Föreskrift enligt andra stycket skall underställas riksdagens prövning inom en månad från det den utfärdades eller, om riksmöte inte pågår, från början av närmast följande riksmöte. Sker inte underställning eller godkänner riksdagen inte föreskriften inom två månader från det underställningen skedde, upphör föreskriften att gälla. Lag (1992:1413).

2 §

Staten äger meddela transport- och motorfordonsförsäkring mot krigsrisk samt mot risk att egendom lägges under embargo eller uppbringas eller genom annan dylik åtgärd anhålles av främmande stat eller av den, som där tillvållat eller söker tillvålla sig makten. Mot samma risker må försäkring meddelas även av egendom, som lagrats i utlandet för införsel till riket eller i anslutning till utförsel från riket.

Staten må ock åt svenskt försäkringsbolag eller sammanslutning av sådana bolag meddela återförsäkring av försäkring, varom i första stycket förmåles, av transportförsäkring i övrigt, av allmän egendoms-, inkomst- och ansvarighetsförsäkring samt av trafikförsäkring.

Med avseende å statlig försäkring, som avses i första stycket, skall lagen om försäkringsavtal icke äga tillämpning. Lag (1975:1017).

3 §

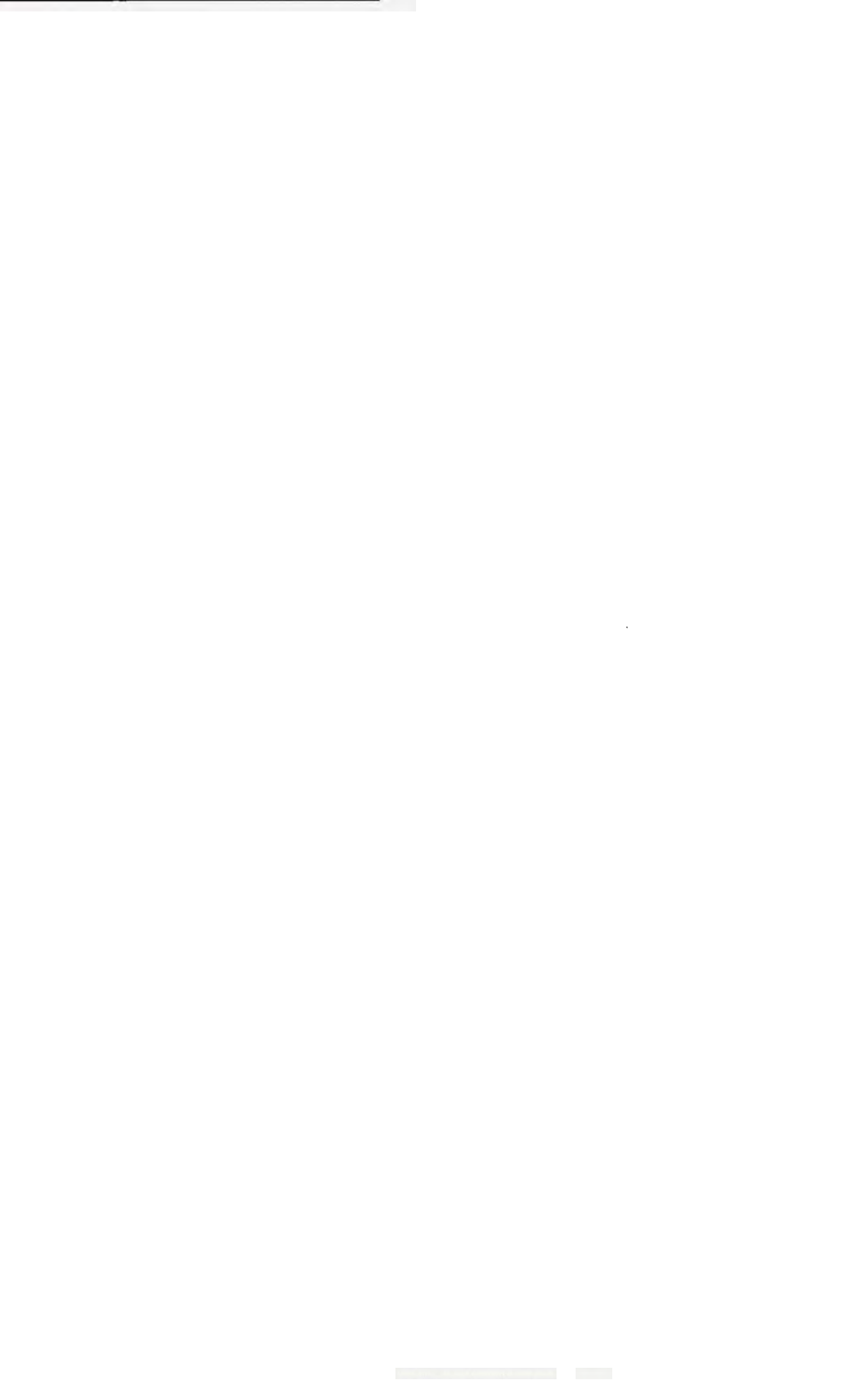
Riksförsäkringsverket och bolag, som avses i 1 § lagen om yrkesskadeförsäkring, äga att för olycksfall, som till följd av krigsåtgärd drabbar å fartyg eller annat transportmedel tjänstgörande person, meddela försäkring till högre ersättningsbelopp samt med ersättningar av annan art än eljest. Bolag, som nyss sagts, må med delägare i bolaget sluta avtal om försäkring för olycksfall, varom här är fråga, att gälla för annan tid eller träda i kraft vid annan tidpunkt än i 43 § samma lag stadgas. Lag (1966:41).

4 §

Staten må åt riksförsäkringsverket eller bolag, som avses i 3 §, meddela återförsäkring av försäkring, som verket eller bolaget meddelat. Lag (1966:41).

5 §

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av regeringen. Lag (1975:1017).

Lag (1958:566) om ersättning för krigsskada å egendom;

Om ersättningen

1 §

För krigsskada å egendom som finnes här i riket skall, i den mån skadan ej gottgöres i annan ordning, beredas ersättning av statsmedel enligt grunder som bestämmas av Konung och riksdag.

Med krigsskada förstås i denna lag skada i följd av krig mellan riket och främmande makt eller mellan främmande makter, så ock skada i följd av handling som finnes hava ägt samband med sedermera utbrutet krig.

2 §

Ersättning utgår även för krigsskada, som utom riket tillfogats

- a) svenskt fartyg eller luftfartyg på resa mellan orter här i riket utan anlöpande av utrikes ort och egendom som medföres på resan; samt
- b) svenskt fartyg under yrkesmässigt bedrivet fiske och egendom som därvid medföres.

3 § 1 mom.

denna lag äger icke tillämpning på

- a) staten tillhörig egendom, dock att under lagen inbegripas staten tillhörig utarrenderad jordbruksfastighet och fastighet som innehaves med tomträtt eller vattenfallsrätt eller med åborätt eller eljest ständig eller ärftlig besittningsrätt;
- b) kommun eller annan menighet tillhörig egendom, dock att under lagen inbegripas i sådan allmän ägo befintlig utarrenderad jordbruksfastighet och fastighet som innehaves med tomträtt eller med ständig eller ärftlig besittningsrätt;
- c) penningar, aktier, obligationer och andra fordringsbevis; samt
- d) smycken, ädla stenar och äkta pärlor, där ej sådan egendom är föremål för yrkesmässig verksamhet.

2 mom.

Från lagens tillämpning undantagas jämväl utländska fartyg och luftfartyg samt egendom som medföres ombord, så ock främmande stat tillhörig egendom.

Konungen äger förordna, att från lagens tillämpning skall undantagas annan utländsk egendom som direkt eller genom förmedling av juridisk person helt eller till större delen äges av medborgare eller juridisk person i viss främmande stat. Lag (1967:853).

3 mom.

har upphävts genom lag (1967:853).

4 §

I fråga om rätt till utfallande ersättningsbelopp skall, där ej nedan annorlunda stadgas, i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad enligt lagen den 8 april 1927 om försäkringsavtal gäller beträffande skadeförsäkring.

Avser ersättningen krigsskada å fast egendom eller byggnad som utgör tillbehör till tomträtt eller vattenfallsrätt och besväras egendomen av sökt eller beviljad inteckning för fordran, vare egendomens ägare utan hinder av inteckningen berättigad att själv uppbära ersättningen, där skadan ej översteg en tiondel av egendomens värde. Var skadan större, skall i tillämpliga delar gälla vad som stadgas i lagen den 8 april 1927 om inteckningshavares rätt till betalning ur ersättning, som utgår på grund av brandförsäkringsavtal.

Vad i andra stycket sägs om inteckningshavare gälle ock, såvitt angår fast egendom, den som för ogulden köpeskilling äger fordran med förmånsrätt som avses i 11 kap. 2 § jordabalken.

Utän hinder av bestämmelserna i denna paragraf må såsom villkor för utbetalning av ersättning föreskrivas att den användes för återuppförande av byggnad eller därmed jämförlig åtgärd, såframt ej därigenom panthavares eller annan sakägares säkerhet i väsentlig mån åsidosättes.

5 §

Har i vederbörlig ordning meddelad föreskrift, vars iakttagande är ägnat att förebygga eller begränsa krigsskada, åsidosatts, må, där ej särskilda skäl föranleda till annat, ersättning för sådan skada åtnjutas endast om och i den mån skadan, efter vad antagas må, skulle hava inträffat även om föreskriften blivit iakttagen.

Ersättningen må ock jämkas efter vad som prövas skäligt, när någon eljest genom bristande omsorg om egendomen medverkat till skadan.

6 §

Har försäkringsgivare på grund av skadeförsäkring för annat än krigsrisk ersatt krigsskada, inträder försäkringsgivaren i den rätt till ersättning, som jämlikt denna lag skolat tillkomma den skadelidande.

Statens krigsskadenämnd

7 §

Ärenden rörande ersättning för krigsskada prövas och avgöras av en för riket gemensam nämnd (statens krigsskadenämnd). Krigsskadenämndens beslut må ej överklagas; dock må den, som ej åtnöjes med nämndens beslut i fråga om vem rätten till ersättning skall tillkomma, väcka talan därom vid domstol inom en månad från det han fick del av beslutet.

De bestämmelser som utöver denna lag erfordras om nämndens organisation och verksamhet meddelas av Konungen.

8 §

I krigsskadenämndens beslut rörande ersättning skola deltaga minst tre ledamöter, av vilka åtminstone en skall hava utövat domarämbete. Ärende, i vilket fordrad ersättning icke överstiger ettusen kronor och vilket ej är av principiell betydelse, må dock avgöras av nämndens ordförande eller vice ordförande eller av ordförande å avdelning inom nämnden.

9 §

Vad i rättegångsbalken stadgas angående jäv mot domare och omröstning i tvistemål i överrätt skall i tillämpliga delar gälla med avseende på krigsskadenämnden.

10 §

Konungen äger förordna om inrättande av ett rådgivande organ med uppgift att avgiva utlåtanden i frågor huruvida viss skada är att anse såsom krigsskada så ock i sådana frågor om försäkringsgivares ansvarighet, som hava samband därmed.

Förfarandet i krigsskadeärenden

11 §

Den som vill begära ersättning för krigsskada skall inom tre månader efter erhållen kännedom om skadan anmäla skadan hos krigsskadenämnden eller den som nämnden anvisar. Äro flera som vilja bevaka rätt till ersättning, är tillfyllest att någon av dem anmäler skadan. Sker ej anmälan inom sagda tid, bortfaller rätten till ersättning, om ej underlåtenheten kan anses ursäktlig.

Vid anmälan skall, såvitt möjligt, fogas av trovärdiga personer bestyrkt redogörelse för den skadade egendomens beskaffenhet före skadan samt skadans uppkomst, art och omfattning.

Försäkringsgivare som vill begagna sig av sin rätt enligt 6 § skall göra anmälan därom hos krigsskadenämnden inom tre månader från det han utgav ersättningen eller från den senare tidpunkt, då han erhöll kännedom om de omständigheter på vilka hans rätt grundas.

12 §

Krigsskadenämnden skall sörja för erforderlig utredning och värdering av skadan.

Är skadan ringa, må särskild värdering underlåtas, om utredningen ändock kan anses tillfyllest.

13 §

Värdering skall verkställas av en eller flera värderingsmän som krigsskadenämnden utser och ske i enlighet med anvisningar som Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, nämnden meddelar.

Utlåtande över värderingen skall utan dröjsmål tillställas nämnden. Det skall på lämpligt sätt delgivas envar som anmält skadan eller eljest i anledning därav framställt anspråk hos nämnden.

14 §

Den som är missnöjd med verkställd värdering äger inom tid som krigsskadenämnden bestämmer inkomma med påminnelser och den ytterligare utredning som han vill åberopa.

Nämnden är oförhindrad att föranstalta om ny värdering.

15 §

Till utredning i ärende angående ersättning för krigsskada må vid allmän underrätt höras vittnen och sakkunniga. Genom rättens försorg skall sakägare som hos krigsskadenämnden framställt anspråk i anledning av skadan kallas till förhöret samt underrättelse härom tillställas nämnden.

16 §

Ersättning för krigsskada utbetalas av krigsskadenämnden.

17 §

Finner krigsskadenämnden att beslut, varigenom ersättning helt eller delvis vägrats, blivit oriktigt till följd av nämndens förbiseende eller ofullständig utredning eller av annan anledning, äger nämnden upptaga ärendet till förnyad prövning.

18 §

För belopp som krigsskadenämnden utbetalat i ersättning för krigsskada inträder nämnden i den rätt till ersättning, som den skadelidande må hava mot annan.

Särskilda bestämmelser

19 §

Det åligger svenskt försäkringsbolag och utländsk försäkringsanstalt med rätt att driva försäkringsrörelse här i riket att på sätt och i den utsträckning krigsskadenämnden beslutar och mot ersättning, som Konungen bestämmer, biträda nämnden i dess verksamhet.

20 §

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av krigsskadenämnden.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit av trycket i Svensk författningssamling.

Genom denna lag upphäves lagen den 21 juni 1940 (540) om krigsska-
deersättning.

KRIGSUTBROTTSAVTAL FÖR TRANSPORTFÖRSÄKRING

av den 1 januari 1963

Mellan Statens Krigsförsäkringsnämnd, här nedan kallad nämnden, för svenska statens räkning, å ena sidan, samt under-
tecknade försäkringsföretag¹⁾, här nedan benämnda Företagen å andra sidan, har följande avtal träffats.²⁾

§ 1.

Detta avtal träder i tillämpning automatiskt eller efter förordnande av regeringen.

Avtalet träder i tillämpning *automatiskt*

- 1) om Sverige kommer i krig eller
- 2) om Danmark, Finland, Norge, Polen, Förbundsrepubliken Tyskland eller Tyska Demokratiska Republiken kommer i krig.

Avtalet träder i tillämpning *efter förordnande av regeringen*

- 1) vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller
- 2) vid krig mellan två eller flera av länderna Amerikas Förenade Stater, Frankrike, Folkrepubliken Kina, De Socialistiska Rådsrepublikernas Union samt Storbritannien och Nordirland eller
- 3) vid annat krig,

om förhållandena prövats vara ägnade att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv.

§ 2.

Från och med den tidpunkt då avtalet träder i tillämpning övertager staten ansvaret för hela den krigsrisk å svenska intressen, som av Företagen är täckt genom vid ovannämnda tidpunkt löpande direkt tecknade transportförsäkringar.

Med krigsrisk likställs i den omfattning som angives i försäkringsvillkoren risk att egendom lägges under embargo eller uppbibras eller genom annan dylik åtgärd anhålles av främmande stat eller av den som där tillvällat eller söker tillvälla sig makten.

Såsom transportförsäkring räknas i detta avtal även försäkring av nybyggnad på svenskt varv samt försäkring av egendom, som lagrats i utlandet för införsel till riket eller i anslutning till utförsel från riket.

Avtalet gäller icke för flygkaskoförsäkring eller yachtförsäkring.

§ 3.

Krigsskada som drabbat i § 2 omförmålt intresse innan detta avtal trätt i tillämpning och inom av nämnden angiven tid faller in under statens ansvar, under förutsättning att den orsakats av förberedelseåtgärder för eller krigshändelser som sammanhänger med det krig vilket föranlett att avtalet trätt i tillämpning. Vad nu sagts om statens ansvar gäller även för den händelse den vid skadetillfället löpande krigsförsäkringen upphört att gälla på grund av skadan,

§ 4.

För krigsförsäkring som övertages av staten skola gälla antingen svenska villkor som fastställts eller godkänts av Nämnden eller ock sedvanliga engelska krigsförsäkringsvillkor.

Närmare tekniska föreskrifter i fråga om försäkringsvillkoren ävensom om premiebetalningar och anmälningar av olika slag m. m. ha sammanställts i särskilda avtal.

§ 5.

Nämnden äger rätt att å Företagens kontor taga del av alla handlingar och böcker som rör statens övertagna risker eller som eljest finnas erforderliga för att kontrollera det riktiga fullgörandet av detta avtal.

§ 6.

Samtliga svenska företag vilka äga rätt att i Sverige driva transportförsäkring kunna ansluta sig till detta avtal och skola genom Nämndens försorg beredas tillfälle hästills.

§ 7.

Detta avtal träder omedelbart i kraft och gäller tills vidare per kalenderår. Uppsägning skall ske senast sex månader före kalenderårets utgång.

Uppsägning från Företagets sida skall ske till Nämnden eller till annan myndighet regeringen därtill förordnar.

¹⁾ Undertecknade försäkringsföretag, se nedan.

²⁾ Avtalet godkändes av Kungl. Maj:t genom beslut den 23 november 1962. Med stöd av beslut 1966 och 1976 har ändring vidtagits av §1 respektive § 2.

Efter de överlåtelse av försäkringsbestånd som ägt rum sedan krigsutbrottsavtalet träffats gäller nedan återgiven förteckning över riksbolag, som med Nämnden träffat Krigsutbrottsavtal jämte Särskilt avtal:

ANSVAR, ÖMSESIDIGT FÖRSÄKRINGS-
BOLAG FÖR HELNYKTRA
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET ATLANTICA
EUROPEISKA VARU- OCH RESGODS-
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET
FOLKSAM — ÖMSESIDIG SAKFÖRSÄKRING
SJÖFÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET
HANSA
LÄNSFÖRSÄKRINGSBOLAGENS
AKTIEBOLAG
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET
NEPTUNUS

FÖRSÄKRINGS-AKTIEBOLAGET
SECURITAS
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET SIRIUS
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET SKANDIA
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET
SVENSKA VERITAS
SVERIGES ÅNGFARTYGS
ASSURANS FÖRENING
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET TRAFIK-BORE
ÖMSESIDIGT

SÄRSKILT AVTAL

av den 1 februari 1973

Mellan Statens Krigsförsäkringsnämnd (Nämnden) och undertecknade försäkringsföretag (Företagen) har den 1 januari 1963 träffats *Krigsutbrottsavtal för transportförsäkring*. Mellan Nämnden och Företagen¹⁾ har i anslutning till sagda avtal träffats följande *särskilda avtal*.²⁾

§ 1.

Detta avtal träder automatiskt i tillämpning vid samma tidpunkt som gäller för krigsutbrottsavtalet för transportförsäkring.

§ 2.

Beträffande *kasko m m* och *varvsrisker* skall de av Företagen meddelade försäkringarna innehålla följande klausul:

"Därest under den tid, för vilken detta försäkringsbrev är gällande, utbryter sådant krig, att enligt ett mellan Statens Krigsförsäkringsnämnd och Försäkringsgivaren träffat, av regeringen godkänt s k krigsbrottsavtal Nämnden övertager ansvaret för av Försäkringsgivaren beviljade vid krigsutbrottet löpande krigsförsäkringar, övergår Försäkringsgivarens krigsförsäkringsansvar enligt detta försäkringsbrev på Nämnden. För krigsförsäkringarna gäller därefter försäkringsvillkor som fastställts av Nämnden.

Krigsskada som drabbat i försäkringsbrevet angivet intresse, innan krigsutbrottsavtalet trätt i tillämpning och inom av Nämnden angiven tid, faller in under statens ansvar, under förutsättning att den orsakats av förberedelseåtgärder för eller krigshändelser som sammanhänger med det krig vilket föranlett att krigsutbrottsavtalet trätt i tillämpning. Vad nu sagts om statens ansvar gäller även för den händelse den vid skadetillfället löpande krigsförsäkringen upphört att gälla på grund av skadan.

Vid ett krigsutbrott av ovan nämnt slag åligger det försäkringstagaren att utan dröjsmål till Försäkringsgivaren anmäla var eller på vilken resa fartyget befinner sig och att ställa sig till efterrettelse de instruktioner Nämnden kan komma att lämna.

Vidare åligger det försäkringstagaren att ifråga om såväl försäkringar meddelade för viss tid som försäkringar meddelade för viss resa efter sådant krigsutbrott som ovan avses erlagga den premie som fastställs av Nämnden.

Övergår krigsförsäkringsansvaret på Nämnden, åger försäkringstagaren rätt att av Försäkringsgivaren erhålla ristorno å till denne erlagd särskild krigsförsäkringspremie för den tid, för vilken Försäkringsgivaren enligt ovanstående bestämmelser icke kommer att löpa någon risk. Rätt till ristorno föreligger emellertid icke, därest den av Försäkringsgivaren tecknade krigsförsäkringen endast avsett viss resa."

I det fall att den till nämnden överförda krigsförsäkringen för alment av i denna paragraf angivet slag avser viss resa, skall nettopremien för hela resan överföras till Nämnden.

§ 3.

Beträffande *andra än i § 2 nämnda alment* skall vid krigsförsäkring som meddelats för *viss resa* nettopremien för hela resan, i den mån särskild premie erhållits för den löpande försäkringen, överföras på Nämnden. Vid krigsförsäkring som meddelats för *viss tid* gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i § 2.

Då krigsförsäkringsansvaret övergår på Nämnden utvidgas den övertagna krigsförsäkringen att mot tilläggspremie automatiskt gälla jämväl mot följande tilläggsrisker, som ej är täckta genom Företagens villkor:

1. skada direkt förorsakad av atomstridsmedel (jfr § 1 a:1 i Nämndens krigsförsäkringsvillkor för varor under sjötransport m m).

2. skada under en 15-dagarsperiod vid omlastning i mellanhamn samt under land- eller lufttransport till annan hamn i och för befördran därifrån med annat fartyg (jfr § 5, st 2 och 3 i ovannämnda villkor).
3. .. under landstransport utom Sverige (jfr Nämndens särskilda villkor för landtransport).
4. .. genom frustration m m (jfr Nämndens villkor för sådana risker).
- 5 a. .. på gods som lagrats i utlandet i anslutning till export från Sverige, under förutsättning att leveransen är knuten till köpeavtal som medför att godset utgör svenskt intresse in till dess godset levererats till köparen i importlandet, att godset transporterats till förvaringslokalen på sätt anges i punkt 3, här ovan och att försäkringsavtal för viss tid (transportförsäkringskontrakt) gäller för exportörens leveranser enligt köpeavtalet.
- 5 b. .. på gods som lagrats i utlandet för import till Sverige, under förutsättning att betalning redan erlagts eller måste erläggas enligt det för godset träffade köpeavtalet och att försäkringsavtal för viss tid (transportförsäkringskontrakt) gäller för transporten till Sverige.

Nämnden ansvarar för tilläggsriskerna i enlighet med de villkor som angivits här ovan.

Rätt till ersättning enligt villkoren för tilläggsriskerna får icke överlätas på utländsk man.

Det åligger Företagen att lämna de försäkringstagare som innehar transportförsäkringskontrakt (generalpolisier) erforderliga upplysningar om innehållet i såväl krigsutbrottsavtalet som denna paragraf.

§ 4.

Därest Företagen på grund av andra avtal än krigsförsäkringsavtal åtagit sig ansvar för sådan direkt skada förorsakad genom kaping, sabotage m m, som även ingår i Nämndens åtaganden enligt dess krigsförsäkringsvillkor, blir Nämndens villkor tillämpliga på dylik skada först sedan den av Företagen upprättade Svenska Transportförsäkringspoolen trätt i verksamhet.

§ 5.

Anmälan av riskerna enligt § 2 i krigsutbrottsavtalet skall ske till Nämnden så snart ske kan efter det avtalet trätt i tillämpning.

§ 6.

I fråga om tillämpningen av bestämmelserna i § 92 Allmän Svensk Sjöförsäkringsplan angående inteckning; fartyg utfäster sig Nämnden att i förhållande till panthavare fullgöra samma betalnings- och underrättelseskyldighet, som må åvila Företagen enligt därom utställd särskild förbindelse. Det åligger Företagen att, sedan avtalet trätt i kraft, utan dröjsmål lämna panthavaren meddelande om denna Nämndens utfästelse samt att, i samband med anmälan enligt § 5, underrätta Nämnden om utställda förbindelser.

§ 7.

Detta avtal träder ombedelbart i kraft och gäller tills vidare så länge krigsutbrottsavtalet åger giltighet. Samtidigt upphör Särskilt avtal av den 11 februari 1963 och der 3 april 1964 att gälla.

¹⁾ Undertecknade försäkringsföretag, se omstående sida

²⁾ Avtalets § 3 ändrad genom beslut 1976

Statens Krigsförsäkringsnämnd

Svenska Flygförsäkringspoolen

KRIGSUTBROTTSAVTAL FÖR FLYGKASKOFÖRSÄKRING

Mellan Statens Krigsförsäkringsnämnd, här nedan kallad Nämnden, för svenska statens räkning, å ena sidan, samt undertecknade till Svenska Flygförsäkringspoolen anslutna svenska försäkringsföretag, här nedan benämnda Företagen, å andra sidan, har följande avtal träffats.

§ 1.

Detta avtal träder i tillämpning automatiskt eller efter förordnande av Kungl. Maj:t.

Avtalet träder i tillämpning automatiskt

- 1) om Sverige kommer i krig, eller
- 2) om Danmark, Finland, Norge, Polen, Förbundsrepubliken Tyskland eller Tyska Demokratiska Republiken kommer i krig.

Avtalet träder i tillämpning efter förordnande av Kungl. Maj:t

- 1) vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller
- 2) vid krig mellan två eller flera av länderna Amerikas Förenta Stater, Frankrike, Folkrepubliken Kina, De Socialistiska Rådsrepublikernas Union samt Storbritannien och Nordirland, eller
- 3) vid annat krig,

om förhållanden provats vara ägnade att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv.

§ 2.

Från och med den tidpunkt då avtalet träder i tillämpning övertager staten ansvaret för hela den krigsrisk å svenska intressen, som av företagen är täckt genom vid ovannämnda tidpunkt löpande direkt tecknade flygkaskoförsäkringar.

Med krigsrisk likställes i den omfattning som angives i försäkringsvillkoren risk att luftfartyg lägges under embargo eller uppbringas

2.

eller genom annan dylik åtgärd anhålles av främmande stat eller av den som där tillvällat eller söker tillvälla sig makten.

§ 3.

Krigsskada, som drabbat i § 2 omförmålt intresse innan detta avtal trätt i tillämpning och inom av Nämnden angiven tid, faller in under statens ansvar under förutsättning att den orsakats av förberedelse-åtgärder för eller krigshändelser som sammanhänger med det krig vilket föranlett att avtalet trätt i tillämpning. Vad nu sagts om statens ansvar gäller även för den händelse den vid skadetillfället löpande krigsförsäkringen upphört att gälla på grund av skadan.

§ 4.

För krigsförsäkring som övertages av staten skall gälla antingen svenska villkor som fastställts eller godkänts av Nämnden eller ock sedvanliga engelska krigsförsäkringsvillkor.

Närmare tekniska föreskrifter i fråga om försäkringsvillkoren även om premiebetalningar och anmälningar av olika slag m.m. har sammanställts i särskilt avtal.

§ 5.

Nämnden äger rätt att på Företagens kontor eller på Poolens kontor taga del av alla handlingar och böcker som rör av staten övertagna risker eller som eljest finns erforderliga för att kontrollera det riktiga fullgörandet av detta avtal.

§ 6.

Samtliga svenska företag vilka äger rätt att i Sverige driva luftfartsförsäkring kan ansluta sig till detta avtal och skall genom Nämndens försorg beredas tillfälle härtill.

§ 7.

Detta avtal träder omedelbart i kraft och gäller tills vidare per kalenderår. Uppsägning skall ske senast sex månader före kalenderårrets utgång.

Mellan Statens Krigsförsäkringsnämnd, här nedan kallad Nämnden, för svenska statens räkning, och en sammanslutning av svenska försäkringsbolag, benämnd Återförsäkringskonsortium av år 1965, här nedan kallad ÅK, har denna dag i anslutning till 2 § lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring och under förutsättning av regeringens godkännande träffats följande

Beredskapsavtal

§ 1

I den mån ÅK begär det, meddelar Nämnden åt ÅK återförsäkring av affär, som ÅK har övertagit i enlighet med Artikel 1 punkterna 1 och 2 i Krigskonsortieavtal av den 23 augusti 1984 och som avser de verksamhetsgrenar som i Sveriges officiella statistik "Enskilda försäkringsanstalter" redovisas under rubrikerna "Företags- och fastighetsförsäkring" samt "Hem- och villaförsäkring", allt till den del en övertagen affär avser sådana risker som anges i § 2.

§ 2

Avtalet omfattar endast risker som vid skadetillfället är belägna i Sverige och sådana risker som är belägna utomlands och som gäller svenska intressen och därmed kan återförsäkras under det avgivande bolagets obligatoriska återförsäkringskontrakt för svensk affär.

§ 3

Den återförsäkring som meddelas av Nämnden utgörs av en Stop Loss-avtäckning med den omfattning som anges i § 4. Varje försäkringsperiod omfattar ett helt kalenderår utom såvitt avser den första försäkringsperioden. Om avtalet träder i tillämpning senast den 31 augusti, skall den första försäkringsperioden omfatta tiden fram till närmaste kalenderårsskifte. Träder avtalet i tillämpning efter den 31 augusti, skall försäkringsperioden omfatta förutom tiden fram till närmaste kalenderårsskifte också hela det påföljande kalenderåret.

Om krigsförhållanden påkallar en ändring av försäkringsperiodens längd, får en särskild överenskommelse träffas om en sådan ändring.

§ 4

Stop Loss-avtäckningen innefattar ett åtagande från statens sida att gentemot ÅK beträffande den affär som har återförsäkrats hos Nämnden ansvara för

- a) 50 % av det belopp, med vilket skadekostnaderna för en försäkringsperiod överstiger 80 men inte 90 % av premieintäkten för samma period samt
- b) 95 % av den del av skadekostnaderna för perioden som överstiger 90 % av premieintäkten.

Med skadekostnaderna för en försäkringsperiod avses de försäkringsersättningar som belöper på perioden definierade enligt försäkringsinspektionens föreskrifter för försäkringsbolagens årsredovisning (BFFS 1983:3).

Med premieintäkten för en viss försäkringsperiod avses den premieinkomst som belöper på perioden. Premieintäkten för den del av en försäkringsperiod som omfattar en kortare tid än ett helt kalenderår skall motsvara en prorataandel av den premieinkomst som belöper på detta kalenderår.

Skulle skadeförloppet under en löpande försäkringsperiod ge anledning att anta att ersättning kommer att utgå enligt denna paragraf, har AK rätt att efter framställning hos Nämnden förskottsvis uppbära ett preliminärt beräknat ersättningsbelopp.

§ 5

Oberoende av huruvida ersättning enligt § 4 kan komma att utgå har AK rätt att, efter framställning hos Nämnden, genast i förskott uppbära det belopp med vilket AK:s kostnader - såvitt gäller en affär som är återförsäkrad hos Nämnden - för en enskild skada överstiger 70 milj kronor.

§ 6

För den återförsäkring som Nämnden meddelar erläggs för varje försäkringsperiod dels en premie baserad på en viss skadeprocent - grundpremien, dels en premie beräknad med hänsyn till storriskerna i det återförsäkrade beståndet - storriskpremien.

Det belopp på 700 milj kronor som anges nedan i denna paragraf skall räknas om vid ingången av varje kalenderår med hänsyn till detta års basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Grundpremien

Den skadeprocent på vilken grundpremien baseras skall utgöra medelvärdet avrundat till närmaste hela tal av skadeprocenterna enligt de resultatredovisningar för de senaste fem räkenskapsåren som försäkringsbolagen har gett in till försäkringsinspektionen. Skadeprocenterna skall beräknas för vart och ett av de fem åren och motsvara varje års försäkringsersättningar, definierade enligt försäkringsinspektionens föreskrifter för försäkringsbolagens årsredovisning (BFFS 1983:3) uttryckta i procent med två decimaler av årets premieintäkt. I årets försäkringsersättningar skall dock inte medräknas ersättning för en inträffad skada till den del denna skada överstiger 700 milj kr i 1984 års penningvärde. Om det finns synnerliga skäl, kan dock den sålunda beräknade skadeprocenten modifieras genom en överenskommelse mellan Nämnden och AK efter det att försäkringsinspektionen har fått yttra sig.

Skadeprocenten i första stycket skall avse svenska bolags direkta försäkring i Sverige inom verksamhetsgrenarna "Företags- och fastighetsförsäkring" samt "Hem- och villaförsäkring" med undantag av affär som tecknas av bolag med en årspremieinkomst som understiger 100 basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Grundpremien består av dels ett fast belopp, dels ett belopp som utgörs av en viss procent av den sammanlagda premieintäkten för den affär och den försäkringsperiod som omfattas av återförsäkringen. Grundpremien beräknas enligt följande tabell.

<u>Skadeprocent</u>	<u>Fast belopp</u>	<u>Procent av premieintäkten</u>
60	50 000 kr	0,125
61	62 500 "	0,163
62	75 000 "	0,222
63	87 500 "	0,300
64	100 000 "	0,400
65	112 500 "	0,520
66	125 000 "	0,659
67	137 500 "	0,819
68	150 000 "	1,000
69	162 500 "	1,225
70	175 000 "	1,496

Om den fastställda skadeprocenten skulle understiga talet 60, skall parterna komma överens om en erforderlig utbyggnad av tabellen.

Överstiger den fastställda skadeprocenten talet 70, skall premien erläggas som om skadeprocenten var lika med 70, medan de 80- och 90 %-gränser som anges i § 4 skall höjas i den proportion som svarar mot förhållandet mellan den fastställda skadeprocenten och talet 70. De nya gränsvärden som har erhållits på detta sätt avrundas till närmaste hela tal.

AK skall i början av varje försäkringsperiod betala in en provisionell grundpremie. Detta skall ske så snart försäkringsinspektionen har beräknat skadeprocenten för den senast tillgängliga femårsperioden. Med tillämpning av denna skadeprocent beräknas den provisionella grundpremien på en premieintäkt för försäkringsperioden som uppskattas gemensamt av Nämnden och AK.

Den slutliga grundpremien beräknas med tillämpning av samma skadeprocent men på den verkliga premieintäkten för försäkringsperioden.

Storriskpremien

Storriskpremien beräknas för sådana risker inom det försäkrade beståndet vars EML för AK:s andel överstiger 700 miljoner kronor i 1984 års penningvärde. Med EML avses det maximala ersättningsbelopp som efter en försäkringsmässig bedömning kan komma att betalas ut på grund av en enstaka skada inom en och samma försäkrade anläggning.

Riskerna grupperas inom jämna 100 miljonersintervall. För varje intervall beräknas storriskpremien såsom y % av årspremieinkomsten för storriskerna inom intervallet. Procentsatsen y beräknas enligt formeln $y = 100 (1 - 700/x)/3,3$ där x är intervallets övre gräns i miljoner kronor.*

* I protokollsanteckning anges följande exempel:

Intervallet 2 000 - 2 100 miljoner $y = 100 (1 - 700/2100)/3,3 = 20,2$

Intervallet 3 900 - 4 000 miljoner $y = 100 (1 - 700/4000)/3,3 = 25,0$

Storriskpremien är lika med summan av storriskpremierna för de olika intervallen och avser ett år. Är försäkringsperioden kortare eller längre än ett år, beräknas storriskpremien som en pro rata-andel av årspremien.

I den ovanstående formeln skall y vara 0 när $x = 700$ och 25 när $x = 4000$. Y skall öka lineärt med återförsäkrarens andel av den maximala risksumman. När värdena 700 och 4000 miljoner räknas upp, skall formeln justeras med hänsyn till detta.

AK skall i början av varje försäkringsperiod betala in en provisionell storriskpremie som sedan justeras vid försäkringsperiodens slut med hänsyn till eventuella förändringar under perioden av AK:s storriskbestånd.

§ 7

Om grundpremien enligt § 6 överstiger den sammanlagda skadekostnad som har uppkommit för staten enligt § 4 under motsvarande period, återbetalar staten till AK hälften av det överskjutande beloppet. Det överskjutande belopp som räknas fram för varje försäkringsperiod skall senare årsvis justeras till dess samtliga skador som avser denna period har reglerats slutligt.

§ 8

Sedan AK har upprättat bokslut för en försäkringsperiod, skall avräkning tillställas Nämnden för granskning. Ett saldobelopp som tillkommer Nämnden eller AK skall betalas ut så snart avräkningen har godkänts.

När avräkningen upprättas och när saldot jämnas ut skall 5 % ränta beräknas på följande poster:

- a) Förskott enligt §§ 4 och 5 förräntas fr o m dagen efter verkställd utbetalning till försäkringsperiodens utgång.
- b) Premierglömsbelopp som tillkommer Nämnden, alternativt AK enligt § 6, förräntas under hela försäkringsperioden.
- c) Ett saldobelopp som tas upp i en periodavräkning och som tillkommer Nämnden eller AK förräntas under tiden fr o m dagen efter försäkringsperiodens utgång t o m den dag då saldoutjämnning sker.

§ 9

I den mån det är av betydelse för tillämpningen av detta avtal har Nämnden rätt att hos AK ta del av alla handlingar som rör försäkringar och skador samt i övrigt få upplysningar om dessa.

§ 10

Detta avtal träder i tillämpning när

- a) Nämnden har trätt i verksamhet såsom försäkringsgivande organ enligt lagen (1960:22) om statlig krigsförsäkring,
- b) AK har trätt i verksamhet, och
- c) AK hos Nämnden har framställt begäran om statlig återförsäkring.

Nämnden fastställer den exakta tidpunkt då avtalet i enlighet härmed skall anses ha trätt i tillämpning.

Sedan avtalet har trätt i tillämpning, tillämpas det för en försäkringsperiod. Tillämpningen förlängs därefter med en försäkringsperiod i sänder, om inte AK har återtagit sin begäran om statlig återförsäkring senast tre månader före utgången av en löpande försäkringsperiod. Efter ett sådant återtagande tillämpas avtalet intill utgången av den närmast därpå följande försäkringsperioden, om inte parterna kommer överens om något annat.

Slutavräkning får upprättas efter en särskild överenskommelse, även om inte alla skador har slutligt reglerats.

§ 11

Detta avtal träder omedelbart i kraft och gäller tills vidare med sex månaders uppsägning. Efter uppsägning från någondera sidan upphör avtalet att gälla vid det kalenderårsskifte som inträffar närmast efter uppsägnings- tidens utgång, om inte avtalet dessförinnan har trätt i tillämpning.

Uppsägning av detta avtal skall från AK:s sida ske till Nämnden eller till annan myndighet som regeringen förordnar.

§ 12

Tvister med anledning av detta avtal skall avgöras enligt gällande lag om skiljemän.

§ 13

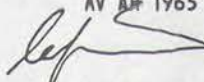
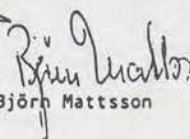
Detta avtal ersätter med omedelbar verkan beredskapsavtalet den 5 december 1966 mellan Nämnden och AK.

Stockholm den 12 december 1985

STATENS KRIGSFÖRSÄKRINGSNÄMND

ÅTERFÖRSÄKRINGSKONSORTIUM
AV 1965

Malte Oredsson /
Jan Olby

Leif Victorin /
Björn Mattsson

ÅTERFÖRSÄKRINGSKONTRAKT

Mellan Svenska Transportförsäkringspoolen (här nedan kallad Poolen) såsom företrädare för de bolag som undertecknat bifogade "Beredskapsavtal" av den 1 januari 1979 och Statens Krigsförsäkringsnämnd (här nedan kallad Nämnden) har följande återförsäkringskontrakt avseende civil sjö- och transportförsäkring slutits.

§ 1

Enligt föreskrifterna i Beredskapsavtalet skall Poolen till Nämnden överföra försäkringsbelopp överstigande den till Nämnden anmälda täckningskapaciteten för olika slag av risker, vilken utgöres av summan av för respektive sektion gällande självbehåll och poolens svenska återförsäkringsgivares åtaganden.

Skulle något eller några av de bolag som undertecknat Beredskapsavtalet eller någon av de svenska återförsäkringsgivarna bli ur stånd att fullgöra sina förpliktelser nedsätts den i första stycket nämnda täckningskapaciteten med belopp motsvarande ifrågakvarande bolags andel.

§ 2

Nämndens ansvarighet börjar och slutar samtidigt med Poolens, även om skada inträffat innan återförsäkring anmälts till Nämnden. Poolen skall till Nämnden överföra på Nämnden fallande återförsäkringsandel på originalvillkor, även om risken skulle vara avlupen före anmälningen.

§ 3

Poolen ombesörjer alla överföringar, meddelanden och avräkningar till Nämnden.

Finner Nämnden gällande premier otillräckliga, skall Poolen efter framställning av Nämnden höja premienivån i erforderlig utsträckning. Nämnden äger bestämma den längsta tid för vilken försäkring får tecknas.

All rapportering skall göras snarast möjligt till Nämnden.

§ 4

Reglering av skador verkställs av Poolen. Nämnden deltagar pro rata parte i själva skadan och i skaderegleringskostnader.

På Nämndenfallande skadeandelar debiteras i avräkning. Överstiger Nämndens andel i en skada kr 100.000 skall Nämnden på begäran av Poolen verkställa kontant betalning (kassaskada). Provenyer gottskrivs Nämnden i förhållande till Nämndens andel i ifrågavarande försäkring.

§ 5

Poolen gottgör Nämnden pro rata andel av nettopremierna med avdrag av den provision som överenskommes mellan Poolen och Nämnden.

Avräkning sker halvårsvis per 30 juni och 31 december senast 3 månader efter varje halvårs utgång. Saldoutjämnning skall ske snarast.

§ 6

Oavsiktliga fel och försummelser skall inte ha inflytande på parternas ansvarighet enligt detta kontrakt men skall omedelbart efter upptäckt rättas.

Nämnden äger att när som helst genom befullmäktigat ombud på Poolens kontor ta del av alla handlingar som berör detta kontrakt.

§ 7

Twister på grund av detta kontrakt skall hänskjutas till avgörande genom skiljemän enligt gällande lag.

§ 8

Detta kontrakt träder i tillämpning vid utbrott av ett krig, som är ägnat att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv och medföra avbrott av återförsäkringsförbindelser med utlandet. Kontraktet träder dock i tillämpning först från den tidpunkt då Beredskapsavtalet kommer i tillämpning och tillämpas längst intill den tidpunkt då Beredskapsavtalet upphör att tillämpas. Nämnden fastställer den exakta tidpunkt då kontraktet skall anses ha trätt i tillämpning.

Kontraktet träder i kraft den 1 januari 1980 och gäller därefter tills vidare med tre månaders ömsesidig uppsägning. Efter verkställd uppsägning upphör kontraktet att gälla vid det kalenderårsskifte, som inträffar närmast efter uppsägningstidens utgång.

Under tid då kontraktet är i tillämpning må dock detsamma uppsägas att upphöra sedan tre månader förflutit efter uppsägning skett.

Uppsägning skall från Poolens sida ske till Nämnden eller till annan myndighet regeringen därtill förordnar.

§ 9

Vid detta kontrakts ikraftträdande upphör följande tidigare mellan Nämnden och poolen träffade återförsäkringskontrakt att gälla.

Återförsäkringskontrakt av den 1 januari 1964 rörande civil försäkring av protection- och indemnityrisker.

Återförsäkringskontrakt av den 19 december 1962 rörande civil sjö- och annan transportförsäkring av gods och därmed sammanhängande intressen med undantag för försäkring av inlandstransporter inom Sverige, som icke äga direkt samband med sjö- eller lufttransporter.

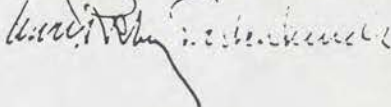
Återförsäkringskontrakt av den 1 januari 1964 rörande civil försäkring av landtransporter inom Sverige, som icke äga direkt samband med sjö- eller lufttransporter.

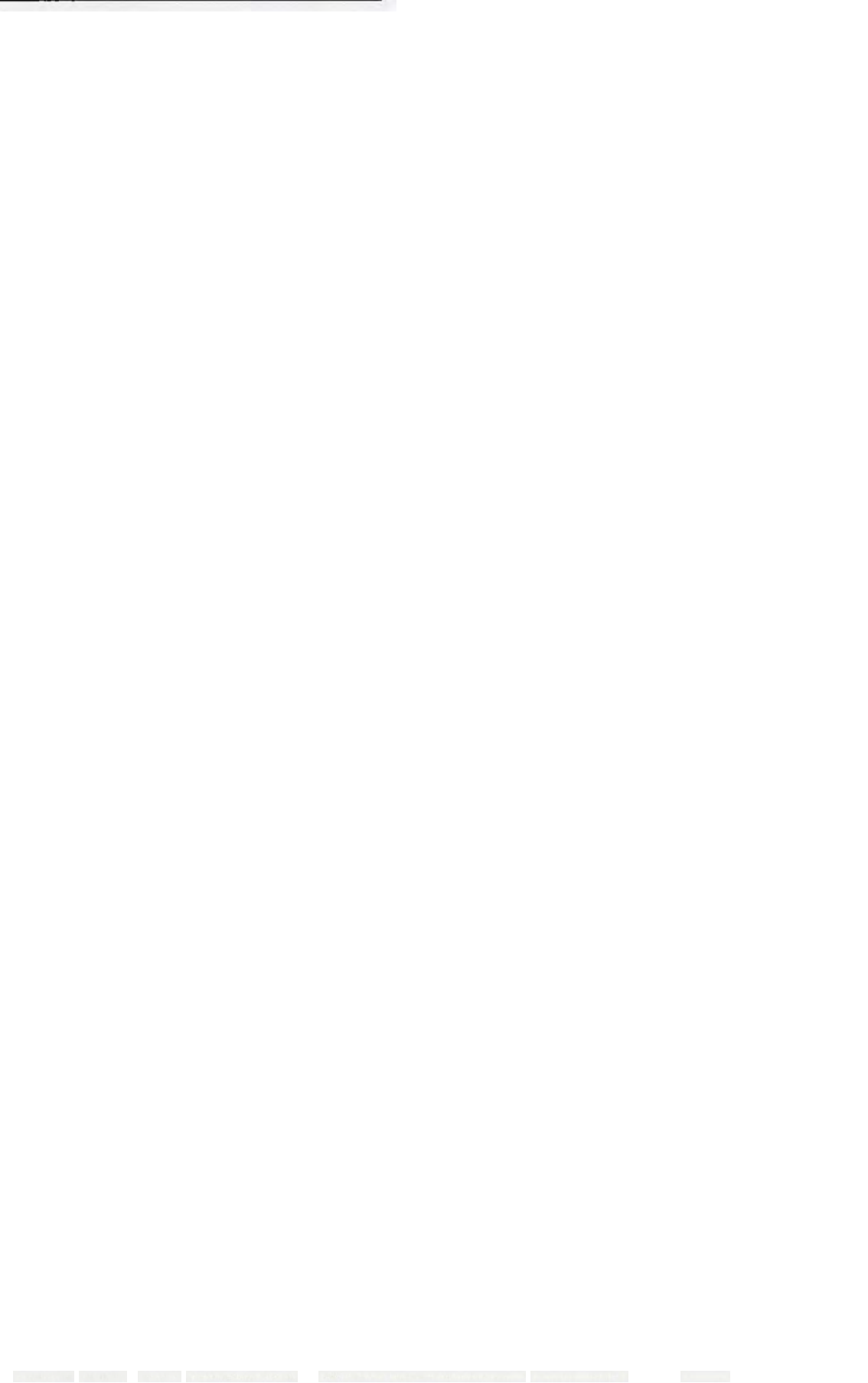
Återförsäkringskontrakt av den 19 december 1962 rörande civil försäkring av sjökasko (exklusive yachter) och därmed sammanhängande intressen samt varvsrisker.

Stockholm den 10 december 1979
STATENS KRIGSFÖRSÄKRINGSNÄMND

SVENSKA TRANSPORTFÖRSÄKRINGSPOLEN

Återförsäkringskontrakt

rörande civil svensk luftfartsförsäkring

Sedan Svenska Flygförsäkringspoolens svenska medlemsbolag och Försäkringsaktiebolaget Skandia, nedan kallade Företagen, träffat här i avskrift bifogat "Krigskonsortieavtal" rörande civil svensk luftfartsförsäkring har mellan dessa företag, företrädna av Återförsäkringskonsortiet av år 1976 för civil svensk luftfartsförsäkring, nedan kallat Konsortiet, och statens krigsförsäkringsnämnd, nedan kallad KFN, följande återförsäkringskontrakt slutits.

§ 1

./.

Konsortiet skall på nedanstående villkor till KFN i återförsäkring överföra försäkringsbelopp till den del dessa överstiger i bifogade maximaltabell angivna försäkringsbelopp för luftfartsförsäkringar.

Skulle Konsortiets styrelse konstatera (jfr § 5 i Krigskonsortieavtalet) att företag blivit ur stånd att fullgöra sina förpliktelser enligt Krigskonsortieavtalet, nedsättes från den tidpunkt sådant konstaterande sker den i första stycket nämnda täckningskapaciteten med ifrågavarande företags andel.

Detta påverkar KFN:s ansvarighet så att denna börjar vid ett motsvarande lägre belopp dels såvitt gäller försäkringar, vilka meddelas samma dag konstaterandet sker eller senare, dels såvitt angår den avtalstid, som från och med samma dag återstår å tidigare tecknade försäkringar, vilka är meddelade för viss tid, dels ock såvitt gäller sådana tidigare tecknade, för resa meddelade försäkringar, vilka icke löpt till ända före nämnda dag.

§ 2

Konsortiet skall tillhandahålla KFN alla erforderliga uppgifter och avräkningar. Återförsäkringarna enligt § 1 rapporteras till Nämnden snarast möjligt.

§ 3

Mellan KFN och Konsortiet skall gälla samma försäkringsvillkor som gäller mellan Företagen och deras försäkringstagare.

.../2

KFN:s ansvarighet börjar och slutar samtidigt med Konsortiets. Finner KFN de tillämpade premierna otillräckliga, skall Konsortiet efter framställning av KFN höja premienivån i erforderlig mån.

KFN äger bestämma den längsta tid för vilken försäkring må tecknas.

§ 4

Konsortiet gottgör KFN en pro rata beräknad andel av nettopremien. Från nettopremien äger Konsortiet avdraga en provision av 4 %.

§ 5

Konsortiet skall snarast möjligt anmäla skador, som faller under KFN:s återförsäkringsansvar. Skadorna regleras av Konsortiet, och KFN deltar pro rata parte i skadan och i kostnaderna i samband med skaderegleringen.

§ 6

På KFN fallande skadeandelar debiteras i avräkning. Överstiger KFN:s andel i en skada, som drabbat en av Konsortiet till KFN överförd risk, 100.000 kronor, skall KFN på begäran betala sin andel kontant (kassaskada).

§ 7

Avräkning sker halvårsvis per 30 juni och 31 december senast tre månader efter varje halvårs utgång. Saldoutjämnning skall ske snarast.

Har till Konsortiet överförts försäkrings- eller avräkningsbelopp i utländsk valuta, skall omräkning till svenska kronor ske enligt den kurs KFN fastställer efter hörande av Konsortiets styrelse.

§ 8

Oavsiktliga fel och försummelser skall icke ha inflytande på parternas ansvarighet enligt detta kontrakt, men de skall omedelbart efter upptäckten rättas.

KFN äger hos Konsortiet och Företagen taga del av alla handlingar som berör detta kontrakt.

§ 9

Twister på grund av detta kontrakt skall avgöras enligt lagen om skiljemän.

§ 10

Detta återförsäkringskontrakt träder i tillämpning vid den tidpunkt då Krigskonsortieavtalet kommer i tillämpning.

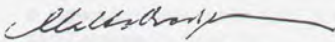
Sedan detta kontrakt trätt i tillämpning, skall detsamma, därest det icke dessförinnan upphör att gälla, tillämpas intill den tidpunkt då Krigskonsortieavtalet enligt dess § 8 upphör att tillämpas.

Detta kontrakt träder i kraft den 1 januari 1977 och gäller därefter tills vidare med sex månaders ömsesidig uppsägning. Efter verkställd uppsägning upphör kontraktet att gälla vid det kalenderårsskifte, som inträffar närmast efter uppsägningstidens utgång. Under tid då kontraktet är i tillämpning må dock detsamma uppsägas att upphöra vid det halvårsskifte, som närmast inträffar sedan tre månader förflutit efter det uppsägning skett.

Uppsägning av detta kontrakt skall från Konsortiets sida ske till KFN eller till annan myndighet regeringen därtill förordnat.

Stockholm den 20 december 1976

STATENS KRIGSFÖRSÄKRINGSNÄMND

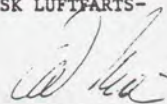

under förutsättning av
regeringens godkännande

ÅTERFÖRSÄKRINGSKONSORTIET AV ÅR
1976 FÖR CIVIL SVENSK LUFTFARTS-
FÖRSÄKRING

Arne Angström

Åke Molin.

SVENSKA TRANSPORTFÖRSÄKRINGSPOOLENS BEREDSKAPSAVTAL

av den 1 januari 1979

Mellan undertecknade svenska försäkringsföretag, medlemmar av Svenska Transportförsäkringspoolen (i det följande kallade medlemmarna) har följande beredskapsavtal träffats avseende civil sjö- och transportförsäkring.

§ 1. Tidpunkt då avtalet träder i tillämpning

Detta avtal träder i tillämpning vid utbrott av ett krig, som är ägnat att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv och medföra avbrott av återförsäkringsförbindelser med utlandet och då därjämte antingen regeringen i enlighet med beredskapskungörelsen den 3 juni 1960 (SFS 515/1960) förordnat om intagande av högsta beredskapsgrad eller Statens Krigsförsäkringsnämnd och poolen träffat överenskommelse om en centralisering av sjö- och transportförsäkringsverksamheten i riket. Den exakta tidpunkt, då avtalet i enlighet härmed skall anses ha trätt i tillämpning, fastställs av Statens Krigsförsäkringsnämnd.

Om särskild tidpunkt för upprättande av depå gäller föreskrifterna i § 17.

§ 2. Verksamhetens handhavande och omfattning

Poolen skall enligt sina stadgar fungera såsom centralorgan för medlemmarna i och med att avtalet träder i tillämpning.

I denna egenskap är poolen befogad att med bindande verkan för medlemmarna

- meddela sådana slag av försäkringar som faller under avtalet;
- fastställa premier och villkor för alla försäkringar som tecknas av poolen och medlemmarna enligt avtalet;
- fördela poolens självbehåll mellan medlemmarna;
- återförsäkra de belopp som överstiger poolens självbehåll;
- reglera alla haverier som berör under avtalet fallande försäkringar.

Därtill är poolen befogad att

- fungera som medlemmarnas ombud vid meddelande av krigsförsäkring för Statens Krigsförsäkringsnämnds räkning.

§ 3. Fullmakt för poolens styrelse

Poolens styrelse eller person, som styrelsen därtill utser, befullmäktigas att med bindande verkan för medlemmarna ingå alla de avtal och ikläda sig alla de förbindelser, som föranledes av detta avtal, kära och svara i mål och utöva alla de rättshandlingar, vilka kan vara erforderliga för tillvaratagande av medlemmarnas intressen gentemot tredje man i vad rör försäkringar meddelade enligt detta avtal.

§ 4. Försäkringar som skall hänföras till avtalet

- 4.1 Med i § 5 nämnda undantag omfattar avtalet i enlighet med den sektionsindelning som föreskrives i stadgarnas § 3:

Sektion 1: försäkring av varor med undantag av varor under sådan landtransport inom Sverige som inte äger direkt samband med sjö- och lufttransporter;

Sektion 2: försäkring av varor under sådan landtransport inom Sverige som inte äger direkt samband med sjö- eller lufttransporter samt försäkring av visst transport- och terminalansvar;

Sektion 3: kaskoförsäkring av fartyg och försäkring av därmed sammanhängande intressen samt försäkring av varvsrisker;

Sektion 4: försäkring av protection- och indemnityrisker.

- 4.2 Avtalet omfattar försäkringar för vilka försäkringsansvaret börjar **efter** det att avtalet trätt i tillämpning och som meddelas antingen
- av sektionsmedlemmarna eller
 - av poolen.
- Härvid gäller att **kaskoförsäkring** skall gälla endast helt kasko. Då särskilda skäl, föreligger kan styrelsen dock bevilja dispens härifrån.

- 4.3 Har försäkringarna börjat **tidigare** gäller följande:

Sektion 1:

Avtalet omfattar försäkringar, för vilka försäkringsansvaret inte upphört då avtalet träder i tillämpning och som medlemmarna antingen

- meddelat, innan avtalet trätt i tillämpning eller

- är förpliktade att enligt gällande transportförsäkringskontrakt övertaga, även om försäkringarna inte är anmälda till medlemmarna, då avtalet träder i tillämpning.

Sektion 2:

Avtalet omfattar försäkringar som meddelats för viss tid eller för resa men vilkas avtalstid icke utlöp, då avtalet träder i tillämpning.

Dessa försäkringar skall överföras till poolen från den dag, då avtalet träder i tillämpning.

Sektion 3 och 4:

Avtalet omfattar försäkringar som meddelats för viss tid eller för resa men vilkas avtalstid icke utlöp då avtalet träder i tillämpning.

Kasko- och kaskointresse och liknande försäkringar för redares räkning, meddelade för viss tid, skall upphöra att gälla kl 24.00 å 30:e dagen efter den dag, då avtalet trätt i tillämpning, såvida icke avtal träffats med respektive försäkringstagare om försäkringens upphörande vid tidigare tidpunkt.

Försäkringar av **varvarisker** skall överföras till poolen från den dag avtalet träder i tillämpning.

- 4.4 Endast i Sverige tecknade försäkringar av **svenskt intresse** omfattas av avtalet.

§ 5. **Försäkringar som är undantagna från avtalet**

- Från avtalet undantas försäkringar mot **krigsfara**
- Vidare undantas:

Sektion 1 och 2:

Försäkringar av resgods för vilket konossement eller fraktsedel ej utfärdats.

Sektion 3:

Försäkringar av fritidsbåtar (yachtförsäkring).

§ 6. **Meddelande av försäkringar för gemensam räkning**

Alla under detta avtal hörande försäkringar meddelas eller skall anses meddelade för medlemmarnas gemensamma räkning. Enskild medlem är berättigad att för samtliga medlemmars räkning meddela sådana försäkringar.

§ 7. **Premier och villkor**

Försäkringar enligt § 4:2 meddelas på de villkor och till de premiesatser som fastställts av poolen. Premierna för dessa försäkringar skall betalas av försäkringstagarna i förskott för varje av poolen fastställd betalningstermin och erläggas brutto utan något som helst avdrag. För försäkringar enligt § 4:3 skall av medlemmarna med respektive försäkringstagare avtalade villkor och premiesatser gälla.

§ 8. **Försäkringar meddelade av enskild medlem**

8.1 **Försäkringar meddelade efter det att avtalet trätt i tillämpning (§ 4:2)**

Försäkringar som meddelas av enskild medlem efter det att avtalet trätt i tillämpning skall överföras till poolen för fördelning och återförsäkring. Försäkringarna skall utan dröjsmål inrapporteras till poolen genom insändande av kopior av försäkringshandlingarna eller eljest på sätt som föreskrives av styrelsen.

Om styrelsen inte beslutar annorlunda skall premielikvid insändas till poolen den femtonde respektive sista dagen i varje månad.

8.2 Försäkringar meddelade innan avtalet trätt i tillämpning (§ 4:3)

Sektion 1 och 2:

Såvida poolens styrelse inte i särskilt fall beslutar annorlunda skall premieunderlag (rapportlister etc) **icke** insändas till poolen.

Snarast efter det att avtalet trätt i tillämpning skall medlem dock till poolen remittera premielikvid för sådana försäkringar. Denna premielikvid skall utgöra 1/24-del av premieintäkten enligt avtalets § 9.

Sektion 3 och 4

Försäkringarna skall inrapporteras till poolen utan dröjsmål genom insändande av erforderliga försäkringshandlingar inklusive eventuellt förekommande ansvarsförbindelser.

Det premiebelopp som skall redovisas till poolen skall omfatta pro rata premier netto från tidpunkten då poolavtalet träder i tillämpning till tidpunkten för försäkringens upphörande, dock högst 30 dagar.

8.3 Är det medlem bekant att anmäld försäkring drabbats av skada, skall uppgift härom lämnas till poolen så snart ske kan.

8.4 Enskild medlem står delkredere gentemot övriga medlemmar för premierna på de av honom meddelade försäkringarna. Styrelsen äger rätt att i särskilda fall medgiva undantag från denna bestämmelse.

§ 9. Sektionsmedlems ansvar för försäkringar som faller under avtalet

9.2 För medlemmar som deltar i Sektionerna 1, 2 och 3 gäller att varje medlem ansvarar såsom coassuradör enligt särskilda andelsskalor för var och en av dessa sektioner. Vad gäller sektion 3 upprättas en andelsskala för större kasko och en andelsskala för mindre kasko. Dessa andelsskalor uppgöres på grundval av medeltalet av medlemmarnas premieintäkter från till avtalet hänförliga försäkringar under de två kalenderår som föregår det år då avtalet träder i tillämpning. Andelarna uträknas i procent med två decimaler. Av styrelsens utfärdade ytterligare anvisningar beträffande de grunder efter vilka respektive andelsskala skall beräknas lämnas i **bilaga** till detta avtal.

Skulle avtalet träda i tillämpning, innan uppgifter om det sistförflutna årets premieintäkter kunnat erhållas, skall andelsskalorna baseras på premieintäkterna under de två åren närmast dessförinnan.

Under den tid avtalet är i tillämpning får ingen annan ändring av andelsskalorna företagas än som föranledes av att sektionsmedlem till följd av krigshandlingar eller insolvens måste av styrelsen skiljas från avtalet.

9.3 För medlem som deltar i Sektion 4 gäller att varje medlem ansvarar som coassuradör med lika delar för alla till avtalet hänförliga försäkringar.

§ 10. Självbehåll och deras fördelning

10.1 Poolens självbehåll för var och en av Sektionerna 1, 2 och 3 utgör summorna av de belopp som de i respektive sektion deltagande medlemmarna förbundet sig att behålla för egen räkning och för bolag, som tillhör samma koncern men vilka icke äro sektionsmedlemmar.

Dessa självbehåll fördelas på respektive medlemmar enligt de i § 9 omnämnda andelsskalorna.

Om vid denna fördelning medlem tillföres ett större försäkringsbelopp än det av honom anmälda självbehållet, skall överskjutande belopp genom poolens försorg återförsäkras hos övriga medlemmar pro rata i förhållande till de i varje särskilt fall outnyttjade delarna av deras självbehåll för ifrågavarande försäkringskategori. För denna återförsäkring gottgöres cedent och belastas reassuradör en returprovision, som fastställs av styrelsen.

10.2 För Sektion 4 fastställs ett självbehåll avseende de sammanlagda skadekostnaderna från en och samma händelse. Detta självbehåll utgör vid detta avtals upprättande kr 450 000 men skall anpassas efter förändringar i penningvärdet. I enlighet härmed skall inom tre månader efter det att avtalet trätt i tillämpning det självbehåll uträknas, som skall gälla för den första ettårsperiod avtalet är i tillämpning. Uträkningen av självbehållet skall fastställas i samförstånd med Statens Krigsförsäkringsnämnd. På enahanda sätt skall sektionens självbehåll fastställas för varje efterföljande ettårsperiod inom tre månader efter periodens början. Sektionens självbehåll skall vid envar tidpunkt vara fördelat med lika delar på var och en av sektionsmedlemmarna.

§ 11. **Reduktion av självbehåll**

Om styrelsen konstaterar att medlem till följd av krigshandlingar eller av annan anledning blivit ur stånd att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet, reduceras från den tidpunkt sådant konstaterande skett poolens självbehåll för respektive försäkringskategori med det eller de belopp som medlemmen förbundit sig att behålla för egen räkning. Reduktionen avser icke blott senare meddelade försäkringar utan även försäkringar, vilka är löpande vid ifrågavarande tidpunkt. Såvitt angår löpande försäkringar meddelade för viss tid berör reduktionen dock endast den avtalstid, som återstår vid nyssnämnda tidpunkt.

Motsvarande reduktion skall vidtagas, om konstaterandet gäller bolag, vilket tillhör samma koncern som sektionsmedlem och vilket via medlem påtagit sig andel i sektionens självbehåll.

§ 12. **Återförsäkring av belopp överskjutande självbehåll**

12.1 Om det totala försäkringsbeloppet på en risk överstiger poolens självbehåll för risken ifråga skall såvitt gäller Sektion 1, 2 och 3 överskjutande belopp genom poolens försorg återförsäkras.

Sådan återförsäkring skall i första hand sökas hos svenska försäkringsbolag, vilka inte är sektionsmedlemmar och ej heller tillhör samma koncern som sektionsmedlem. Återförsäkring därutöver sker hos Statens Krigsförsäkringsnämnd.

12.2 Såvitt gäller Sektion 4 skall ansvarsbelopp överstigande vid envar tidpunkt gällande självbehåll men ej överstigande en summa motsvarande två gånger detta belopp, återförsäkring ske hos svenska försäkringsbolag, som ej deltar i Sektion 4.

För ansvarsbelopp överstigande en summa motsvarande två gånger självbehållet skall återförsäkring ske hos Statens Krigsförsäkringsnämnd.

§ 13. **Allmänna avdrag**

För täckande av sina kostnader tillgodoräknar sig poolen provision. På premierna avseende försäkringar som faller under avtalets § 4:2 avdrager poolen dessutom provision som gottskrivs medlemmarna för kostnader. Denna provision fördelas enligt de i § 9 omnämnda andelsskalorna.

Provisionsatserna fastställs av styrelsen.

§ 14. **Returprovision vid återförsäkring**

Returprovision som poolen erhåller vid återförsäkring enligt § 12 fördelas enligt den i § 9 omnämnda andelsskalan och gottskrivs medlemmarna i avräkning.

§ 15. **Reglering av skador**

Skador rörande försäkringar, som faller under detta avtal, regleras av poolen. Poolen kan även uppdraga åt medlem eller enskild person att företaga skadereglering, då så anses lämpligt. Ex gratia ersättning får i intet fall utbetalas utan poolens särskilda medgivande.

§ 16. **Avräkningar**

Avräkning från poolen till medlem upprättas per 30 juni och 31 december. Avräkningarna skall upprättas separat för varje årgång. Saldo poolen tillgodo är förfallet till betalning inom åtta dagar efter avräkningens mottagande. Saldo medlem tillgodo skall kvarhållas i depå enligt bestämmelserna i § 17.

§ 17. **Depåer**

Såsom säkerhet för sektionsmedlemmarnas förpliktelser enligt detta avtal skall för varje medlem upprättas depåer enligt följande ordning:

17.1 **Depå I**

Av de saldon, som poolen enligt bestämmelserna i § 16 innehåller, skall för varje enskild medlem uppbyggas en depå, benämnd Depå I.

Omedelbart sedan detta avtal trätt i tillämpning skall dock de medlemmar som deltar i **Sektionerna 1, 2 och 3** till sin Depå I hos poolen inbetala ett kontant belopp motsvarande 50 % av sitt till poolen enligt § 10:1 anmälda högsta självbehåll inom respektive försäkringsgren.

De medlemmar som deltar i **Sektion 4** skall på samma sätt kontant inbetala ett belopp utgörande en tredjedel av poolens enligt § 10:2 fastställda skademaximal.

Sedan andra halvårets avräkning upprättats, frigöres och utbetalas till medlem det belopp, varmed hans depå då överstiger hans andel dels i den av poolen för respektive sektion upprättade skadereserven, dels i andra erforderliga reserver. Depå I skall därefter justeras årligen enligt samma grunder till dess den under avtalet fallande affären är helt avvecklad.

Om Depå I vid något tillfälle skulle vara otillräcklig för likvidering av redan förfallna eller väntade skadeersättningar, äger poolen infordra lämpligt a conto-belopp. Sådant belopp skall av medlem inbetalas utan dröjsmål.

De medel, som innehålls av poolen såsom depåer för medlemmarnas räkning, skall av styrelsen förvaltas på betryggande sätt. Den ränteavkastning, som därvid kan erhållas, krediteras depåerna.

17.2 Depå II

Så snart beredskapstillstånd — oberoende av beredskapsgrad — förordnats av regeringen enligt beredskapskungörelsen av den 3 juni 1960 eller regeringen på grund av krigsfara i annan ordning anbefaller en centralisering av sjö- och transportförsäkringsverksamheten i riket, skall varje medlem som deltar i **Sektionerna 1, 2 och 3** i en Depå II deponera ett belopp motsvarande 50 % av sitt till poolen enligt § 10:1 anmälda självbehåll inom respektive försäkringsgren. På samma sätt skall medlem som deltar i **Sektion 4** i Depå II deponera ett belopp utgörande en tredjedel av poolens enligt § 10:2 fastställda skademaximal. Dessa depositioner skall göras hos Riksbanken i form av svenska statsobligationer eller av kontanta medel. De får endast disponeras i den ordning som nedan sägs.

Skulle beredskapstillstånd avlysas utan att detta avtal trätt i tillämpning, skall Depå II åter frigöras. Har avtalet trätt i tillämpning, kvarstår depån tills avtalet upphört att tillämpas eller den disponerats enligt avtalet.

Om styrelsen konstaterar, att medlem till följd av krigshandlingar eller av annan anledning blivit ur stånd att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser avseende försäkringar meddelade före den dag sådant konstaterande sker och om medlemmens Depå I icke förslår att täcka uppkommen brist, äger poolen rätt att taga i anspråk jämväl medlemmens Depå II. Skulle brist ändock förefinnas, skall denna täckas av övriga medlemmar enligt de i § 9 omnämnda andelsskalorna eller, såvitt gäller Sektion 4, av övriga medlemmar som deltar i denna sektion till lika delar. I fråga om försäkringar, vilka är löpande den dag konstaterande som ovan sagts ägt rum, äger bestämmelserna i detta stycke tillämpning endast med avseende å avtalstiden före nyssnämnda dag å försäkringar meddelade för viss tid.

Behöver sektionens medlemmens Depå II inte helt tagas i anspråk för ändamål, som i föregående stycke sägs, skall resterande del kvarstå under poolens förvaltning till dess den under avtalet fallande affären avvecklats enligt vad i § 21 sägs, då kvarvarande belopp skall överlämnas till dokumenterad rättsinnehavare.

§ 18. Poolens förvaltningskostnader

Skulle den ersättning, som poolen enligt § 13 äger tillgodoräkna sig för förvaltningen av den under detta avtal fallande affären, visa sig över- eller understiga poolens verkliga kostnader härför, skall över- respektive underskott fördelas mellan medlemmarna enligt de i § 9 omnämnda andelsskalorna och upptagas i avräkning. Såvitt gäller Sektion 4 skall fördelningen ske lika mellan de medlemmar som deltar i sektionen.

Vad här sagts gäller jämväl för debitering av kostnader under tid, då avtalet ej är i tillämpning.

§ 19. Revision

Revision av sektionens räkenskaper och förvaltning verkställs av poolens utsedda revisorer.

Om styrelsen så anser erforderligt, äger den utse särskild granskningsman för kontroll på medlemmarnas kontor av alla handlingar och böcker, som berör försäkringar som faller under avtalet. Sådant granskningsman bör vara auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman.

§ 20. Ändring av avtalet

Om medlem, innan avtalet trätt i tillämpning, önskar frånträda detsamma eller påfordra ändring därav, skall skriftligt meddelande härom lämnas till styrelsen. Det åligger styrelsen att underrätta övriga berörda medlemmar snarast möjligt och vidtagna de åtgärder, som i övrigt kan anses erforderliga. Medlem äger dock icke frånträda avtalet eller sänka de belopp som han enligt § 10:1 förbundit sig att behålla för egen räkning eller för bolag, som tillhöra samma koncern men vilka icke äro medlemmar av poolen, förrän vid det kalenderårsskifte som inträffar närmast sedan sju månader förlutit efter det meddelande enligt vad ovan sagt lämnats till styrelsen.

Detsamma gäller för medlem som deltar i sektion 4 i fråga om den skademaximal som enligt § 10:2 faller på honom.

Sedan avtalet trätt i tillämpning, äger sektionens medlem icke frånträda detsamma. Styrelsen kan dock skilja sektionens medlem från avtalet i enlighet med föreskrifterna i § 9 och § 11.

§ 21. Tidpunkt, då avtalet upphör att tillämpas

När, efter avlysande av sådant beredskapstillstånd som i § 1 sägs, sektionsmedlemmarna har möjlighet återupptaga sin normala verksamhet, skall frågan om tidpunkten då detta avtal kan upphöra att tillämpas upptagas till prövning.

Beslut om tidpunkt då avtalet skall upphöra att tillämpas skall fattas vid möte med sektionsmedlemmarna. För giltighet av sådant beslut erfordras, att det biträdes av minst två tredjedelar av antalet sektionsmedlemmar. Dagen då avtalet skall upphöra att tillämpas får dock icke fastställas till tidigare datum än tre månader från den dag beslutet fattas, med mindre samtliga sektionsmedlemmar är ense därom.

För de försäkringar, som meddelats av poolen före den dag då avtalet upphör att tillämpas, kvarstår sektionsmedlemmarnas rättigheter och skyldigheter till dess den under avtalet fallande affären avvecklats.

§ 22. Skiljedom

Twist angående tolkning eller tillämpning av bestämmelserna i avtalet skall hänskjutas till avgörande genom skiljemän enligt gällande lag om skiljemän.

Detta beredskapsavtal ersätter:

Beredskapsavtal av 1961-07-01 rörande Svenska Transportförsäkringspoolens sektion för civil sjö- och annan transportförsäkring av gods med undantag för försäkring av landtransporter inom Sverige med tillägg av 1962-06-19.

Beredskapsavtal av 1961-11-17 rörande Svenska Transportförsäkringspoolens sektion för civil försäkring av sjökasko (exklusive yachter) och därmed sammanhängande intressen samt varvsrisker med tillägg av 1961-11-17 beträffande grunderna för beräkning av andelsskalan för större kasko samt tillägg av 1962-06-19.

Beredskapsavtal av 1962-06-19 rörande Svenska Transportförsäkringspoolens sektion för civil försäkring av landtransporter inom Sverige, som icke äga direkt samband med sjö- eller lufttransporter.

Beredskapsavtal av 1963-11-01 rörande Svenska Transportförsäkringspoolens sektion för civil försäkring av protection- och indemnityrisker.

Stockholm, Göteborg, Jönköping och Lund den 1 januari 1979

Deltar enligt stadgarna § 3 i:

ANSVAR ÖMSESIDIGT FÖRSÄKRINGSBOLAG FÖR HELNYKTRA H. Iversen	Sektion 2
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET ATLANTICA Nils Y. Danielsson	Sektion 1, 2 och 3
EUROPEISKA VARU- OCH RESGODSFÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET Staffan Crona	Sektion 2
FOLKSAM ÖMSESIDIG SAKFÖRSÄKRING Hans Dahlberg	Sektion 1, 2 och 3
SJÖFÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET HANSA Åke Thorstensson	Sektion 1, 2 och 3

HANSA TRAFIK ÖMSESIDIG SAKFÖRSÄKRING Curt-Steffan Giesecke	Sektion 2
LÄNSFÖRSÄKRINGSBOLAGENS AKTIEBOLAG Hans E. Aronsson, Kerstin Edgren	Sektion 2
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET NEPTUNUS Hans Wikman	Sektion 1, 2 och 3
FÖRSÄKRINGS-AKTIEBOLAGET SECURITAS Per Johansson	Sektion 1, 2 och 3
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET SIRIUS Henrik Sjöberg	Sektion 1, 2 och 3
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET SKANDIA Bo Wahlöf	Sektion 1, 2 och 3
FÖRSÄKRINGSBOLAGET SKULD I SVERIGE, ÖMSESIDIGT Ulf Elsell	Sektion 4
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET SVENSKA VERITAS Staffan Crona	Sektion 1, 2 och 3
SVERIGES ÅNGFARTYGS ASSURANS FÖRENING Lars Lindfelt	Sektion 3 och 4

1984-08-13

1.

KRIGSKONSORTIEAVTAL

Mellan undertecknade svenska försäkringsbolag har följande avtal träffats rörande de försäkringsbranscher, som i Sveriges officiella statistik "Enskilda försäkringsanstalter" redovisas inom verksamhetsgrenarna "Företags- och fastighetsförsäkring samt Hem- och villaförsäkring".

Artikel 1

För att vid krig eller krigsfara, vari Sverige befinner sig eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden

- 1) från de utländska bolag som har koncession att i Sverige driva direkt skadeförsäkringsrörelse avseende någon av de försäkringsbranscher, som redovisas inom verksamhetsgrenarna "Företags- och fastighetsförsäkring samt Hem- och villaförsäkring" kunna överta och fortsätta att driva den av dessa bolag i Sverige tecknade direkta försäkringsaffären (inkl coassurans) och den av dem i Sverige accepterade fakultativa återförsäkringsaffären,
- 2) i återförsäkring kunna överta
 - a) svensk obligatorisk och/eller fakultativ återförsäkringsaffär som svenska bolag önskar överflytta från sådana utländska reassuradörer som befaras icke komma att inom föreskriven tid infria sina förbindelser till de svenska bolagen eller
 - b) 100 % av svenska bolags svenska affär, inkl de belopp som normalt skulle ha hållits för avgivande bolags egen räkning,

har undertecknade försäkringsbolag bildat ett konsortium benämnt Återförsäkringskonsortium av år 1965 - nedan kallat AK.

Med svensk affär eller svensk återförsäkringsaffär menas affär av det

- 2 -

slag som skulle ha kunnat återförsäkras under det avgivande bolagets obligatoriska återförsäkringskontrakt för svensk affär.

Artikel 2

Beträffande fakultativ affär, katastrof-covers och övrig Excess-Loss-affär, där premien redan betalats till respektive utländska återförsäkrare eller betalningsskyldighet föreligger, skall AK erbjuda ett subsidiärt skydd fram till de enskilda återförsäkringarnas nästa förfallodag. Förutsättning härför är att återförsäkringen vid nästa förfallodag överföres till AK samt att en särskild premie betalas till AK för det subsidiära åtagandet. Sådan premie fastställs av AK:s styrelse.

Artikel 3

Innan ett med stöd av Artikel 14 med Statens Krigsförsäkringsnämnd träffat avtal om Stop Loss-avtäckning trätt i tillämpning må ingen affär accepteras för AK:s räkning.

Artikel 4

Konsortiemedlemmarna förbinder sig att icke ackvirera på portfölj tillhörig sådant utländskt bolag som arbetar i Sverige vid den tidpunkt då AK träder i verksamhet och vars portfölj övertagits av AK. Har medlem på grund av förbiseende eller bristande vetskap om riskens egenskap att höra under detta avtal eller av annan anledning ändå övertagit risk, som AK jämlikt avtalet kan överta och icke avböjt, är denne, om AK:s styrelse det yrkar, skyldig att överlåta försäkringen i reassurans till konsortiet, varvid medlemmen efter prövning av AK:s styrelse kan få gottgöra sig högst 10 % provision för direkta försäkringar.

Avsikten är att förebygga att utländskt bolags portfölj - direktaffär och fakultativ reassuransaffär - skingras och att å andra

- 3 -

sidan AK skall kunna påräkna det utländska bolagets generalagents tjänster för skötseln av det löpande portföljen.

Artikel 5

AK:s styrelse skall fastställa de provisionsvillkor - intill 30 % av premierna på vilka AK skall överta den i Artikel 1 vid 1) nämnd affären.

Beträffande den vid 2) i samma artikel nämnda affären äger svenska bolag debitera AK följande provisioner.

1. För obligatorisk kvotaffär samt 1:a och 2:a excedentaffär
 - a) en fast provision av 27,5 % av till konsortiet övervisade premier
 - b) en vinstandel av 40 % av vinsten å bolagets under räkenskapsperioden till AK överförda affär, beräknad som följer.

Inkomster:

- a) premier
- b) premiereserv från föregående vinstberäkning (första räkenskapsperioden den konsortiet gottskrivna portföljpremiem)
- c) skadereserv från föregående vinstberäkning (första räkenskapsperioden eventuell skadeportfölj utgörande 100% av motsvarande skadereserv).

Utgifter:

- d) provision enligt 1) ovan
- e) reglerade skador
- f) skadereserv
- g) premiereserv, beräknad på basis av en procentsats av 35 % av bolagets premier för helt år
- h) förlustsaldo enligt föregående vinstberäkning.

Därest inträffade bruttoskador (betalda skador och skadekostnader plus minus reserver) på av svenskt bolag tecknade försäk-

- 4 -

ringar, som redovisas inom verksamhetsgrenarna "Företags- och fastighetsförsäkring samt Hem- och villaförsäkring", under de tre senaste bokföringsåren före ikraftträdandet av återförsäkringsavtalet mellan AK och bolaget sammanlagt överstigit 72% av de under nämnda tid intjänade bruttopremierna (tecknade premier, respektive för allframtidsförsäkringar motsvarande ränteinkomst beräknad enligt Artikel 7, plus minus premiereser efter bolagets vanliga grunder), nedsattes den fasta provision till skillnaden mellan 100% och bolagets på ovannämnda sätt beräknade bruttoskadeprocent.

2. För obligatorisk excedentaffär över 2:a excedenten, fakultativ obligatorisk affär (open covers) samt fakultativ affär.

Provisionen skall fastställas av AK:s styrelse bl a med hänsyn till aktuell marknadsnivå.

3. För katastrof-covers och Excess-Loss affär i övrigt utgår ingen provision.

AK:s styrelse må dock, där särskilda skäl därtill föranleder, fastställa andra bestämmelser i stället för dem som anges i denna artikel.

Artikel 6

För sådan obligatorisk återförsäkringsaffär som överförts till AK i enlighet med Artikel 1:2 a) samt för affär som överförts till AK i enlighet med Artikel 1:2 b) skall portföljpremie beräknas på basis av 35% av premien för helt år. Bolag, vars försäkringsbestånd till huvudsaklig del förfaller på viss bestämd dag under året, skall vid beräkningen av portföljpremie, premiereserv och premiereservdepå ta vederbörlig hänsyn härtill.

För fakultativ återförsäkringsaffär som överförts till AK i enlighet med Artikel 1:2 a) skall portföljpremie räknas pro rata temporis

Portföljpremie innehålles av bolagen såsom premiereservdepå, vilken

- 5 -

justeras vid utgången av varje räkenskapsperiod efter 35%. Räkna utgår icke på premiereservdepå om icke AK:s styrelse bestämmer annorlunda.

Artikel 7

Allframtidsförsäkringar skall till AK återförsäkras för högst fem år åt gången. Reassuranspremien för sådana försäkringar skall beräknas på sätt varje bolag förut brukat. Dock skall premien, såvida AK:s styrelse icke prövar annat skäligt, minst vara lika med den i grunden antagna räntan å allframtidsreserven, den senare beräknad på sätt i grunderna föreskrives och på basis av de premiesatser, som är till lämpliga vid tidpunkten för reassuransen.

Artikel 8

Det är uttryckligen överenskommet, att förefintligheten av icke skall föranleda något bolag att vidta andra, av utvec. betingade ändringar i fråga om maximaler, principer för teckn. coassurans, premiepolitik m m än sådana som kan bli oundgänglige. vändiga på grund av krisförhållandena.

Artikel 9

Till centralkontoret - se Artikel 12 - lämnar de svenska bolagen och de utländska bolagens generalagenter avräkning för den till AK ingående affären inom tre månader efter utgången av varje kalenderhalvår, varefter centralkontoret snarast möjligt uppgör avräkning för den utgående affären. I fråga om utländska bolags portföljer skall även borderåer och andra löpande uppgifter lämnas till centralkontoret. Samtliga avgivande bolag är därutöver pliktiga att på centralkontoret begäran lämna alla upplysningar kontoret anser erforderliga såväl rörande premieberäkning och skadereglering som i övrigt.

AK skall till medlemmarna lämna avräkning över den av AK accepterade affären med avdrag för avgiven retrocession och för en hos Statens Krigsförsäkringsnämnd erhållen Stop Loss-avtäckning. I denna avräkning debiteras medlemmarna för bestridande av kontorets kostnader

- 6 -

i % av premierna eller den högre eller lägre procentsats AK:s styrelse finner nödig.

Nettosaldo för de utväxlade affärerna skall omedelbart utjämnas efter det centralkontorets avräkning kommit medlem tillhanda. Saldo enligt de avräkningar som upp göres av de utländska bolagens generalagenter utjämnas vid tidpunkt som bestäms av centralkontoret.

Remissa för större skada må av avgivande bolag begäras i det fall, då AK:s andel av bolagets skadebelopp, minskat med eventuella av bolaget till konsortiet oredovisade premier, överstiger 1 miljon kronor. AK:s styrelse bestämmer när AK skall infordra remissor för kassaskador. Såvitt möjligt skall sådant infordrande undvikas både av bolag och av AK.

Artikel 10

Konsortiemedlemmarnas andelar framgår av bilaga 1, liksom även de grunder efter vilka andelsfördelningen skett. Andelarna skall, under period då konsortierna icke trätt i verksamhet, justeras vart tredje år - med början år 1987 - så snart ny upplaga av Sveriges officiella statistik "Enskilda Försäkringsanstalter" utkommit. Dessemellan justeras andelarna när konsortiemedlem träder i likvidation, går i konkurs, blir oförmögen att fullgöra sina förpliktelser eller upphör att driva verksamhet av det slag som förutsättes för medlemskap i konsortiet, eller bolag som icke tillhör konsortiet, ansöker om och vid beslut på konsortiestämma erhåller medlemskap.

Den andelsfördelning som gäller när AK träder i verksamhet skall med reservation för vad i Artikel 11 första stycket sägs, gälla oförändrad under hela den tid verksamheten pågår.

Beträffande medlems uppsägningsrätt gives bestämmelser i Artikel 1

Artikel 11

Skulle medlem träda i likvidation eller gå i konkurs eller eljest bli oförmögen att fullgöra sina förpliktelser, upphör därmed hans

- 7 -

medlemskap i konsortiet automatiskt, och sådan medlems andel fördelas på övriga medlemmar i förhållande till vars och ens förutvarande andock med den begränsning som i Artikel 17 fjärde stycket sägs.

I den mån förlust uppkommer för konsortiet genom att medlem bortfall fördelas förlusten på kvarvarande medlemmar efter samma fördelningsgrund som i föregående stycke sägs.

I vidare mån än nu sagts kan medlem icke bli ansvarig för annan medlems förpliktelser.

Artikel 12

AK:s styrelse skall bestå av sex ledamöter och tre suppleanter. Chefen för det i sista stycket angivna centralkontoret är självskriven suppleant av styrelsen. Styrelseledamöterna och övriga suppleanter väljs av konsortiestämman för tiden till dess nytt val ägt rum. Vid förfa för styrelseledamot skall i första hand den av suppleanterna inkallas som tillika är chef för centralkontoret.

Styrelsen är beslutförför om minst tre ledamöter är närvarande. Som styrelsens beslut gäller den mening för vilken vid sammanträde mer än hälften av de närvarande röstar eller vid lika röstetal den mening som biträdes av ordföranden.

För granskning av AK:s räkenskaper utses på konsortiestämman två revisorer och två revisorssuppleanter. Av dessa skall minst en revisor och en revisorssuppleant vara auktoriserade revisorer. Uppdraget gäller till dess nytt val ägt rum.

Under ledning av styrelsen omhändertas konsortiet angelägenheter av ett centralkontor. Styrelsen tillsätter centralkontorets personal och beslutar om anställningsvillkoren.

Artikel 13

AK:s styrelse beslutar, när konsortiet skall träda i verksamhet och när det skall upphöra med sin verksamhet. AK:s styrelse fattar också

- 8 -

beslut om att för AK:s räkning acceptera affär enligt Artikel 1. Dock tillkommer beslutanderätten i fråga om överlåtelse till AK av i Artikel 1:2 b) angiven affär konsortiestämman, därest förhållanden medger att sådan kan samlas, eljest styrelsen.

Artikel 14

AK:s styrelse är befullmäktigad att träffa avtal med statens krigsförsäkringsnämnd och andra återförsäkrare om retrocession på kvot-, excedent-, excess eller stop loss basis av hela eller en del av AK:s affär.

Artikel 15

Sedan AK trätt i verksamhet skall räkenskaperna avslutas per den 31 december. Har under visst år ett med Statens Krigsförsäkringsnämnd träffat beredskapsavtal avseende återförsäkring trätt i tillämpning efter den 31 augusti, skall dock räkenskapsperioden omfatta, förutom tiden fram till närmaste kalenderårsskifte, jämväl hela påföljande kalenderår.

Styrelse- och revisionsberättelse framlägges på konsortiestämma för den 31 maj året efter räkenskapsperiodens utgång. På denna stämma skall frågan om ansvarsfrihet för styrelsen behandlas. Konsortiestämma skall därjämte hållas då styrelsen så önskar eller om minst två medlemsbolag gör framställning därom till styrelsen.

Artikel 16

På konsortiestämma avgöres frågorna efter huvudtalet utom i fall se nedan i denna artikel samt i Artikel 17 sista stycket sägs.

För ändring av detta avtal fordras att icke blott flertalet medlemmar utan även medlemmar representerande minst 75% av andelarna i konsortiet biträder förslaget.

Ändring i avtalet, varigenom medlems ansvarighet ökas, vare ej utan hans samtycke gällande mot honom.

- 9 -

Artikel 17

Medlem som vill frånträda detta avtal har att skriftligen uppsäga detsamma hos AK:s styrelse. Uppsägningen skall genom styrelsen o: dröjligen delgivas samtliga medlemmar.

Medlem, som sålunda uppsagt avtalet, är dock pliktig att stå fast därvid, om sådana omständigheter inträffar inom sex månader efter sägningen att konsortiet enligt detta avtal börjar sin verksamhet.

Därest medlem eller medlemmar som innehar minst 10% av andelarna i uppsagt avtalet, äger envar av de övriga rätt att inom två månader därefter verkställa uppsägning med den verkan att han blir fri från avtalet vid samma tid som den medlem vilken först uppsade detsamma

Om medlem eller medlemmar som innehar minst 20% av andelarna i AK trätt i likvidation eller gått i konkurs eller eljest blivit oförm att fullgöra sin förpliktelser, äger var och en av de kvarvarande medlemmarna rätt att, såvida en omplacering av de bortfallande andelarna ej kan komma till stånd, kräva att konsortiet omedelbart u hör att ikläda sig ytterligare ansvar.

Då medlemskap i konsortiet upphör, är utträdande medlem berättigad återta sin på utträdesdagen löpande portfölj, i vilket fall han i : räkning gottskriver sig portföljpremie beräknad efter de grunder s i Artikel 6 sägs.

Medlem som ej återtar den löpande portföljen är skyldig att inom et år från det konsortiets avveckling påbörjats, annullera alla till konsortiet överförda återförsäkringar, vilkas premieförfallodag in-faller senare än ett år efter avvecklingens början.

Konsortiet upplöses genom beslut i den ordning som i Artikel 16 and stycket sägs, dock först sedan beslut på enahanda sätt fattats an-gående utjämnigen av eventuellt uppkommen förlust.

Artikel 18

Twist mellan konsortiets medlemmar på grund av detta avtal avgöres

- 10 -

enligt svensk lag om skiljemän

Artikel 19

Genom detta avtal upphävs ett den 5 november 1969 dagtecknat
Krigskonsortieavtal.

Stockholm, Göteborg, Jönköping och Lund den 23 augusti 1984

13 JUN 1977

Återförsäkringskonsortiet av år 1976 för civil svensk luftfartsförsäkring

Mellan Svenska Flygförsäkringspoolens svenska medlemsbolag och Försäkringsaktiebolaget Skandia, nedan kallade Företagen, har denna dag träffats följande

Krigskonsortieavtal

§ 1

Konsortiets bildande och ändamål

Företagen bildar genom detta avtal Återförsäkringskonsortiet av år 1976 för civil svensk luftfartsförsäkring.

Konsortiet har till ändamål att verka som centralorgan för den svenska luftfartsförsäkringen.

Konsortiet har vidare till ändamål att vid krig eller krigsfara, vari Sverige befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, från de utländska försäkringsbolag som i Sverige har koncession att driva direkt luftfartsförsäkring, övertaga och fortsätta att driva den av dessa bolag i Sverige tecknade direkta svenska försäkringsaffären (inkl coassurans) och den av dem i Sverige accepterade svenska återförsäkringsaffären. Utländskt bolag, som i Sverige har koncession att driva direkt luftfartsförsäkring och som undertecknar detta avtal, anses härigenom ha träffat överenskommelse med Konsortiet enligt detta stycke.

Konsortiet skall dessutom utreda och bereda frågor som rör krigsberedskapen för luftfartsförsäkring mot civilrisker, i fortsättningen förkortat LPC, och i sådana frågor företräda Företagen vid förhandlingar med myndigheter och andra intresseparter.

§ 2

Tidpunkt då avtalet träder i tillämpning

Med undantag av § 1, sista st, som träder i tillämpning vid avtalets undertecknande, träder detta avtal i tillämpning vid utbrott av ett krig, som är ägnat att i väsentlig grad beröra svenskt näringsliv och medföra avbrott av återförsäkringsförbindelser med utlandet och då därjämte regeringen med stöd av lagen om beredskapstillstånd förordnat om intagande av högsta

13. nov 1997 2

beredskapsgrad eller statens krigsförsäkringsnämnd (KFN) och Konsortiet träffat överenskommelse om en centralisering av luftfartsförsäkringsverksamheten i riket. Den exakta tidpunkt, då avtalet i enlighet härmed skall anses ha trätt i tillämpning, fastställs av KFN. Om särskild tidpunkt för upprättande av viss depå gäller föreskrifterna i § 6 (Depå II).

§ 3

Verksamheten

Då avtalet i sin helhet trätt i tillämpning skall Företagen till Konsortiet överföra all sin vid denna tidpunkt gällande LFC. Företagen deltagar i Konsortiets rättigheter och skyldigheter med de andelar som framgår av bilaga A. Varje andel motsvarar ett maximalt åtagande per skadehändelse om 30.000 kr.

Konsortiet har befogenhet att med för Företagen bindande verkan

- 1) teckna luftfartsförsäkringar,
- 2) fastställa premier och villkor,
- 3) fördela Konsortiets självbehåll mellan Företagen,
- 4) återförsäkra de belopp som överstiger Konsortiets självbehåll,
- 5) reglera skador.

§ 4

Återförsäkring

Den del av det sammanlagda försäkringsbeloppet som överstiger Konsortiets självbehåll per skadehändelse återförsäkras hos KFN genom avtal som träder i tillämpning samtidigt med detta avtal.

§ 5

Reduktion av Konsortiets självbehåll

Om Konsortiets styrelse konstaterar, att företag till följd av krigshandlingar eller av annan anledning blivit ur stånd att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet, reduceras Konsortiets självbehåll med ifrågavarande företags andel från den tidpunkt sådant konstaterande skett.

§ 6

Depåer

Såsom säkerhet för Företagens förpliktelser enligt detta avtal skall för varje företag upprättas depåer enligt följande ordning.

13 JUN 1997 3

Depå I

Avräkning upprättas av Konsortiet halvårsvis. I avräkning redovisat saldo, företag tillgodo, skall kvarhållas i en för varje enskilt företag inrättad depå, benämnd Depå I.

Omedelbart sedan detta avtal trätt i tillämpning skall dock varje företag till sin Depå I hos Konsortiet inbetala ett kontant belopp av 15.000 kr per andel.

Sedan andra halvårets avräkning upprättats, frigöres och utbetalas till varje företag det belopp, varmed dettas depå då överstiger dess andel dels i den av Konsortiet upprättade ersättningsreserven, dels i andra erforderliga reserver. Depå I skall därefter justeras årligen enligt samma grunder till dess den under avtalet fallande affären är helt avvecklad.

Om Depå I vid något tillfälle skulle vara otillräcklig för likvidering av redan förfallna eller väntade skadeersättningar, äger Konsortiet infordra lämpligt å conto-belopp. Sådant belopp skall av företag inbetalas utan dröjsmål.

De medel, som innehålles av Konsortiet såsom depåer för Företagens räkning, skall av styrelsen förvaltas på betryggande sätt.

Depå II

Så snart beredskapstillstånd - oberoende av beredskapsgrad - förordnats av regeringen eller avtalet i enlighet med föreskrifterna i § 2 trätt i tillämpning, skall varje företag i en Depå II göra en deposition till ett värde av 15.000 kr per andel. Depositionen skall göras hos Riksbanken i form av svenska statsobligationer eller av kontanta medel. Den får endast disponeras i den ordning, som nedan sägs.

Skulle beredskapstillstånd avlysas utan att detta avtal trätt i tillämpning, skall Depå II frigöras. Har avtalet trätt i tillämpning, kvarstår depån tills avtalet upphört att tillämpas eller den disponerats enligt avtalet.

Om Konsortiets styrelse viss dag (revisionsdagen) konstaterar, att företag till följd av krigshandlingar eller av annan anledning blivit ur stånd att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser i fråga om försäkringar som meddelats före revisionsdagen och om företagets Depå I icke förslår att täcka uppkommen brist, äger Konsortiet rätt att för ändamålet taga i anspråk jämväl företagets Depå II. Skulle brist ändock förefinnas, skall denna täckas av

13. JUN 1977

4

övriga företag enligt en skala, uppgjord på grundval av den andelsfördelning som kvarstår efter företagets bortfall. I fråga om försäkringar, som meddelats för viss tid och som ännu inte löpt ut på revisionsdagen, tillämpas bestämmelserna i detta stycke endast för tid före nämnda dag.

Behöver företagets Depå II icke helt tagas i anspråk för ändamål, som i föregående stycke sägs, skall resterande del kvarstå under Konsortiets förvaltning till dess den under avtalet fallande affären avvecklats i och med att kvarvarande belopp överlämnats till dokumenterad rättsinnehavare.

Depåernas ränteavkastning

Depåerna tillgodoförs var för sig den ränteavkastning som kan erhållas.

§ 7

Särskilt avtal

Bestämmelser angående konsortiestämman, val av styrelse, revision, fördelning av kostnader, förslag till ändring av avtalet o dyl har intagits i ett Särskilt avtal.

§ 8

Tidpunkt då avtalet upphör att tillämpas

När beredskapstillstånd avslysts och då Företagen därjämte fått möjlighet att återupptaga sin normala verksamhet skall frågan om tidpunkten, då detta avtal skall upphöra att tillämpas, upptagas till prövning.

§ 9

Skiljedom

Twist angående tolkning eller tillämpning av bestämmelserna i detta avtal skall avgöras enligt lagen om skiljemän.

Stockholm den

12 JUN 1977 5

1 november 1976

Försäkringsaktiebolaget Skandia

L. Malmros

Försäkringsaktiebolaget Sirius

[Signature]

Försäkringsbolaget Allmänna Brand,
ömsesidigt av år 1842

[Signature]

Aterförsäkringsaktiebolaget Atlas

[Signature]

Försäkringsaktiebolaget Neptunus

[Signature]

Försäkringsbolaget Skånska Brand-
Hermes, ömsesidigt

[Signature]

Ansvar, ömsesidigt försäkringsbolag
för helnyktra

[Signature]

Sveriges Angfartygs Assurans
Förening

[Signature]

Försäkringsaktiebolaget Atlantica

[Signature]

Försäkringsbolaget TrafikBore,
ömsesidigt

[Signature]

Brandförsäkringsverket

[Signature]

Hansa ömsesidig sakförsäkring

[Signature]

Folksam ömsesidig sakförsäkring

[Signature]

Sjöförsäkringsaktiebolaget Hansa

[Signature]

Folksam International Insurance Co. Ltd.

[Signature]

Europeiska Varu- och Resgod-
försäkringsaktiebolaget

[Signature]

Försäkringsaktiebolaget Holmia

[Signature]

Försäkringsbolaget Göta, ömsesidigt

[Signature]

Länsförsäkringsbolagens AB -
försäkringsaktiebolag

[Signature]

Försäkringsaktiebolaget Svenska
Veritas

[Signature]

Nedanstående Företag biträder detta avtal såvitt avser § 1 tredje stycket.

"Winterthur" Schweizerische Versicherungs-Gesellschaft

"Zürich" Versicherungs-Gesellschaft, Zürich

[Signature]

Krigsförsäkringsvillkor för fartyg

Antagna av Svenska Transportförsäkringspoolen
den 15 oktober 1991

Answarets omfattning**§ 1**

Försäkringsgivaren ansvarar för skada på eller förlust av fartyget direkt försäkrad av

- a) militärt bruk av projektiler, bomber, raketer, robotar, torpeder, minor, sprängmedel eller annat för sitt ändamål använt stridsmedel, vare sig krig eller krigsliknande förhållanden rått vid tiden för skadan eller ej;
- b) embargo, beslag, uppbringning, konfiskation eller annan åtgärd av främmande makt, som befinner sig i krig, eller utför krigsliknande operationer eller vidtager förberedelseåtgärder för krig (krigförande makt);
- c) deltagare i inbördeskrig, krigsliknande operation, revolution eller uppror, strejk, lockout, kravaller, borgerliga oroligheter eller myteri;
- d) sabotage;
- e) terrordåd med politiska eller religiösa motiv;
- f) att fartyget till följd av krig eller krigsliknande förhållanden framförts på ett från fredsförhållanden avvikande sätt, såsom då
 - fartyget framförts i konvoj eller
 - vid fartygets navigering de hjälpmedel som normalt skulle ha varit tillgängliga inte kunnat användas eller
 - fartyget nödgats gå i led eller farvatten, som inte skulle ha använts under vanliga förhållanden;

§ 2

Försäkringsgivaren ansvarar vidare för

- a) sådan totalförlust som försäkrats av krig eller krigsliknande förhållanden och som anses föreligga
 - 1) då fartyget har försvunnit och tre månader har förlutit från den dag det senast väntats till hamn;
 - 2) då fartyget har övergivits av besättningen i öppen sjö och inte inom tre månader därefter kommit till rätta; har fartyget blivit iakttaget efter övergivandet räknas tiden från den dag det senast iakttogs;
 - 3) då fartyget undanhållits den försäkrade och utsikt att återfå detsamma uppenbarligen inte föreligger eller då fartyget undanhållits den försäkrade under

längre tid än tio månader, såvida inte försäkringsgivaren visar att fartyget rimligen kan återfås inom kort;

- b) fartygets bidrag till gemensamt haveri försäkrad av händelse som omfattas av försäkringen;
- c) fartygets bidrag till kostnad för uppehåll enligt 136 § sjölagen, dock endast i fall fartyget anlöpt hamn för visitation av fartyg eller last och då endast för uppehållstiden utöver de första sju dagarna. Kostnad för in- och utlöp ur visitationshamn ersättes ej.

§ 3

a) Är haveri ersättningsgillt enligt dessa villkor ansvarar försäkringsgivaren för det skadestånd för person- eller egendomsskada som den försäkrade är skyldig att, enligt gällande rätt, utge i anledning av haveriet.

För personskador som drabbar befälhavaren eller medlem i besättningen utgår dock ersättning endast med belopp överstigande vad den skadade erhåller enligt lag eller kollektivavtal.

- b) Om enligt dessa villkor ersättningsgillt haveri försäkrad att fartyget blivit vrak, ansvarar försäkringsgivaren för kostnaden att avlägsna vraket.
- c) Ersättningen enligt denna paragraf är begränsad till krigskaskoförsäkringsbeloppet för fartyget.

Begränsningar**§ 4**

Försäkringsgivaren ersätter inte skada, förlust eller kostnad som, direkt eller indirekt, har orsakats av eller kan hänföras till

- bruk av atomvapen;
- atomskada, varmed menas
 - dels skada som orsakas av radioaktiva egenskaper hos atombränsle eller radioaktiv produkt eller av radioaktiva egenskaper i förening med giftiga, explosiva eller andra farliga egenskaper hos bränslet eller produkten och dels skada som orsakas av joniserande strålning från annan strålningskälla i en atomanläggning eller atomreaktor än atombränsle

eller radioaktiv produkt.

§ 5

Erfordras tillstånd av svensk myndighet för utförande av viss resa, är försäkringsgivaren fri från ansvar, om dylikt tillstånd inte erhålles och resan ändock utföres, eller om fartyget med den försäkrades samtycke företager resan i strid mot de bestämmelser tillståndet må innehålla. Detsamma gäller, därest av utländsk myndighet utfärdat tillstånd erfordras och sådant tillstånd skäligen kan inhämtas.

Kaskointresse

§ 6

Försäkring av kaskointresse gäller endast mot totalförlust. Ersättningskyldighet inträder då verklig eller konstruktiv totalförlust av fartyget föreligger under krigskaskoförsäkringen. Försäkring av kaskointresse omfattar inte kostnad för fartygets bärgning eller för skadans avvärande eller begränsning.

Övriga villkor

§ 7

Är det försäkrade intresset försäkrat även hos annan försäkringsgivare och har denne träffat förbehåll, enligt vilken han i händelse av sådan dubbelförsäkring skall vara helt eller delvis fri från ansvar, gäller motsvarande förbehåll vid försäkring enligt dessa villkor.

§ 8

Tvist angående försäkringsgivarens ersättningskyldighet enligt dessa villkor skall hänskjutas till prövning av svensk dispaschör. Dispaschkostnad ersättes av försäkringsgivaren, såvida ersättningsanspråket inte är uppenbart ogrundat.

I fall där skadan endast delvis kan anses stå i samband med krig eller krigsliknande förhållanden, äger envar av parterna hänskjuta frågan om huruvida skadan helt eller delvis skall ersättas under krigsförsäkringen till slutligt avgörande av en av statens krigsförsäkringsnämnd utsedd skiljenämnd. Denna skall bestå av tre ledamöter, varav en skall vara ordförande.

§ 9

Försäkringen gäller med ömsesidig rätt för såväl den försäkrade som försäkringsgivaren att när som helst under försäkringstiden uppsäga försäkringen med

sju dagars varsel. Försäkringen förlängs dock att gälla efter utgången av nämnda sjudagarsperiod till de premier och villkor, varom överenskommelse kan ha träffats under uppsägningsperioden.

Försäkringsgivaren äger rätt att vid envar tidpunkt med sju dagars varsel företa inskränkningar eller vidta ändringar av det i försäkringsbrevet angivna fartområdet.

§ 10

Denna försäkring upphör omedelbart, utan föregående uppsägning,
- vid fiottlig detonation av atomvapen, oavsett var detonationen sker och oavsett om fartyget skadas eller ej;
- om krig bryter ut mellan några av följande länder: Storbritannien, USA, Frankrike, Sovjetunionen och Folkrepubliken Kina;
- om fartyget rekvideras av det egna landets myndigheter för bruk i samband med krig eller krigsliknande händelser.
Försäkringsgivaren ansvarar ej för skada, förlust eller kostnad förorsakad av sådan händelse som anges i denna paragraf.

§ 11

För denna försäkring gäller i övrigt i tillämpliga delar villkoren för fartygets kaskoförsäkring. Dock tillämpas ej vad i densamma stadgas om självrisker samt is- och maskinavdrag.

Krigsutbrottsklausul för fartyg registrerade i Sverige

*Därest under den tid, för vilken detta försäkringsbrev är gällande, utbryter sådant krig, att ett mellan statens krigsförsäkringsnämnd och försäkringsgivaren träffat, av regeringen godkänt s k krigsutbrottsavtal nämnden övertager ansvaret för av försäkringsgivaren beviljade vid krigsutbrottet löpande krigsförsäkringar, övergår försäkringsgivarens krigsförsäkringsansvar enligt detta försäkringsbrev på nämnden. För krigsförsäkringarna gäller därefter krigsförsäkringsvillkor som fastställts av nämnden.**
Krigsskada, som drabbat i försäkringsbrevet angivet intresse, innan krigsutbrottsavtalet trätt i tillämpning och inom av nämnden angiven tid, faller in under statens ansvar, under förutsättning att den orsakats av förberedelseåtgärder för eller krigshändelser som sammanhänger med det krig vilket föranlett att krigsutbrottsavtalet trätt i tillämpning. Vad nu sagts om statens ansvar gäller även för den händelse den vid skadetillfället löpande krigsförsäkringen upphört

att gälla på grund av skadan.

Vid ett krigsutbrott av ovan nämnt slag åligger det den försäkrade att utan dröjsmål till försäkringsgivaren anmäla var eller på vilken resa fartyget befinner sig och att ställa sig till efter rättelse de instruktioner nämnden kan komma att lämna. Vidare åligger det den försäkrade att ifråga om såväl försäkringar meddelade för viss tid som försäkringar meddelade för viss resa efter sådant krigsutbrott som ovan avses erlagga den premie som fastställs av nämnden.

Övergår krigsförsäkringsansvaret på nämnden, åger den försäkrade rätt att av försäkringsgivaren erhålla ristorno å till denne erlagd särskild krigsförsäkringspremie för den tid, för vilken försäkringsgivaren enligt ovanstående bestämmelser icke kommer att löpa någon risk. Rätt till ristorno föreligger emellertid icke, därest den av försäkringsgivaren tecknade krigsförsäkringen endast avsett viss resa.

*I den mån nämnden till följd av bestämmelser i lagen om statlig krigsförsäkring icke åger övertaga ansvaret för viss del av försäkringsgivarens i försäkringsbrevet angivna krigsförsäkringsansvar fortlöper försäkringsgivarens ansvar för denna del under försäkringens återstående löptid.

Krigsförsäkringsvillkor för kasko m m.

fastställda av Statens krigsförsäkringsnämnd den 30 september 1971¹⁾

Answarets omfattning

§ 1.

Statens krigsförsäkringsnämnd ansvarar under försäkringstiden, med de begränsningar som anges i dessa villkor, för

a) skada direkt förorsakad genom

- 1) militärt bruk av minor och torpeder, även då de är kringdrivande, projektiler, bomber och andra strids- eller försvarsmedel inklusive atomstridsmedel,
- 2) embargo, beslag, uppbringning eller annan åtgärd av främmande makt, som befinner sig i krig, utför krigsliknande operationer eller vidtager förberedelseåtgärder för krig (krigförande makt),
- 3) åtgärd av deltagare i inbördeskrig, revolution eller uppror,
- 4) kapning eller sjöröveri,
- 5) strandning, kollision eller annat haveri, då det kan anses sannolikt att händelsen förorsakats därav att till följd av krig eller krigsliknande förhållanden fartyget framförts i konvoj eller att vid dess navigering de hjälpmedel, som annars skulle ha varit tillgängliga, inte kunnat användas såsom då fyrar eller andra sjömärken släckts eller förändrats, då förbud utfärdats mot användning av radio eller liknande utrustning eller då fartyg beordrats släcka eller avskärma sina lanternor;

1) Samma dag upphävdes Nämndens villkor av den 26 januari 1966.

- b) skada direkt förorsakad genom brand, stöld eller annat haveri som inträffat
- 1) medan fartyget förts eller stått under ledning artingen av befäl, som tillsatts av krigförande makt, eller av kapare,
 - 2) under sådant upphåll, som direkt föranletts av krigförande makts eller kapares åtgärd, inom 30 dagar efter uppehållets början;
- c) på fartyget fallande bidrag till gemensamt haveri förorsakat av händelse som omfattas av försäkringen;
- d) på fartyget fallande bidrag till kostnad för uppehåll enligt 136 § Sjölagen, dock endast i fall fartyget anläpt hamn för visitation av fartyg eller last och då endast om uppehållet, räknat från det fartyget ankrat eller förtöjt på vanligt sätt i visitationshamn, omfattat mera än 168 timmar.

Även i fall då bidrag sålunda måste erläggas av Nämnden ersättes bidraget endast i vad det avser tid utöver de första 168 timmarna av uppehåll enligt nyss angiven beräkning och inte alla i vad det omfattar kostnad för att löpa in i och ut ur visitationshamnen.

Ersättningskyldighet för förskottsprovision eller ränta föreligger endast då gottgörelse därför beräknats i fall av gemensamt haveri eller gemensamma kostnader enligt 136 § sjölagen.

§ 2.

Försäkringstagaren äger rätt till ersättning såsom för totalförlost, då på samma plats fördröjning av resan sker med minst tio månader på grund av att hamnar och sjövägar blivit förstörda eller spärrade genom åtgärd av krigförande makt.

§ 3.

Nämnden ansvarar för den ersättning försäkringstagaren är skyldig utgiva till tredje man för egendoms- eller personskada, under förutsättning att skadan uppkommit genom haveri som i övrigt är ersättningsgillt enligt dessa villkor.

3

Därmed ett onligt dessa villkor ersättningsgillt haveri försäkrings- tagaren förpliktelser att avlägsna vraket ävensom förpliktelser som därmed sammanhänger.

Grundas Nämndens ersättningsskyldighet på en tillämpning av bestämmelserna i § 7 beräknas ersättningen efter onahanda grunder som därvidlag följts.

§ 4.

Fartygets bidrag till gemensamt haveri eller till sådana uppehållskostnader enligt 136 § sjölagen, som är ersättningsgilla enligt dessa villkor, på fartyget fallande bärgerlönen som icke är gemensamt haveri och på fartyget fallande ersättning till tredje man ersättes fullt.

§ 5.

I händelse av fartygets totalförlust utbetalar Nämnden ersättning för befälets och besättningens förlorade effekter enligt vid tiden för förlusten gällande lag och avtal. Sådan ersättning utgår också då partiell skada på fartyget medfört totalförlust av effekter.

Grundas Nämndens ersättningsskyldighet på en tillämpning av bestämmelserna i § 7 beräknas ersättningen efter onahanda grunder som därvidlag följts.

§ 6.

Råkar Svorige i krig eller inträffar eljest medan fartyget befinner sig i hamn eller på resa väsentlig ökning av den krigsfara för vilken fartyget utsättes eller kan komma att utsättas ansvarar Nämnden endast under förutsättning att rimliga åtgärder snarast vidtages för att såvitt möjligt undgå den ökade krigsfaran.

I avsaknad av särskilda instruktioner härvidlag från försäkringsstagaren eller behörig svensk myndighet ankommer det på befälhavaren att vidtaga erforderliga åtgärder.

§ 7.

I den utsträckning Nämnden finner skäligt med hänsyn till det inflytande krigsförhållanden haft vid skadans tillkomst utgår ersättning

a) i nedan angivna fall av utoblivande:

- 1) då fartyget anträtt resa, och all underrättelse om detsamma utoblivit under tre gånger så lång tid, som kan antagas åtgå för fartygets resa från den ort där det sist avhördes till närmaste boställeort, dock under minst tre månader,
- 2) då fartyget gått till sjöss för obestämd tid och all underrättelse om detsamma utoblivit under minst tre månader från det fartyget senast kunde väntas till hamn,
- 3) då fartyget övergivits av besättningen och inte inom tre månader därefter kommit till rätta;

b) för skada uppkommen genom

- 1) att fartyget till följd av krigsförhållandena nödgats gå **inom territorialgräns** eller i led eller färvatten, som inte skulle använts under vanliga förhållanden, eller framförts på ett från fredsförhållanden avvikande sätt,
- 2) sabotage eller myteri som har samband med krigsförhållandena.

Undantag

§ 8.

Utöver vad som ovan nämnts ersättes ej indirekt skada.

Försäkringen omfattar inte sådan skada för vilken annan försäkringsgivare är ansvarig.

Försäkringstid m m.

§ 9.

Premien skall erläggas före resans eller försäkringsperiodens början. Försäkringsavtalet träder inte i kraft förrän premien blivit betald.

Har fareökning inträffat före det försäkrade fartygets avgång är Nämnden berättigad att fordra en mot farens ökning svarande

5

förhöjning av premien. Erläggas inte detta premietillägg före fartygets avgång äger Nämnden rätt att häva försäkringen. Bogagnar Nämnden sig inte av denna rätt svarar Nämnden för inträffat haveri, endast i den mån det visas att farans ökning varit utan betydelse för försäkringsfallots inträffande eller skadans omfattning.

Nämnden äger även tillgodoräkna sig tilläggspremie för sådan ökning av risken som oförmäles i § 6.

§ 10.

Är fartyget försäkrat för resa gäller, såvida inte annat avtalats, att Nämndens ansvar inträder, när fartyget börjar lätta ankar och kasta loss för att avgå, och fortfar intill dess fartyget ankrat eller förtöjt på vanligt sätt i den i försäkringsavtalet angivna bestämmelseorten eller på annan plats där resan slutar.

Är fartyget försäkrat för viss tid, inträder försäkringsgivarans ansvar, såvida inte annat avtalats, klockan 0 den dag försäkringen träder i kraft, och det upphör klockan 24 den dag försäkringen enligt avtalet skall utlöpa. Om en sådan försäkring är avtalad att träda i kraft vid en tidpunkt, då reseförsäkring ännu inte utlöppt, träder försäkringen i kraft först då reseförsäkringen upphört att gälla. Om fartyget är under resa vid den tidpunkt, då försäkring för viss tid upphör att gälla, fortlöper försäkringen mot tilläggspremie till klockan 24 den dag, då fartyget ankrat eller förtöjt på vanligt sätt i första hamn och under uppehåll därstädes ankomstdagen. I denna paragraf nämnda tidpunkter hänförs sig till tiden på den ort, där fartyget befinner sig.

§ 11.

Avgår fartyget inte på tid, som vid försäkringens tecknande blivit uppgiven, är försäkringstagaren skyldig att utan dröjsmål underrätta Nämnden häron. Försummar försäkringstagaren att ge dylik underrättelse är försäkringen ogiltig och premien förverkad, därest Nämnden inte annorlunda beslutar.

§ 12.

Därest av svensk myndighet utfärdat tillstånd erfordras för utförande av den rosa försäkringen avser, är försäkringen ogiltig och premien förverkad, om dylikt tillstånd inte erhålles och resan ändock utföres eller om fartyget med försäkringstagarens samtycke förtager rosan i strid mot de bestämmelser tillståndet må innehålla. Vad nu sagts gäller ock, därest av utländsk myndighet utfärdat tillstånd erfordras, i den mån Nämnden ej annorlunda bestämmer.

§ 13.

Har vid försäkringens meddelande föreskrivits att fartyget vid utförande av den i försäkringspolisen avsedda rosan skall följa viss väg, och fartyget utan tvingande skäl avviker från sådan väg, är försäkringen ogiltig och premien förverkad därest Nämnden ej annorlunda bestämmer.

Har vid försäkringens meddelande sådan föreskrift ej lämnats, och fartyget likväl avviker från den vid försäkringsanmälningen uppgivna rosan eller från vedertagen route till följd av utövande av rättighet enligt fraktavtalet, gäller denna försäkring fortfarande mot erläggande av tilläggspremie. Försäkringstageren är skyldig att underrätta Nämnden om sådan ändring så snart den blivit honom bekant.

§ 14.

Övergår fartyget eller del därav till ny ägare, har Nämnden rätt att uppsäga försäkringen med verkan från tidpunkten för överlåtelsen.

Återlöser vid skada

§ 15.

Försäkringstageren skall genast underrätta Nämnden om inträffat haveri samt utan dröjsmål till Nämnden inkomma med erforderliga handlingar till bevis om haveriet och den skada för vilken ersättning begäres. Inkommer försäkringstageren inte inom en tid av fem år efter haveriet med sådana handlingar har varje rätt till ersättning förfallit.

Anspråk på ersättning såsom för totalförlust vid fördröjning enligt § 2 skall framställas inom tio månader från det försäkringstagaren fått kännedom om fördröjningen, dock senast tolv månader efter dess uppkomst.

Nämnden äger dock, då så befinnes skäligt, medge förlängning av nu angivna tidsfrister.

Ersättningens utbetalning

§ 16.

Vid ersättning för sådana partiella skador å fartyget, för vilka Nämnden är ansvarig jämlikt bestämmelserna i § 1, göres inga åldersavdrag. Ersättning för partiell skada i annat fall än nu sagts fastställs enligt samma grunder som gäller för civilkaskoförsäkringen.

§ 17.

Nämnden har rätt - utom i fall som angives i § 3 första stycket - att vid haveri befria sig från vidare ansvar genom att utbetala försäkringsbeloppet och ersätta de kostnader som uppstått eller för vilka betalningsansvar inträtt, innan försäkringstagaren mottagit meddelande om Nämndens beslut, och för vilka Nämnden är ersättningskyldig. I fall som här avses äger Nämnden ej tillgodoräkna sig vad som må finnas i behåll av fartyget.

§ 18.

Ersättning utbetalas på tid som av Nämnden för varje särskilt fall bestämmes.

Övriga villkor

§ 19.

Av Nämnden utfärdad eller övertagen försäkring får inte utan Nämndens medgivande på annan överlätas.

§ 20.

Om endera parten påkallar utredning huruvida ersättningskyldighet föreligger enligt dessa villkor skall sådan utredning, som dock inte får omfatta ersättning enligt § 7, företagas av svensk dispasschör.

Dispaschkostnaden ersättes av Nämnden, såvida ersättningsanspråket inte är uppenbart ogrundat.

§ 21.

För denna försäkring gäller i övrigt i tillämpliga delar Allmänna svenska kaskoförsäkringsvillkor och Sveriges Ångfartygs Assurans Förenings protection- och indemnityvillkor samt Allmän svensk sjöförsäkringsplan av år 1957 (SPL).

Skrivna, påstämplade eller vidfästade bestämmelser gäller framför nu förevarande version av Nämndens villkor.

§ 22.

Lagen om försäkringsavtal av den 6 april 1927 gäller inte för denna försäkring.

Statens offentliga utredningar 1994

Kronologisk förteckning

1. Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. Fi.
 2. Kommunerna, Landstingen och Europa + Bilagedel. C.
 3. Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. S.
 4. Vapenlagen och EG. Ju.
 5. Kriminalvård och psykiatri. Ju.
 6. Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. Fi.
 7. EU, EES och miljön. M.
 8. Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. UD.
 9. Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. Ku.
 10. Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. UD.
 11. Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. SB.
 12. Suveränitet och demokrati + bilagedel med expertuppsatser. UD.
 13. JJK-metoden, m.m. Fi.
 14. Konsumentpolitik i en ny tid. C.
 15. På väg. K.
 16. Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. M.
 17. Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju.
 18. Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. C.
 19. Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. UD.
 20. Reformerat pensionssystem. S.
 21. Reformerat pensionssystem. Bilaga A. Kostnader och individeffekter. S.
 22. Reformerat pensionssystem. Bilaga B. Kvinnors ATP och avtalspensioner. S.
 23. Förvalta bostäder. Ju.
 24. Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. S.
 25. Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. S.
 26. Att förebygga alkoholproblem. S.
 27. Vård av alkoholmissbrukare. S.
 28. Kvinnor och alkohol. S.
 29. Barn – Föräldrar – Alkohol. S.
 30. Vallagen. Ju.
 31. Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. Fi.
 32. Mycket Under Samma Tak. C.
 33. Vandels betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. Ku.
 34. Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. Ku.
 35. Vår andes stämma – och andras. Kulturpolitik och internationalisering. Ku.
 36. Miljö och fysisk planering. M.
 37. Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. UD.
 38. Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. UD.
 39. Gamla är unga som blivit äldre. Om solidaritet mellan generationerna. Europeiska äldreåret 1993. S.
 40. Långsiktig strålskyddsforskning. M.
 41. Ledighetslagstiftningen – en översyn. A.
 42. Staten och trossamfunden. C.
 43. Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. Fi.
 44. Folkbokföringsuppgifterna i samhället. Fi.
 45. Grunden för livslångt lärande. U.
 46. Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag. S.
 47. Avveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer. U.
 48. Kunskap för utveckling + bilagedel. A.
 49. Utrikessekretessen. Ju.
 50. Allemanssparandet – en översyn. Fi.
 51. Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation + bilagedel. Ku.
 52. Teaterns roller. Ku.
 53. Mästarbrev för hantverkare. Ku.
 54. Utvärdering av praxis i asyländren. Ku.
 55. Rätten till ratten – reformerat bilstöd. S.
 56. Ett centrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats. S.
 57. Beskattnings av fastigheter, del II – Principiella utgångspunkter för beskattning av fastigheter m.m. Fi.
 58. 6 Juni Nationaldagen. Ju.
 59. Vilka vattendrag skall skyddas? Principer och förslag. M.
 59. Vilka vattendrag skall skyddas? Beskrivningar av vattenområden. M.
 60. Särskilda skäl – utformning och tillämpning av 2 kap. 5 § och andra bestämmelser i utlänningslagen. Ku.
 61. Pantbankernas kreditgivning. N.
 62. Rationaliserad fastighetstaxering, del I. Fi.
 63. Personnummer – integritet och effektivitet. Ju.
 64. Med raps i tankarna? M.
 65. Statistik och integritet, del 2 – Lag om personregister för officiell statistik m.m. Fi.
 66. Finansiella tjänster i förändring. Fi.
 67. Räddningstjänst i samverkan och på entreprenad. Fö.
 68. Otillbörlig kurspåverkan och vissa insiderfrågor. Fi.
-

Statens offentliga utredningar 1994

Kronologisk förteckning

69. On the General Principles of Environment Protection. M.
 70. Inomkommunal utjämning. Fi.
 71. Om intyg och utlåtanden som utfärdas av hälso- och sjukvårdspersonal i yrkesutövningen. S.
 72. Sjukpenning, arbetsskada och förtidspension – förutsättningar och erfarenheter. S.
 73. Ungdomars välfärd och värderingar – en undersökning om levnadsvillkor, livsstil och attityder. C.
 74. Punktskatterna och EG. Fi.
 75. Patientskadelaag. C.
 76. Trade and the Environment – towards a sustainable playing field. M.
 77. Tillvarons trösklar. C.
 78. Citytunneln i Malmö. K.
 79. Allmänhetens bankombudsman. Fi.
 80. Iakttagelser under en reform – Lägesrapport från Resursberedningens uppföljning vid sex universitet och högskolor av det nya resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning. U.
 81. Ny lag om skiljeförfarande. Ju.
 82. Förstärkta miljöinsatser i jordbruket – svensk tillämpning av EG:s miljöprogram. Jo.
 83. Övergång av verksamheter och kollektiva uppsägningar. EU och den svenska arbetsrätten. A.
 84. Samvetsklausul inom högskoleutbildningen. U.
 85. Ny lag om skatt på energi.
En teknisk översyn och EG-anpassning.
– Motiv. Del I.
– Författningstext och bilagor. Del II. Fi.
 86. Teknologi och vårdkonsumtion inom sluten somatisk korttidsvård 1981-2001. S.
 87. Nya tidpunkter för redovisning och betalning av skatter och avgifter. Fi.
 88. Mervärdesskatten och EG. Fi.
 89. Tullagstiftningen och EG. Fi.
 90. Kart- och fastighetsverksamhet – finansiering, samordning och författningsreglering. M.
 91. Trafiken och koldioxiden – Principer för att minska trafikens koldioxidutsläpp. K.
 92. Miljözoner för trafik i tätorter. K.
 93. Levande skärgårdar. Jo.
 94. Dagspressen i 1990-talets medielandskap. Ku.
 95. En allmän sjukvårdsförsäkring i offentlig regi. S.
 96. Följdagstiftning till miljöbalken. M.
 97. Reglering av vattenuttag ur enskilda brunnar. M.
 98. Beskattning av förmåner. Fi.
 99. Domaren i Sverige inför framtiden – utgångspunkter för fortsatt utredningsarbete. Del A + B. Ju.
 100. Beskattningen vid gränsöverskridande omstruktureringar inom EG, m.m. Fi.
 101. Hög ribban!
Lärarkompetens för yrkesutbildning. U.
 102. Analys och utvärdering av bistånd. UD.
 103. Studiemedelsfinansierad polisutbildning. Ju.
 104. PVC - en plan för att undvika miljöpåverkan. M.
 105. Ny lagstiftning om radio och TV. Ku.
 106. Sjöarbetstid. K.
 107. Säkrare finansiering av framtida kärnavfalls-kostnader. M.
 108. Säkrare finansiering av framtida kärnavfalls-kostnader – Underlagsrapporter. M.
 109. Tåget kommer. K.
 110. Omsorg och konkurrens. S.
 111. Bilars miljöklassning och EG. M.
 112. Konsumenterna och livsmedelskvaliteten.
En studie av konsumentupplevelser. Jo.
 113. Växande råvaror. M.
 114. Avfallsfri framtid. M.
 115. Sjukvårdsreformer i andra länder. S.
 116. Skyldighet att lagra olja och kol. N.
 117. Domstolsprövning av förvaltningsärenden. Ju.
 118. Informationsteknologin-Vingar åt människans förmåga. SB.
 119. Livsmedelspolitik för konsumenterna. – Reformen som kom av sig. Jo.
 120. Finansiell leasing av lös egendom. Ju.
 121. Bosparande. Fi.
 122. Trygghet mot brott i lokalsamhället. Kartläggning, principiella synpunkter och förslag. Ju.
 123. Miljöombudsman. M.
 124. Varu- och personkontroll vid EU:s yttre gräns. Ju.
 125. Samordnad insamling av miljödata. K.
 126. Husläkarreformens första halvår. S.
 127. Kronan Spiran Äpplet. En ny universitetsstruktur i södra Stockholmsområdet. U.
 128. Lokal Agenda 21 – en vägledning. M.
 129. Företagares arbetslöshetsersättning. A.
 130. Försäkring under krigsförhållanden. Fi.
-

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. [11]
Informationsteknologi
-Vingar åt människans förmåga. [118]

Justitiedepartementet

Vapenlagen och EG [4]
Kriminalvård och psykiatri. [5]
Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv.
Del I och II. Ju. [17]
Förvalta bostäder. [23]
Vallagen. [30]
Utrikessekreteressen. [49]
6 Juni Nationaldagen. [58]
Personnummer – integritet och effektivitet. [63]
Ny lag om skiljeförfarande. [81]
Domaren i Sverige inför framtiden
– utgångspunkter för fortsatt utredningsarbete.
Del A + B. [99]
Studiemedelsfinansierad polisutbildning. [103]
Domstolsprövning av förvaltningsärenden. [117]
Finansiell leasing av lös egendom. [120]
Trygghet mot brott i lokalsamhället. Kartläggning,
principiella synpunkter och förslag. [122]
Varu- och personkontroll vid EU:s yttre gräns. [124]

Utrikesdepartementet

Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. [8]
Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. [10]
Suveränitet och demokrati
+ bilagedel med expertuppsatser. [12]
Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. [19]
Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. [37]
Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. [38]
Analys och utvärdering av bistånd. [102]

Försvarsdepartementet

Räddningstjänst i samverkan och på entreprenad. [67]

Socialdepartementet

Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. [3]
Reformerat pensionssystem. [20]
Reformerat pensionssystem. Bilaga A.
Kostnader och individeffekter. [21]

Reformerat pensionssystem. Bilaga B.
Kvinnors ATP och avtalspensioner. [22]
Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. [24]
Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. [25]
Att förebygga alkoholproblem. [26]
Vård av alkoholmissbrukare. [27]
Kvinnor och alkohol. [28]
Barn – Föräldrar – Alkohol. [29]
Gamla är unga som blivit äldre. Om solidaritet mellan generationerna. Europeiska äldreåret 1993. [39]
Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag. [46]
Rätten till ratten – reformerat bilstöd. [55]
Ett centrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats. [56]
Om intyg och utlåtanden som utfärdas av hälso- och sjukvårdspersonal i yrkesutövningen. [71]
Sjukpenning, arbetsskada och förtidspension – förutsättningar och erfarenheter. [72]
Teknologi och vårdkonsumtion inom slutet somatisk korttidsvård 1981-2001. [86]
En allmän sjukvårdsförsäkring i offentlig regi. [95]
Omsorg och konkurrens. [110]
Sjukvårdsreformer i andra länder. [115]
Husläkarereformens första halvår. [126]

Kommunikationsdepartementet

På väg. [15]
Citytunneln i Malmö. [78]
Trafiken och koldioxiden – Principer för att minska trafikens koldioxidutsläpp. [91]
Miljözoner för trafik i tätorter. [92]
Sjöarbetstid. [106]
Tåget kommer. [109]
Samordnad insamling av miljödata. [125]

Finansdepartementet

Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. [1]
Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. [6]
JIK-metoden. m.m. [13]
Vissa mervärdskattefrågor III – Kultur m.m. [31]
Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. [43]
Folkbokföringsuppgifterna i samhället. [44]
Allemanssparandet – en översyn. [50]
Beskattning av fastigheter, del II – Principiella utgångspunkter för beskattning av fastigheter m.m. [57]
Rationaliserad fastighetstaxering, del I. Fi. [62]
Statistik och integritet, del 2
– Lag om personregister för officiell statistik m.m. [65]

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

Finansiella tjänster i förändring. [66]
Ottillbörlig kurspåverkan och vissa insiderfrågor. [68]
Inomkommunal utjämning. [70]
Punktskatterna och EG. [74]
Allmänhetens bankombudsman. [79]
Ny lag om skatt på energi.
En teknisk översyn och EG-anpassning.
– Motiv. Del I.
– Författningstext och bilagor. Del II. [85]
Nya tidpunkter för redovisning och betalning av skatter och avgifter. [87]
Mervärdesskatten och EG. [88]
Tullagstiftningen och EG. [89]
Beskattnings av förmåner. [98]
Beskattnings vid gränsöverskridande omstrukturerings inom EG, m.m. [100]
Bosparande. [121]
Försäkring under krigsförhållanden. [130]

Utbildningsdepartementet

Grunden för livslångt lärande. [45]
Utveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer. [47]
Iakttagelser under en reform – Lägesrapport från Resursberedningens uppföljning vid sex universitet och högskolor av det nya resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning. [80]
Samvetsklausul inom högskoleutbildningen. [84]
Höj ribban!
Lärarkompetens för yrkesutbildning. [101]
Kronan Spiran Äpplet. En ny universitetsstruktur i södra Stockholmsområdet. [127]

Jordbruksdepartementet

Förstärkta miljöinsatser i jordbruket
– svensk tillämpning av EG:s miljöprogram. [82]
Levande skärgårdar. [93]
Konsumenterna och livsmedelskvaliteten.
En studie av konsumentupplevelser. [112]
Livsmedelspolitik för konsumenterna.
– Reformen som kom av sig. [119]

Kulturdepartementet

Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. [9]
Vandelns betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. [33]
Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. [34]
Vår andes stämna – och andras.
Kulturpolitik och internationalisering. [35]

Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation + bilagedel. [51]
Teaterns roller. [52]
Mästarbrev för hantverkare. [53]
Utvärdering av praxis i asylärenden. [54]
Särskilda skäl – utformning och tillämpning av 2 kap. 5 § och andra bestämmelser i utlänningslagen. [60]
Dagspressen i 1990-talets medielandskap. [94]
Ny lagstiftning om radio och TV. [105]

Näringsdepartementet

Pantbankernas kreditgivning. [61]
Skyldighet att lagra olja och kol. [116]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ledighetslagstiftningen – en översyn [41]
Kunskap för utveckling + bilagedel. [48]
Övergång av verksamheter och kollektiva uppsägningar. EU och den svenska arbetsrätten. [83]
Företagares arbetslöshetsersättning. [129]

Civildepartementet

Kommunerna, Landstingen och Europa.
+ Bilagedel. [2]
Konsumentpolitik i en ny tid. [14]
Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. [18]
Mycket Under Samma Tak. [32]
Staten och trossamfunden. [42]
Ungdomars välfärd och värderingar – en undersökning om levnadsvillkor, livsstil och attityder. [73]
Patientskadela. [75]
Tillvarons trösklar. [77]

Miljö- och naturresursdepartementet

EU, EES och miljön. [7]
Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark.
Kartläggning och åtgärdsförslag. [16]
Miljö och fysisk planering. [36]
Långsiktig strålskyddsforskning. [40]
Vilka vattendrag skall skyddas? Principer och förslag. [59]
Vilka vattendrag skall skyddas? Beskrivningar av vattenområden. [59]
Med raps i tankarna? [64]
On the General Principles of Environment Protection. [69]
Trade and the Environment – towards a sustainable playing field. [76]

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

- Kart- och fastighetsverksamhet – finansiering, samordning och författningsreglering. [90]
Följdlagstiftning till miljöbalken. [96]
Reglering av vattenuttag ur enskilda brunnar. [97]
PVC – en plan för att undvika miljöpåverkan. [104]
Säkrare finansiering av framtida kärnavfallskostnader. [107]
Säkrare finansiering av framtida kärnavfallskostnader – Underlagsrapporter. [108]
Bilars miljöklassning och EG. [111]
Växande råvaror. [113]
Avfallsfri framtid. [114]
Miljöombudsman. [123]
Lokal Agenda 21 – en vägledning. [128]
-

